

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΑΠΟΦΙΣ

ΤΗΣ

ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΟΥΜΕΝΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΗΤΟΙ

ΠΕΡΙΕΚΤΙΚΟΝ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ

ΤΗΣ ΕΠΙ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ ΔΙΑΝΟΗΤΙΚΗΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΣ

ΥΠΟ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ Ν. ΠΕΚΙΟΥ.

Ἄδεια τοῦ ἐπι τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως Ὑπουργείου.

Κρείσσον ἔστι τὸ κατὰ δύναμιν
βελτιωθεῖν ἢ τὸ πᾶν ἐλλείπειν.

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΣΕΛΛΙΤΣ ΚΑΙ ΥΙΩΝ

1880.

3479
ΠΙΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΑΠΟΨΙΣ

ΤΗΣ

ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΟΥΜΕΝΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΗΤΟΙ

ΠΕΡΙΕΚΤΙΚΟΝ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ

ΤΗΣ ΕΠΙ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ ΔΙΑΝΟΗΤΙΚΗΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΣ

ΥΠΟ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ Κ. ΠΕΚΙΟΥ.

Ἐδείξαι τοῦ ἐπὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως Ὑπουργείου.

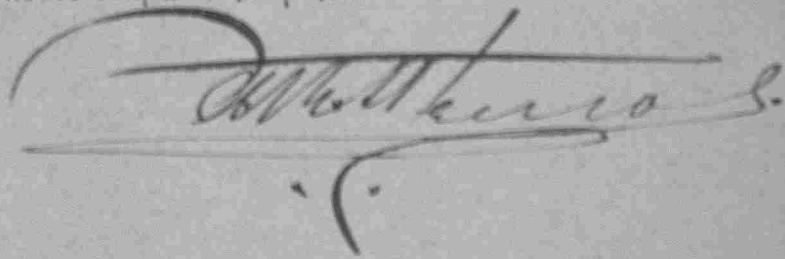
Κρεῖσσόν ἐστι τὸ κατὰ δύναμιν
εἰσνεγκεῖν ἢ τὸ πᾶν εἰλλείπειν.

SISMANOGLIO
MEGARO

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΖΕΛΛΙΤΣ ΚΑΙ ΥΙΩΝ

1880.

Θεωρεῖται κλοπιμαῖον καὶ καταδιώκεται πᾶν ἀντίτυπον μὴ φέρον
τὴν ἰδιόχειρον ὑπογραφήν μου· παντὶ δὲ τῷ παρουσιάσαντί με τι-
βλίον ἀνυπόγραφον μετ' ἀποδείξεως τοῦ μέρους παρ' οὗ παρέλαβεν
αὐτό, ζωροῦμαι πέντε ὀθωμανικὰς λίρας.

ΤΙΝΙ ΕΤΕΡΩ; Η 'ΚΕΙΝΩ; ΕΤΑΙΡΕ,

ΑΝΔΡΕΑ; ΤΩ; ΣΠΑΘΑΡΗ;

ΕΝ ΜΟΥΣΑΙΣ ΠΡΟΠΟΛΩΝ ΑΡΙΠΡΕΠΕΙ, ΤΗΣ Δ' ΕΛΛΗΝΙΔΟΣ ΝΕΟΛΑΙΑΣ

ΕΡΕΙΣΜΑΤΙ ΦΙΛΩ;

ΩΣ ΜΑΛΑ ΠΟΛΛΑ ΥΠΕΡ ΤΑΥΤΗΣ ΜΟΓΗΣΑΝΤΙ,

ΔΑΣΜΟΝ ΟΦΕΙΛΗΣ ΤΕΛΩΝ ΑΝΑΠΟΔΡΑΣΤΩΝ

ΤΟΥΡΤΩΝ ΜΟΥ ΤΟΥΘ'

ΕΙΚΟΤΕΡΟΝ

ΑΝΑΘΕΙΗΝ;

Α. Κ. Π.

ΓΙΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΑΠΟΨΙΣ

ΤΗΣ

ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΟΥΜΕΝΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ.

SISMANOGLIO
MEGARO

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.

Πρὶν ἢ ἀρξώμαι τῆς κυρίας ὑποθέσεως τοῦ ἐν χειρὶ σου πονήματος, φίλε ἀναγνώστα, καὶ συναιωρηθῶμεν ὡς ἐν ἀεροστάτῳ εἰς αἰθερίας αὔρας καὶ ἀχανεῖς ἐκτάσεις, ἵν' ἀπὸ τούτων ὡς ἀπὸ σκοπιᾶς διὰ τῶν σκιοέντων ὁρέων τοῦ παρόντος ἀτενίσωμεν τὴν καλλίγονον τοῦ κλεινοῦ ἡμῶν παρελθόντος κοιλάδα καὶ ἐκ ταύτης ἀειθαλῆ δρέψωμεν ἄνθη μυσσίνης πρὸς κόσμον τοῦ λαμπροῦ τοῦ μέλλοντος ἡμῶν στεφάνου, σοὶ μὲν ἀνγκαιότατον, ἐμοὶ δ' οὐκ ἀσύμφορον ὑπολαμβάνω προειπεῖν βραχέα τινά, εἰς ἃ τὴν σὴν σύντονον προσοχὴν ἐπικαλοῦμαι.

Καὶ πρῶτιστα μὲν πάντων ἀναμνηστικομαί σε πᾶν ὅ,τι περὶ τοῦ παρόντος ἔργου ἐπαγγελλόμενος ἐν τῇ προηγηθείσῃ τούτου ἀγγελίᾳ ἐξέθηκα. Οὐ λανθάνει με τὸ δυσχερέστατον τοῦ ἔργου, ἔγραπον, οὐδὲ πρὸς τὸ ἀσθενές τῶν δυνάμεών μου ἀμβλυώττω. Ἄλλ' ὅπως ποτ' ἂν ἦ, παντὶ σθέναι πειρασόμενος αὐτὸ βέλτιον καταστήσαι, προσφέρω ὑμῖν, φίλτατοι φίλοι, ἐπὶ τῇ μόνῃ προθέσει, ἵνα μὴ πολλοὶ τῶν ἡμετέρων τά-

πληρωμένα και πολύ ἀριστάμενα φαινόμεθα ἀκριβῶς ἐπιστάμενοι, τὰ δὲ πλείστον ἡμῖν διαφέροντα χθιζὰ καὶ πρῶζα πάντη ἀγνοοῦντες, τῇ παντελεῖ ἠλλείψει οἰκείων βιβλίων. Ἴδου ὁ μόνος ὄρος ἐπιτυχίας τοῦ πολυμύχθου μου τούτου ἔργου, φίλε, ὅπερ προσεφώνουν ὑμῖν νεαροὶ γραφίδος ἀσθενεῖς δοκίμιον, ὄρος σμικρὸς μὲν, ἀλλ' ἱκανὸς ἀπωθῆσαι ἀπ' ἐμοῦ πλᾶσάν σου μομφήν, ὡς πολλὰ ὑπισχνουμένου, ὀλίγα δ' ἐκτελοῦντος, ὅταν διεξερχόμενος τὸ ἔργον ἠλλιπές τι ἢ τρωτὸν ἐν αὐτῷ εὐρίσκης.

Οὐ μὴν ἀλλὰ πιστεύω ὁμολογήσεις ὅτι ἀρειδῶς πλᾶσαν ἐρικτήν μοι προσπάθειαν κατέβαλον καὶ πῶς προσήγγισα τῷ ποθουμένῳ, ὅταν ἐν τῇ αὐστηρᾷ κρίσει μὴ λησμονήσης τῆς ἀληθείας καὶ τῆς ἐπιεικειᾶς τὴν πλάστιγγα. Καὶ τῆς ἐπιεικειᾶς μὲν, ἀποβλέπων σὺ ὁ γνωρίζων με—πρὸς εἰδότης γὰρ λέγω—εἰς τὸ ἀνεπαρκές, ὡς εἶκός, καὶ σμικρὸν τῶν δυνάμεών μου πρὸς τὸ ὑπερμέγεθος καὶ δυσχερέστατον τοῦ ἔργου, ἀλλὰ καὶ τοὺς πρὸς ὅσον οἶόν τε ἐγγυτέρην ἐπιτυχίαν μόχθους μου μὴ παρορῶν· τῆς ἀληθείας δέ, ἐν νῷ ἔχων τὸν μόνον σκοπὸν, οὐ ἐνεκὰ ἐπελαθόμεν τῷ ἔργου, καὶ ὑπὲρ οὐ διὰ βραχείων ὀλίγα τινὰ ἐνταῦθα διαλαμβάνω.

Δικαίαν καὶ ἐν καιρῷ μετ' ἐμοῦ πιστεύω θεωρήσεις, φίλε ἀναγνώστα, τὴν ἔκδοσιν τοῦ ὑπ' ὄψιν σου συγγράμματος, ἐὰν προσβλέψῃς ἐπὶ κακὸν προφανέστατον, λημαινόμενον ἀπαξάπαντας σχεδὸν τοὺς ἐκ τῶν ἡμετέρων ἐκπαιδευτηρίων ἐξερχομένους νέους, κακόν, ὅπερ τῆς αἰσχύνῃς τὸ ἐρύθημα πρὸ τῆς σεπτῆς τῶν πατέρων ἡμῶν μνήμης δέον νὰ φέρῃ. Τὸ ταχείας θεραπείας χρῆζον τοῦτο δεινὸν ἐστὶν ἢ παντελῆς ἀγνοια τῶν ἐκ τῶν σχολείων ἡμῶν, καὶ αὐτῶν τῶν γυμνασίων ἀποροτώντων νέων περὶ τὴν νεοελληνικὴν ἱστορίαν καὶ φιλοσοφίαν, εἰς ὧν τὴν μὲν ἀνήκουσι καὶ τὸ ταύτης κλέος αὐτοῖς ἐναπόκειται, τῆς δὲ καθ' ἑκάστην χρῆσιν ποιοῦνται. Οὕτω δὲ πα-

ρίσταται ἐν ἡμῖν παράδοξον ὄντως, ἂν οὐχὶ τραγελαφικὸν φαινόμενον, τὸ νὰ γνωρίζωμεν μὲν ἀκριβῶς καὶ ἴσως περιτολόγως τὰς ἀκριβολογίας καὶ λεπτότητας τῆς γλώσσης τῶν δι' εἰκοσάδους αἰῶνων ἀρισταμένων προγόνων ἡμῶν, ὀλοσχερῶς δὲ ν' ἀμοιρῶμεν τῆς κατὰ τάξιν καὶ ἐνδελέχειαν σπουδῆς τῆς νεοελληνικῆς φιλοσοφίας, κατ' ὄνομα δὲ καὶ παράδοσιν μόνον νὰ γνωρίζωμεν τοὺς διὰ πεντηκονταετίας μόλις ἀπ' ἡμῶν ἀπέχοντας ἐνδόξους ἡμῶν πατέρας, ὧν ἡ ἱστορία ἐστὶ καὶ ἡμῶν αὐτῶν, καὶ μεθ' ὧν οἱ μὲν διὰ πατρικοῦ, οἱ δὲ δι' ἀδελφικοῦ δεσμοῦ ἐσμεν στενωῶς συνδεδεμένοι καὶ ὧν τὸ αἷμα ἀμύλοντον καὶ ἀμικτον ἐν ταῖς φλεβῖν ἡμῶν ῥέει.

Πηγὴ ἄμεσος τοῦ παραδόξου τούτου, πλὴν ἀληθῶς ὀδυνηροῦ ἐν ἡμῖν φαινομένου ἐστὶν ἡ καθ' ὀλοκληρίαν ἀποσκορρικισίς ἐκ τῶν ἡμετέρων ἐκπαιδευτηρίων τῆς κατ' ἔκτασιν σπουδῆς καὶ μελέτης τῆς ἐν γρήσει παρ' ἡμῖν νῦν γλώσσης, ἣς ἡ μετὰ τῆς ἀρχικῆς συνδιδασκαλία, ὡς μὴ ὤρελε, παρὰ τοῖς πλείστοις τῶν ἐν ἡμῖν γεγραπῶν λογίων φθοροποιὰ διὰ τὴν μὲν θεωρεῖται, καὶ ὁ στενότατος κύκλος τῆς ἐπὶ τῆς Τουρκοκρατίας διδασκαλίας τῆς ἱστορίας ἡμῶν, παρατρεχομένης ἐστὶν ὅτε ὀλοτελῶς ὡς ἐπουσιώδους. Πρὸς δὲ καὶ ὑπὸ τῶν μὴ τὴν νεοελληνικὴν ἐχθρᾶν καὶ ἀντίπαλον τῆς ἀρχαιοελληνικῆς θεωρούντων παραγκωνίζεται ἢ ἐν τοῖς ἡμετέροις πνευματικοῖς ρυθμοῖς εἰσαγωγή τῶν δύο τούτων ἀπρακτικῶν στο χεῖρον τῆς τελείας ἡμῶν παιδείας, ἠλλείψει δὲ θεν τοῦ ἀπαιτούμενου χρόνου καὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι εὐαπόκτητα ταῦτά ἐσι διὰ τῆς μετὰ τὴν ἀποροίτησιν κατ' ἴδιαν τοῦ νέου μελέτης. Ἀλλὰ δυστυχῶς, εἰρήσθω πρὸς αἰσχος ἡμῶν, φίλοι ἠλικιωτάτοι, οἱ πλείστοι ἐξ ἡμῶν τῶν ἐκπαιδευτηρίων ἀποροτώντες, μετὰ τὸ τοῦ μαθήτου εἶδῶλον ὑψηλοτέρην ἑαυτοῖς ἐν τῇ κοινωνίᾳ ὀρίζουσι θέσιν, τερπνότερον τὸν τοῦ ἀτόμου πρὸς τὸ ἔθνος προορισμὸν νομίζουσιν ἢ τὴν κατὰ μόνους καὶ ἐν μο-

νήρει δωματίω τῶν τοιούτων μελέτην. Τὸν δυσφόρητον τῆς μαθητείας ἀποσεύσας ζυγὸν κατὰ τὸν παρ' ἡμῖν πολιτισμὸν ὀφείλεις λάβρος εἰς τὰς ὀφειλάσας σοι σεμνάς κοινωνικὰς ἡδονὰς νὰ προσδράμῃς, δέον ἄνετος νὰ διέλθῃς τοὺς χρυσοὺς τῆς νεότητος χρόνους, ὀφείλεις ἐν τῷ συρρατῷ τούτῳ καὶ σὺ ἐνεργῶν νὰ λάβῃς μέρος, πράττων ὅ,τι σοὶ ἐπιβάλλεται, ὅ,τι . . . αἰσχρὸν ἔστι καὶ λέγειν, ἄλλως κινδυνεύεις δὲ τῆς σεμνοπροσωπίας νὰ προσάψῃς σεαυτῷ τὸν κοινὸν παντὶς περὶ τὰς Πιερίδας ἀσχολουμένου τίτλον. Ἄλλ' ἀληθῶς καὶ ἡ παρ' ἡμῖν σπάνις οἰκείων βιβλίων οὐκ εὐκαταφρόνητος ἀρωγὸς τῆς ἀμαλείας ἡμῶν προσέρχεται, καθότι ἐὰν τῆς πατρῴας ἱστορίας τὴν τελευταίαν πως ἀπόκτισιν ἐπιχειρήσῃς, ἀπειλείσαι τὴν κένωσιν τοῦ βαλκαντίου, ὡς ὁ δυστυχὴς συγγραφέων καὶ τὴν προσδοκωμένην ἐλαχίστην τῶν κόπων τοῦ ὕλικῆν ἀμοιβὴν βίφοκινδυνεύει ἐπιδιώκων τὴν κτήσιν καὶ τοῦ σπανιωτάτου βιβλίου πρὸς πληρεστέραν κερυκείαν τοῦ πρό σου, φίλε, παρατεθειμένου ἐδέσματος. Περὶ τῆς ἑλευθερίας ἡμῶν ταύτης θέσεως παρακατιόντες ἐκτενέστερον ὁμιλήσομεν, ἀλλ' ἤδη κενὸς εἰς κόρακας ἀποπέμφαντες τὰς σεσαθρωμένους καὶ μεσαιωνικὰς ταύτας τῶν παρ' ἡμῖν συνταρτητικῶν ιδέας, νὰ ἐπιβάλλωμεν ἡμῖν αὐτοῖς τὴν ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων καὶ ἐξ ἰσοῦ ἐνασχολησῖν καὶ μελέτην περὶ τὴν πρόσφατον, πάτριον ἡμῶν ἱστορίαν καὶ φιλολογίαν, μυριάκις ποιούντες εὐχερεστέραν οὕτωσιν τὴν τῆς ἀρχαίας κατάληψιν. Εὐχῆς δ' ἔργον ἤθελεν εἶσθαι, τῆς ἀνάγκης ταύτης καταφανεστάτης γενομένης, ἡ ἠμέθυμος εἰσαγωγή τῆς νεοελληνικῆς σὺν τῇ ἀρχαίᾳ ἐν πᾶσι τοῖς ἡμετέροις ἐκπαιδευτηρίοις, ἐν ἀνάγκῃ μετριαζομένου τοῦ πρὸς διδασκαλίαν χρόνου τῆς ματρῆς, οὐχὶ πρὸς φθορὰν, οὐδ' ἐλαχίστην ταύτης ἐλάττωσιν, ἀλλὰ πρὸς κοινὴν καὶ ἀμοιβαίαν ἀμφοτέρων ἀνάπτυξιν καὶ πρὸς κατὰπαυσιν τοῦ νῦν ὑφισταμένου δεινοῦ.

Τὴν κατὰ τὸ ἐνόν μοι ἔλλειψιν τῶν πρὸς τοῦτο οἰκείων βιβλίων ἐπιθυμῶν ἀναπληρῶσαι καὶ ἰδίᾳ τὸν κλάδον τοῦτον τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἱστορίας ἐν ὧραις σχολῆς μελετήσας, προσφέρω σοι, ἀναγνώστα, τὸ παρὸν πόνημα ὡς μικρὰν μου ἀπαρχὴν, πλὴν κατ' ἐμὴ πολυτίμον ἄλλως, τοῦ τιμαλροῦς ἐνεκα καὶ περισπουδάστου τοῦ θέματος. Μετὰ περιληπτικὴν εἰσαγωγὴν παριστῶσαν τὸν Ἑλληνισμὸν ὑπὸ τὰς τρεῖς αὐτοῦ φάσεις διδάσκαλον καὶ εὐεργέτην τῆς ἀνθρωπότητος, ἐπέρχεται τοῦ συγγραμματος τὸ θέμα, ὃν ὡς οἶόν τε ἀκριβῆς δάγραμα τῆς ἐπὶ Τουρκοκρατίας πνευματικῆς ἡμῶν καταστάσεως, γεγραμμένον τῶν πολλῶν ἐνεκα ἐν τῇ καθωμισθημένῃ, μετ' ἀπάσης τῆς ἐρικτῆς ἱστορικῆς ἀκριβείας καὶ ὁμαλῆς τοῦ θέματος διακρίσεως. Ἐξελεζάμενη δὲ τὴν κατὰ συνοπτικὰς βιογραφίας μελέτην, διότι τοῖς ἐξοχωτέροις τῶν ἱστορικῶν ἐπισημοῦς, ἀνέκαθεν ἐπρίσθευσα καὶ πρὸςθεύω ὅτι ἡ κατὰ μονογραφίας καὶ βιογραφίας μέθοδος ἀρίστη ἀπασῶν τυγχάνει καὶ ὅτι δέον τὰ κατὰ τοὺς περιχρῆστους ἡμῶν προγόνους συντόμως νὰ μελετῶμεν, οὐ μόνον ἵνα τιμήσωμεν τὴν μνήμην τῶν ἰδρυτῶν τῆς ἡμετέρας παλιννορθώσεως ἢ τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν φιλοτιμίαν νὰ ἱκανοποιήσωμεν, καταδεικνύοντες τὰς πολλὰς καὶ ἐξόχους αὐτῶν ἀρετὰς, ἀλλὰ καὶ διότι ἐν τοῖς ἔργοις καὶ ἐν τῷ βίῳ τῶν εὐκλειῶν ἐκείνων ἀνδρῶν ἀπειρα ἐνυπάρχουσι θεῖα διδάγματα, ἀπερ ἡ πατρικὴ αὐτῶν στοργή, ὡς τιμαλρῆ καὶ μῆλια, ἐγκατέλιπεν ἡμῖν τοῖς νομίμοις αὐτῶν τέκνοις. Ἐν ἐκάστῳ δὲ βίῳ τῶν εὐκλειῶν τούτων ἀνδρῶν, τῶν ἀναλαμφάντων, ὡς τηλαυγῶν φάρων, ἐν τῷ ἀγλῶδῃ ὀρίζοντι ζοφερῶν χρόνων τοῦ ποικυτλήμονος ἡμῶν ἔθνους καὶ τὴν παλιγγενεσίαν αὐτοῦ, ὡς σεπτῶν προδρόμων, ἐγκαίνισάντων, ἐπιμελῶς συνέλεξα καθ' ὅσον ὑπὸ τοῦ χώρου ἐπετρέπετό μοι τὰ κυριωδέστερα τῶν ἀναγομένων εἰς τὸν βίον, τὴν ἀξίαν καὶ τὰ ἔργα αὐτῶν, ἐξιδιασμένῃν καταβαλὼν μερίμην πρὸς

ἀκριβῆ ἀπαρίθμησιν τῶν συγγραμμάτων τούτων. Ἄλλ' ἐν-
ταῦθα, ἐκτὸς ἰδίων τινῶν κρίσεων, ἀληθῶς εἰπεῖν οὐδὲν ἕτε-
ρον ἐποίησα ἢ δίκην μελίσσης συλλέξας πᾶν τὸ πιθανώτερον
ἐκ τῶν ἀξιοπίστων πηγῶν καὶ διὰ τῶν μόθων καὶ ἀγώνων
τῶν ἰτέρων ἀπετέλεσά σοι οὕτω, φίλε ἀναγνώστα, τὸ παρα-
τεθησόμενόν σοι ἐπιδώριον. Ἄλλ' οὐχ ἦττον καὶ ὁ συλλογιστὴς
εἰς τὰς αὐτὰς μετὰ τοῦ γράφοντος πολλάκις περιπίπτει δυ-
σχειρίας, τοῦ ἀντιφατικοῦ ἕνεκα τῶν πηγῶν, τῆς σπάνειας
ἢ καὶ τῆς παντελοῦς ἐλλείψεως τούτων. Καὶ ἄρχομαι μὲν
ἐκ τῶν ἐξόχων ἐκείνων ἀνδρῶν τῶν ἀναδεξαμένων ἐν τῶν
δυσχειριστάτων καὶ ὑψηλοτάτων τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἔργων, τὴν
ἐν τῇ τυρώδει καὶ καταβεβαραωμένη τότε Ἑσπερίῃ διάδο-
σιν τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων καὶ τεχνῶν. Ἴσως παρεμβα-
τικῶς καὶ ὀλίγον ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα προέβην τοῖς ἀνδράσι
τούτοις ἰκανὰς σελίδας ἀριερώσας, ἀλλ' ἢ παντελῆς λήθη καὶ
ἄγνοια τῶν κατ' αὐτούς, τὸ μέγα αὐτῶν ἔργον, ἢ προσωπικὴ
τούτων ἀξία καὶ τὸ οἰκτρὸν τῶν πλείστων τέρμα, ἔστω ἀπο-
λογία τῆς προθυμίας μου ταύτης τοῦ νὰ συνεργήσω κάγω
εἰς τὴν δημοποίησιν τούτων. Ἐν εἰσέτι ἐφύδιον διὰ τὸ μέλ-
λον, φίλε ἀναγνώστα· πλείστων ἴσως τῶν ἐπὶ μαθήσει δια-
πρεψάντων ἀνδρῶν ἀτελῶς ἐμνημόνευσα ἢ καὶ τέλειον παρέ-
λειψα· ἀλλ' ὁ ταῦτα παρατηρῶν ἄς ἀποβλέψῃ εἰς τοῦ πονή-
ματος τὸν ὄγκον· διεκπρῶξάμεν ἄποψιν καὶ ὡς ἄποψιν γρά-
ψαντες δὲν ἠδυνάμεθα ἢ ἀποπτικῶς τῶν πραγμάτων νὰ ἐπι-
ληθῶμεν, παντὶ σθένει ὁμῶς ἐπειρήθημεν τὰ οἰκεία καὶ κατ'
ἀξίαν ἐκάστῳ τῶν μνημονευομένων ν' ἀποναίρωμεν. Ἀλλὰ
καὶ περ τοῦ ἔργου μονοτόνου ὡς ἐκ τῆς ὑποθέσεως ὄντος, οὐ-
δεν ἔρικτό μοι κοσμήματος ἐφείσθην, ἔρριψα ἐπ' αὐτοῦ ἀνθη-
τινά, ἐν τῷ συνόλω τοῦ ἔργου μὴ ὑστερήσας ἰδίως τε καὶ ἄλ-
λοτρίας ἑναχοῦ νὰ προσθέτω κρίσεις καὶ πληθύν ὑποσημειώ-
σεων ἐν χωρίοις λίαν περιληπτικοῖς τὸ κείμενον διασαρκυ-
νισ-

ζουσῶν· ἀλλ' ἐπὶ τούτοις προσθετέον ὅτι οὐδέποτε παρέλειψα
τὴν εὐσυνείδητον παραπομπὴν πρὸς τὸ τυχὸν ἑρανοσθέν.

Οὕτως ἔχοντας τοῦ ἰσχυαλείου τούτου ἔργου μου, ἔπερ, ἀ-
δίου εὐγνωμοσύνης τεκμήριον ἐνὶ τῶν δημοφειλεστάτων, δια-
πρεπεστάτων καὶ ἄγαν καλοκἀγάθῳ ἀνδρὶ ἀνέθηκα, παραδίδω
τρίτον ἤδη τουτὶ τῶν πρωτολείων μου εἰς τὸ κοινὸν θαρσα-
λείος, σύμβολον ἔχων τὸ σοφὸν « κρείσσόν ἐστι τὸ κατὰ δύ-
ναμιν εἰσενεγκεῖν ἢ τὸ πᾶν ἐλλείπειν. » Διότι ἰδραΐαν ὀφεί-
λομεν νὰ ἔχωμεν πεποιθήσιν ὅτι τότε μόνον ἡ κοινωνία πρὸς
τὰ πρόσω βαδίζει, τότε μόνον τὸ ἔθνος ἀληθῶς προοδεύει,
ὅταν ἕκαστον αὐτοῦ μέλος πᾶν τὸ κακῶς κείμενον ἢ ἐλλείπον
ἀγωνίζεται κατὰ τὸ ἐνὸν ἀναπληρῶσαι, οὐδέποτε πτοούμενον
πρὸ τοῦ μεγέθους τοῦ ἔργου. Ἐστω· ἐκ τῶν προτέρων κατὰ
τούς πλείστους θ' ἀστοχήσῃ τοῦ σκοποῦ, ἀλλὰ καὶ ἀπατυγ-
χάνων, πίπτει τῆς ἐθνικῆς φιλοτιμίας γεννητὸς μαχητής.

Ἔμιν δέ, φίλοι, ὧν τῇ ἀρωγῇ φέρεται εἰς φῶς καὶ τουτὶ
μου τὸ πόνημα, τὰς προσηκούσας ἀπονέμω εὐχαριστίας ἐπὶ
τῇ προθυμίᾳ ὑμῶν καὶ δαψύλει συνδρομῇ, μεθ' ἧς πολύτιμοι
ἀντιλήπτορες εὐγενῶς προσήλθατέ μοι. Ἀλλὰ μὴ τὴν μετρία-
σιν τοῦ δεινοῦ διὰ τῆς συνδρομῆς ὑμῶν πρὸς ἕκδοσιν οἰκείων
βιβλίων ἐπιζητοῦντες, ἐλιγωρήσῃτε τῆς παντελοῦς τούτου
ἀνατροπῆς ἐκ τῆς κυρίας πηγῆς. Ἐχομεν ἀνάγκην ἀπὸ παί-
δων ἀκριβοῦς γνώσεως, εἴπερ πᾶν ἄλλο ἀκριβοῦς, τῶν ἐν
τῷ παρελθόντι ἰδίων ἡμῶν ἐλλείψεων, τῶν ἐν τῷ παρόντι
κακῶς κειμένων, ἵνα ἐκ τῶν ἀναπαραστάσεων τοῦ παρελθόν-
τος καὶ τῶν παραστάσεων τοῦ ἐνεστῶτος δημιουργήσωμεν
φαινὸν καὶ ἀντῆξιον τοῦ Ἑλληνοῦ μέλλον. Ἐχομεν ἀνάγκην
ἀπόλυτον συντόνου περὶ τὴν ἡμετέραν παιδείαν μερίμνης,
διότι, ἂν ὡς παρήλθομεν, παρέλθωσι καὶ οἱ ἐπιγιγνόμενοι,
ἀτελῶς παιδευθέντες, οὐδὲν ἐκ τῶν νεωτέρων φώτων φανη-
σόμεθα προσκτησάμενοι, τὸν τῆς παιδείσεως τόπον ἀληθῶς

ιδ'.

σκολῆς καὶ ῥαθυμίας ἰνδιαίτημα τοῖς ἐπελευσομένοις ἐγκα-
ταλείψαντες, ἀλλὰ κατὰ τὸν σεπτὸν τοῦ ἡμετέρου πολιτι-
σμοῦ γενάρχην

αἰσχρὸν τοι δηρὸν τε μένειν κενεὸν τε νέεσθαι. (*)

Ἐγγραφοὶ ἐν Πάρισι τῇ 14ῃ Ἰουνίου 1879.

A. K. ΠΕΚΙΟΣ.

(*) Ἰλιάδα: Β, 298.

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΑΠΟΨΙΣ

ΤΗΣ

ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΟΥΜΕΝΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.

« Τελκίπων ἴβνος, δυστυχῆς λαί, » εἰμί βέβαιος, ἀνα-
κραυγᾶσαι περίλυπος μετ' ἐμοῦ, ἀδελφε, ἐκ τῶν σκληρῶν τοῦ
παρελθόντος παθημάτων ἔθνοσωτήρια ζητούμενος τῇ σεπτῇ
σου πατρίδι νὰ παράσχῃς μαθήματα· «δυστυχῆς λαί, ἀπελπίς
καὶ ἀπεγνωσμένος ἐκπέμπεις κραυγὴν ἀγωνίας, δουλικῶς μει-
δίῃς πρὸς τὴν ἐλπίδα τῆς τοῦ ξένου ἀρωγῆς, ὅταν τὸ πλῆν
περὶ σὲ συνωμοτῇ, ὅταν ἀπαίσιος ὁ δαίμων τοῦ ἐξαφαισμοῦ
σὲ ἀπειλῇ, πλὴν φεῦ! κατέλαξέ σε ἤδη τὸ σκότος, ταχὺ εἰς
τὸ χαῖνον τῆς λήθης βάρβαρον καταπίπτεις, πρὸς τέρψιν ἴσως
ἐκείνων, οὗς μυριάκις πρὸ μικροῦ ἔτι ἐξ αὐτοῦ σὺ ἀνέστυρας.
Ἄλλὰ στῆθι! μία σοι ἔτι σωστικὴ ἐν σοὶ αὐτῷ ὑποφώσκει
ἐλπίς· τῶν περὶ σὲ σαρκοβόρων ὀνέων, προθύμων ἐν τῇ ἐκ-
πνοῇ σου τὰ οἰκτρὰ νὰ διαμελίσωσι μέλη, τὸ ἀπατηλὸν τῆς
βοηθείας ὄνειρον ἀποθέμενος, ἐπὶ τοῦ κλεινοῦ σου παρελθόντος
ρίψον ἑταστικὸν βλέμμα, σύνισθι τὴν σὴν ἀτομικότητα, ἐπέ-
νελθε εἰς τὴν πατρῴαν ἀρετὴν, καὶ ἰδοὺ πρὸ σοῦ ἐδρακωμένον
τὸ θέμεθλον τῆς μελλούσης σου τύχης. » Μᾶθημα θλιβερόν,
ἐκ τῶν πικριῶν ἀπορρέον, πένθιμος ὑποθήκη, ἐκ φιλοστόργου

καρδίας υϊκῆς τῇ στοναχούσῃ μητρὶ πεμπομένη. Ἀνέλιξον, φίλε, τὰς κλεινὰς τῆς ἱστορίας σου δέλτους, ζήτησον τὰς εὐδαίμονας τοῦ βίου σου ἡμέρας, μελέτησον τοὺς χρυσοὺς τοῦ ἔθνους σου χρόνους, τὸ εὐκλείες σου παρελθόν. Μειδιῶν τῆς ἀγαλλιᾶσεως τὸ μειδιάμα, ἠρέμα ἀποσπάσεις τὸ πνεῦμα ἐκ προσφιλῶν σοι ἡμερῶν, ἠδείας τὸ πολὺ συγκομιζῶν ἀναμνήσεις. Ὑπῆρξας κλεινὸς ἐν αὐτῷ, πρὸ σοῦ ἔκυπτε τὸ πᾶν σοὶ ἰδωρήθησαν τὰ φῶτα, σὺ ἢ φωτοβόλας τοῦ παντός ἰστία, σὺ ὁ δαδούχος τοῦ φωτός ὁ τοῦ ζόφους κρατήσας. Χαίρεις ἐπὶ τούτῳ· γαυρίζεις ἐπὶ τῇ δόξῃ, δόξῃ ἀγνῇ, τῆς ὑψηλίου τοῦ εὐεργέτου εἰκότως προσδοκῶν τὸν στέφανον. Ἄλλ' ἰδοὺ σοὶ τὸ παρὸν αἰσθητόν. Ἀτένισον εἰς αὐτό, ἐντρέψῃσον εἰς τὰς ὀλίβιους αὐτοῦ στιγμάς, τοῦτό σοι ἀποδώσει εὐδαιμονίαν διαρκῆ, τῶν ὑπὸ σοῦ φωτισθέντων εὐγνωμοσύνης τὸ τίμημα. Ἄλλοίμονον! ἴάν καὶ σὺ τυφλώττης, ἀπόσπασον τῶν ὀφθαλμῶν σου τὴν ἀχλὺν, κλαῦσον πικρῶς, ναὶ! θρήνησον σεαυτόν, οἰκτρὸν τῆς τύχης παίγιον, μακάρισον τὸν ὑπὸ τὴν ψυχρὰν πλᾶκκ τεθειμένον γεννήτορα, ὅτι παρῆλθε πρὸ σοῦ βαυκαλιζόμενος τῇ ἐλπίδι ἀρθόνου τῶν μόχθων του συγκομιδῆς. Ἦδη σὺ στενάζεις, ὡσεὶ ἐπὶ τοσοῦτον πρὸς τοῦτο ἠγωνίσθης· ἤδη σὺ ὑπὸ τὸ ἀφόρητον ἄχθος κύπτεις, ἐνῶ τὸν πλησίον στενάζοντα ἠλευθέρωσες· φεῦ! οὐ κλαίεις καὶ ἐκεῖνος ἴσως ἐπὶ τούτῳ χαίρει! Εἶναι ἴσως, εἴποις, τῆς Τύχης παιδιὰ, παροδικὴ ἰδιοτροπία, δοκιμὴ ἴσως πρὸς πείραν τῆς τοῦ εὐποιηθέντος εὐγνωμοσύνης. . . . Οἶμοι! Ἄπότη. Εἶναι τῶν μόχθων σου τὸ ἄθλον, ὁ ποθητός σοι στέφανος!! Ἐμόχθησας ἀπρώτως, ἐπάλαισας πεισματωδῶς, ἵνα τὸν πλησίον σου ἀναπτύξῃς, ἵνα διασχίσης τὸν ζοφερόν τῆς ἀμαθείας αὐτοῦ πέπλον γενναίως τὴν ὑπαρξίν σου ἔστιν ὅτι κινδυνεύων, ἐκ τῆς ζωῆς σου ἀρειδῶς τὰς φλογερὰς πρὸς τοῦτο ζωτικὰς ἀκτῖνας ἐπιπέμπων. Καὶ ὁ πλησίον σου ἀνεδείχθη, καὶ τὸ μυστηριώδες

πεπρωμένον σοῦ ὑπέρτερον κατέστησεν αὐτόν· ἀλλ' ἀνεδείχθη, ἵνα σὲ λησμονήσῃ, ἐκσχύνθη, ἵνα σὲ τὴν ἀρωγὴν αὐτοῦ ἐξαιτούμενον περιφρονήσῃ, ἵνα εἰς τὰς παρκαλήσεις σου σήμερον κωφεύσῃ, ἵνα σοῦ γονυπετοῦντος περιφρονητικῶς μειδικῆσῃ.— Ἦ θέσεις σου εἶναι οἰκτορὰ, θλιβερὰ ὄντως ἢ κατὰστασις σου— σοὶ ἀποκρίνεται ἀπαθῶς.— Πλὴν ὑπὸ τὸ βῆρος ὀσονούπω θὰ ὑποκύψω, τέλειον ὑποκύπτω· βοήθησόν με σύ, ὑπὲρ οὗ τοσοῦτον ἐμόχθησα, παράδος μοι τὰ ὄπλα, ἵνα τὸ ἄχθος ἀποσείσω, τὰ ὄπλα ἐκείνα, δι' ὧν τὸ σὸν προθύμως ἀνέτρεψα.— Ἄλλ' ὁ τοὺς οἴκκας τοῦ δυστυχοῦς σου βίου σήμερον ἰθύνων, δειλός, φοροδεής, ἀπηνῶς πρὸς σοῦ στρέφει τὰ νῶτα, ἀτίμως ἀλκίστορος δαίμονος ἔρμαιον ἐγκαταλείπων σε. Ὁ ἄθλιος! φοβεῖται τὴν ἀναβίωσίν σου, τὴν ὑπαρξίν σου, ὅστις παρέδωκας αὐτῷ τὴν ζωὴν. Καὶ τὴν γρανίτου σκληροτέραν καρδίαν του μὴ μακάρησας, ἀπομάσσεις τὸ δάκρυ, τὸ βλέμμα πλήρες μίσους ἐπὶ τοῦ ἀγνώμονος ἐξηκοντίζων. Τὴν καρδίαν συντετριμμένος ἀποστρέφεις τὸ ὄμμα ἐξ ὀδυνηρῶν παραστάσεων, καὶ πρὸ τῆς ἐξημμένης σου φαντασίας τὸ ἀκλείες παρὸν ἀπέρχεται, ἀπέρχεται ταχὺ καὶ ἐπὶ τῶν μελαινῶν τούτου πετρύγων τὸ μέγας ἐξαντλήσεως ἐκρεῦσάν σου δάκρυ. Ὀχρὸν καὶ ἀμακρόν τὸ ἄγονον παρὸν ἤδη ἀπέσθη ἐν σοί, καὶ νῦν φαινὸς καὶ τηλαυγῆς λαμπρόχρους ἀστὴρ εἰς τὰς ἰωθινὰς αἴρας λαμπυρίζει, τὸ ποθητόν σοι μέλλον. Ἄ! τὸ μέλλον, τὸ εὐδαιμον μέλλον. . . . Ἄχ! πλὴν ἔχεις μέλλον; Νῆπιε! Μειδικῆς πρὸς εὐτυχῆς μέλλον, ἐνῶ ἐν τῷ παρόντι θρηνεῖς· ἀτενίζεις πρὸς ἀνθοστεφῆς μέλλον, ἐνῶ τὸ δεινὸν παρὸν σ' ἀπειλεῖ σκοτία σὲ περιβάλλει, καὶ σὺ ἐν ταύτῃ τὸ φῶς ἐκζητεῖς! Ἄλλὰ κἄτεχε τῆς πεπλανημένης φαντασίας τὰ κούρα πτερὰ· ἀπόθες τὸ φροῦδον ἰδανικόν, ὅταν σκληρὰ ἢ πραγματικῶς πιέζῃ. Τὸ τρισόλβιόν σοι μέλλον ἀπὸ σοῦ τὴν εὐδαιμονίαν αἰτεῖ. Ἐλλην! καιρὸς ἤδη τὸ μέτωπον αἴρων νὰ ἐννοήσῃς ὅτι σοὶ καὶ μόνῳ

ἀπόκειται νὰ παρασκευάσῃς τὸ μέλλον λαμπρὸν, ὅταν τὸ παρὸν καταστήσῃς τοιοῦτον.

« Εὖ σοι τὸ μέλλον ἔξει, εἰ τὸ παρὸν εὖ τιθῆς. »

Σταθμίζιον τὸ παρελθόν, δοξάζεις τὸ παρὸν. Ἀγωνίζεσθαι διὰ τὸ παρὸν; ὑπὸ τὸ φῶς τῆς ἐλπίδος αἴσιον ὑποφώσκει τὸ μέλλον. Τὸ παρελθόν πιστὸς τοῦ παρόντος ὁδηγός, τὸ παρὸν φαινὸν τοῦ μέλλοντος ἀπαύγασμα. Προθύμως τῇ προσφιλεῖ σου πατρίδι δουλεύων, Ἑλλην ἀληθῆς μέχρις ὑστάτης πνοῆς διατελών, τηλαυγῆς αἰείποτε τῶν φώτων λαμπάς, τῆς πατρίδος, τῆς πίστεως καὶ τοῦ πλησίον ἀδάμαστος πρόμαχος, μηδέποτε ξενικὴν αἰτῶν ἀρωγὴν κύψῃς τὸν αὐχένα. Καὶ τότε προσηνῆς μειδιᾷ σοι ἡ Μήτηρ Πατρίς, σκιρτήσουσιν ὑπὸ τὸν λίθον τὰ σειπτά τῶν προγόνων σου λείψανα καὶ ἰδοὺ σὺ παρασκευάσας σικυτῶ φωτεινὸν καὶ ἀνέφελον τὸ μέλλον.

Πλὴν ἐγκαταλείψαντες ὁμοῦ, φίλε, σκοτεινὸν μέλλον, ἔλθωμεν εἰς τὸ φωτεινὸν τοῦ βίου ἡμῶν σημεῖον. Ζητήσωμεν ἐκ τῆς λάμπσεως τοῦ παρελθόντος νὰ κτισθῶμεν τῆς σκοτίας τοῦ παρόντος καὶ οὕτως ἐργασθῶμεν πρὸς δόξαν τοῦ μέλλοντος. Ἦδη πρὸ ἡμῶν φωτοβολοῦν καὶ καθαρὸν κείται τὸ παρελθόν, διὰ παροδικοῦ βλέμματος ἐξετάσωμεν τὴν ἐν αὐτῷ πορείαν τοῦ ἔθνους ἡμῶν. Ἐχει τὰς παντοδαπάς, τὰς μυρίας αὐτοῦ ἀρετάς, ἀλλ' ἔχει ἀναμφιλέκτως καὶ κηλίδας. Καταδείξωμεν καὶ ταύτας, ἵνα ἐκ τούτων ὅλων βυθμίσωμεν τὸ μέλλον.

Ἄφου ὁ πλάστης τοῦ παντός διὰ τοῦ λόγου μόνου τὸν κόσμον ἐδημιούργησεν, ἀφου ἐν τῇ ἀπειρῷ αὐτοῦ ἀγαθότητι ἐπὶ τὸ δημιουργήμα τὴν κορωνίδα ἐπιθέτων τὸν ἄνθρωπον ἐποίησε καὶ ἀπετέλεσε τὸ μέγα τούτο ἔργον, ὅπερ ἀνθρωπότης καλεῖται, δύο πρὸς τὸ μέγα αὐτῆς ἔργον ἐκ τῶν ἰδίων αὐτῆς τέκνων ἐδώρησατο αὐτῇ ἀρωγούς. Δύο ἐπέπρωτο νὰ φανῶσι λαοί, ἵνα ὁ ἄνθρωπος ἐκ τοῦ κνέφους ἐξέλθῃ ἵνα καταστῇ ὁ ἀληθῆς τῆς δημιουργίας κύριος. Ὁ μὲν ἔμελλε διὰ τοῦ σκο-

τους, τῆς δεισδαιμονίας καὶ τῆς βρβαρότητος μυρία παθῶν δεινὰ νὰ διαφυλάξῃ τῷ ἀνθρώπῳ ἀκραιφνῆς καὶ ἀλώβητον τὸ μέγα αὐτοῦ κειμήλιον, τὸν πολικὸν ἀστὲρα πάσης ὑψηλῆς αὐτοῦ ἐνεργείας, τὴν εἰς ἓνα καὶ μόνον θεὸν τῆς ἀνθρωπότητος πίστιν. Ὁ δέ, θερῶπων πιστὸς τῆς μεγάλῃς ιδέας, ἔμελλε νὰ παρασκευάσῃ τὸ πᾶν, ὄφειλε νὰ διδάξῃ τὰ φῶτα, ἵνα ἐκ τοῦ ληθάργου ἐγειρομένη ἢ πεπλανημένη ἀνθρωπότης ἀποβάλλῃ τὴν σκοτίαν. Ἐδέησε νὰ γεννηθῇ τὸ μέγα τούτο ἔθνος, ἵνα τὴν ἀνθρωπότητα εἰς τὸ βράχθρον καταπίπτουσιν μυριάκις ἐξ αὐτοῦ ἀνσῶρῃ. Ὁ μὲν, πιστὸς τοῦ Σαβασῶθ λάτρις, ἐστὶν ὁ Ἰσραήλ, ὁ δὲ ἐκλήθη Ἑλλην, καλεῖται Ἑλληνισμός.

Ἄν τὴν εὐγνωμοσύνην τῶν ἔθνων ὀφείλει τις νὰ ἐπισπᾷσῃ, ἂν ἐπαξίως τις μέγας ὀφείλει νὰ κληθῇ, καλέσωμεν ἀδιστακτικῶς τοὺς δύο τούτους λαοὺς τῆς ἀνθρωπότητος εὐεργέτας, μεγίστους τῆς ἀνθρωπίνης πάλῃς ἥρωας. Ἐν μέσῳ ζόφους παχυλοῦ, σκότους ἀδιαγνώστου, ὑψηλὴν λαμβάνει ἐντολὴν ὁ ἄμωμος Ἰσραήλ τὴν τοῦ ὑπερτάτου ὄντος ιδέαν ἀγνήν ἐν αὐτῷ νὰ τηρήσῃ. Τῆς μεγίστης ταύτης δωρεᾶς τυχὸν τὸ ἔθνος ἐν ἄπαισι ἐξέγει· τὸ πᾶν περὶ αὐτὸ σκοτία, ἐκεῖνο ἐν αὐτῷ ἐγκρύπτει τὸ φῶς· ἐκεῖ τὰ ἔθνη ἅπαντα ὑπὸ τῆς ἱεροκρατίας μοχθοῦσι τὸν ζυγόν, ἐνταῦθα ὁ Ἰουδαῖος ἐλευθερὸς δικαιτάται (1). Καὶ ἐπὶ τοῦ ὄρους Σινᾶ ἐν ἔτι μέγιστον τῆς

(1) Λαμπρὸν ἐδάχματτον εἰς τὰ πάτρια ἐμμονῆς παράδειγμα πρῶτος κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους τούτους χρόνους παρέχει ὁ λαὸς τῶν Ἰουδαίων. Καίπερ ἀλληλοδιαδόχως ὑπὸ τὸν ζυγὸν ἔθνων τὸν Φεστιχισμὸν προεδυόντων κύψας, οὐδέποτε ἔθυσσε τῷ Ὀσίριδι ἢ τῇ Ἰσιδι, τῷ Βήλφ ἢ τῇ Ἀστάρτῃ τὴν τοῦ μόνου ἀληθινοῦ Θεοῦ λατρείαν ἀπαρνητάμενος, οὐδ' ἐμολύνθη ὑπὸ τῆς ἱεροκρατίας, τῆς πολυγαμίας, τοῦ εὐνοουχισμοῦ κ. τ. λ. κακιῶν ἀκαταλείπτων τὴν ἐποχὴν ταύτην παρὰ τοῖς Ἀνατολικοῖς ἔθνεσιν. Ἡ ἔξοχος αὕτη τῶν Ἰσραηλιτῶν ἀρετὴ τοῖς πᾶσιν ἐνθυμίζει ἕτερον μέγα ἔθνος μετὰ εἰκοσάδας αἰώνων ὡσαύτως ὑπὸ δουλείαν τὰς αὐτὰς περιέχουσιν κακίας κύπτον, ἀλλὰ

του Θείου πρὸς αὐτὸ εὐνοίας σημεῖον διατρανοῦται. Ἐπὶ τοῦ θεοβκδίστου τῆς Ἀρχβίας ὄρους παρκαθίδεται αὐτῷ ἡ παγκόσμιος ἠθικὴ, ἡ ἠθικὴ ἐκείνη ἡ συγκαταθεσὰ τὰ ἔθνη (1). Κατὰ τὸν μακρὸν αὐτοῦ βίον κύπτει πολλάκις ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῶν βραβύρων, ἀλλ' ἀκίρξια ἡ παρκαταθήκη ἐν αὐτῷ διατελεῖ. Ἀλλ' ἤγγικεν ἡδὴ ἡ ὥρα, καθ' ἣν ζητηθήσεται ὑπὸ τοῦ κυρίου τὸ τάλαντον· ὁ ἄνθρωπος ἐξέπεσε, τὸ πᾶν ἀπειλῆται καὶ ἡ δημιουργία ἐπὶ κρημνῶν βκδίζει. Δύναμις ὑπεράνθρωπος, μόνον χεῖρ θεία δύναται νὰ σώσῃ τὸ κλυδωνιζόμενον τῆς ἀνθρωπότητος σκῆρος, καὶ ἰδοὺ τὸ ὑπέρτατον Ὄν, ὁ τῶν πάντων δημιουργὸς τοῖς δημιουργήμασιν ὁμοιωθεὶς προσέρχεται σωτῆρ τῷ δεινοπαθοῦντι ἀνθρώπῳ, προσέρχεται, ἵνα τὸ τάλαντον ἐξ Ἰσοῦ τοῖς πᾶσι διανεῖμη. Ἀλλ' ἡδὴ καὶ ὁ Ἰουδαῖος ἐκπίπτει· ἀρνείται ἐκείνον, ὃν μέχρις ὥρας ἐξηκολούθει ἀγγέλλων· ἡδὴ τὸ πλᾶσμα κατὰ τοῦ πλάστου τὴν χεῖρα ἐγείρον ζητεῖ τὸν Σωτῆρα νὰ ἐξοντώσῃ. Ἀθλιὸν ἔθνος! Καὶ πῦρ καὶ σιδήρον ἀγογγύστως ὑπέστης, ἵνα τὸν Μεσσίαν ἐν σοὶ διαθρέψῃς, καὶ ἡδὴ τοῦ Μεσσίου ἐλευθεροῦντός σε, ἀσπλάγγως αὐτὸν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ αἵρεις. Καὶ διεσπάρησαν ἡδὴ τὰ τέκνα τοῦ Ἀβραάμ, καὶ τὸ φρικτὸν ἀνάθημα ὁ τέως περιούσιος λαὸς τοῦ δικαίου κριτοῦ φέρων, πλανᾶται, πλανᾶται σκληρῶς οὐδαμοῦ φιλόξενον ἐστὶν εὐρίσκων, μακρόθεν τὴν προσφιλή τῆς πατρίδος αὔραν ποθῶν.

Ἀλλ' ἀνέλαμψαν ἡδὴ ἐπὶ τῆς σκηνῆς τοῦ κόσμου ἕτεροι λαοί, οἵτινες ἐμελλον λαβόντες τὴν ἱεράν παρκαταθήκην νὰ φέρωσιν αὐτὴν μέχρι παράτων. Ἐπρόκειτο ἡδὴ ὁ Ἕλληνας νὰ διασχίσῃ τὸ σκότος, νὰ ἐκμηδενίσῃ αὐτό, διὰ τῆς ἐν αὐτῷ μετὰ τετρακοσίων ἐτῶν παρέλευσιν ἐξ ἀπατῶν τούτων ἀγόν, ὡς ἐπείσεν, ἐξερχόμενον.

(1) Αἱ δέκα θεῖαι ἐντολαὶ ἢ ὁ Δεκάλογος ὁ παραθεθεὶς ὑπὸ τοῦ Κυρίου τῷ Μωϋσεῖ, τῷ 1610 π. Χ. ἐπὶ τοῦ ὄρους Σινᾶ.

ὕψηλῃς ἀπὸ τοῦ Θείου ἐντολῆς. Ἐμελλον ὁ Ἕλληνισμὸς, καίπερ ἐκυτὸν φλεῖρων, νὰ χρησιμεύσῃ τῶν ἔθνῶν ὁ διδάσκαλος· διὸ μὴ διστάσωμεν, ἂν τὸν πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς κοινωνίας νυχθημερὸν μαχθῶντα παρομοιωμέν πρὸς δῆδα φωτεινὴν, τοὺς ἄλλους μὲν φωτίζουσιν, ἐκυτὴν δὲ κατανκλίσκουσιν, πυρφόρον δᾶδα τῶν ἔθνῶν ν' ἀποκκλίσωμεν τὸν Ἕλληνα. Ἐγεννήθη ἵνα εὐεργετήσῃ, ὤφειλε νὰ ἐμφανίζηται ὑπὸ νέων ἐκάστοτε φάσιν, ὅσκις ἡ ἀνάγκη τῶν ἀνθρώπων ἐκκλῆι αὐτόν. Ὁ Ἕλληνισμὸς εἶναι τὸ πολυπαθὲς ἐκείνο ἔθνος, εἰς οὗ τὸ μέτωπον ἐνεπαρχήθη πᾶσα πικρία, οὔτινος τὴν καρδίαν ἐψαυσε πᾶσα θλίψις, ἀλλ' οὐχ ἤττον εἶναι τὸ ἔθνος τὸ εἶπερ πᾶν ἄλλο τὸ οὐράκιον τῆς ἀκαταμαχῆτου θελήσειως καὶ ἐπιμονῆς δῶρον σχόν, διὸ μόνον αὐτὸ τετράκις μεγαλοπρεπὲς ἐπὶ τῆς σκηνῆς τῆς ἀνθρωπότητος ἀνεράνη.

Πυκινὴ σικὰ ἐπεκράτει πανταχοῦ, ἡ ἀνθρωπότης ἐμαραίνετο καὶ καθ' ἅπασιν τὴν γῆν ὁ πολιτισμὸς ἔμεινε στάσιμος, ὅταν ὁ Ἕλληνας τὸ πρῶτον ἐφάνη. Πλὴν ἐγεννήθη, ἐν αὐτὸς ἀνακλάμψας, τοὺς ἄλλους φωτίσῃ· ἐνεφανίσθη ἵνα πανταχοῦ ἡ ὥρα τῆς ἐξεγέρσεως ἀπὸ τοῦ μακροῦ ληθάργου ἠγῆσῃ. Ἦδη ἐνεπαρχύσθη ἔτη πρὸ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Σωτῆρος, ὁ Ἕλληνισμὸς ἤρξατο τοῦ μεγάλου αὐτοῦ ἔργου· ἀλλ' ἵνα τούτου ἐπιτύχῃ εἶχεν ἀνάγκην ἐλαττηρίων ἀληθοῦς ἑαυτοῦ ἀναπτύξεως, ἵνα τοὺς ἄλλους ἀναπτύξῃ. Καὶ εὐτυχῶς ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων τούτων χρόνων πλείστ' ὅσα ἔχομεν ἐν παρόδῳ ἐνταῦθα νὰ διακλάσωμεν.

α.) Ἀνέκαθεν ὁ Ἕλληνας ἐτήρει ἐν πλῆσι τὴν ἱεράν ἐλευθερίαν, ἔλειπεν ἐκ τούτου ἡ τοῖς χρόνοις τούτοις συνήθης βδελυρὰ ἱεροκρατία. Ὁ καλλιτέχνης ἐνετύπου ἐλευθέρως τῆς δαμιονίου αὐτοῦ φαντασίας τὰ ὑψηλὰ προϊόντα, οὐδ' ἐπεβλήθη αὐτῷ ποτε περιοριστικὸς τις ὄρος. Καὶ διὰ τῆς θείας ἐλευθερίας ἐμελλε νὰ πηγῆσῃ τῆς τοῦ Ἕλληνος φαντασίας τὸ ἀμείγρ ἀπο-

SISMANOGLIO
MEGARO

κύημα, ἡ δέσποινα τῶν ἐπιστημῶν, ἡ ἐλευθέρη καὶ ἀνεξάρτητος φιλοσοφία.

β'.) Ἐνωρίς, πολὺ ἔνωρίς, ἐπέβαλεν ἐαυτῇ ἡ Ἑλλάς τὸ κοινοβουλευτικὸν πολίτευμα, τὴν βᾶσιν ταύτην ἀπάντων τῶν νῦν εὐνομούμενων κρατῶν.

γ'.) Οὐδέποτε ἠμαύρωσαν τὸν βίον τοῦ Ἑλληνος σκληροὶ σπαραξικάρδιοι, ἐκ τῆς ἐπαρκτοῦ πολυγαμίας ἐπερχόμενοι. Ζητήσατε ἐνταῦθα καὶ θέλετε εὑρεῖ ὑγιεῖς τῆς οἰκογενεῖας τὰς βᾶσεις. Θέλετε εὑρεῖ ὑπερισχύουσιν τὴν μονογαμίαν, τῶν ἔθνῶν τὴν εὐδαιμονίαν.

Αἱ τρεῖς λοιπὸν αὗται μέγιστα δυνάμεις ἐμελλόν νὰ παραγάγωσιν ὅ,τι μέγα, ὅ,τι ὑψηλὸν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμὸν, τῆς ἀνθρωπότητος τὸν φωστῆρα.

Ἢ δωρεὰ ὅμως τοῦ Ὑψίστου δὲν περιορίσθη μέχρι ἐνταῦθα παρῆτοκα τῷ Ἑλληνι τύπον οἰκήσεως οὐ μόνον κατ' ὅλα ἀρμόδιον καὶ προσήκοντα, ἀλλ' ἰδωρῆσατο καὶ ἑκτακτον φιλομάθειαν, θαυμαστὴν τοῦ πνεύματος γονιμότητα, ἀκρην ταχυβλαστίαν, τὸν τοῦ καλοῦ ἔρωτα, τῆς φαντασίας τὴν ζωηρότητα καὶ πλείστας ἐτέρως ἐμπρότους κλίσεις καὶ διαθέσεις, δι' ὧν ἐμελλε νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὸ ἀνατεθὲν αὐτῷ ἔργον. Ἀλλὰ μὴ λησιμονήσωμεν καὶ τὸν χρόνον τῆς ἐμπροσθεως τοῦ ἔθνους τούτου, κατ' ἐν εὐρῷ ἐνεργείας στάδιον ἠνοίγετο αὐτῷ.

Ἐθνος λοιπὸν τοιαύτας ἐγκρύπτου ἀρετὰς, τηλικαύτας δωρεὰς ἄνωθεν λαβόν, εἶδει νὰ παραγάγῃ τι μέγα, ὄφειλεν ἀντάξιον τοῦ παρασταθέντος νὰ διαδραματίσῃ μέρος. Ἀλλ' οὐχ ἤττον καὶ ἡ ἑλληνικὴ οἰκογένεια ἐνέκρυπτεν ἐν ἑαυτῇ ἀρετὰς μεγάλας, ἀρετὰς, αἱ ἀπηθανάτισεν ἡ σεπτὴ κιβωτὸς τοῦ ἡμετέρου πολιτισμοῦ, τὰ δύο τοῦ θεσπεσίου τῆς ἀρχαιότητος ποιητοῦ ἔργα. Ἐν αὐτοῖς παρὰ τῷ Ἑλληνι εὐρίσκομεν ἀδιάσπαστον πρὸς τὸ θεῖον πίστιν, ὑπεράνθρωπον πολεμικὴν ἀρετὴν, τὴν φιλοξενίαν, τὴν συζυγικὴν καὶ μητρικὴν ἀφοσίωσιν

καὶ πίστιν, τὴν αὐστηρὰν τῶν ὀρκῶν τήρησιν, τὴν συζυγίαν τοῦ ἀνδρός μετὰ μιᾶς νομίμου γυναικὸς καὶ τὸ εὐγενὲς τῆς φιλίας αἰσθημα εἰς τὸ ὑπακτον σημεῖον τῆς τελειότητος ἅπαντα ἀφιχθέντα. Καὶ ἀληθῶς εἰπεῖν δὲν ἐξέλιπον παντάπασιν κακίαι τινὲς καὶ θρηωδῆεις ὄρασί, ἀλλ' ἡ ἀθάνατος Ἰλιάς ἀκαταμάχητον παρέχει τὸν Ἀχιλλεῖα τεκμήριον ⁽¹⁾ ὅτι καὶ ἐν αὐτῇ τῇ στιγμῇ τῆς θρηωδίας ἡ καρδιά τοῦ Ἑλληνος δὲν ἦν ξένη, οὐδ' ἀνεπίδεικτος εὐγενῶν αἰσθημάτων.

Μετὰ τὴν εὐκλειᾶ ταύτην περίοδον τοῦ βίου ἡμῶν ἀνέλαμψεν ἡ Ἑλλάς τὴν ἄσβεστον ἐκείνην λάμψαν, τὴν ἀπηθανάτισαν τὴν δόξαν τοῦ Ἑλληνος καὶ πρὸς ἦν ἀκορίστως νῦν ἐνατενίζομεν, τὴν ἀναβίωσιν τῶν εὐδαιμόνων ἐκείνων χρόνων παθοῦντες. Πύτυχσεν ἡ Ἑλλάς μεγάλων ἔργων, ἀλλὰ καὶ δὲν ὑστέρησεν ὡς πρὸς τὴν παραγωγὴν τῶν ἐξόχων ἐκείνων ἀνδρῶν, τῶν μεγάλων ἐκείνων νόων τῶν δικαιωσάντων τὰ μεγάλα ἔργα. Ἐδέησεν ἡ Ἑλλάς καὶ νῦν εἰσέτι νὰ ἐκπλήττῃ τὴν ἀνθρωπότητα παραγαγούσα διὰ τῶν δύο αὐτῆς φωτοδόλων ἰστιῶν, τῆς Ἰωνίας καὶ τῶν Ἀθηνῶν, ὅ,τι ὑψηλὸν ἡ ἀνθρωπίνῃ δίκνοια δύναται νὰ συλλάβῃ. Ὄφειλεν ἡ ποίησις, ἡ μουσικὴ, ἡ ζωγραφικὴ, ἡ γυμναστικὴ, ἡ ἀρχιτεκτονικὴ, ἡ γλυπτικὴ κ. τ. λ. ἐν τέλει δὲ ἡ ῥητορικὴ καὶ ἡ ἀληθῆς φιλοσοφία ν' ἀναγάγῃ τοὺς προγόνους ἡμῶν κατὰ τὸ ἑκατονπεντηκονταετὲς τοῦτο διάστημα (500—338 π. Χ.) εἰς τὸ ἄκρον ἄωτον τῆς ἀνθρωπίνης δόξης.

Ἀλλὰ δυστυχῶς δὲν ἐξέλιπον καὶ κηλίδες τινὲς ἀμαυρώσασσι ἔστιν ὅτε τὴν λαμπρότητα τῆς πρώτης περιόδου τοῦ βίου ἡμῶν, αἵτινες, καίπερ πρὸς τὸ κλέος παραβαλλόμενοι σμικρότατα εἰσιν, οὐχ ἤττον ὅμως ἐπέδρασαν ἐπὶ τῆς τύχης ἡμῶν. Σειρὰ ἐμφυλίων πολέμων καὶ σπαραγμῶν, ἐρίδων καὶ διχο-

(1) Ὁρᾶ Ἰλιάς: Β, 470 καὶ ἐφεξῆς.

SISMANOGLIO
MEGARO

νοϊών, ἔλλειψις πολιτικῆς ἐνότητος, σὺν ταῖς τόσαις ἀρεταῖς χαρκτηρίζοντες ἡμᾶς ἔμακ τῷ βίῳ ἡμῶν, ἐπὶ τοσοῦτον τὴν ἐξασθένησιν ἐπέσπασαν, ὥστε ἐν τῇ μάχῃ τῆς Χαίρωνιας τῷ 338 ἐπέρχεται τῆς πολιτικῆς τῶν Ἑλλήνων αὐτονομίας ἢ κατάλυσις.

Μελετῶντες τὰς δέλους τῆς κατὰ τὸν ἡμέτερον νηπιῶδη βίον ἠθικῆς ἡμῶν ἱστορίας, βλέπομεν βαθμηδὸν ἐξερριζωμένην μετὰ τοὺς ὑπερκαθρόπους τῶν προγόνων ἡμῶν κατὰ τῶν Μήδων ἀγώνας τὴν πολιτικὴν ἐκείνην ἐνότητα τὴν ὠθήσασαν ὑπὸ τὸ Ἴλιον μυριάδα Ἀργείων ὑπὸ ἓνα καὶ μόνον ἀρχηγόν καὶ παρκαυέσασαν τὰς λαμπρὰς ἐκείνας περὶ Μαραθῶνα καὶ Σαλαμίνα μάχας. Ἀλλ' ἐμελλον τὰ τρόπαια τοῦ Μαραθῶνος, τῆς Σαλαμίνας, τῶν Πλαταιῶν καὶ τῆς Μυκάλῃς νὰ διαχωρήσωσιν ἀπ' ἀλλήλων τοὺς ὁμοθύμως καὶ κοινῇ ὑπὲρ τῆς Μητρὸς Ἑλλάδος ἀγωνισθέντας ἄνδρας. Καὶ τὴν ὠθησιν τούτου διδούσα ἢ κλεινὴ τῆς Παλλᾶδος πόλις, ἢ ἱερὰ αὕτη τοῦ πολιτισμοῦ ἐστὶν, τὰ κέντρον τῆς τόλμης καὶ τοῦ θάρρους, πρὸς ὃ μόνον ὀφείλει ἢ Εὐρώπη τὴν ἐν τοῖς ἀρχαιοτάτοις τούτοις χρόνοις ἀναγκάσει τῶν κατ' αὐτῆς βαρβάρων, τὸ τῆς Ἑλλάδος τούτο σέμνωμα, ἐπέπρωτο φεῦ! πρὸς δυστυχίαν τῆς ὅλης Ἑλλάδος ἐργαζομένη, νὰ ἐπιδιώξῃ τὴν κυριαρχίαν αὐτῆς, τὰς ὀρθὰς συμβουλὰς τοῦ ἐνδοξοῦ αὐτῆς τέκνου, τοῦ περικλειοῦς Κίμωνος, περιφρονούσα. Οὕτω λίαν προίμως διὰ τοῦ κυριαρχικοῦ τῶν Ἀθηναίων πνεύματος καταστρέφεται τὸ συμπαγὸς τοῦ ἔθνους, ἢ ποθητὴ ἐκείνη σύμπνοια, ἣτις οὐδέποτε δυστυχῶς ἔκτοτε ἐμελλε νὰ κοσμήσῃ τὰς τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ἐνεργείας. Ἦδη ἀπὸ τῆς δευτέρας περιόδου τῆς πρώτης τῆς Ἑλλάδος φάσεως ἢ Σπάρτη φθόνῳ πρὸς τὰς Ἀθήνας κινουμένη, ἐπιζητεῖ τὴν ἡγεμονίαν ἀπασῶν τῶν λοιπῶν πολιτειῶν, καταστρέφουσα οὕτως τὴν σεγκέντρωσιν καὶ τὴν ἐνότητα τοῦ ἔθνους· ἀλλ' αὐτοῦ τούτου ἕνεκα ταχέως καταπίπτει ἢ ἀρχὴ αὐτῆς. Τῆς

Σπάρτης καταπίσεως ἀναγείρεται ἢ φοβερὰ αὐτῆς ἀντίπαλος καὶ αὕτη ἀπαιτούσα τὴν ἡγεμονίαν ἀπάσης τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλ' ἢ Ἑλλὰς οὐδέποτε ἠνέχθη ἐκ τῶν σπλάγγων αὐτῆς γεννηθέντα τύραννον⁽¹⁾ καὶ αἱ Ἀθηναὶ μολὶς ἀναλαμβάνουσι κατέπεσον. Οὐχὶ ὅμως ἕνεκα τῶν αὐτῶν αἰτίων, τῆς ἠθικῆς παρκαμῆς, τῆς ἐπαγκρούσης τὴν πτώσιν τῶν κρατῶν τῆς Ἀνατολῆς, ἐξέπεσαν ἢ μεγάλη τῆς Ἑλλάδος πολιτεία, καλῶτι οὐδέποτε πλέον ἠθέλομεν ἰδεῖ ἐν αὐτῇ μεγάλους ἄνδρας, τῆς ἀκμαζούσης ἠθικῆς ἀναπόσπαστα προϊόντα· ἀλλὰ κατέπεσε, διότι ἐπαχείρησε νὰ καταστῇ ἡγεμονὶς καὶ κυρίαρχος τοῦ ἔθνους ἐκείνου, εἰς ὃ ἀκμαία ἐνυπῆρχε τῆς ἀτομικότητος ἢ συναίσθησις. Πίπτουσιν ὅλοσχερῶς αἱ Ἀθηναὶ μετὰ τὸν ὀλέθριον εἰκοσιπταετῆ πόλεμον, πίπτουσι, καὶ μετ' αὐτῶν ἢ ἐνδοξὸς ἐποχὴ τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους.

Εἰς ὅμως εἶτι ἐπὶ τῆς σποδοῦ τοῦ ἑλληνικοῦ μεγαλείου ἐδέθησεν ἢ ἀναλαμβάνῃ σπινθήρ. Ἐπίπρωτο ἐν ταῖς τελευταίαις ταύταις

(1) Μία καὶ ἡ αὐτὴ γενεὰ Ῥωμαίων ἐν διαστήματι ἐλάχιστοι ἐτῶν εἰκοσιπέντε ἔσχε δεσπότης Ἀφρικανόν, Ἀσσύριον καὶ Γόιθον μετ' οὐ πολὺ δὲ θέλοντες ἰδεῖ βασιλεύοντα καὶ Ἀραβὰ. Πικρατηρήτων ὅμως ὅτι μεταξὺ πάντων τούτων τῶν τὴν τυραννίαν ἐπιδιωκόντων τυχοδιωκτῶν, οἵτινες συνέτριπον εἰς Ῥώμην ἀπ' αὐτῶν τῶν τῆς γῆς περᾶτων οὐδαὶς ὑπῆρχεν Ἑλληνας. Ἡ Ἑλλὰς ἢ μήτηρ αὕτη τῆς ἐλευθερίας καὶ ἀλυσοδέτου οὕτω οὐδέποτε ἐγέννησε τύραννον. Μάτην δὲ οἱ Γόιθοι κατέστρεψαν τὰριστουργήματα αὐτῆς ἐν Ὀλυμπίᾳ· οὔτε ἢ ἐρήμωσις οὔτε ἢ δουλεία ἴσχυσαν νὰ ἀφαιρέσωσιν αὐτῆς τὴν εὐφροίαν καὶ τὴν δόξαν. Καὶ τὰ μὲν μνημεῖα καταδαριζόμενα καθίσταντο εἶτι μᾶλλον ἱερὰ. τὰ δὲ ἐρείπια αὐτῶν διασκορπιζόμενα ἀπεκάλυπτον τέρους ἡρώων· θραυόμενοι δὲ καὶ τούτων, ἐξήρχετο κλέος ἀθάνατον. Ἡ Ἑλλὰς ὑπῆρχεν ἢ πατρὶς πάσης δόξης· διότι μέγας τις ἄνθρωπος, ὅπου καὶ ἂν ἐγεννᾶτο, ἐγένετο θετὸν τέκνον αὐτῆς, προσδοκώσης τὴν ἀναγέννησιν τῶν αὐτοχθόνων υἱῶν τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς δόξης, οἵτινες ἐμελλον νὰ κατοικήσωσι πάλιν τὰ πεδία τῶν Πλαταιῶν καὶ τοῦ Μαραθῶνος. (Φραγκῆσκο; Ρεναῖος δὲ Σατωβριάνδος.)

ἡμέραις, καθ' ἧς ὁ ἀμιγής Ἑλληνισμὸς κατήρχετο τὸν τόπον, ὁ ὕστατος οὗτος παρθενῶς ἢ ἀναφανῆ ἀστὴρ, ἡ πολιτεία τῶν Θηβῶν, ἄνευ τῶν ἠθικῶν ἐκείνων κεφαλαίων, δι' ὧν πρωταγωνιστοῦσι τὰ ἔθνη· ὄφειλε νῦν εἰς τὸ τέλος τοῦ βίου νὰ γεννήσῃ ἢ Ἑλλὰς τὸ χρηστότατον τῶν τέκνων αὐτῆς, ἵνα ῥίψῃ ἡμᾶς εἰς ἄλυτον ἀπορίαν, ἵνα ἡ πολιτεία τῶν Θηβῶν ἐγέννησῃ τὸν Ἐπαμεινώνδαν, ἢ ὁ Ἐπαμεινώνδης ἐγέννησῃ τὴν πολιτείαν τῶν Θηβῶν (1). Πίπτει καὶ τὸ ἴσχυρον τοῦτο τῆς Ἑλλάδος μεγαλείον καὶ ἤδη ἔδυσεν ὁ φωστὴρ τοῦ ἀρχαίου ἑλληνισμοῦ· ἀνωφελῶς ἤχουσι τῆς σβεννυμένης Ἑλλάδος οἱ ἐναγώνιοι λόγοι, μᾶτην διαρρῶγνηται τῆς ἀρχαιότητος ὁ ῥήτωρ, μᾶτην δι' ἀσθενῶν ἀποπειρῶν ἐπιζητεῖται ὑπὸ τῶν ἑλληνικῶν λειψάνων

(1) Περιέργον ὄντως καὶ πρωτοφανὲς ἐν τῇ ἱστορίᾳ φαινόμενον τὴν περίοδον ταύτην παρίστην ἡ πολιτεία τῶν Θηβῶν. Οὐδέποτε ἡ πολιτεία αὕτη σχεῦσα τὰ ἠθικὰ ἐκεῖνα προσόντα, δι' ὧν αἱ δύο ἕτεραι Ἑλληνίδαι πολιτεῖαι τῶν λοιπῶν ἐπὶ καιρὸν ἤρξαν, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ κατὰ τῶν βαρβάρων πολέμῳ αἰτηρῶς μηδίσασα, ἐμφανίζεται ἐν ταῖς ὑστάταις ταύταις ἡμέραις προεξάρχουσα ἀπάσης τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλὰ φαίνεται ὅτι καὶ ἐν τῇ πολιτείᾳ ταύτῃ, καθ' ἑλληνίδι, ἐνυπῆρχεν ὑποκεκρυμμένος τοιοῦτων ἠθικῶν ἐλαττηρίων ἀφανὲς κόκκος, ἐλαχίστης μόνον προστριβῆς πρὸς λάμψιν χρῆζων. Καὶ ταυτέν ἄφορμὴν παρέσχεν ἡ Λακεδαιμῶν. Ἐπὶ περιέργον ἕως ἐστὶ, πῶς πολιτεῖαι τὴν ἰδίαν ἀνάπτυξιν μὴ δικαιολογοῦνται, παράγουσιν ἐν στιγματῆς κρίσει τοῦ μεγάλου ἐκείνου ἀνδρα, ὅν ἡ ἐμφάνις αἰώνιον μυστήριον τῷ ἀνθρώπῳ διατελέσει. Πλέπομεν τὰς Θίβας τὸ ἀριστον ἴσως τῆς Ἑλλάδος τέκνον γεννώσας εἰς ἐποχὴν, καθ' ἣν μόλις αὐταὶ ἐξήρχοντο τῆς ἀφανείας. Ἄν εἴπωμεν ὅτι ὁ Ἐπαμεινώνδης παρήγαγε τὴν πολιτείαν τῶν Θηβῶν, περιπίπτομεν εἰς σφάλμα, καθότι ἱκανὰ πρὸ τῆς ἐν τοῖς πράγμασιν ἐμφάνις τοῦ Ἐπαμεινώνδα ἴτη ἀνεκτίσαντο οἱ Θηβαῖοι τὴν αὐτονομίαν αὐτῶν καὶ ἐδείξαν σημεῖα μελλούσης δόξης. Ἀλλ' οὐδὲ ὁ Ἐπαμεινώνδης ἔλαθεν ἀπὸ τῆς πολιτείας τῶν Θηβῶν ἀγωγὴν τοιαύτην, ὥστε νὰ καταστῇ τοιοῦτος, ὅποτος ἀνεδείχθη· τούναντίον, τοῦ ἐνδόξου τῆς Ἑλλάδος τέκνου περόντος, συνετάφη μετ' αὐτοῦ ἐν Μαντινείᾳ καὶ τὸ γόητρον τῶν Θηβῶν.

πολιτικὴ ἐνότης. Ἦτο ἤδη ἀργά, πολὺ ἀργά. Ὄφειλεν ἢ Ἑλλὰς ἐν Χαιρωνείᾳ νὰ ὑποκύβῃ εἰς τὸν φοβερὸν ἀντίπαλον, ἢ μελλεν εἰς τὸ πεδῖον τῆς Βοιωτίας διὰ πολὺ νὰ πῆσῃ ὁ γνήσιος Ἑλληνισμὸς.

Ἀλλὰ δι' αὐτὸ τοῦτο μίαν εἰσέτι εὐχριστήριον δέησιν ἀναπέμφωμεν τῇ θεῇ Προνοίᾳ. Ἡρξαστο πλέον ὁ νέος ἡμῶν βίος· ἤδη ἐπὶ τῶν βήθρων τοῦ ἀρχαίου ἀνδρόβη τὸ οἰκοδόμημα τοῦ Μακεδονικοῦ Ἑλληνισμοῦ. Καίπερ θαυμάζοντες τὸν ἕξοχον τῆς Ἑλλάδος ῥήτορα, ἀπορρίψωμεν τὸ περὶ ταύτης πολιτικὸν αὐτοῦ φρόνημα, οὐδόπως μισοῦντες τὴν πρὸς τὸν μέγαν πολίτην ὑπόληψιν. Ὁ Δημοσθένης ἐζήτει ἀδύνατα· ἐζήτει ἀγῶνα μὴ δυναμίσιον νὰ καρπορορήσῃ· ἐζήτει νὰ πῆσῃ ὁ Φίλιππος καὶ ν' ἀναλάβῃ αὐτὸς ἀνεξάρτητος ἢ Ἑλλὰς. Ἐν τῇ Χαιρωνείᾳ ἕως ἦτο ἀνάγκη νὰ ταρῇ ἢ τῆς Ἑλλάδος πολιτικὴ αὐτονομία εἰς τὸν ὁμόφυλον νικητὴν· ἢ πτώσις ἐπέκειτο καὶ ἢ Ἑλλὰς ἢ μελλεν ἄνευ τῆς ἀναγκῆς ταύτης ἤττης της νὰ χρησιμεύσῃ βορὰ τοῦ πρώτου βαρβάρου κατακτητοῦ. Πρόχειρον παράδειγμα αὐτὸν τὸν Δημοσθένη λαμβάνοντες, διαγινώσκωμεν ὅτι ἢ Ἑλλὰς εἶχε στερηθῆ τῶν ἠθικῶν ἐκείνων κεφαλαίων καὶ ἦτο ἀνάγκη ὑπὸ τῆς θείας χάριτος κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην νὰ δωρηθῇ τῇ Ἑλλάδι ὁ Φίλιππος. Μὴ ἐκπλήχθητι διὰ τοῦτο, ὦ φίλε· ὁ λόγος σαφής. Ἄνευ τοῦ συνεκτικοῦ τῶν Μακεδόνων σκήπτρου τί ἐπεφυλάσσετο τῇ Ἑλλάδι; Πολὺ πρὸ τοῦ Φιλίππου ἀλληλοδιαδόχως αἱ τρεῖς μέγισται τῆς Ἑλλάδος πολιτεῖαι κατέπεσαν καὶ ἤδη αἱ προεξάρχουσαι τούτων διὰ τῆς ἱεροσυλίας ἐπιδιώκουσι τὴν ἐαυτῶν συντήρησιν. Ἴδού ἡ ὀλεθρία κατὰστασις ἡμῶν ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις, ἰδού τὸ σαθρὸν τῶν πολιτικῶν τοῦ Δημοσθένους φρονημάτων. Ἦτο ἐπ' ἀναγκῆς εἰς τὰ τῆς Ἑλλάδος νὰ ἔλθωσιν οἱ Μακεδόνες, ἵνα διὰ τοῦ Ἑλληνος πρὸς τὰ Ἄρβηλα καὶ Γαυγάμηλα ἢ Ἀνατολὴ τοῦ ὀλεθρίου τῶν Περσῶν ζυγοῦ ἀπαλλαγῇ· ὄφειλεν εἰς Μέγας

SISMANOGLIO
MEGARO

Μακεδῶν διὰ τὴν Ἑλλάδα νὰ γεννηθῆ, ἵνα διὰ τούτου ὁ Ἑλληνισμὸς καλύψῃ τὴν Ἀσίαν.

Ἐπισφραγίζοντες ἐνταῦθα τὸ διάγραμμα τῆς πρώτης ἡμῶν φάσεως, μὴ λησμονήσωμεν ἐν ἑτι ἀποκλειστικόν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους πλειονότητα. Ῥίπτων τις βλέμμα ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῆς ἐν Χαίρωνεῖς μάχης βλέπει μὲν γὰρ γεγονότα καὶ μετὰ ταῦτα μὲν διανοητικόν ἔργον δικαιωνίζον τὸ μὲν ἐκεῖνο γεγονός. Ἐπὶ δευτερίαν πολιτικοῦσιν οἱ Ἕλληνες τὸ ἴδιον καὶ ἰδοῦ ὁ ἀθάνατος ποιητὴς διὰ τῆς Ἰλιάδος δικαιωνίζων τὸ κατόρθωμα. Μόλις περνοῦνται αἱ μάχαι τοῦ Μερκθῶνος καὶ τῆς Σαλαμίνος καὶ τὸ ἔθνος ὑπεργορεύει εἰς τὸν Ἡρόδοτον τὴν ἀθάνατον ἱστορίαν. Γίγνεται ὁ ὀλέθριος τῆς Ἑλλάδος Πελοποννησιακὸς πόλεμος, καὶ ἐκ τοῦ ὀλέθρου τῆς Ἑλλάδος ἐμπνέεται ἐν θαῦμα ὁ Θουκυδίδης. Τάσσονται μίσθαρνοι οἱ Ἕλληνες ὑπὸ ξένον κύριον καὶ ἰδοῦ ἡ Μέλισσα τῆς Ἀττικῆς ἀποτελοῦσα ἐν ἀριστοῦργημα. Ἦδη τελείται μάλιστα ἔργον, καταπίπτει πολιτικῶς ἡ Ἑλλάς, καὶ ἰδοῦ εἰς μέγαν πατριώτης ἐπὶ τῶν προθύρων τοῦ τάφου ἱστάμενος ψάλλει ὡς τελευταῖος κύκνος τοῦ γνησίου Ἑλληνισμοῦ τὸ νεκρῶσιμον ᾄσμα. Ἐφαρμόσωμεν λοιπὸν ἐνταῦθα τὴν μεγάλην ἱστορικὴν ἀλήθειαν, ὅτι τὰ μεγάλα ἔργα παρῶσιν τοὺς μεγάλους λόγους καὶ οἱ μεγάλοι λόγοι φέρουσι τὰ μεγάλα ἔργα· πλὴν ἐφαρμόσωμεν τοῦτο μόνον ἐπὶ τοῦ κλεινοῦ ἡμῶν ἔθνους. Οἱ ποιηταί, οἱ συγγραφεῖς τοῦ νεωτέρου κόσμου ἀρνοῦνται τὰ γεγονότα ἐκ τῆς ἰδίας αὐτῶν διανοίας, ἀλλ' οἱ μεγάλοι τῆς Ἑλλάδος συγγραφεῖς ὑπεργορεύονται ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἔθνους. Θαυμάσωμεν τοὺς θεῖους τούτους δεσμοὺς τοὺς συνδέοντας τοὺς ἄνδρας μὲ τὸ ἔθνος· εἶναι δεσμοὶ ἀδίκηρητοι.

ὑπὸ τὴν νέαν φάσιν τελείται ἐν τῷ Ἑλληνισμῷ ὅ,τι καθ' ἀπασαν τὴν πρώτην δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐπιτευχθῆ. Ἡ Ἑλλάς συννοῦται ἤδη ὑπὸ ἐν σκῆπτρον, ὑπὸ τὸν ἰσχυρόν τῶν Ἡρακλειδῶν

ἀπόγονον. Ἀλλὰ νῦν τῆς ἐνότητος ἐπιτευχθείσης ἔδυσεν ἡ ἔξοχος ἐκεῖνη μεγαλόνοια, ἡ μέγιστη ἐκεῖνη δραστηριότης καὶ ἐνέργεια αἱ χαρκιτηρίζουσαι τοὺς μεγάλους τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ἄνδρας, διότι αὕτη ἐπὶ νέον βίον ἤδη ἐτρέπη· ὁ Ἑλληνισμὸς ἐν τῇ δευτέρᾳ αὐτοῦ περιόδῳ δὲν ἀγωνίζεται πλέον τὸν ἐν τῇ πρώτῃ ἀγῶνα, τὸν τῆς ἰδίας ἀναπτύξεως ἀγῶνα, ἀλλὰ περιβάλλεται ἱερώτερον σκοπὸν, μοχθεῖ νὰ καταστῆ τοῦ κόσμου σύμπαντος ὁ διδάσκαλος. Καὶ νῦν, ὅτε ἀποδύεται ὁ Ἑλληνισμὸς εἰς τὸν μέγιστον ἀγῶνα, ὅτε μέλλει νὰ χρησιμεύσῃ τῶν φώτων ἡ ἔστις, παρὰ τὰ μεθόρια τῶν δύο τούτων ἑλληνικῶν κόσμων ἵσταται ἐν πρόσωπον, ὅπερ ἐτέχθη ὁ δροῦχος αὐτοῦ τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀπὸ τῆς πρώτης εἰς τὴν δευτέραν περίοδον νὰ ὑπάρξῃ, διότι κατόρθωσι νὰ περιλάβῃ ἐν ἑαυτῷ ὅ,τι καλὸν παρήγαγεν οὗτος ἐν τῷ πρώτῳ αὐτοῦ βίῳ. Ὁ μέγας οὗτος νοῦς⁽¹⁾ ὄρειλε νὰ μεταδώσῃ φλεγόμενον τοῦ Ἑλληνισμοῦ τὸν σπινθῆρα εἰς οὐχ ἧττον ἐνδοξόν τῆς κοινῆς μητρὸς τέκνον, ἐδέησε νὰ ὀπλίσῃ διὰ τοῦ ξίφους τὴν τρομερὰν ἐκεῖνην τοῦ Ἑλληνισμοῦ χεῖρα, ἣτις ἐν τῇ ἱστορίᾳ Μέγας Ἀλέξανδρος ἐκλήθη. Γεννᾶται τῇ Ἑλλάδι ὁ εὐεργέτης οὗτος κατακτητὴς καὶ ἀπὸ τῆς Μυσίας μέχρι τῆς Ἰνδικῆς ἡ τοῦ θεοῦ Πλάτωνος γλῶσσα λαλεῖται· ἀντηχοῦσι μέχρι περὶ τῶν θεῶν τοῦ Ἑλλήνος ἔπη, παρὰ τὸν ἱερόν τοῦ Ἰσλάμ ὀβελίσκον⁽²⁾ τῆς Ἑλλάδος ποιητικοὶ ἀγῶνες τελοῦνται καὶ ἐν τῇ Συρίᾳ καὶ Αἰγύπτῳ ὁ Ἑλληνισμὸς ἀκμαῖος τηρεῖται μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκεῖνης, καθ' ἣν οἱ Ἀραβες ἐν μὲν τῇ μιᾷ χεὶρὶ τὸ Κορκήνιον κρατοῦντες, ἐν δὲ τῇ ἑτέρᾳ τὴν σπῆθην, καθυπέταξαν αὐτάς. Διδάσκοντα ἐπὶ σκηνῆς ἐν τῇ βαρβάρῳ Ἀρμενίᾳ τοῦ

(1) Ὁ Ἀριστοτέλης.

(2) Περὶ τὸν ἐν Μίκεν ἱερόν παρὰ τοῖς Μουτουλμάνοις λίθον Κλαμπέ, ἐφ' οὗ εἰσιν ἐγκεχαραγμέναι ἑλληνιστὶ ἐπιγραφαί, τὴν περὶ τοῦτον τέλειν ἑλληνικῶν ποιητικῶν ἀγῶνων δηλοῦσαι.

Ευριπίδου, τοῦ Σοφοκλέους καὶ τοῦ Αἰσχύλου τῆς κριτικῆς ἔργα, οἱ δὲ λαοὶ ἐννοοῦσιν αὐτὰ καὶ ἐν μέσῳ φρινητιωδῶν ἐπευφημήσεων, ἐν μέσῳ γενικοῦ ἐθνισμοῦ ἢ καὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ φιλοσόφου ἢ ὑψηλῆς φωνῆς. Ποθήσωμεν τὴν τρισευδαίμονα ταύτην ἐποχὴν, καθ' ἣν ἡ ἐπιδικωμένη ἐνότης εἴπερ ποτὲ πληρεστέρῃ ἐπέλθει, καθ' ἣν σφιγκτικῶς μετὰ τῆς Εὐρώπης ἢ Ἀνατολῆς συνεδέθη, καθ' ἣν ὁ Ἑλληνισμὸς καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ἀσίᾳ καλλιεργηθεὶς γονίμως ἀνεπτύχθη. Ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα ὁ Ἕλληνας ὑπέστη τὴν γενικὴν τῶν ἐθνῶν τύχην. Ἐν ὅλῃ τῇ λαμπρότητι αὐτοῦ ὑπὸ τὴν Μακεδονικὴν μορφήν ἀνακλίσας, ἕνεκα τῶν αὐτῶν αἰτίων, ἕνεκα τῶν ἐπαρκῶν ἐμφυλίων σπαραγμῶν πίπτει, καὶ οὕτω καταρρεῖ βαθμηδὸν τοῦ μεγάλου κατακτητοῦ τὸ ἐνδοξὸν κράτος, τὸ δὲ 146 π. Χ. καὶ αὐτὴ ἡ Ἑλλάς καταπίπτει φεῦ! εἰς βάρβαρον δουλείαν, ἀλωθείσης τῆς Κορίνθου ὑπὸ τοῦ Ῥωμαίου ὑπάτου Μουμίου.

Ἄλλ' οὕτε σκληρὰ καὶ μακρὰ δουλεία, οὕτε σμῆνη παντοδαπῶν βαρβάρων, ἠδυνήθησαν νὰ ματαιώσωσι τὸ ἔργον τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ὑπὸ βάρβαρον ζυγὸν τοῦ Ἕλληνας κύψαντος, μέγα ἐν τῇ ἀνθρωπότητι τελεῖται θαῦμα, εἰς ὃ ἀπ' αἰώνων παρεσκευάσεν αὐτὴν ὁ Ἑλληνισμὸς, δι' οὗ ἐκ τρίτου θέλει οὗτος λαμπρυνθῆ. Ἐν φρικτῇ σκοτίᾳ περικαλυπτοῦσα τὸ πᾶν, ἐν μέσῳ μανιωδῶς λατρείας τῆς ὕλης, κατέρχεται ἐπὶ τὴν πεπλανημένην Ἰουδαίαν ἐκ τῶν οὐρανίων θόλων ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, ἡδὴ κατέρχεται εἰς τὸ σφαγεῖον ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ πρὸς λύτρωσιν τοῦ ἀνθρώπου ἡδὴ κατέρχεται πρὸς τὸ δημιουργηθῆ ὁ δημιουργὸς ἵνα δωρήσῃται αὐτῷ νέον ἠθικὸν καὶ θερησκευτικὸν βίον. Ὑφίσταται τὴν κοινὴν τῶν εὐεργετῶν τῆς ἀνθρωπότητος τύχην, λαμβάνει παρὰ τῶν ὕλιστων ὅ,τι τὸ πνεῦμα ζητοῦν νὰ ἐκδιώξῃ τὴν ὕλην καὶ διὰ τοῦ σταυροῦ ἀνέρχεται ὁ Θεὸς ἀνθρώπος εἰς τὰς αἰωνίους μονάς, τὴν συγκομιδὴν τῶν ὑπ' αὐτοῦ σπαρέντων εἰς δεκάδα ἀνθρώπων ἐγκαταλείψας. Διατρέχουσι τὴν οἰκουμένην τὰ φῶτα

καὶ τὴν σωτηρίαν παρέχοντες οἱ θεόπεμπτοι ἄγγελοι καὶ τὸ ἡδὴ ὑπὸ τοῦ υἱοῦ τῆς Παρθένου σπαρὲν ῥιζοβολεῖ, ἀναπτύσσεται καὶ ἀγγέλλει καρπὸν πολὺν, διότι ἔσπειρεν αὐτὸ χεῖρ θεῖα, διότι παρεσκευάσεν αὐτῷ ἕδαφος γόνιμον ἀπὸ πολλοῦ ὁ Ἑλληνισμὸς. Σταυρούμενοι, δερνόμενοι, κρουργούμενοι διατρέχουσι τὴν ὑφήλιον οἱ ἄγγελοι τῶν ἀνθρώπων τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ κηρύσσοντες καὶ ἐπὶ τοῦ τροχοῦ παραδίδωσι τὴν θεῖαν πνοὴν ὁ ὕστατος τοῦ Μεσσίας Ἀπόστολος, ὅταν τὸ ἔργον πλέον ἀνεπτύχθη, ὅταν προθύμως ἀνέλαβε νὰ φέρῃ αὐτὸ εἰς πέρας ἐκεῖνος, ὅστις ἀπ' αἰώνων παρεσκευάζετο καὶ παρεσκευάζε τὸν ἀνθρώπον πρὸς τὴν ὑψηλὴν τοῦ Θεοῦ λόγου ἀποδοχὴν. Διότι καὶ ὑπὸ τὴν βίβλασον δουλείαν, ὑπὸ τὸν κτηνώδη ἐκείνον λαόν, δι' ὃν ὁ Ἕλληνας ἐν τοῖς ἀμαρθεκτοῖς βορᾷ τῶν θηρίων ἐχρησίμαυεν, ὁ μεγαλοεργὸς Ἑλληνισμὸς μέγα τι ἐτεκταίνετο, ὑψηλὸν τι ἐβουλεύετο ταχέως νὰ πραγματοποιήσῃ. Ὅθεν μετ' οὐ πολὺ ὁ δουλώσας ὑπὸ τοῦ δουλωθέντος ὑποδουλοῦται, τῆς σκοτίας τέλος κατίσχυσε τὸ φῶς. Καὶ φῶς ζωηρόν, φῶς ἱλαρόν, διότι τὸ ἐνδοξὸν τοῦ Περικλέους ἔθνος ἡδὴ τὸ τρίτον ἐπὶ τῆς ἀνθρωπίνης σκηνῆς ἀναφαινόμενον, μέλλει νὰ δρέψῃται τοῦ καρποῦ τοσοῦτων καμῶτων, τοσοῦτων μόχθων, καὶ ἀπαξ εἰσέτι τὴν ἀνθρωπότητα εὐεργετῶν νὰ διατελέσῃ τῆς θεοδότου θερησκείας ὁ πιστὸς θεράπων. Παρέδωκεν ἀπὸ πολλοῦ τῷ Ἕλληνας ὁ Ἰουδαῖος τὴν πολύτιμον παρακαταθήκην καὶ οἱ δύο μεγάλοι οὗτοι λαοὶ χαιρετῶσιν ἡδὴ ἀλλήλους τὸν ὕστατον φιλικὸν ἀσπασμὸν, ὁ μὲν ἵνα ἐπὶ 1200 ἔτη λαμπρὸς παρὰ τῷ Βοσπόρῳ ἀναβιώσῃ, ὁ δὲ αἰωνίως τὸ φρικτὸν ἀνάθεμα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς φέρων, τῆδε κάκεισε νὰ πλανᾶται. Ἦδη ἡ ἀρχαία ἐκείνη Ῥώμη, ἡ ἀπαισία ἐκείνη πόλις, ἐν ἣ τσοσάτη τῶν ἡθῶν διαφθορὰ, ἐν ἣ ποταμηδὸν τὸ αἷμα τοῦ ἀθώου ἔρρευσε, ἐν ἣ τοσοῦτοι διωγμοὶ κατὰ τοῦ ἀγνοῦ τοῦ Χριστοῦ πομπῆς, ὑπ' αὐτῶν τῶν Ῥωμαίων ἐγκαταλείπεται, ἐν τοῖς εἰδώλοις πλα-

νωμένη ἀρίσται, πρωτεύουσα δὲ τῆς ὕψηλίου, ἰστίαι τοῦ Χριστιανισμοῦ κοινῇ ἀνγκυρωρίζεται τὸ ἔδαφος ἐκεῖνο, ὅπερ ὁ Ἕλληνα παρσκευάσεν. Οὕτω παρὰ τὰ βέλτερά του Βοσπόρου οἱ προαιώνιοι τοῦ Ἑλληνος πόθοι πληροῦνται, ἤδη ὁ Ἕλληνα παρίσταται κράτος ἰσχυρόν του κόσμου δεσπόζον, κράτος τὸν θεῖον θησαυρόν ἐν ἐκρυφῷ ἐγκρύπτον. Διαδίδεται ἀστραπηδύλον τοῦ Μισσίου τὸ κήρυγμα, ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ τὸν ζυγὸν κύπτουσιν οἱ λαοί, ὑμνείται τῆς Παναγνῆτου Μητρός ὁ Ἅγιος γόνος, ὁ δ' Ἕλληνα πιστῶς τὴν δοθεῖσαν ἐντολήν ἐκπληροῖ, πειθήνιος τῆς θείας διδασκαλίας θεράπων δεικνύμενος. Καὶ ἀληθῶς μὲν εἰπεῖν καταπληκτικῶς διαδίδεται ἡ νέα θρησκεία του θεοῦ, του ὑπερφυῶς ἕνεκα τῶν δογμάτων καὶ του ὕψους τῶν ἀρχῶν τῆς ἠθικῆς αὐτῆς, ἀλλ' ὁ Ἑλληνισμὸς παρὰδίδει αὐτῇ πᾶν τὸ δυνατόν μέσον, καὶ τὰ πάντα συντελοῦσιν εἰς τὴν ὕψηλὴν διδασκαλίαν, τὰ πάντα σύμφωνα τῷ νέῳ κήρυγματι, πλὴν ἑνός. Μόνη ἡ Ἑλληνικὴ φιλοσοφία, μόνον τὸ θεῖον τοῦτο τῆς ἑλληνικῆς μεγαλονοίας γνήσιον ἀποκύημα, ἐπέπρωτο καθ' ἐν τι μόνον ν' ἀντιπαλαίση τῷ θεῷ διδάγματι, διότι αὕτη, καθὸ ἐλευθέρη φιλοσοφία, ἐν πᾶσι προβάλλει τὴν ἔρευναν, ἡ δὲ θρησκεία του Χριστοῦ, καθὸ ὑπερφυῶς δόγμα, πρωτίστει πάντων ἐπιβάλλει τὴν πίστιν. Ἀλλ' οὔτε ὁ σιδήρεος, οὔτε τὸ πῦρ, οὔτε οἱ διωγμοί, οὔτε αἱ ἀρίσεις, αἱ ἐκ τῆς πάλτης ταύτης τῶν δύο στοιχείων προελθοῦσαι, ἠδυνήθησαν νὰ κατισχύσωσι του θεοῦ διδάγματος, μᾶλλον δ' ὑπῆρξαν ἀκόνη, ἐφ' ἧς ἠκόνησαν τὴν πίστιν οἱ νεοφώτιστοι διὰ του ἀγίου τῶν μαρτύρων αἵματος. Δύστηνε Ἰουλιανέ! μάτην ποθεῖς τὴν ἐπάνοδον ἡμερῶν παρελθουσῶν. Ἡ Ἑλλὰς του Περικλέους ἀπέθανεν, ἤδη ἐν τῷ προσώπῳ σου ὑποφώσκει τὸ τελευταῖον ἀσθενεσιάτη ἀκτίς του Ἑλληνισμοῦ, ὃν ποθεῖς, ἤδη ὁ Ἕλληνα καλεῖται Χριστιανὸς καὶ ἐν τῇ ὑστάτῃ ἐκ του αἵματός σου πρὸς τὸν Ναζωραῖον σπονδῆ⁽¹⁾

(1) Ἰουλιανός, τρίτος τῶν Βυζαντινῶν Ἀυτοκρατόρων, διαμείνας

ἐξέπνευσεν ὁ ἀρχαῖος Ἕλληνα, ἀπηγγέθη ἡ τελευταία λέξις τῆς οἰκτρᾶς αὐτοῦ ἀγωνίας.

Οὕτω δὴ ἐκ τῆς φιλικῆς ταύτης συμβιώσεως τῶν δύο ὑπερφυῶν ἀρχῶν, καθ' ἣν ὁ μὲν Χριστιανισμὸς τῇ του Ἑλληνισμοῦ συμπράξει τὰ δόγματα αὐτοῦ ὁσημέραι ἐπαγιοῦτο, οὗτος δὲ τὴν ἐκ τρίτου ἀναβίωσιν παρὰ του πρώτου ἐλάμβανε μισθόν, ἐμελλε ν' ἀναλάμψη ὁ Δ'. μ. Χ. αἰὼν, ἡ χρυσῆ ὄντως του Χριστιανισμοῦ ἐποχή. Κατὰ τὸν μέγαν τοῦτον αἰῶνα, ὃν παρσκευάσεν ὁ Ἑλληνισμὸς μετὰ του καλῶς ἐννοουμένου Χριστιανισμοῦ, ἀναφαίνονται ἄνδρες μεγάλοι, ἄνδρες ἐν τῷ ἀρχαίῳ Ἑλληνισμῷ παιδευθέντες, ἵνα ὑπηρετήσωσι τῷ Χριστιανικῷ δι' ἀρετῶν ἐξόχων, δι' ὑπεμέτρου ἐμβριθείας, δι' ὑπερφυσικῆς ἀπὸ του ἀμβωνος ῥητορικῆς δεινότητος, διὰ θαυμαστῆς καλλιπειίας, διὰ διακαοῦς πρὸς τὸν θεῖον λόγον ἔρωτος καὶ ἐπὶ πᾶσι διὰ του θεοῦ αὐτῶν παραδείγματος. Τοῖς σεπτοῖς τούτοις ἀνδράσιν, οἵτινες προσφυσάτα τῆς ἐκκλησίας Πατέρες ἐκλήθησαν, ὀφείλεται πᾶσα τῆς Θεολογίας καὶ τῆς λατρείας ἡμῶν ἡ διακωνήσις, συνελόντι δ' εἰπεῖν ἡ τῆς ἡμετέρας Ὀρθοδοξίας διακρῦθμισις, τῷ μεγίστῳ δ' ἑνός τούτων νοῖ⁽¹⁾ ἡ του ἡμετέρου ἔθνησμοῦ καὶ τῆς Ὀρθοδοξίας συλλήβδην

ἐπὶ καιρὸν εἰς Ἀθήνας, ἐμελέτησεν ἐπισταμένως τὸν ἀρχαῖον Ἑλληνισμὸν καὶ τοσοῦτον ἠγάσθη αὐτοῦ, ὥστε ἀναγρευθεὶς τῷ 361 μ. Χ. Ἀυτοκράτῳ τῆς Ἀνατολῆς, ἐπεδίωξε παντὶ σθένει τὴν ἐν ταύτῃ ἀναβίωσιν αὐτοῦ, καυτηριάζων παντὶ μέσῳ τὴν νέαν θρησκείαν καὶ παρσκευάζων τὴν λατρείαν τῶν εἰδώλων· ἀλλ' ὁ Ἰουλιανός, καίπερ καλὸς στρατηγὸς καὶ καλὸς βασιλεὺς ἀναδειχθεὶς, ἐστερεῖτο μεγάλου νοός, ζητῶν νὰ μεταδώτῃ πνοὴν εἰς πτώμα, πρὸ πολλοῦ ἤδη ἀπολέσαν αὐτήν, διὰ παντελῶς ἀπέτυχε του ποθευμένου. Τὴν τελευταίαν δ' αὐτοῦ στιγμήν, πίπτων καιρῶς τρωθεὶς ἐν τῷ πεδίῳ τῆς μάχης, συνησθένθη τὴν ἐκυτοῦ πλάνην καὶ λαθὼν διὰ τῆς χειρὸς αἶμα ἀπὸ τῆς πληγῆς ἔσπεισεν ἐν τῷ ἀέρι ἐκφρωνῶν, «Κορέσθητι, Ναζωραῖε, νενίκηκας, Χριστέ.»

(1) Τῷ Φωτίῳ.

διάσωσις. Ἀλλὰ μετὰ λαμπρὸν πεντακοσσετῆ βίον ἀκμῆς, καθ' ὃν οὐχ ἤττον τοῦ παρελθόντος τὴν ἀνθρωπότητα ὁ Ἑλληὶν Χριστιανὸς εὐηργέτησεν, ἤρξατο δυστυχῶς καὶ ἡ ἔνδοξος αὐτῆ τοῦ ἔθνους ἡμῶν φάσις εἰς τὴν περακμὴν λεληθότως νὰ προβαίῃ. Διηνεκεῖς σπαρχμοὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς ἡγεμόσι, διαφθορὰ αἰσχίστη παρὰ τῷ κλήρῳ, ἀδιέλπειτοι ξενικαὶ ἐπιβουλαὶ καὶ ἐπανειλημμένοι τῶν βαρβάρων λαῶν ἐπιδρομαὶ, περσεύαζον ὁσημέραι τὸ ἔργον τῆς πτώσεως. Καὶ ἐγεννήθη μὲν ἐν μέσῳ τῆς γενικῆς διαφθορᾶς ὑπὸ σφρόνων τινῶν ἀνδρῶν γενικὴ κατὰ τῶν καθεστώτων ἐπανάστασις, ἀλλὰ τὸ μέγα τοῦτο ἔργον, ὅπερ ἐν τῇ ἱστορίᾳ Εἰκονομαχία φέρεται, τῆς κακῆς χρήσεως τῶν μεταχειρισθέντων μέσων ἐνεκα, ἡστόχησε τοῦ σκοποῦ, κατὰ τὸ θρησκευτικὸν μόνον μέρος ἐπιστητὴν βελτίωσιν ἐπαγαγόν.

Οὕτως ἐπέπρωτο νὰ λήξῃ καὶ ὁ ὑπερχιλιετής οὗτος βίος ἡμῶν ὡς ἔθνους ἀνεξαρτήτου· ἀπαξ εἰσέτι ἐδέησε νὰ ὑποστώμεν τὴν κοινὴν τῶν εὐεργετῶν τῆς ἀνθρωπότητος τύχην. Ἐπέπρωτο ὑπὸ τῶν ἰσχυόντων ἀγνωμόνως ἐγκαταλειφθέντες ὑπὸ τὸν τετρακοσιετῆ ζυγὸν νὰ στενάζωμεν, ἵνα τὸν βύβον τῶν προγονικῶν ἀνομημάτων ἀποπλύνωμεν. Ὁφείλομεν αἰσχυρῶς προδοθέντες διὰ τοῦ φρικτοῦ μαρτυρίου νὰ διέλθωμεν, ἵν' ἀποβάλλωμεν κηλίδας ἀτιμωτικοῖς γράμμασιν ἐπὶ τοῦ κεκυφέντος ἡμῶν μετώπου χαρυχθείσας. Ἦτο ἀνάγκη τῆς σκληρᾶς τροχοπέδης, ἵν' εἰς ἑαυτοὺς συνέλθωμεν· ἐδέησεν ὑπὸ τὴν μάστιγα τοῦ κυριάρχου μετὰ τοῦ βέοντος αἵματος τὸ ὕστατον τοῦ μυσσοῦ Ῥωμαιοῦ βόκος ν' ἀποδυθῶμεν. Τὴν 29 Μαΐου 1453 ὑπὸ ἀτιθάσσους τῆς Ἀσίας ὄρδᾶς τὸν βαρυνθέντα ἀγένην ἐκύπτομεν τὴν 29 Μαΐου, ἡμέραν τῆς ἐβδομάδος Τρίτην, ἡμέραν δι' ἡμᾶς ἀπαισίαν, ἐσφάζετο τῆς ἐξιλεώσεως ἡμῶν ὁ ἀμωμος ἀμνός, ἔκλιεν ὑπὸ τὴν σπάθην ἢ σελτὴ τοῦ Κωνσταντίνου κεφαλὴ ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος μαχομένου καὶ «Π α ἰ δ ε ς

Ἑλλήνων! Τὴν ἐλευθερίαν ἢ τὸν θάνατον» ἀναβοῶντος. Ἐπιπτεν ὑπὸ ἀνιέρου χειρὸς πληγεῖς ὁ ὕστατος ἀληθῆς τοῦ Μεσαίωτος Ἑλληὶν, ἀλλ' ἐπιπτεν, ἵνα μετὰ μακρὰν ἀγωνίαν ὁ τότε Γραικορρωμαῖος ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων ἐν Ἐλευσίῃ Ἑλληὶν ἀνεξάρτητος κηρυχθῆ. Ἐπιπτε τὸ γηραιὸν Βυζάντιον ὑπὸ βαρείαν παλῆμην, πλὴν ἐπιπτεν, ἵνα μετὰ τριακῶσις ἐβδομήκοντα ἐννέα ἔτη, τῇ 25 Ἀπριλίου 1832, ἐπὶ τῆς κλεινῆς τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνισμοῦ ἐστίας διὰ τοῦ αἵματος τῶν ἡρώων υἱῶν τῆς τῶ Ἑλληνικὸν βασίλειον ἰδρυθῆ, τῆς ποθητῆς τῶν Ἑλλήνων ἀπάντων ἀνεξαρτησίας ὁ σελτός πρόδρομος.

(Σημείωσις εἰς τὴν ις' γραμμὴν τῆς 31 σελίδος ἀνήκουσα.)

« Græcia capta ferum victorem cepit et artes intulit agresti Latio. »

« Ἡ Ἑλλὰς καίπερ ἀλοῦσα, ἀλλὰ μὴν εἶλε τὸν ἄγριον νικητὴν, τὰς τέχνας δ' εἰσήγαγε τῷ ἀγροίκῳ Λατίῳ. »

Hor. Epist. II, 1, 156.

Τῆς κραταιᾶς Ῥώμης μόλις ὑποταξάσης τὴν Ἑλλάδα διὰ τῶν ὅπλων, Ἡ Ἑλλὰς ἐκδικουμένη τὴν ἐδέσμευσεν διὰ τῶν ἑαυτῆς θελγῆτρων.

L. Racine, Ép. à M. de Valincourt.

SISMANOGLIO
MEGARO

Η ΕΠΙ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΑΠΟΨΙΣ.

Ἐνταῦθα λοιπὸν ῥήγνυται τὸ τρίτον τοῦ τλήμονος ἡμῶν βίου τὸ νῆμα, ἔνταῦθα ἐπὶ τοῦ χαίνοντος τάφου ἀντηχεῖ τοῦ θρηνώδους κύκνου τὸ νεκρώσιμον ἄσμα. Φεῦ! βαρὺ καὶ ἀπειλητικὸν τῆς ἀπαισίας λήθης ἐγείρεται τὸ σύμβολον, καὶ τὸ πᾶν ἐμαρκάνθη, τὸ πᾶν ἐσκοτίσθη, τὸ πᾶν διεξέφυγε. Καὶ ἤδη τοῦ ψυχροῦ λίθου καλύψαντος τὰ πάντα, ἀποβάλωμεν τὰς ποθητὰς ἀναμνήσεις, λησμονήσωμεν τὸ εὐκλεῖς παρελθόν, διότι πρὸ τοῦ ζόφου τοῦ παρόντος ἐσβέσθη πλέον πᾶς φωταυγῆς τούτου πυρσός. Τοὺς κλαυθμούς, τοὺς στεναγμούς, τοὺς κοπετούς, τοὺς θρήνους ἔχομεν ἤδη παρηγορίαν, τῶν σειομένων ἀλύσειων τὸν φρικώδη κρότον μόνον ἡμῶν σύντροφον καὶ τὸ ἀφθονον δάκρυ ὕστατον ἡμῖν δῶρημα, ἵνα διὰ τούτου τὸ ἱερὸν τῶν τοῦ ἔθνους ἡμῶν μαρτύρων ἐξαγνίσωμεν αἷμα. Ἦδη καταθληπτικῆ ἐφ' ἡμῶν ἐπικλήθηται πέδη καὶ τῆς αὐτονομίας ἡμῶν ὁ μέλας ἐπιτάξιος λίθος τὰ πάντα περιέβαλε μὲ σκότος. Ἄλλ' οὕτως ὁ κόσμος βαδίζει, τοιαύτη ἡ τύχη τῶν ἔθνων. Ὁ χθὲς ὑψαύχην σήμερον πίπτεις, ἵνα ἐπὶ τῶν σῶν βῆθρων ἕτερος ἐγερθῆ. Πίπτεις. . . , ἀλλ' οὐδέποτε κύπτεις. Ἀγέρωχον καὶ ἀσπίλον φέρων τὸ μέτωπον, αἰετοπτεροῦ τὸ ἄγθος ζητεῖς ν' ἀποσεύσῃς, οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν τὸ πνεῦμα ἐναρκώθῃς, ἀλλὰ μάρτην διὰ πολὺ ὄρισται νὰ στενάζῃς. . . Καὶ εἰς ἕτερος ἔπισει, μία

εἰσέτι δυστυχῆς ὑπαρξίς κατῆλθε τὸ φρικαλέον βράθρον. Σκιερὸς καὶ ὡς ἔθνος ἐλευθέρων διατελέσας, ἐτυφλώθη ἤδη εἰς τὴν δουλείαν, οὐδ' ἀπαξ ἀπὸ τῶν ὤμων μηχανᾶται ν' ἀνασειῇ τὸν ζυγόν· ἀλλὰ πλείστοι διὰ τὸν ναρκωθέντα κήδονται ὀφθαλμοί, πολλαὶ πρὸς ἔγερσιν αὐτοῦ τείνονται στιβαραὶ χεῖρες. Καὶ ὁ ληθαργῶν τέλος ἐξεγείρεται, καὶ ἡ ἀρωγὸς χεὶρ τὸ τέλειον ἐλευθεροῖ αὐτόν, ἐνῶ θλιβερώς ἡ σὴ πικρὰ στοναχὴ τὰς αὔρας ἔτι πρὸ μικροῦ προσέκρουε, διὰ σοῦ καὶ μόνου ἀγωνιζομένου ν' ἀπαλλάξῃς ἑαυτόν. Πρὸς τοῦτο ὁμως οὐδένα μέμφθητι, καθότι τὸ ἴθνην τὸν κόσμον ὑπέρτατον ὄν τὴν αὐτὴν εἰς τὰ ἔθνη ὡς εἰς τὸ ἄτομον ὑπέταξε τύχην. Εἰς τὴν ἀδυσσον ταύτην τοῦ κλαυθμῶνος, ἦν κόσμον πρὸς ἐμπαιγμὸν ἐκκλῆσαν, κατέρχονται δύο ὑπάρξεις, περιβάλλονται τὸ φθιτὸν ἐκεῖνο σκῆνος, οὗ τὴν μὲν ἐμφάνισιν καλοῦμεν γέννησιν, τὴν δ' ἐπιστροφὴν θάνατον. Ἀνέρχονται ἐπὶ σκηνῆς οἱ δύο οὗτοι ὑποκριταὶ οἱ διαδραματίσαντες τὴν ἀνθρωπίνην τραγωδίαν, τεμάχιον χάριτος ἐκάτερος φέροντες, εἰς οὗ τὴν μὲν μέλαιναν δέλτον « ἔση δυστυχῆς » ἐστὶ γεγραμμένον, εἰς δὲ τοῦ ἐτέρου τὴν λευκὴν σελίδα « διατελέσεις εὐτυχῆς. » Διήνυσαν ἀμφοτέροι τὸ πολυκλήμαντον στάδιον, διέτρεξαν τὴν ἐκ διαμέτρου ἀντίθετον ὁδόν, καὶ ὁ μὲν, τῆς δυστυχίας τὸ θῦμα, ἐν τῇ ἀγχόνῃ ἢ τῇ τρώγλῃ ἐναγωνίως ἐγκαταλείπει τὸ ἀθλιον σκῆνος, ὁ δὲ, διὰ τῶν μόχθων καὶ τοῦ αἵματος τοῦ ἐτέρου εὐδαίμων διαβιώσας, ἡσυχῇ καὶ ἡρέμα ἐν γενικοῖς κλαυθμοῖς καὶ ἐπὶ κλίνης βασιλικῆς παραδίδει τὴν εὐτυχή πνοήν. (1)

(1) Δὲν γράφω μύθους, οὐδὲ νεανικῆς ἐξάψεως ὑπαγορεύσεις εἰσὶ ταῦτα. Οὐδένα μεμψόμενος χαράττω κατὰ καθῆκον τὴν θλιβεράν ταύτην ἀλήθειαν καὶ τὴν μεμακρυσμένην ἀρχαιότητα ἐγκαταλείπων, ἐξ αὐτῶν τῶν ἡμετέρων χρόνων πρὸς ἐμπέδωσιν ταύτης ἀρύομαι τεκμήριον. Θίσωμεν ἐν παραλλήλῳ τὰ δύο ταῦτα ἔθνη, τοὺς Ἰταλοὺς καὶ τοὺς Ἕλληνας, καὶ καταρατῆς αὐθωρεὶ γενήσεται ἡ

Ἄλλ' ἤδη, ἐπὶ τοῦ τέλους τοῦ 1453 συντριψάντες τὸν πα-
νηγυρικὸν κλάμον, ἀνάγκη ν' ἀρξώμεθα τοῦ μονοτόνου ἔργου
ἡμῶν, καιρὸς νὰ ἐπιβάλωμεν αὐτοῖς τὴν ξηρὰν καὶ ἄχαρι τοῦ
ιστορικοῦ γλῶσσαν. Καιρὸς ἤδη λαβόντες ἐν χερσὶ τὸν ἀμαυρὸν
χρωστῆρα νὰ σκιαγραφῆσωμεν οὐχ ἤττον ἀμαυροῦς τοῦ ἡμετέ-
ρου ἔθνους χρόνους καὶ κατασιγάσκοντες πλέον τὴν τῆς καρδίας
φωνήν, ν' ἀνελιζώμεν ἀπαθῶς τὴν ἐν ἡμέραις ἀπαισίαις πνευ-
ματικῆν ἡμῶν κατὰστασιν, ἵνα ἴδωμεν ἴσὺν κατὰ τὸ διάστημα
τοῦτο ὁ Ἕλληνας τὸ τέλειον ἐτάφη. Ἦδη ἐπίστη ἡ ὥρα,
καθ' ἣν ἀνάγκη ἐμπεδώσαντες τὴν μεγάλην ἀλήθειαν, ἣν προ-
θέμεθα κορωνίδει τοῦ ἔργου τούτου, νὰ πεισθῶμεν ἰδράκτως ὅτι
διὰ μόνον τῶν ἰδίων ἡμῶν ἀγώνων εἰμαρταὶ τὸ τέταρτον εὐ-
κλειεῖς ν' ἀναβιώσωμεν, ὅτι διὰ μόνης τῆς Ἑλλάδος πέπρωται
νὰ καταστῆ μεγάλη καὶ ἐνδοξὸς ἡ Μήτηρ Ἑλλάς.

πρὸς τὸ πολυπαθὲς ἡμῶν ἔθνος τοῦ μυστηριώδους ὄντος δυσμένεια,
ἐν ὅλῃ αὐτῆς τῆ εἰδεχθεῖ τελειότητι. Θέλουμεν ἴδει ἄρ' ἐνδὸς τοῦ
κλεινοῦς ἡμῶν προγόνους ἀείποτε περὶ πατρίδος ἀγωνιζομένους, θέ-
λομεν ἴδει θρησιωδῶς αὐτοῦ: μαχομένους πρὸς δημοφύλους κατακτητὰς,
πρὸς τοὺς Μήδους καὶ τοὺς Πέρσας, πρὸς τοὺς Μακεδόνας, πρὸς τοὺς
Ῥωμαίους, πρὸς τοὺς Ἑνετοὺς, πρὸς τοὺς Φράγκους, πρὸς τοὺς Τούρ-
κους καὶ τέλος μετὰ μυθικοῦς ἀγῶνας, μετὰ τὴν ἐκροτὴν καὶ τῆς ὑστά-
της βάνιδος, διὰ τῆς ὑπερανθρώπου αὐτῶν ἀνδρείας, διὰ μόνης τῆς
ἰδίας ἰσχύος, μικρὰν τῆς εὐρείας αὐτῶν χώρας γωνίαν ἐλευθεροῦντας.
Ἀναδιφρίζοντες ὅμως ἄρ' ἑτέρου τὴν ἱστορίαν τῆς γείτονος ἡμῶν χώρας,
θέλομεν εὖρει καὶ ταύτην δυστυχῆ καὶ ταύτην ὑπὸ τὴν τροχοπέδη
στενάζουσιν, ἀλλὰ σπανίως ἐν αὐτῇ ἀνδρείαν, σπανιώτερον διὰ τὴν
ἀνεξαρτησίαν ἡρωϊσμόν, οὐδέποτε πρὸς τὴν πατρίδα ἀποτίωσιν. Οὐ-
δέποτε ἐλητημόνησα, οὐδὲ λητμονήσω ἐνδοξον τοῦ αἰῶνος ἡμῶν ἦρωα,
τὸν ἀτρόμητον Γαριβάλδην, οὐδ' ἀρνοῦμαι τὸ μεγαλεῖον τοῦ Καθούρ
καὶ τοῦ Ματσίνη. Ἄλλ' ἐνταῦθα ὁμιλῶ γενικῶς, τὴν δ' ἱστορίαν τῆς
Ἰταλίας γενικῶς ἐρευνῶντες θέλομεν εὖρει τὸν Ἰταλὸν μετὰ τοὺς
χρόνους τῶν μεγάλων αὐτοῦ κατακτήσεων εἰς τὸν βαρὺν ζυγὸν εἰθι-
σθέντα καὶ μόνον νῦν τοῦς ἰδίους αὐτοῦ κατακτητὰς σπαρασσομένους

Ἦ τῶν ἡθῶν τοῦ πολίτου ἐξαχρείωσις καὶ διαφθορὰ ἀείποτε
συνεπάγεται τῆς πολιτείας τὴν παρακμὴν καὶ πτώσιν, διδά-
σκει ὁ ἀψευδὴς καὶ ἀδέκαστος κριτὴς τῶν πράξεων τοῦ ἀνθρώ-
που. Καὶ ὄντως, οὐδὲν τούτου ἀληθέστερον. Λησιμονοῦντες
προγενεστέρως ἐποχὰς βριθούσας ἀποδείξεων προφανῶν τῆς με-
γάλης ταύτης ἱστορικῆς ἀληθείας, λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὸ μέγα
τοῦτο πολιτικὸν γεγονός, ἄρ' οὐ ἀρχονται οἱ νεώτεροι χρόνοι,
μελετήσωμεν τὰ αἰτία τὰ παρασκευάσαντα τῇ Ἀνατολῇ νέαν
ἐκ διαμέτρου ἀντίθετον τῆς προτέρως φάσιν. Τίς ὁ τὸ ὕστα-
τον τῆς ἑλληνίδος σοφίας διὰ τῆς αἰσχρῆς ταπεινώσεως μο-
λόνας φυτῶρον; Τίς ὁ κινδυνεύσας τὸ ὑψηλὸν τοῦ Ἑλληνισμοῦ
ἔργον ν' ἀφανίσῃ; Τίς ὁ ποιήσας τοῦ τυχόντος ἔρμακιον τοῦ
χριστιανοῦ Ἕλληνος τὸ ἐσχατον προπύργιον; Τίς ὁ καταστή-

ἀρεσκόμενον νὰ βλέπη. Τέλος μεθ' ὑπερχλιετῆ ἀλληλοδιάδοχον ζυ-
γόν, μόλις κατὰ τὸν παρόντα αἰῶνα τὸ τῆς ἀνεξαρτησίας συναί-
σθημα παρὰ τοῖς Ἰταλοῖς ὑποδαυλίζεται, ὀλίγον ὑπὲρ τῆς πατρίδος
αἷμα χέεται καὶ ἡ ξένη χεὶρ προσελθοῦσα ἀρωγῆς προθύμως συμ-
πληροῖ τὸ κίνημα, ἡ δὲ Ἰταλία καθίσταται Κράτος εὐρύ, Κρά-
τος προσκαλούμενον καὶ τοῦτο νὰ βυθίτῃ τὸ ἀτυχὲς ἡμῶν μέλ-
λον, καὶ τοῦτο ἴσως οὐ μικρὰς ἀξιώσεις ἐφ' ἡμᾶς ἐγκρύπτει...
Ἄλλ' ἔστι Θεὸς ἐφ' ἡμῶν. Πανάγαθος καλεῖται ὁ τὰ τοῦ κόσμου
ἐτάζων. Μὴ λοιπὸν ἐνατενίζωμεν περιδεεῖς εἰς τὸ μέλλον διὰ τὸ
ἔθνος ἡμῶν τὸ οἰκτρὸν ἀτόμων τινῶν ἐν τῇ κοινῇ ὑποπτειό-
μενοι τέρμα· μὴ δυσανασχετῶμεν ἐὰν φαινώμεθα ἀνέκαθεν προω-
ρισθέντες τῶν ἄλλων ὁ λαμπτήρ, ἐὰν ἐτάχθημεν, ὡς ὁ τοῦ Εὐαγγ-
ελίου τυφλός. Ἴνα δι' ἡμῶν ἐπὶ τοῦ κόσμου φανερωθῇ τὰ
ἔργα τοῦ Θεοῦ. (Εὐαγγ. κατὰ Ἰωάν, Θ, 4.) Εἶν' ὑψηλαί,
πολὺ ὑψηλαὶ διὰ τὴν ἀσθενῆ ἡμῶν διάνοιαν τοῦ θεοῦ αἱ βουλαί,
διό, πᾶν τὸ ἡμέτερον ἀφειδῶς πρὸς τὸν μέγαν σκοπὸν προτφύροντες,
μίαν μόνον ἐκτὸς τῶν ἰδίων μόχθων εἰς ἔχωμεν εἰλπίδα, ὅτι τὸν κό-
σμον εἰς Θεὸς διοικεῖ, ὅτι ὑπὸ τὴν ἀγρυπνίαν αὐτοῦ ἐποπτεῖαν οὐδέ-
ποτε ὁ περιούσιος αὐτοῦ λαὸς τῆ λήθη παραδοθήσεται, ὅτι οὐδέποτε
ὑπὸ τὴν μελανείμονα τοῦ θανάτου χεῖρα δύνει ὁ τοῦ φωτὸς δοτήρ.

σας τῆς ὑπερτάτης σοφίας τὸ ὑπέρτατον ἐν-
δικίτημα, τὸν οὐράνιον τῆς θείας δόξης
θρόνον, τὸν ἐπίγειον οὐρανὸν τῆς θείας σο-
φίας, τὸ χειρουβικὸν ὄχημα τοῦ δεσπότου
τοῦ παντός, τὸ ὑπὸ τοῦ ἰδίου Θεοῦ ἀνε-
γερθὲν τοῦτο θαῦμα, ⁽¹⁾ τῆς στυγερωτάτης ἐρημώσεως
τόπον; — Φεῦ! Ἀδέκαστος εἰμαρμένη, τῶν στιβαρῶν τοῦ
πορθητοῦ χειρῶν τὸ πῦρ καὶ ὁ σίδηρος, εἶποις. — Ἄλλ' ὄχι! |
διάφορον πάντη ἢ ἱστορία ἀπαντήσαι. Δὲν καταπίπτει οὕτω
ταχέως ἔθνος ἀκμάζοντος τὸ ἴσχατον μεγαλεῖον ὑπὸ τὸν πόδα
λαοῦ ἐρηθῶντος. Ὅσα ὄξυ, ὅσα στυγνὸν τὸ ἀσιατικὸν φάσ-
γανον ἤθελεν ὑποκύψῃ ἐπὶ ἀδάμαντος προσκρούσαν, ἤθελε κα-
τασύσῃ πρὸ τοῦ θείου πυρός τὸ ὀλίθριον πῦρ, ἔάν διεφύλακ-
τεν ἄμιμον τοῦτο ὁ Ἕλληγ. Μὴ λοιπὸν καμνύωμεν τοὺς
ὀφθαλμοὺς τῆς ἀληθείας προκειμένης. Τὸ μέγα τοῦ Κωνσταν-
τίνου ἴδρυμα, τὸ ὠραῖον Βυζάντιον πολὺ πρὸ τῆς τῶν ἀλλοφύ-
λων λαῶν εἰσβολῆς εἶχεν ἐκπέσει, καὶ εἶχεν ἐκπέσει πτώσιν
καιρίαν, εἶχε λάβει ἀνίατον τραῦμα. Ὁ Βυζαντινὸς Ἕλληγ τὴν
χειρίστην ἠθικῶς ἐκπεσῶν πτώσιν, πολὺ πρὸ τοῦ Μιχμητ
τοῦ Βοσπόρου τὸ κύχημα εἶχεν ἐκρίψει.

Ναί! φίλοι. Ἐάν τῆς ἀσθενοῦς μου φωνῆς ἀφηρηῆτε, στήτε,
ἀκούοντες τί περὶ τούτου εἰς μέγας πατριώτης σῆς κρηνιγάζει,
παίσθητε εἰς ἐκεῖνα, ἀπερ στενάζον τῆς δούλης Ἑλλάδος τὸ
σέμνωμα ἐκ τοῦ τάφου τοῖς νέοις Ἕλλησιν ἐκπέμπει. ⁽²⁾ Προ-
σέξατε εἰς ταῦτα, ἀτινα ὡς χρηστὰς ὑποθήκας ἀπὸ τῆς ξένης
ἐν εἰσέτι ἐκπατρισθὲν τέκνον ταῖς νέαις τῶν Ἑλλήνων γενεαῖς
ἀνάβοξ· « Ἡ Ἑλλάς ἀπέθανε, διότι ἀπώλεσε
» τῶν εὐκλεῶν αὐτῆς προγόνων τὴν χρηστό-

(1) Κατὰ Γεώργιον Φραντσῆν.

(2) Ἴδε Ἀδαμαντίου Κοραῆ, Ἀτάκτων, τόμον Α', Προλεγόμενα.

» τητα· θέλει αὐθις ἐκ τοῦ τάφου ἀνακύψῃ,
» ἐκ τῆς ἱερᾶς πηγῆς τῶν ἑαυτῆς προπατό-
» ρων ἀντλούσα τὴν ἀπωλεσθεῖσαν ἰσχύον.» ⁽¹⁾
Ἄπλως ἐγὼ ταῦτα ὑμῖν ἐνθυμίζω, ἵνα τὸ ἀρχικὸν σημεῖον τοῦ
ἀτελοῦς διαγράμματός μου παραστήσω, ἵνα δείξω ὑμῖν ὅτι
ἀλλαχοῦ που τῆς πτώσεως τοῦ Βυζαντίου τὰ ἐλατήρια εὐρί-
σκονται, ὅτι οὐχὶ τῆς σπῆθης τοῦ κατακτητοῦ ἀποκλειστικὸν
προκίον εἰσιν οἱ ἀμυροὶ οὗτοι χρόνοι, ὧν τὴν σκιαγραφίαν ἀρ-
χομαι τέλος.

ΜΙΑ ΠΙΝΟΗ ΖΩΤΙΚΗ ΕΝ ΣΤΙΓΜῃ ΘΑΝΑΤΟΥ.

Ὅτε ἀνέτελλε τῇ Ἀνατολῇ ἡ φοβερά ἐκείνη τῆς κρίσεως
ἡμέρα, ὅτε ἀντήγει ἤδη τοῦ Μουεζίν ⁽²⁾ ἡ πένθιμος φωνὴ ἐκεῖ
ἐνθα μὲ τὰς χεῖρας τεταμέναις πρὸ στιγμῆς ὁ σεβαστὸς Γεν-
νάδιος πρὸς ἀγνὸν στραχίον ἀπέτεινε τοὺς τελευταῖον ὑπὸ τοὺς
ἀγίους ἐκείνους θόλους ἠχήσαντας τοῦ Εὐαγγελίου λόγους, ⁽³⁾

(1) Ἴδε M. Villemain, Mélanges historiques et littéraires.
II, Lascaris, 20, διάλογον Γεμιστοῦ Πλήθωνος πρὸς Κωνσταντῖνον
Λάσκαριν.

(2) Ἱερεὺς τῶν Μουσουλμάνων κηρύσσων ἐντὸς τῶν τεμενῶν καὶ
ἐπὶ τῶν πυργωμάτων τούτων εἰς ἐπήκοον πάντων τὴν τακτὴν τῶν
Ὀθωμανῶν προσευχῆν (τὸ τουρκικτὶ ναμαζιον.)

(3) Βαρὺς ὁ στυγερὸς πέλκευς τὴν θύραν τοῦ τῆς ὑπερτάτης σοφίας
ναοῦ ἐκτύπα, θρηνώδεις ἀνέρχοντο εἰς οὐρανὸν τῶν Ἑλληνίδων παρ-
θένων οἱ ὄδυμοι καὶ τὸ δάκρυ τῆς ἀπέλπιδος μητρὸς ἐπλημμύρει τοῦ

ὅτε ὁ Ἕλληνας κατέπιπτε τὴν δεινοτέραν τῶν πτώσεων, ἐν εἰ-
σέτι τοῦ ὕψηλοῦ τοῦ Ἕλληνος προορισμοῦ τὴν ἡμέραν ταύτην
τῆς πτώσεως τεκμήριον δίδοται, ἀπαξ ἔτι ὅτι ἐπέπρωτο νὰ

προσφιλοῦς νηπίου τὸ περίτρομον σῶμα, ὅτε φωνὴ βροντώδης, φωνὴ
ἰσχυρὰ ἐπέβαλε σιγὴν εἰς τοὺς θρήνους. Τοῦ μεγάλου σχήματος τὸν
μανθῦν φέρων, μὲ τὰς χεῖρας πρὸς τὸ ὀλολύζον ἐκεῖνο πλῆθος τε-
ταμέναι, ἀνὴρ μεγαλοπρεπῆς ἐπὶ τοῦ ἄμβωνος ἰστάμενος: «Ὅσοι
» πιστοί, ἀνέθοξ, παύσατε τοὺς θρήνους καὶ ἀκροάσθητε τῶν λόγων
» μου.» Ἦν ὁ Γεννάδιος, τῆς Ὁρθοδοξίας ὁ ὑπέρμαχος, τοῦ κλή-
ρου τὸ κλίσιμα, τοῦ λαοῦ ὁ πατήρ. «Ἀδελφοί,» ἀνακραυγάζει ὁ φαι-
νόμενος ἐκεῖνος τοῦ Κωνσταντίνου διάδοχος, ὁ περιβεβλημένος τοῦ
πένθους τὴν μέλαιναν πορφύραν αὐτοκράτωρ τῆς συμφορᾶς: «ἀδελ-
» φοί, ἡ αὐτοκρατορία τῶν Ῥωμαίων ἐκρημνίσθη μετὰ τοσούτων
» αἰώνων ὑπαρξίν. Ἄλλ' ἐὰν ἔπειταν τὰ σύμβολα τοῦ κόσμου, ἐὰν
» κατεβλήθη ἡ τῆς Ῥώμης ἀρχή, ὅμως ἡ παναγιωτάτη θρησκεία
» τῶν Ἑλλήνων.—ὄχι—μὰ τὰς πολλὰς καὶ παντοίας δυστυχίας σας,
» μὰ τὸ ἀθῶον αἷμα, τὸ ὅποσον ἐχύθη καὶ μέλλει νὰ χυθῆ, οὐδὲ κα-
» τεβλήθη, οὐδὲ ἕως ὑπάρχουσιν οὐρανός * καὶ γῆ θέλει καταβληθῆ!
» Τὰ προσκυνήματά σας ἀλάττουσι θέσιν, τὸ ἱερόν τοῦτο θυσιαστή-
» ριον μετατοπίζεται, ἀλλ' ἡ πίστις ἡ μέλλουσα νὰ σᾶς σώσῃ δι-
» φυλάγῃ ἀπὸ κινδύνων ἀνηκούστων καὶ διαφυλαχθεῖσα θέλει αὐ-
» τη διαφυλάξῃ ὑμᾶς. Δὲν βλέπετε ὅτι ἡ Ὁρθοδοξία ἐθριάμβευσεν:
» Ἀπὸ τοῦ νῦν οὐδὲν πλέον φοβεῖται./ Δὲν ἠκούσατε τὸν Τοῦρκον
» ὑποσχόμενον πρὸς τοὺς στρατιώτας του τὰ σκευή σας καὶ τὰ ἔ-
» πιπλά σας περὶ δὲ τῆς πίστεως μὴ ποιήσαντα οὐδένα λόγον: Ἄλλ'
» οἱ δουτικοὶ ἤθελον μὲν τὰ σκευή σας καὶ τοὺς θησαυρούς σας, ἤθε-
» λον δὲ καὶ τὴν πατροπαράδοτον πίστιν σας, αὐτὸν τὸν ἀνεκτίμητον
» προγονικὸν θησαυρόν σας, τὸν ὅποσον ἕως οὗ κατέχετε, Πύλαι
» Ἀδοῦ καθ' ὑμῶν οὐ κατισχύουσιν. Λοιπὸν, ἀδελφοί,
» παυσάμενοι ἀπὸ τοὺς θρήνους ὑπακούσατε μετὰ θρησκευτικῆς μεγα-
» λοφυχίας καὶ εἰς τοῦτο τὸ θέσισμα τοῦ Ὑψίστου. Ναὶ μὲν γινόμεθα
» αἰχμαλώτοι, ἀλλὰ θέλομεν εἶσθαι ἐλεύθεροι ἐν πνεύματι Κυρίου. Ἄ-
» ληθῶς γινόμεθα ταπεινοί, ἀλλ' ἐλεύσεται καιρὸς ὅτε θέλομεν πά-
» λιν ἐπαρθῆ. Ὁ Θεὸς μεθ' ἡμῶν. Ἀκούσατε τί ὁ Θεὸς σᾶς φωνάζει
» ἀπὸ τοῦ ἁγίου βήματος. Ὑπάγω καὶ ἔρχομαι πρὸς ὑμᾶς: οὐκ

πίσῃ ὁ Ἕλληνας ἵνα τοὺς ἄλλους ἀναστήσῃ ἐκ τοῦ γεγονότος κατα-
δεικνύεται. Φεύγουσι τὸ πῆτριον ἔδαφος οἱ τελευταῖοι ἐκεῖνοι
φωτοβόλοι λύχνοι, οἱ διαλευκαίνοντες ἴσθ' ὅτε τὰ μέγιστα ἔθνη
ἐν τῇ παρκαμῇ των. Φέρουσιν οἱ φυγάδες μεθ' ἑκυτῶν τὸ ἱερόν
τῶν φώτων Παλλάδιον, ἵνα ἐναποθέσωσιν αὐτὸ εἰς χώρας ἄλλο-
τρίας, ἵνα διδάξωσι τὸ φῶς εἰς τοὺς ἀμβλυωποῦντας τῆς Δύσεως
λαούς. Ἀλλὰ δὲν ἀποσπῶσιν ἀπὸ τῆς γεννητείας ἐστίας καὶ
τὸν ὕστατον ἀγλῶν σπινθῆρα, ἐγκαταλείπουσιν ὑπὸ τὴν τέφραν,
ἵνα ἡμέραν τινὰ ἀναλάμψῃ, ἀμυδρὸν τοῦ θεοῦ πυρὸς λείψανον
εἰς τὴν δυστυχῆ ἐκείνην χώραν, « εἰς ἣν ἐτάφη πλέον
ὁ Ἕλληνας » πολλοὶ πρὸς τοῦτο ἐπιχαίροντες πανταχόθεν
ἀνεκραυγάζον. « εἰς ἣν, » κατ' εὐφροῦν Τοῦρκου τινὸς ἱστοριο-
γράφου ῥῆσιν, « ἡ δύση ἡ ὠρυγὴ τῶν κωδῶνων
διὰ παντὸς ἐσίγησε. » Καὶ ὅποια μὲν ἡ τῆς Ἑσπερίας
ἀπάσης κατάστασις πρὸς τε τὴν ὅλην παιδείαν καὶ τὴν ἑλ-
ληνικὴν εὐχερὴς ἴστω παντὶ ἐξαιρετικῶς ἀποβλέποντι εἰς τὴν
ἐλευσινὴν ὄντως ἐν τοῖς χρόνοις τούτοις τῆς Δύσεως θέσιν καὶ
εἰς τὴν ἀπανταχοῦ τῆς χώρας ἐπικρατοῦσαν βαρβαρότητα. Ὡς
Ἄλλοι κομῆται εἰς ζόφους πηγὴν ἀμυδρὸν ἐκτοξεύοντες φέγ-
γος, ἀνασπίνονται παρὰ τῇ Δύσει ἄνδρες τινὲς τῶν μετρίων τῆς
ἐποχῆς αὐτῶν γνώσεων κάτοχοι, ἀλλ' ὡς εἰκός, τοῦ μικροῦ
αὐτῶν ἀριθμοῦ ἕνεκα καὶ τοῦ ἀνεπαρκούς τῶν ἰδίων αὐτῶν
γνώσεων ταχέως παρήλθον, οὐδεμίαν ἐπὶ τῆς ἀδιαγνώστου

» ἀφήτω ὑμᾶς ὀφρανοῦς. Ἐρχομαι πρὸς ὑμᾶς. Καὶ ὑμεῖς οὖν λύπη
» μὲν νῦν ἔχετε, πάλιν δ' ὄψομαι ὑμᾶς καὶ χαρήσεται ὑμῶν ἡ καρ-
» δία καὶ τὴν χαρὰν ὑμῶν οὐδεὶς αἶρει ἀφ' ὑμῶν». (Γ. Θεοφίλου, ἱστο-
ρία τῆς Βυζαντι. Αὐτοκρ. σελ. 163.) Ταῦτα ἀντήχει τοῦ μεγάλου
ἐκεῖνου Ἕλληνος ἡ φωνή, οὗτοι οἱ τελευταῖοι ὑπὸ τὸ ἀριστούργημα
ἐκεῖνο τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἠγῆσαντες τοῦ Εὐαγγελίου λόγοι, ὅταν τοῦ
Μωάμεθ ὁ λειτουργὸς ἐπὶ τῆς ἁγίας Γραπίζης ἀνελθὼν, ἐκήρυξε τοῦ
Ἕλληνος τὴν τύχην, τὸν νέον τῆς Ἀνατολῆς βίον.

σκοτίας λάμπειν επιχύσαντες (1). Ἐδέησε καὶ αὐτοὶ νὰ προστρέξῃ ὁ Ἕλληνας, ἵνα διὰ τοῦ ἀληθινοῦ φωτός τοῦ ζόφους κατισχύσῃ, καὶ ἤδη τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων πεσούσης, τὴν 29 Μαΐου 1453 τοῦ μεγάλου ἔργου ἐσήμκωνεν ἡ ὥρα. Ἄλλ' ἡ τοιαύτη ἀπὸ τῆς Ἀνατολῆς εἰς τὴν Δύσιν, ἰδίως κατὰ Ἰταλίαν καὶ Βρετανίαν, μετέβασιν τῶν λογίων τοῦ Βυζαντίου ἀνδρῶν ἱκανῶς πρὸ τῆς ἀλώσεως αὐτοῦ ἦν συνήθης, καθότι βλέπομεν πρῶτον ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ ἐγκαθιστάμενον τὸν οὐ σμικρὰς μαθήσεως κάτοχον καὶ ἐξ εὐγενοῦς τοῦ Βυζαντίου οἰκογενείας τὸ γένος Ἰκονοττα Μανουήλον τὸν Χρυσολωρᾶν, ὃς ἐπρέσβευε τῷ 1391 ὑπὲρ Ἰωάννου τοῦ Παλαιολόγου, υἱοῦ Ἀνδρονίκου τοῦ νεωτέρου, πρὸς τε τὸν Βασιλέα τῆς Ἀγγλίας

(1) Περὶ τῆς κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην διανοητικῆς τῆς Εὐρώπης καταστάσεως καὶ τῶν ἐν ταύτῃ διαπρεφάντων ἐπὶ μαθήσει ἀνδρῶν (ὄσ. α) Arn. L. Heeren, Geschichte der classischen Litteratur im Mittelalter Göttingen 1822. 2 τόμον εἰς 8ον. 6) M. S. Friedr Schöll ἐν τῷ γ' τόμῳ τῆς ἐλληνικῆς αὐτοῦ γραμματολογίας ἀπὸ σελ. 488 καὶ ἐφεξῆς γ) Cristoph Meiners, Lebensbeschreibungen berühmter Männer aus den Zeiten der Wiederherstellung der Wiessenschafren, Zürich, 1795 3 τόμοι, 8ον. Περὶ δὲ τῶν ἐν τῇ Δύσει διδασκάντων Ἑλλήνων α) De græcis illustribus, linguæ græcæ litterarumque humaniorum restoratoribus, eorum vitis, scriptis et elogiis, libri II. Ecodd. potissimum manuscriptis aliisque aũthanticis éjustem ævni monumentis depromsit Himmphr. Hodiur, Lond. 1742, 8ον. 6) Ἐκ δὲ τῶν τοῦ Hodiur (Ὀλίου) ἀρυσθεῖς ἔγραψεν ὁ φιλελληνικώτατος ἀκαδημαϊκὸς Brunet de Presle ἐν τῇ τῆς Βυζαντινῆς αὐτοῦ ἱστορίας ἐν τῷ Univers pittoresque, Eutope, tome 40 e. l. c. 1860, 8ον. Ἄλλ' ἡμεῖς ἐν τῷ κρηλαίῳ τούτῳ ἀληθῶς εἶπεῖν τὰ πλεῖστα ἤκουσαμεθα ἐκ τῆς πλείστου λόγου ἀξίας διατριβῆς τοῦ ἀειμνήστου Μαυροφρύδου ἐν τῷ Φιλολογικῷ Περιοδικῷ «Φιλίστωρ» τόμος Β', σελίς 49 καὶ ἐκ τοῦ ὄντως πολυτιμωτάτου θησαυροῦ τοῦ Firmin Didot, Nouvelle Biographie Universelle.

Ῥιχάρδον τὸν Β' καὶ τοὺς λοιποὺς τῆς Δύσεως ἡγεμόνας διὰ τὴν ὑπὸ Βαγιαζήτου τοῦ Α' ἀπειλούμενην Κωνσταντινούπολιν τὴν βοήθειαν αὐτῶν ἐξαιτούμενος. Τῆς δὲ πρεσβείας αὐτοῦ λόγον δούς καὶ τὴν μετ' οὐ πολὺ μεταφορὰν τῶν ἐλληνικῶν γραμμῶν προκισθανόμενος, τοῦ ἐπικειμένου ἐνεκὰ τῷ Βυζαντίῳ κινδύνου, ἀπῆλθεν εἰς Ἰταλίαν, διδάξας μετὰ τοὺς Καλαβροὺς Βαβλακίμ καὶ Λεόντιον Πιλᾶτον, τοὺς διδασκάλους τοῦ Πετράρχου καὶ Βουκακκίου, αὐτὸς δεύτερος τὰ ἐλληνικὰ γράμματα δημοσίᾳ εἰς Βενετίαν, Φλωρεντίαν (1), Μεδιόλανα, Παύλιαν καὶ Ῥώμην, ἐκ διαλειμμάτων, ὅσκις αὐτῷ παρείχετο σχολή, περὶ τὴν πολιτικὴν παρὰ τῷ αὐτοκράτορι Μανουήλ ἀσχολουμένῳ. Ἐτελεύτησε δὲ ὁ πρῶτος οὗτος ἐν τῇ καταβεβάρβαρωμένη Ἑσπερίᾳ τῆς Ἑλληνίδος σοφίας φωστῆρ τῷ 1415, Ἀπριλίου 15, ἤδη προβεβηκῶς τὴν ἡλικίαν, ἐν Κωνσταντίᾳ, εἰς ἧς τὴν σύνοδον ἀπεστάλη ὑπὸ τοῦ Πάπᾳ Ἰωάννου τοῦ ΣΤ'. οὐ μικρὸν πλῆθος ἀξίων αὐτῷ μαθητῶν καταλιπὼν. Διεφυλάχθησαν δ' ἡμῖν ἱκανὰ τῶν συγγραμμάτων τοῦ πρώτου τούτου ἐκ συστήματος καθηγητοῦ τῆς ἐλληνικῆς παιδείας ἐν τῇ ἀναγεννωμένη Ἰταλίᾳ, ὧν ἀξιωματικώτατα εἰσι: 1) Ἐρωτημα, βιβλίον γραμματικόν, ἐλληνιστὶ καὶ λατινιστὶ τὸ πρῶτον τῷ 484 ἐκδοθὲν ἐν Βενετίᾳ. 2) Ἡ περὶ ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος πραγματεία, ἐν ἧ τῆς λατινικῆς Ἐκκλησίας ὑπερμαχῶν, διατείνεται καὶ τὴν ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπόρευσιν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. 3) Παραλληλισμὸς τῆς παλαιᾶς καὶ νέας Ῥώμης. 4) Μέρους τῆς τοῦ Πτολε-

(1) Ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Ἑλληνικῆς Φιλολογίας, μεταφρασεύσεως ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ ὑπὸ Σκούφου, Βιέννη, 1816, τόμ. Β', σελ. 296, περὶ Μανουήλ τοῦ Χρυσολωρᾶ προκειμένου, λέγεται: «Μετὰ πενταετίαν (ἀπὸ τῆς ἐν τῇ Δύσει πρεσβείας) ἡ Δημοκρατία τῆς Φλωρεντίας τὸν ἐπροσκέλεσεν εἰς τὴν Ἰταλίαν διὰ νὰ διδάξῃ τὰ ἐλληνικὰ, κ. τ. λ. καὶ ἀνέλαβε πρῶτος αὐτὸς γνήσιος Ἕλληνας τὴν δημοσίαν διδασκαλίαν τὸ 1396 ἢ 1395.

λεμαίου γεωγραφίας, μεταφρασθέν εἰς τὴν λατινικὴν χάριν τῶν ἐκυτοῦ μαθητῶν. 5) Μετάφρασις τῆς τοῦ Πλάτωνος πολιτείας καὶ ὑπομνήματα εἰς Πλάτωνα. Πρὸς δὲ σώζονται πλῆθος ἀνεκδότων ἐπιστολῶν πρὸς τοὺς ἐπιφανιστάτους καὶ λογιωτάτους τῶν συγχρόνων ἀνδρῶν, ὧν πρόβησιν ἢ πρὸς Ἰωάννην τὸν Παλαιολόγον καὶ ἢ πρὸς τοὺς ἀνεψίους αὐτοῦ Ἰωάννην καὶ Δημήτριον.

Τὸ αἰσίως ἀρξάμενον τοῦ Μανουὴλ ἔργον, ἀνεδέξατο ὁ ἀνεψίος αὐτοῦ Ἰωάννης ὁ Χρυσολωρᾶς, ὁ ποτὲ συνδιδάσκαλος, νῦν δὲ διάδοχος αὐτοῦ κληθείς, ὃς συνέζευξε τὴν ἐκυτοῦ θυγατέρα Θεοδώραν, τὴν ὑπὸ πλείστων ἱστορικῶν τοῦ Μανουὴλ παιδᾶ θεωρουμένην σφαλερῶς, καθὼ ἀποθανόντος τούτου ἀτέκνου, μετὰ Φραγκίσκου τοῦ Φιλέλφου, ὃν κατὰ τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει διαμονὴν ἐδίδασκε τὰ ἑλληνικὰ ὁ Ἰωάννης. Ὁ Φιλέλφος δ' οὗτος τὰ μέγιστα παρὰ τῆ ἀγλῆ τοῦ Μαρκίανου Μαντούης Λουδοβίκου ἰσχυρῶν εἰσήγαγεν ἐν αὐτῇ τὸν μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Βασιλίδος εἰς Ἰταλίαν καταφυγόντα συγγενῆ τοῦ Ἰωάννου Μιχαὴλ Δρομαχάτην τὸν Χρυσολωρᾶν, ὃς κατὰ τινὰς ἐν τῷ πολυμύχθῳ τῆς δημοσίας διδασκαλίας ἔργῳ τὸν Ἰωάννην ὑπεβοήθησεν. Ἐπιστρέψας δ' ὁ Ἰωάννης εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ Κωνσταντινουπόλιν ἀπέθανε τῷ 1425.

Ἄλλὰ πανθομολογούμενόν ἐστιν ὅτι τὴν ὑψίστην ἐπί σοφίᾳ καὶ μαθήσει κατέχει βαθμίδα ἐν τοῖς κατὰ τὴν ἀναγέννησιν τῆς ἑλληνικῆς ἐν Ἰταλίᾳ παιδείας συντελέσασιν ἀνδράσιν ὁ ἐκ Θεσσαλονίκης Θεόδωρος ὁ Γαζής, ὃς τὴν ὑπὸ τοῦ Μουράτ τῷ 1430 ἄλωθεισάν πατρίδα φεύγων, ἐγκατέστη πρῶτον ἐν Μαντούῃ τῆς Ἰταλίας, ἀκολούθως δὲ εἰς Φερράραν, ἐν ἣ τὰ λατινικὰ ἀριστα ἐκμαθῶν καθηγητῆς τῶν ἑλληνικῶν καὶ διευθυντῆς τοῦ τῆς πόλεως ταύτης ἀνακκινισθέντος γυμνασίου ἠρέθη. Εὐδοκίμως δὲ πάλιν ἐν Φερράρῃ διδάξας ὁ Γαζής, τῆς

μεγάλῃς αὐτοῦ φήμῃς ἕνεκα, προσεκλήθη ἐν ἔτει 1450 ὑπὸ τοῦ τότε παπῦοντος Νικολάου τοῦ Ε' εἰς Ῥώμην, ἐν ἣ ἀνετέθη αὐτῷ ἢ εἰς τὴν λατινίδα φωνὴν τῶν πλείστων Ἑλλήνων συγγραφέων μετάφρασις· ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ τὴν ποτὲ κοσμοκράτορα πόλιν καταλιπὼν ἀπῆλθεν αὐθις εἰς Φερράραν ἢ κατ' ἄλλους εἰς Νεάπολιν καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ἀπουλίαν, εἰς ἣν ἅμα ἀφικόμενος τῷ 1478 παρέδωκε τὸ πνεῦμα, ἤδη τῷ γήρατι ἀκαμάζων. Θεόδωρος ὁ Γαζής ἐστὶν ὁ μόνος ἴσως τῶν ἀκαμάτων ἐκείνων ἀνδρῶν, τῶν ἀναλαβόντων τὴν εἰς ἄλλοδαπὴν τῆς ἑλληνίδος σοφίας διάδοσιν, ὁ ἐπιτυχῶν ζῶν τε καὶ μετὰ θάνατον ὑπερτάτης τιμῆς, καθότι οὐ μόνον ζῶντος σὺν ἄλλαις δωρεαῖς καὶ προσόδοις ἐδωρήθησαν αὐτῷ ἐν τέλει τοῦ βίου τῆ ἐνεργείᾳ τοῦ μεγάλου ἐκείνου Βησσαρίωνος ἐν τῇ μεγάλῃ Ἑλλάδι ἱερὰ κτήματα πλείσθ' ὅσα, ἀλλὰ καὶ ἀποθανόντος πλείσται τιμαὶ ἀπεδόθησαν καὶ ἄπειρα ἐπιγράμματα λατινιστὶ καὶ ἑλληνιστὶ πρὸς αἰδίων αὐτοῦ κλέος ἐπὶ πολυτελῶν μνημείων ἐγκραχθήσασιν ὑπὸ τῶν εὐγνωμόνων καὶ ἀνταξίων αὐτοῦ πολυπληθῶν μαθητῶν. Τῆς ἐξόχου δ' αὐτοῦ διανοίας ἐξοχα προϊόντα ἐγκατέλιπεν ἡμῖν ὁ μέχρις ὑστάτης πνοῆς τῶν Πιερίδων θεράπων καὶ τῆς Ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας διατελέσας οὗτος πρόμαχος τὰ ἐξῆς: 1) Γραμματικῆς εἰσαγωγῆς βιβλία τέσσαρα, ἧτοι τὸ ἀριστον τῶν μέχρι τοῦδε ἀναφανέντων γραμματικῶν βιβλίων, ὅπερ προσφυστάτα κατὰ Κούμαν διήρσειεν εἰς δύο μέρη, τὸ Ἑτυμολογικόν καὶ τὸ Συντακτικόν καὶ εἰς τέσσαρα βιβλία, ὧν τὰ τρία περιέχουσι τὸ πρῶτον τῶν δύο μερῶν. Τὸ κάλλιστον δὲ τοῦτο τῶν τοῦ Γαζῆ ἔργων οὐσιῶδες βοήθημα παντὶ περὶ τὴν ἑλληνικὴν ἀσχολουμένῳ διετέλεσε μέχρις αὐτοῦ τοῦ 10' αἰῶνος ἀρχομένου, κατεκρίθη ὁμως ἐκάστοτε καὶ δικαίως, ὑπὸ τῶν γραμματολόγων διὰ τὸ ὑπὲρ τὸ δέον βραχύλογον καὶ συγκεχυμένον τοῦ ὕψους, ὑπερπροκεχωρηκότων, οὐχὶ δ' ἀρχαρίων βοήθημα κα-

θίστησιν αὐτό. Ἐδημοσιεύθη δὲ τὸ πρῶτον ἐν Βενετίᾳ, τῷ 1495, ὑπὸ Ἀλδου Μκνουτίου, τὸ δὲ ἰδιόχειρον πρωτόγραφον εὐρίσκειται ἐν Νυρεμβέργῃ. (1) 2) Περὶ ἀστρικῶν μηνῶν, βιβλίον συγγραφεὶν ἐν ἴτει 1470 καὶ ἐκδοθὲν τὸ πρῶτον μετὰ τῆς Γραμματικῆς αὐτοῦ. 3) Περὶ ἀρχαιογονίας Τούρκων, ἐπιστολὴ πρὸς Φραγκ. τὸν Φίλιππον, ἐν τοῖς Συμμίκοις Λέοντος τοῦ Ἀλλεγκίου τὸ πρῶτον ἐκδοθεῖσα (Cologne, 1653, in 8°, vol. II, p. 381.) 4) Τῆς Ἰλιάδος καὶ Βατραχυομαχίας πεζὴν παράφρασιν εἰς Φραγκ. τὸν Φίλιππον ἀμερωθεῖσαν καὶ τὸ πρῶτον ἐν Φλωρεντίᾳ τῷ 1811 ἐκδοθεῖσαν· τὸ χειρόγραφον δὲ ταύτης εὐρίσκειται εἰς τὴν Λαυρεντιανὴν βιβλιοθήκην τῆς Φλωρετίας. 5.) Ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς εἰς τὴν λατινικὴν μετέφρασε ἀ) Ἀριστοτέλους τὸ περὶ προβλημάτων, Ῥώμη, 1475. β) Ἀριστοτέλους ἱστορίας τῶν ζώων, βιβλία 9. γ) Περὶ εἰδῶν τῶν ζώων, βιβλία 4. δ) Περὶ γένους τῶν ζώων, βιβλία 5. ε) Θεοφράστου περὶ φυτῶν ἱστορίας βιβλία 10. στ) Ἀλεξάνδρου Ἀφροδισείως προβλημάτων, βιβλία 2, Βενετία, 1501. ζ) Αἰλία νοῦ τὰ τακτικά, Ῥώμη, 1487. η) Διονυσίου Ἀλικαρνασσέως τὰ περὶ γαμηλίου λόγου ἢ ὕμεναίου ἢ περὶ γενεθλίου. θ) Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου πέντε ὁμιλίαι περὶ τῆς ἀκαταλήπτου φύσεως τοῦ Θεοῦ.

Ἐκ δὲ τῆς λατινικῆς εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἀ) de senectute, ἦτοι Μάρκου Τυλλίου Κικέρωνος Ῥωμαίου Κάτων ἢ περὶ γῆρας καὶ β) de somnio Scipionis ὄνειρον τοῦ Σκιπίωνος, δημοσιευθέντα ἐν Βενετίᾳ, 1519. γ) τοῦ Νικολάου Ε', πάπα Ῥώμης πρὸς Κωνσταντῖνον τὸν Αὐτοκράτορα ἐπιστολὴν, ἐκδοθεῖσαν, Ῥώμη, 1630, εἰς τὰ opuscula aurea

(1) Ἰβὲ Προλεγόμενα Ἑλληνικῆς Γραμματικῆς Κούμα, σελ. γ'.

theologica τοῦ Π. Ἀρκαδίου. . . . Ἀνέκδοτα δὲ τοῦ Γαζῆ ἔργα ἀναφέρονται ἀ) μετάρρασις εἰς τὴν λατινικὴν καὶ ἑτέρων τοῦ Ἀριστοτέλους ἔργων, ἅστινας τῷ πυρὶ παρέδωκε χάριν τῆς ἀνατελλούσης φήμης τοῦ φιλτάτου αὐτῷ Ἀργυροπούλου, ὃς τὰ αὐτὰ μὲν μετέφρασεν, ἀλλ' οὐχὶ μετὰ τῆς τοῦ Γαζῆ χάριτος. Ἔστω δὲ τοῦτο τεκμήριον προφανὲς τῶν εὐγενῶν αἰσθημάτων καὶ τῆς μεγάλης τοῦ σοφοῦ ἀνδρὸς μετριοφροσύνης. Ὑπὸ δὲ τοῦ Φαβρικίου (Fabricius) ἀποδίδονται τῷ Γαζῆ καὶ ἕτερα δύο συγγράμματα, τὰ πολιτικὰ Μαυρικίου τοῦ Αὐτοκράτορος καὶ Ἀφορισμῶν Ἰπποκράτους εἰς τὴν λατινικὴν μετάρρασις, ἧς τὸ γνήσιον ἀμφισβητεῖται. Πρὸς δὲ ἐκτὸς τῶν πολλῶν ἀνεκδότων ἐπιστολῶν τοῦ διδασκάλου τούτου ἀνδρὸς, τῶν κεκλεισμένων ἐν ταῖς ἰταλικαῖς καὶ γαλλικαῖς ἰδίως βιβλιοθήκαις, ἐξέχει ἡ τοῦ Ἀριστοτέλους ὑπεράσπισις κατὰ Γεμιστοῦ τοῦ Πλήθωνος, κατηγορήσαντος σφοδρῶς τὸν προσφιλεῖ τῷ Γαζῆ φιλόσοφον ἐν συγγράμματι ἐπιγραφομένῳ περὶ ὧν Ἀριστοτέλης πρὸς Πλάτωνα διαφέρεται.

Θεοδώρου τοῦ Γαζῆ ἐν Ῥώμῃ διατρίβοντος καὶ τὰς ἀνωτέρω μεταφράσεις ἐργαζομένου, ἀντεπεξῆλθε δεινὸς κατ' αὐτοῦ ἀντίπαλος Γεώργιος ὁ Τραπεζοῦντιος, ὁ ἐν Κρήτῃ μὲν γεννηθεὶς, προσλαβὼν δὲ τὴν ἐπωνυμίαν ταύτην ἕνεκα τῆς ἐκ Τραπεζοῦντος καταγωγῆς αὐτοῦ. Παρ' αὐτοῦ δ' οὗτος ἐν Βυζαντίῳ ἐδίδασκε τὰ ἑλληνικὰ τὸ πρῶτον ἐν Ἑνετίᾳ, ἀκολούθως δὲ μεταβὰς εἰς Ῥώμην ἐπὶ πολὺ τῆς ῥητορικῆς καὶ τῆς φιλοσοφίας κα' ἠγητῆς διέμεινε, μεταφράσας ὡσαύτως τὸ περὶ φυτῶν τοῦ Θεοφράστου καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους περὶ προβλημάτων καὶ τῶν μεταφράσεων τούτων ἕνεκα εἰς ἄσπονδον κατὰ τοῦ Γαζῆ περιήλθε μίσος, καθὼς τούτου πολὺ κάλλιον μεταφράσαντος ταῦτα. Ἀλλ' ἀκολούθως ἀναχωρήσαντος τοῦ Γαζῆ ἐκ Ῥώμης, μετέβη προσκληθεὶς ὁ Γεώρ-

γινος μισούντος τοῦ ΠΕ' αἰῶνος εἰς τὴν τῆς Νεαπόλεως αὐλὴν παρὰ τῷ βασιλεὶ Ἀλφόνσῳ, οὐδέποτε παυσάμενος τῶν καὶ ἀπὸ μακρόθεν κατὰ τοῦ Γαζῆ ἀντενεργειῶν αὐτοῦ. Ἐκτὸς δὲ τῶν ἀνωτέρω μεταφράσεων αὐτοῦ ἀναφέρονται πλείοθ' ἕτεραι εἰς τὴν λατινικὴν διαφόρων τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους συγγραμμάτων, συγγραφή ῥητορικῆς ἐκ τῆς τοῦ Ἐρμογένους ῥητορικῆς καὶ τοῦ Ἀλμαγέστου τοῦ Πτολεμαίου μετάφρασις, μετὰ θάνατον ὑπὸ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ δημοσιευθεῖσα. Λέγεται δὲ κατὰ τινὰς ὅτι ἀπωλέσας τὸ μνημονικὸν Γεώργιος ὁ Τραπεζοῦντιος ἐτελεύτησεν ἐν Ῥώμῃ εἰς γῆρας βαθύ.

Καταπαύοντες ἐνταῦθα τὸν λόγον περὶ τῶν πρὸ τῆς ἀλώσεως τοῦ Βυζαντίου ἐν Ἰταλίᾳ διαπρεψάντων ἐλλήνων ἀνδρῶν, δὲν δυνάμεθα νὰ συγῆσωμεν πρὸ σπουδαίου τινὸς προσώπου, περὶ οὗ ἴσως λίαν αὐστηρῶς ἔκριεν ἡ ἱστορία. Ἔστι δ' ὁ ἀνὴρ οὗτος ὁ πολὺς ἐκεῖνος Βησσαρίων, εἰς τῶν σφόδρα ὑπερμαχησάντων τῆς Παπικῆς Ἐκκλησίας ἐν τῇ οἰκτρᾷ ἐκείνῃ τῆς Φερράρης καὶ Φλωρεντίας ψευδοσυνόδῳ, τῆς προστριψάσης ἡμῖν ἐν ἔτι βαρῷ ὄνειδος ἐν ταῖς ἐπαράτοις ἐκείναις τῆς δυστυχίας ἡμέραις. Ἐμελλε δυστυχῶς ἀνεξίτηλον ἐκυτῶ νὰ προσάψῃ κηλὶδα, τὸ τέλειον πρὸς τὴν λατινικὴν Ἐκκλησίαν ἀποσκιρτῶν καὶ ἐπίσκοπος Τουσκούλου καθιστάμενος ὁ ἄλλως τε ἀγχθὸς καὶ ἀκάματος τῶν δυστυχῶν ἐκείνων Ἑλλήνων φυγῶν ἐν Ἰταλίᾳ προστάτης. Γεννηθεὶς δὲ ὁ Ἰωάννης Βησσαρίων ἐν Τραπεζοῦντι, κατὰ Μιχαὴλ τὸν Ἀποστόλιον τῷ 1389 καὶ κατὰ τὸν Βανδινὸν τῷ 1395, ἤσπασατο μικρὸς ἔτι τὸ ἐκκλησιαστὸν στάδιον καὶ ἐξέμαθε παρὰ Γεμιστῷ τῷ Πλήθωνι τὰ γραμματικὰ καὶ τὴν φιλοσοφίαν εἰς μοναστήριόν τι τῆς Πελοποννήσου. Μεταβὰς, ὡς γνωστὸν, μετὰ Ἰωάννου Ζ' τοῦ Παλαιολόγου καὶ Ἰωσήφ, Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, εἰς τὴν ἐν Φερράρῃ καὶ Φλωρεντίᾳ τελευταίαν ἀπόπειραν πρὸς ἔνωσιν τῶν δύο ἐκκλησιῶν, διεκρίθη δεύτερος αὐτὸς μετὰ τὸν ἥρωα

ἐκεῖνον τῆς Ὀρθοδοξίας Μάρκον τὸν Εὐγενικόν, μητροπολίτην Ἐφέσου, διὰ τὴν ἔξοχον αὐτοῦ πολυμαθεῖαν καὶ εὐγλωττίαν, ἅτινα ὅμως δυστυχῶς ἴστρεψεν ἀκολούθως ὑπὲρ τῆς τοῦ Πάπα ἀρχῆς. Διὸ ἅμα τοῦ ὄρου τῆς ἐνώσεως ὑπογραφέντος, Εὐγένιος ὁ Δ' παπῶν τότε ἐν Ῥώμῃ ἀνηγόρευσε τῷ 1439 καρδινάλιον ἱερέα τὸν Βησσαρίωνα, ὁ δὲ Νικόλαος ὁ Ε' ἐκάλεσεν αὐτὸν ἐπίσκοπον Σιπόντου καὶ ἀπένευμε τὸν βαθμὸν καρδινάλιου ἐπισκόπου. Τέλος δὲ Πίος ὁ Β' ἀνηγόρευσε αὐτὸν ἐπὶ φιλῶ ὀνόματι Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως, ἐξαρτώμενον ἐκ τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας. Μαγίστην ὑπόληψιν ὁ Βησσαρίων ἐν Ῥώμῃ κτησάμενος, δις προσήγγισε τὰς τῆς ἀγίας Ἐδρας βαθμίδας, τετράκις δ' ἐξελέγη Ἐξάρχος τοῦ Πάπα. Τῷ 1471 ἀπεστᾶλη ὑπὸ Πίου τοῦ Β' ἵνα διαλλάξῃ πρὸς ἀλλήλους τὸν δοῦκα τῆς Βουργωνδίας καὶ τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας, προτρέψῃ δ' αὐτοὺς εἰς κοινὸν κατὰ τῶν ἐχθρῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀγῶνα. Τοιοῦτος ὑπῆρξεν ὁ Βησσαρίων, ὅστις ἐτελεύτησε τὴν 19 Νοεμβρίου 1472 εἰς Ραβένναν, ἀπὸ τῆς ματαίας πρὸς τοὺς ἡγεμόνας πορείας αὐτοῦ ἐπιστρέφων. Αὐτὸς πολυμαθέστατος καὶ τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς σοφίας σφόδρα ζηλωτῆς τυγχάνων, παντοδαπῶς τοὺς λογίους τοῦ Βυζαντίου πρόσφυγας περιέθαλψε, τὸ δ' ἐνδιαίτημα αὐτοῦ κοινὸν συνεντευκτήριον παντὸς περὶ τὰς Μούσας ἀσχολουμένου διετέλεσε. Συνέγραψε δὲ ὁ ἀνὴρ οὗτος πολλὰ τε καὶ καλὰ, ὧν τὰ κυριώτερα φέρονται κατὰ τῶν ἐνατιουμένων πρὸς τὴν ἔνωσιν τῶν ἀντιπάλων ἐκκλησιῶν. Ἰδίως δ' ἐπεδόθη μεθ' ἰκανῆς ἐπιτυχίας εἰς τὴν φιλοσοφίαν, ὑπερασπισάμενος ἐντόνως τὸν Πλάτωνα εἰς τὸν παρχόδοξον ἐκεῖνον ἀγῶνα τῶν ὀπαδῶν τῶν δύο μεγάλων τῆς ἀρχιότητος φιλοσόφων, διὰ τῆς ἐκδόσεως ἐν Ῥώμῃ, τῷ 1469, ἐνὸς τῶν ἔργων αὐτοῦ ἐπιγραφομένου *contra calumniatorem Platonis* δηλ. κατὰ τοῦ συκοφάντου τοῦ Πλάτωνος. Ὡσαύτως δ' ἐξεδόνησεν εἰς τὴν λατι-

νικήν μεταφράσεις έργων ἑλληνικῶν, ὡς τοῦ Ξενοφῶντος τὰ τοῦ Σωκράτους ἀπομνημονεύματα, τὴν Μεταφυσικὴν τοῦ Ἀριστοτέλους, τοὺς χαρακτῆρας τοῦ Θεοφράστου, κ. τ. λ. Προσέτι συνέγραψε λατινιστὶ Ἐπανόρθωσιν τῆς ἐρμηνείας τοῦ περὶ Νόμων βιβλίου τοῦ Πλάτωνος ὑπὸ Γεωργίου τοῦ Τραπεζοῦντιοῦ καὶ ἕτερον περὶ Θεολογίας συγγραμματα ἀφῆκε. Τὴν δὲ βιβλιοθήκην αὐτοῦ, πλουσιωτάτην οὖσαν, ἐγκατέλιπεν εἰς τὴν Σύγκλητον τῆς Βενετίας, παρ' ἧς πρῶτον μὲν ἐτέθη εἰς τὴν μονὴν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ἀλλ' ἀκολούθως ἐχρησίμευσεν ὡς βῆσις τῆς περιφημοῦ βιβλιοθήκης τοῦ Ἁγίου Μάρκου.

Μνεῖαν ποιούμενοι ἐνταῦθα τῶν ἐκλειῶν τούτων ἀνδρῶν, ἐκτενέστερον λόγον ἐποιούμεεν περὶ τῶν μετὰ τὴν γενικὴν ἐκείνην τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους συμφορὰν εἰς Ἰταλίαν ἀπωκησάντων, εἰ μὴ ἦγαγεν ἡμᾶς ἡ ἀκριβὴς τῶν πράξεων αὐτῶν ἐξιστότησις ἀπο τοῦ ἡμετέρου σκοποῦ. Ἀλλὰ τίς ἀμερόληπτος κριτὴς τὰ κατ' ἀξίαν ἐκάστῳ ἀποδίδων δύνηται ἐν σιγῇ παρελθεῖν τοὺς θαυμασίους ἐκείνους ἀνδρας, οἵτινες τὴν δουλωθεῖσαν πατρίδα φεύγοντες, τοὺς θησαυροὺς ταύτης ἐν τῇ φιλοξενιασῇ αὐτοὺς γῆ εὐγνώμονας ἐνεφύτευσαν; Τίς περὶ Μανουὴλ τοῦ Χρυσολωρᾶ καὶ Θεοδώρου τοῦ Γαζῆ τὸν λόγον ἀναφέρων λησιμονήσει Ἰωάννην τὸν Ἀργυρόπουλον, Δημήτριον τὸν Χαλκοκονδύλην, Γεμιστὸν τὸν Πλήθωνα καὶ Κωνσταντῖνον τὸν Λάσκαριν; Καὶ ὅμως οἱ ἄνδρες οὗτοι παρεδόθησαν τῇ λήθῃ, ἀπέσβητο τὰ ὀνόματα αὐτῶν εἰς πάντων τὰ χεῖλη, ὡς ἀπέσβη πασῶν τῶν τοῦ Ἑλληνος εὐεργεσιῶν ἡ ὑστάτη ἰαχὴ, ὡς ἐτάφη διὰ πολὺ ἐν Βυζαντίῳ ὁ Ἑλληὴν. Πλὴν καὶ τὰ πάντα ἂν καταλάβῃ ἡ λήθη, καὶ τὸ τελευταῖον τῆς εὐεργετικῆς ἡμῶν διαβάσεως ἴχνος ἂν ἐξφανήσῃ ἡ ἀγνωμοσύνη, ἀλλ' οὐχ ἤττον χρεὶς ἡμῖν ἀπαραίτητον ἐπιβάλλ-

λεται πᾶν τὸ προγονικόν, ὡς τιμωρὸς κειμήλιον, δίκην μελίσης ἐκ τοῦ χάους τοῦ παρελθόντος νὰ συνάγωμεν, οὐδέποτε ταῖς νέαις τῶν Ἑλλήνων γενεαῖς συγχωρηθήσεται ἀμέριμοι νὰ βυθίσωσιν ἐπὶ τέρρας πολυτίμου. Κἄμπτοντες λοιπὸν διὰ τῆς φαντασίας τὸ γόνυ, ἐκφωνήσωμεν τὰ προσήκοντα ἐκάστῳ τῶν δυστυχῶν ἐκείνων τῶν ἀπὸ παντὸς τῷ ἀνθρώπῳ προσφιλοῦς προῶτως ἀπωρραμισθέντων.

« Ἡ νέα Ἰταλία, » λέγει περίφημός τις Γαλάτης, οὐ μικρὸν διὰ τοῦ κλέμου ἐν τῇ ἀναγεννήσει αὐτῆς τὴν δυστυχῆ Ἑλλάδα ὑπερασπισάμενος, « εἰδέξατο ἤδη λάμπειν ἀμυδρὰν τῶν » φῶτιον τῆς Ἑλλάδος, ἀλλ' ὅ,τι ἡ παράδοσις ἀναφέρει περὶ » τοῦ μοναχοῦ ἐκείνου Βαρλαάμ οὐδὲως προσομοιάζει τῷ » εὐγενεῖ καὶ γενναίῳ τούτῳ Ἑλληνι (Κωνσταντίνῳ τῷ Λα- » σκάρει) τῷ κομίσαντι ἀπὸ μέσου τῆς Κωνσταντινουπόλεως » τὰ ἀρχαῖα τῆς παλαιᾶς μεγαλονοίας. Μέχρις αὐτοῦ πάντες » σχεδὸν οἱ εἰς Ἰταλίαν ἐλθόντες Ἕλληνας ἦσαν ἢ γραμματι- » κοὶ λίαν ἀσχερεῖς ἢ θεολόγοι μᾶλλον ἀσχολούμενοι εἰς ἀσκό- » πους λογομαχίας ἢ εἰς τὴν τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν πε- » ρίθλησιν καὶ διὰδοσιν. Ταχέως τὰ ἴχνη τῆς διαβάσεώς των » ἐξητλήθησαν, καὶ τὸ σχίσμα ἀναρριπίσθην ὑπὸ τῆς ἐν » Φλωρεντίῃ συνόδου, διέκοψε μάλιστα φανεῖσιν τὴν ἀναγέννησιν » ταύτην τῶν γραμμάτων. Πρὸς δέ, ἐν ὄσφῃ Κωνσταντινούπολις » ὑφίστατο, ἐφάνετο πειρωμένη ἐν ἑαυτῇ νὰ διαφυλάξῃ τῶν » ἐπιστημῶν τὴν δόξαν, ἡ δὲ εἰμαρμένη ἀφειδῶς ταύτην ἐγ- » κατέλειπεν αὐτῇ. Ἀλλ' ἤδη ἀπέσβη ἡ φωταυγὴς ἐστία καὶ » τὰ πάντα συναπωλέσθησαν ἀνεπιστρεπτί. ⁽¹⁾ » Οἱ λόγοι οὗ- » τοι τοῦ φιλελλήνου ἱστορικοῦ τοσοῦτῳ μᾶλλον μετέχουσιν ἀληθείας, καθόσον τὴν ἱστορίαν ἐρευνῶντες, βλέπομεν μὲν ἐν

(1) M. Villemain, Mélanges historiques et littéraires, Lascaris, p. 10.

ταίς χώραις ταύταις ἐνίοτε σπέρματά τινα τῆς διδασκαλίας τῶν προμνησθέντων ἀνδρῶν, ἀλλὰ ταχέως ταῦτα ἐν τῇ γενικῇ σκοτίᾳ ὡς λύχνους ἄνευ ἐλαίου σβεινόμενα. Ἦν ἀνάγκη, λέγεται, νὰ κύψῃ τὸ Βυζάντιον, ἀλλ' ἦν ὡσαύτως χρεὶς αὐθόρμητος ὁ Ἰταλὸς νὰ καταστῇ τῶν φώτων ὁ θεράπων, καὶ οὕτω διὰ τῆς φιλομουσίας καὶ φιλοκάλου ἐκείνης οἰκογενείας, διὰ τῆς περιθάλψεως, ἦν πρῶτοι οἱ Μεδίκοι ἐν Φλωρεντίᾳ τοῖς δυστυχέσι τούτοις προσφύγοις παρέσχον, νὰ ἐπανέλθῃ ὅ,τι πρὸ χιλιῶν ἐτῶν ἐκ τῆς ὠραίας Ἰταλίας ἐξέλιπεν, ἀπαξ εἰσέτι ἐν τῇ ἐπίσης δυστυχίᾳ ταύτῃ χῶρα ν' ἀναλκμψῇ τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν τὸ λαμπρόφρον φῶς.

Χρεὶς οὖν ἐπιβάλλον ἐκπληροῦντες διαλάθωμεν καθέσπον ὑπὸ τῶν στενῶν ὁρίων ἐπιτρέπεται περὶ τῶν ἐπιστημοτέρων τῶν σοφῶν τούτων ἀνδρῶν, τῶν ἐπισφραγισθέντων τῶν προγενεστέρων τὸ ἔργον.

Ἰωάννης ὁ Ἀργυρόπουλος, περίφημος ἑλληνιστής, γεννηθεὶς ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἦλθε κατὰ τινὰς εἰς Ἰταλίαν διδάξων τὴν ἑλληνικὴν φιλολογίαν τῷ 1434, ἀλλὰ κατὰ τὰς ἀξιολογοτέρας πηγὰς ὀριστικῶς ἐγκατέστη ἐν αὐτῇ μετὰ τὴν ἐν τῇ Ἀνατολῇ τῶν Ἑλληνικῶν πραγμάτων ἀνατροπὴν ⁽¹⁾. Ὁ ἄρχων Palla Strozzi προσεκάλεσεν αὐτὸν εἰς Παδουήν, ἐπιθυμῶν παρὰ τούτου νὰ ἐκμάθῃ τοῦ Ἀριστοτέλους τὴν φιλοσοφίαν, ὁ δὲ Facciolati λέγει αὐτὸν πρῶτανιν τοῦ πανεπιστημίου τῆς εἰρημένης πόλεως χρηματίσαντα πρὶν ἢ ἀναχωρήσῃ τῷ 1444 εἰς τὴν μεγάλην Ἐκκλησιαστικὴν ἐν Ἰταλίᾳ σύνοδον. Ἀλλὰ μεγίστην παρὰ τοῖς ἄρχοις Μεδίκαις Κοσίμω, Πέτρῳ καὶ Λαυρεντίῳ ὑπόληψιν χαίρων, προσεκλή-

(1) Ὁ Τραβόσχης ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Ἰταλικῆς Φιλολογίας τόμ. Α' σελ. 239, καταδεικνύει τὴν πλάνην τῶν συγγραφέων τῶν διατεινομένων τὴν πρὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐγκατάστασιν τοῦ Ἀργυροπούλου εἰς Ἰταλίαν.

θη ὑπὸ τῶν δύο τελευταίων εἰς Φλωρεντίαν τῷ 1456, ἐν ᾗ διετέλει εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἐκπαιδεύων τὸν νέον Λαυρέντιον. Τῷ 1457 ἐπορεύθη εἰς Παρισίους ἐξαιτούμενος τὴν ἀρωγὴν τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας πρὸς ἐλευθέρωσιν τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων αἰχμαλωτισθείσης οἰκογενείας του. Ἀλλ' ἐπιστρέψας εἰς Φλωρεντίαν ἀπῆλθεν ἐξ αὐτῆς εἰς Ῥώμην, ἐν ᾗ ἐξεμέτρησε τὸ ζῆν τῷ 1478 ἢ κατ' ἄλλους τῷ 1480, προσβληθεὶς ὑπὸ πυρὸς τοῦ προελθόντος ἐκ τῆς ὑπερβολικῆς αὐτοῦ πολυφαγίας. Ἐν Ἰταλίᾳ ὁ Ἀργυρόπουλος διαμένων ἠσχολήθη εἰς τὴν ἀκριβῆ ἐκμάθησιν τῆς λατινικῆς, διὸ τὰ κυριώτερα τῶν ἔργων αὐτοῦ συγκοινοῦνται ἐκ μεταφράσεων λατινικῶν τῶν συγγραμμάτων τοῦ Ἀριστοτέλους. Ἀλλ' ὅμως τὴν λατινικὴν ἐκμάθησιν ὁ ἀνὴρ περιέργους ὄντως καὶ ὅλως ἐμπαθεὶς κατὰ τῶν λατίνων συγγραφέων ἐξέφρασε γνώμας· ἐν τινι μεταφράσει π. χ. ὁμιλῶν περὶ τούτων ἐκφέρει πεποιθήσιν ὅτι ὁ τοσοῦτον τὴν ἐποχὴν ταύτην θαυμαζόμενος Κικέρων τῆς τε ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ φιλοσοφίας ἀδαῆς πάντη ἐτύγχανε. Σῶζονται δὲ μεταφράσεις εἰς τὴν λατινικὴν τοῦ περιπατητικοῦ τούτου φιλοσόφου πλείσται, ὧν ἐξοχώτερά εἰσι· 1) Τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς φυσικῆς τοῦ Ἀριστοτέλους μεταφράσεις, ἦν ἀφιέρωσε Κοσίμω τῷ ἐκ Μεδίκων καὶ ἦτις ἐπέφερε τὴν γνωστὴν Θεοδώρου τοῦ Γαζῆ πρὸς αὐτὸν φιλοφρόνησιν. 2) περὶ ἐρμηνείας, 3) περὶ οὐρανοῦ, βιβλία 4, 4) περὶ ψυχῆς, βιβλία 3, 5) Μεταφυσικῆς, βιβλία 12, 6) πολιτικῶν βιβλία 13, κ. τ. λ.

Ὁ δὲ Δημήτριος Χαλκοκονδύλης, Ἑλλήν γραμματικὸς, γεννηθεὶς εἰς Ἀθήνας τῷ 1423, ἦν ὁ ἐγγύτερος συγγενὴς ἢ κατ' ἄλλους, ὅπερ βεβαιότερον, υἱὸς τοῦ Λαονίκου Χαλκοκονδύλου, ἐξόχου τοῦ Βυζαντίου ἱστορικοῦ. Λέγεται δὲ ὅτι ἐδίδαξεν ὁ ἀνὴρ οὗτος τὴν ἑλληνικὴν φιλολογίαν τὸ πρῶτον εἰς Περουγίαν τῷ 1450, ἀλλὰ βέβαιόν ἐστίν ὅτι τῷ 1471 ἀνηγορεύθη καθηγητῆς τῆς ἑλληνικῆς ἐν Φλωρεντίᾳ ὑπὸ Λαυ-

ρεντίου τοῦ Μεδίκου, ἔνθα ὑπὲρ εἰκοσκαετίαν διέμεινεν εὐδοκίμως διδάσκων. Προσκληθεὶς εἰς Μεδιόλανα τῷ 1492 ὑπὸ Λουδοβίκου τοῦ Μαύρου (Luis More), ἀπέθανε κατὰ τινὰς ἑνταῦθα τῷ 1510 εἰς ἡλικίαν 87 ἐτῶν, ἀλλὰ τὸ βεβαιότερον ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ πατρίδι ἐγκαταλιπὼν τρεῖς υἱοὺς καὶ μίαν θυγατέρα, σύζυγον Ἰωάννου τοῦ Παρρασίου. Δημήτριος ὁ Χαλκοκονδύλης οὐδὲν ἐξόχου νοὸς ἔργον κατέλιπεν ἡμῖν, ἀλλὰ διὰ τῆς γλυκύτητος τῶν τρόπων καὶ τῆς πρακτικῆς πολυμαθείας πανταχοῦ μεγίστης ὑπολήψεως φαίνεται ἀπολαύσας. Τὸ σπουδαιότερον δὲ τῶν ἔργων αὐτοῦ ἐστὶν ἑλληνικὴ τις γραμμικτικὴ Ἑρωτήματα ἐπιγραφομένη, ἧς ἡ πρώτη ἐκδοσις γενομένη ἐν Μεδιολάνοις τῷ 1493, σπανιωτάτη ἐστίν. Ἄλλ' οὐ σμικρὸν συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐκτύπωσιν τῆς πρώτης ἐκδόσεως τοῦ Ὀμήρου, ἐν Φλωρεντίᾳ, 1488, τῆς τοῦ Ἰσοκράτους, ἐν Μεδιολάνοις, 1493, καὶ τῆς τοῦ Σουίδα, τῷ 1499.

Σιωπηρῶς παρερχόμενοι Μιχαήλ τὸν Ἀποστόλιον, Ἰωάννην Ἀνδρόνικον τὸν Καλλίστου, Ἐμμανουὴλ Μοσχόπουλον τὸν νεώτερον, Ἰωάννην τὸν Λάσκαριν, τὸν Σπαρτιάτην Ἐρμώνυμον, Μάρκον τὸν Μουσοῦρον καὶ πλείστους ἑτέρους τῶν θαυμασίων τούτων ἀνδρῶν, ἔλθωμεν εἰς τὴν δυστυχῆ ἐκείνην δυάδα, ἧτις τὴν ἀνύρθωσιν τῆς ἀτυχοῦς Ἑλλάδος ποθοῦσα, τὰ μέγιστα εἰς τῆς Ἑσπερίας τὴν μόρφωσιν συνετέλεσεν, ἀλλὰ καὶ πλείω πάντων τῆς ἀγνωμοσύνης ταύτης πείραν ἔλαβεν.

Ἐντρομοὶ τὴν σκληρὰν τῆς πατρίδος αὐτῶν τύχην φεύγοντες δύο τῶν ἐξόχων ἐπὶ σοφίᾳ τῆς Βασιλείδος ἀνδρῶν, πρὸς τὰς κρημνώδεις τῆς Σικελίας ἀκτὰς ἀπέλιπον ἔρριπτον φωνήν, ὅτε ὁ Μεγμέτ τὰ τελευταῖα ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἐπὶ τοῦ κράτους τῶν Ἑλλήνων ἐπήνεγκε κτυπήματα. Ἄλλ' ἀπέτυχον ἑνταῦθα οἱ ἐκπατρισθέντες τοῦ ποθουμένου ἀσύλου. Ἡ θρησκευτικὴ λύσσα καὶ τὸ ἀφιλόξενον τῶν ἀγρίων ἐκείνων τῆς Σκύλλης καὶ

Χαρίθδειος κατοίκων, ὁ κτηνώδης αὐτῶν κατὰ τῶν σχισματικῶν καὶ αἰρετικῶν Ἑλλήνων φανατισμὸς μικροῦ δειν Νερώνειον διωγμὸν κατὰ τῶν ἰεραίων τῶν σεβαστῶν ἐκείνων προσφύγων ἐπέβαλεν, ἐὰν μὴ εὐγενῆς Ῥωμαίων νεανιῶν ὄμιλος μετέφερε τοὺς ὑπὸ τοῦ σκότους διωκομένους ἐκείνους πυρσοὺς εἰς τὴν φιλόμουσον καὶ εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἤδη παιδείαν ὑπὸ τῶν προγενεστέρων φυγάδων Ἑλλήνων μνηθεῖσαν εὐγενῆ ἐκείνην τῶν Μεδίκων αὐλήν. Εἰς Φλωρεντίαν τὸ πρῶτον κληθέντες τὸ ὑψηλὸν αὐτῶν κήρυγμα νὰ διδάξωσιν οἱ ὅπως ἀντιθέτων φρονημάτων ⁽¹⁾ ἑνδοξοὶ οὗτοι ἄνδρες, ἀλλ' ἀμφοτέροι πιστοὶ τοῦ Θεοῦ Πλάτωνος ὀπαδοί, σὺν τῇ ἀκριθεί καὶ γονίμῳ ἐκτελέσει τοῦ μεγάλου αὐτῶν ἔργου οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν τοὺς εὐδαίμονας

(1) Εἰς τὴν ἀναγεννωμένην Φλωρεντίαν, ἔνθα Κόσμος ὁ Μέδικος μετὰ πλείστων τιμῶν περιέμενεν αὐτούς, ὑπὸ πλείστων ἐπιτήμων Ἰταλῶν καὶ ὑπὸ γόνου τινὸς τῶν Μεδίκων προσκαλούμενοι νὰ μεταβῶσιν οἱ δύο οὗτοι ἔσοχοι ἄνδρες, ἐδιχονόησαν πρὸς ἀλλήλους, ἕκαστος διάφορον σχέδιον προβάλλοντες. Καὶ ὁ μὲν Γεμιστὸς ὁ Πλήθων μετὰ τοῦ προσφιλοῦς αὐτῷ μαθητοῦ Μιχαήλ τοῦ Ἀποστόλιου ὑψώσας τὴν ὑπὸ τοῦ ἀρχαίου φιλοσοφικοῦ μανδύου περιβιβλημένην γηραιὰν ἐκείνην χεῖρα « Τὸ ἐφ' ἡμᾶς, » ἀνέκραξεν ἀποτεινόμενος πρὸς τὸν Λάσκαριν, « οὐδένα πλέον πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος ἀρωγὴν προσδεκῶντες, ἐγκαταλείπομεν τὴν ἀφιλόξενον Δύσιν. Πολὺ » αἰρετώτερον ἐστὶν εἰς νῆσον τοῦ Ἰονίου, εἰς Κύπρον ἢ εἰς Κρήτην » ἡμεῖς κατοικῆσαι. Τί ποιήσομεν πρὸς τοὺς ἀγροίκους τούτους » λαοὺς, τοὺς πάντη ἀδαεῖσι τῶν ἡμετέρων φώτων; Πότι τῆς ἀμαθείας τὸν πέπλον διαρρήξεις, ὦ Εὐρώπη, ἀποβάλλουσα τὰς διχοτομοῦσας σε ὀλεθρίας ἐριδας; » Τοιαῦτα ἐφώνει ὁ φαινόμενος ἐκεῖνος τῆς Ἐλευστίνος μύστης, εἰς οὗ τὸ εὐρὺ καὶ στίλβον μέτωπον ἡ μεγαλοπρεπῆς καὶ ἐνθουσιώδης τοῦ Πυθαγόρου ἢ τοῦ Πλάτωνος ὄψις ἐφαίνετο ὑποφώσκουσα. Ἀλλὰ πρὸ τῆς βαρυνούσης ἀνάγκης, πρὸ τῆς ἀδαχμάστου Κωνσταντίνου τοῦ Λασκάρεως ἐπιμονῆς καὶ πρὸ τῶν θερμῶν τῶν Ῥωμαίων νεανιῶν παρακλήσεων ἠγαγκάθη νὰ ὑποκύβῃ ὁ διάσημος οὗτος Πλατωνικός, ὁ πιστῶς ἀκολουθῶν τὸν Λάσκαριν εἰς τὸ ὑψηλὸν αὐτοῦ ἔργον ὑπηρετήσας.

τῆς νῦν δούλης αὐτῶν πατρίδος χρόνους ὄνειροπολοῦντες ἔπαυσαν, οὐδέποτε ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῶν τοῦ εὐγενεστάτου τῶν συναισθημάτων ἐκόπασεν ὁ κτύπος. Καίπερ ξένοι τῇ χώρᾳ καὶ ἄπιστοι καὶ ἄθεοι ὑπὸ τοῦ βαρβάρου ὄχλου καλούμενοι, οὐκ ἐβράδυναν τῶν πλείστων ἡγεμόνων τὴν ὑπόληψιν ἑαυτοῖς νὰ ἐπισπᾶσων, ἦν ἀμίσως πρὸς τὴν τῆς πατρίδος ἀπαλευθέρωσιν ἔσπειραν διαθέσει. Συνελθόντες οὖν εἰς κοινὴν συνέλευσιν πάντες οἱ ἐν Ἰταλίᾳ τὰς διατριβὰς ποιοῦμενοι τοῦ Βυζαντίου φυγάδες, ὧν προεξῆρχον ὁ προμνησθεὶς Ἰωάννης ὁ Βησσαρίων, Γεμιστὸς ὁ Πλήθων, Κωνσταντῖνος ὁ Λάσκαρις, Ἰσιδωρος, ὁ ἐπὶ ψιλῶ ὀνόματι τῆς Κωνσταντινουπόλεως Πατριάρχης καὶ οἱ γενναῖοι ἐκείνοι τῆς Ὀρθοδοξίας πρόμαχοι, Θεόδωρος ὁ μητροπολίτης Ἐφέσου καὶ Νικηφόρος ὁ Νικαίας, ὁ ἐν τῇ ἐν Φερράρῃ καὶ Φλωρεντίᾳ συνόδῳ μετὰ Μάρκου τοῦ Εὐγενικοῦ θαρσαλέως τῆς Ἀνατολικῆς Ὀρθοδοξίας Ἐκκλησίας ὑπερμαχήσας, δις παρὰ τοῖς ἡγεμόσι τῆς Δύσεως τῇ συνεργείᾳ τοῦ Πάπα σταυροφορίαν ὑπὲρ τῆς δουλωθείσης Ἀνατολῆς ὑπεκίνησαν, ἀλλὰ τὸ μὲν τῶν ἐμφυλίων ἐνεκα ἐρίδων καὶ διαμαχῶν, τὸ δὲ τοῦ θανάτου ἐνεκα τοῦ ὑποκινήτου τῆς ἐκστρατείας ταύτης Αἰνείου τοῦ Σουλβίου, παπεύοντος τότε ἐν Ῥώμῃ, ἐμηδενίσθη πᾶσα ἡ περὶ τούτου ἐνέργεια. Ἄλλ' ὅμως οὐδέποτε οἱ ἄνδρες οὗτοι ἐγκατέλιπον τὸ ὑψηλὸν αὐτῶν ἔργον· ἐξηκολούθουν ἐπιμόνως διδάσκοντες ἐκείνους, οἵτινες ἀπαθείς μένοντες ἐπὶ τοῖς δεινοῖς αὐτῶν, πᾶσαν ἀρωγὴν αὐτοῖς ἀπηρνήθησαν. Εἴκοσι περίπου ἔτη ὁ ἔξοχος ἐκείνος τῶν ἐν Νικαίᾳ ἐπὶ Φραγκοκρατίας ἐνδόξως βασιλευσάντων ἀπόγονος ὑπὲρ πάντα εὐδοκίμως διδάξας, καὶ κατὰ τὴν μαρτυρικὴν ἀπαξικάντων τῶν εὐρωπαϊκῶν ἱστορικῶν τὴν μεγίστην ὤθησιν πρὸς τὸν τῶν καλῶν ἀγῶνα ἐν Φλωρεντίᾳ δώσας, ἀπῆλθε παρὰ τὰς ἐπιμόνους παρακλήσεις τοῦ οἴκου τῶν Μεδίκων εἰς Ῥώμην, Μαντούην καὶ Μεδιόλανα, ἀνταλαβῶν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ τὴν ἐκπαίδευσιν τῆς θυγατρὸς τοῦ

τῆς πόλεως δουκὸς Φραγκίσκου Σφόρτζα Ἰππολύτης. Ἄλλὰ καὶ ἐνταῦθα, ὡς φαίνεται, βαρυθυμίας ὁ Λάσκαρις διὰ τὴν ἀχαριστίαν τῶν ἀρχόντων, ⁽¹⁾ ἀνεχώρησε μετὰ πληθῆος μαθητῶν καὶ αὐθις εἰς τὴν ἐν Σικελίᾳ Μασσήνην, ἐνθα μετ' οὐ πολὺ ἀποθανόντος, ἀνηγέρθη αὐτῷ ὑπὸ τῶν προϋχόντων τῆς πόλεως πολυτελὲς μνημεῖον, ἐφ' ἱκανὸν διάστημα ἀκέραιον διασωθέν.

(1) Ὅτι ἐκρυβλῶν ὁ Λάσκαρις ἀπεχώρησεν ἐκ τῆς ἐν ταῖς μεγάλαις αὐλαῖς δημοσίας διδάσκαλίας, δηλοῦται ἐξ ἐπιτολῆς αὐτοῦ πρὸς Ἰωάννην τὸν Πάρδον, σοφὸν Ἰταλόν, ἐν ᾗ μετὰ δριμύτητος καθάπτεται τῶν Ἰταλικῶν αὐλῶν διὰ τὴν θέσιν τινῶν τῶν σοφῶν αὐτοῦ συμπατριωτῶν, καὶ ἐν ᾗ ἀνεῖται τὴν ἐπάνεδον αὐτοῦ εἰς Ῥώμην, καλῶν ταύτην νῆαν Βαβυλῶνα, παραπονεῖται δὲ διὰ τὴν βαρβαρότητα τῆς Σικελίας, εἰς ἣν ὅμως ἀνέχεται νὰ διαμῆνῃ. « Ἡ φιλαρ-
» γυρία τῶν πειγνῆπων, λέγει ἐν ἀποσπάσματι τῆς βηθείσης ἐπιστο-
» ῆς, ἀπέπειψεν εἰς Καλαβρίαν τὸν Θεόδωρον ἐκεῖνον τὸν τοσοῦ-
» τον ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ ἀναπτυχθέντα. Αὕτη ἀπόθησεν Ἀνδρόνικον
» τὸν Καλλίστου μέχρι τῶν Βρετανικῶν νήσων, ὅπου ἐταλεύτησεν
» ἄνω φίλων. Αὕτη ἠνάγκατε τὸν Δημήτριον νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς
» τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα. Ἰνα ζήσῃ δοῦλος βασιβάρων. Παρασιωπῶ
» τὸν διδάσκαλόν μου Ἀργυρόπουλον, διτις πέναται ἐν Ῥώμῃ, πω-
» λῶν τὰ συγγράμματα αὐτοῦ πρὸς διατροφήν. Ἡ Ῥώμη δὲν ὑπάρ-
» γει πλέον. Δὲν ὄριττανται πλέον οἱ μεγάλοι οὗτοι πολῖται τῆς
» Ῥώμης, οἵτινες ἡγάπων ἐξ Ἰσοῦ τὰ τε λατινικὰ καὶ τὰ ἑλληνικὰ
» γράμματα. Δὲν δύναται τις νὰ γνωρίσῃ ἐν τῇ σημερινῇ Νεαπό-
» λει, τὴν ἀποικίαν ἐκείνην τῆς Χαλκίδος καὶ τῶν Ἀθηνῶν, τὸ
» γυμνάσιον τῆς ἑλληνικῆς εἰσραδείας, εἰς ὃ προσέτρεχον οἱ Ῥωμαῖοι
» ἵνα παιδευθῶσι. Τὸ πᾶν μετεβλήθη. Προκατελιημένος ὑπὸ τού-
» των καὶ τοιούτων σκέψεων, διαμένω ἐνταῦθα, τοὺς ὀφθαλμοὺς
» ἔχων πρὸς τὴν θάλασσαν ἐριμμένους, ἐπὶ τῆς Χαρυβδεως καὶ τῆς
» Σκύλλης, καὶ ἐπὶ τοῦ κινδυνώδους τούτου πορθμοῦ. Θλίβομαι κα-
» τοικῶν εἰς τοῦτον τὸν τόπον, στενάζω μὴ δυνάμενος νὰ ἐπιβίω-
» σθῶ, ἀγνοῶ τί νὰ πράξω, οὐδὲ πρὸς ποῖαν γῆν νὰ πορευθῶ. »
Ἰδε M. Villemain, Mélanges historiques et littéraires II, Lascaris, Notes, page 90.

Οὕτως ἔδυσεν ἔν εισέτι χρηστόν τῆς Ἑλλάδος τέκνον ἐν μέσῳ λαοῦ βαρβάρου, μακρὰν τῆς γενετείρας γῆς, μακρὰν πάσης περιθάλψεως οἰκείου ἢ φίλου. Διεσώθη δ' ἡμῖν τοῦ ἀειμνήστου τούτου διδασκάλου τῆς σθεννυμένης ἤδη ἑλληνικῆς παιδείας, τοῦ πολλὰ μὲν ὁμολογουμένως διδάξαντος, ὀλίγιστα δέ, ὡς φαίνεται, γράψαντος, ἡ Ἑλληνικὴ αὐτοῦ Γραμματικὴ, διαιρουμένη εἰς παραρτήματα τρία καὶ βιβλία τρία, ὧν τὰ μὲν δύο πρῶτα συνέγραψεν ἐν Μεδιολάνοις χάριν τῆς μαθητρίας αὐτοῦ Ἰππολύτης, τὸ δὲ τρίτον ἐν Μεσσηνίᾳ, προσθέσας εἰς αὐτὸ καὶ τὸ περὶ διαλέκτων ἐκ τῶν Τεχνικῶν Ἰωάννου τοῦ Γραμματικοῦ. Τὸ σπουδαιότατον τοῦτο τοῦ Λασκάρειος ἔργον οὐ μόνον παντὶ περὶ τὴν ἑλληνίδα φωνὴν ἀσχολουμένῳ ἐπωφελέστατον βοήθημα μέχρις ἐσχάτων διετέλεσε τοῦ εὐλήπτου αὐτοῦ ἕνεκα, οὐδὲως ὡς τὸ τοῦ Γαζῆ Δηλίου κολυμβητοῦ χρῆζον, ἀλλ' οὐχ ἤττον πολυτιμὸν ἐστίν, ὡς τὸ πρῶτον ἅμα τῇ εὐρέσει τῆς τυπογραφίας ἐκτυπωθὲν βιβλίον ἑλληνικόν· καὶ πρῶτον μὲν ἐξετυπώθη ἐν τῷ τυπογραφείῳ τῶν Ἀλδεων, Μεδιολάνοις, 1476, τῇ ἐπιστάσει Δημητρίου τοῦ Κρητός, δεύτερον δὲ μετὰ λατινικῆς μεταφράσεως ἐν Μεδιολάνοις, 1480.

Ὁ δὲ Γεμιστός ὁ Πλήθων, ὃν εἶδομεν ἀκολουθήσαντα τὸν Λάσκαριν ἐν Φλωρεντίᾳ, θεωρεῖται πλείστου λόγου ἄξιος διὰ τε τὴν ἄκραν αὐτοῦ πολυμαθειαν καὶ διὰ τὴν πολυχρόνιον αὐτοῦ διδασκαλίαν. Πατρὶς τοῦ ἐξόχου τούτου Πλατωνικοῦ λέγεται ἡ Κωνσταντινούπολις, ἀλλὰ τὸ πλείστον τοῦ βίου αὐτοῦ βίβσιον ἐστίν ὅτι διέτριψεν ἐν Πελοποννήσῳ, κληθεὶς Γεμιστός ἢ Πλήθων, ἕνεκα τῶν μεγάλων καὶ παντοειδῶν αὐτοῦ γνώσεων. Σπουδαίαν κατέχων θέσιν παρὰ τῇ αὐτῇ Μανουῆλ τοῦ Παλαιολόγου, ὡς γνωστόν, μετέβη τῷ 1438 εἰς τὴν ἐν Φεραρχίᾳ καὶ Φλωρεντίᾳ ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως τῶν δύο ἐκκλησιῶν συγκροτηθεῖσαν σύνοδον, ὡς μέ-

λος τῆς ἐκ λαϊκῶν ἐπιτροπῆς, καθ' ἣν πρῶτον μὲν ἀντίπαλος, εἶτα δὲ ὑπέρμαχος τῆς ἐνώσεως τῶν δύο ἐκκλησιῶν ἀνεδείχθη. Ἀλλ' ὁ Γεμιστός θαυμάζεται διὰ τὴν ἄκραν αὐτοῦ ἐμβρίθειαν, μεθ' ἧς ἐκάστοτε ἐν τῷ πολιτικῷ αὐτοῦ βίῳ ἐπολιτεύθη, ⁽¹⁾ καὶ διὰ τὴν μεγάλην μεταβολὴν, ἣν ἐπέφεραν ἐπὶ τῆς παιδείσεως τῆς συγχρόνου ἐποχῆς ἀντικαταστήσας τὴν τέως Ἀριστοτελικὴν φιλοσοφίαν διὰ τῆς Πλατωνικῆς ἐν τε Κωνσταντινουπόλει καὶ ἐν Φλωρεντίᾳ, ἐνθα ἰδρύσει τὴν νέαν Πλατωνικὴν Ἀκαδημίαν. Τοῦ σοφοῦ τούτου ἀνδρός, οὗ οὐχ ἤττον σοφός μαθητῆς ἀνεδείχθη ὁ γνωστός ἡμῖν Βησσαρίων, ἀγνωστοῦμεν τὸν περικιτέρω βίον, ἀλλὰ βίβσιον ἐστίν ὅτι κατηγορήθη καὶ κατεδιώχθη ἐν Ἑσπερίᾳ ὡς ζητῶν διὰ τοῦ Πλατωνισμοῦ νὰ καταβάλλῃ τὸν Χριστιανισμόν. Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον ὀλίγον βραδύτερον τοῦ θανάτου αὐτοῦ κατεδιώχθη ὑπὸ Γενναδίου τοῦ Σχολαρίου τὸ περὶ νομοθεσίας σύγγραμμα τοῦ Γεμιστοῦ, ποιηθὲν κατὰ μίμησιν τοῦ περὶ νόμων τοῦ Πλάτωνος. Τοιοῦτος Γεμιστός ὁ Πλήθων, ὃς περὶ τὰ τέλη τοῦ βίου ὠνειρεύθη, ὡς ποτε ὁ Ἰουλιανός, τὴν ἀνάρρησιν τῶν ἀρχαίων εἰδώλων. Κατέλιπε δὲ πλείστ' ὅσα συγγράμματα ἐπιστημονικὰ καὶ φιλολογικὰ, ὡς καὶ ἀπκνήθισματα πᾶμπολα θεολογίας, ἱστορίας, γεωγραφίας, φιλοσοφίας κτλ., ὧν σπουδαιότερά εἰσι :

1) Ἐκ τῶν Διοδώρου καὶ Πλουτάρχου περὶ τῶν μετὰ τὴν ἐν Μαντινείᾳ μάχην ἐν κεφαλαίοις διὰ λέειψις. Τὸ ἀπκνήθισμα τοῦτο τὸ πρῶτον ἑλληνιστὶ ἐκδοθὲν ἐν Βενετίᾳ, 1503, εὐρίσκεται συχνότερον ὑπὸ τὸν λατινικὸν τίτλον· De gestis Cræcorum post pugnam ad Mantineam duobus libris digesta. 2) Περὶ Εἰμαρμένης (De Fato), δημοσιευθὲν μετὰ λατινικῆς μεταφράσεως καὶ ἐπι-

(1) Περὶ τούτου ἴδε ἐκτενέστερον ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ὑπὸ Κ. Παπαρηγοπούλου, τόμον Ε', 311.

SISMANOGLIO
MEGARO

στολής του Βησσαρίωνος ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἀντικειμένου ἐν Λεύδη, 1722. 3) Περὶ ἀρετῶν, δημοσιευθὲν ἐν Ἀμβέρσῃ, 1552, μετὰ τινων σχολίων. 4) Δύο λόγοι περὶ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ἀποσταλέντες ὁ μὲν εἰς τῷ αὐτοκράτορι Μανουήλ τῷ Παλαιολόγῳ, ὁ δ' ἕτερος τῷ δεσπότη Θεοδώρῳ, δημοσιευθέντες δ' ἐν Ἀμβέρσῃ, 1575. 5) Περὶ ὧν Ἀριστοτέλης πρὸς Πλάτωνα διαφέρεται, σύγγραμμα δημοσιευθὲν μετὰ λατινικῆς μεταφράσεως ἐν Βενετίᾳ, 1532, καὶ προκλήσαν τὸν γνωστὸν ἤδη ἡμῖν μεταξὺ τῶν ὀπαδῶν τῶν δύο μεγάλων φιλοσόφων ἀγῶνα. 6) Περὶ νομοθεσίας. 7) Μαγικὰ τῶν ἀπὸ Ζωροάστρου ἐξηγηθέντα, ἧτοι περὶ τῆς θρησκείας τῶν ἀρχαίων Περσῶν. Τὸ σύγγραμμα τοῦτο γνωστότερον ὑπὸ τὸν τίτλον: *D'oracula magica Zoroastris*, ἐξεδόθη ἐν Παρισίοις, 1599. 8) Πλείστα δ' ὅσα ἕτερα σύγγραμματα τοῦ Γεμιστοῦ ἀναφέρονται, ὧν ἡ ἀκριβὴς ἀπκρίθμησις ἐστὶ δυσχερὴς. Π. γ. Ἀπάνθισμα τῶν Συριακῶν τοῦ Ἀππιανοῦ, ἀπάνθισμα τῆς τοῦ Θεοφράστου ἱστορίας τῶν φυτῶν, τοῦ Ἀριστοτέλους τῆς ἱστορίας τῶν ζώων, Διοδώρου τοῦ Σικελιώτου, Ξενοφῶντος, Διονυσίου τοῦ Ἀλικαρνασσεῖος καὶ διαφόρων ἑτέρων συγγραφέων, ὧν τὰ πρωτότυπα ἐν μέρει ἢ ἐξ ὀλοκλήρου ἀπωλέσθησαν. Συνέγραψεν ὡσαύτως προλεγόμενα τῆς ῥητορικῆς τέχνης, Τοπογραφίαν τῆς Θεσσαλίας καὶ δύο ἕτερα σύγγραμματα πραγματευόμενα, τὸ μὲν ἐν περὶ τοῦ σύμπαντος, τὸ δ' ἕτερον περὶ τινων γεωγραφικῶν πλανῶν τοῦ Στράβωνος. Πρὸς δὲ ἀνέκδοτον σώζεται καὶ ἕτερον τοῦ Γεμιστοῦ ἔργον, Διαγραφὴ ἀπάσης Πελοποννήσου παραλίου καὶ μεσογείου ἐπιγραφόμενον, ὅπερ ἐστὶ τοπογραφικὴ περιγραφή κατὰ τὸ σύστημα τοῦ Πτολεμαίου.

Μετὰ τοῦ περιφήμου τούτου Πλατωνικοῦ καταλήγει καὶ ὁ ἡμέτερος περὶ τῶν λειψάνων τούτων τῆς φθισιώσης ἤδη ἑλληνικῆς διανοίας λόγος. Ἐν ἀληθὲς ὅτι πλείστ' ἕτερα περὶ τούτων ἠδυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ἀλλ' ἐπίσης ἀληθὲς ἐστὶν ὅτι ἡ συγχωρητὴ ἡμῶν αὐτὴ παρέκδοσις ἱκανῶς πέραν τῶν ὀρισθέντων ὀρίων ἐξώθησεν ἡμᾶς. Λέγομεν δὲ συγχωρητὴ, καθότι χρέος ἡμῶν ἐνομιζόμεν νὰ πραγματευθῶμεν κατὰ τὸ ἐφικτὸν περὶ τῶν ἀνδρῶν τούτων, νὰ μνημονεύσωμεν τοὺλάχιστον τῶν προσφιλῶν τούτων ὀνομάτων, τῶν πλείω παντὸς ἑτέρου ἐν τῇ λήθῃ ἐμμεινάντων. Καὶ ὅμως οἱ ἄνδρες οὗτοι εἰσὶν αἱ ἀρχέγονοι ἀκτίνες τῶν σελαγιζουσῶν νῦν τῆς Εὐρώπης τὸν ὀρίζοντα φωτεινῶν Πλειάδων. Καὶ ὅμως οἱ ἐξοχοὶ οὗτοι ἄνδρες, ἀγνωστοὶ τὸ πλείστον ταῖς νέαις τῶν Ἑλλήνων γενεαῖς, παρέχουσιν αὐταῖς μίαν παρήγορον ἐλπίδα, ἐνισχύουσι διὰ τοῦ ὑψηλοῦ αὐτῶν ἔργου τὴν προρηθείσαν ἀλήθειαν ὅτι ὁ Ἕλληνας προὐρίσται ἐκαστοτε νὰ κύπτῃ, ἵνα τοὺς ἄλλους ἀναστήσῃ, ὅτι ὁ Ἕλληνας ἐστὶ τῶν ἐθνῶν ὄψις ἢ πυρφόρος, ὅτι ὁ Ἕλληνας ἐτάχθη τῶν ἄλλων ἢ ἀκόνη, τῶν ἐθνῶν ὁ διδάσκαλος. Εἶπομεν καὶ τὸ ἐπὶ ξένης ζοφερόν κατοικητήριον τῶν τιμαλφῶν τούτων λειψάνων, ἔστω ἱκανὸν τῆς ἀληθείας ταύτης ἐχέγγυον. Ἄλλ' ἂν εἰς Γεμιστὸν τὸν Πλήθωνα δὴ τοῦ Βυζαντινοῦ Ἑλληνισμοῦ ἡ ὑστάτη λαμπρόχρους ἀκτίς, μετ' οὐ πολὺ τοῦ ἱστορικοῦ ἡ γραφίς εἰς νέον ἀνοίγεται στάδιον, διότι τὸ ἱερόν τῶν φώτων Παλλάδιον εἰς χώρας ἄλλοτρίας οἱ φυγάδες μεταθέσαντες, δὲν ἀπέσπασαν ἀπὸ τῆς γενετείρας ἐστίας καὶ τὸν ὑστατον ἀγλαὸν σπινθῆρα, εἶπομεν προλαβόντως, ἐγκατέλειψαν εἰς τὴν δυστυχῆ ταύτην χώραν, ἵνα ἡμέραν τινὰ ἀναλάμψῃ, ἀμυδρὸν τοῦ θεοῦ πυρὸς λείψανον. Ἦδη ἐνατενίσωμεν εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ 1453 ἀνοιχθεῖσαν παλαιστραν, ἐν ἣ λυσσαλέα δύο ἀντίπαλα στοιχεῖα ἐπιτίθενται

κατ' ἀλλήλων· ἤδη ἀκολουθήσωμεν πιστῶς τὸν ὑποκίωφως ἀναπτυσσόμενον ἐκείνον σπινθῆρα, τὸν ὑπὸ τῆς θείας τῆς Ἑλλάδος αὔρας ἀναρριπισθέντα καὶ μεγάλου τινὸς ἔργου χρηστὰς παρέχοντα ἐλπίδας. Ναί! Ἐτκτικῶς τὴν ἀμαυρὰν τοῦ βίου ἡμῶν ἐποχὴν ἐρευνῶντες, ὡς ὑπομιμνήσκωμεν τοῖς ἀνθρώποις ὅτι μαῦρα νέφη πολλὰκις τῆς πολυὺμνήτου ἡμῶν χώρας τὸν οὐρανὸν ἐκάλυψαν, ὅτι κατήλθομεν ἔσθ' ὅτε εἰς τὸ βέραθρον τοῦ ἔξαφνισμοῦ χρόνους ἀπαισίους καὶ στιγμὰς κρισίμους ἐν αὐτῷ διελθόντες, ἀλλ' ὅτι οὐδέποτε τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν συναίσθησιν ἀπώλεισαμεν, ὅτι οὐδέποτε ἡ καρδία ἡμῶν ἐσίγησε πάλλουςα τοῦ εὐγενεστέρου τῶν συναισθημάτων τὸν κτύπον, ὅτι καὶ ἐν τῇ δουλείᾳ καὶ ἐν τοῖς βασάνοις καὶ ἐν τῷ τέρῳ μέγα τι καταιργάσθημεν, ὅτι ζείποτε ἀνημμένον ἐν ἡμῖν τὸ ζώπυρον τοῦ πολιτισμοῦ διεφυλάξαμεν, ἐν ἑκατονταπλάσιον αὐτὸ τῷ δεσπότη τῷ παντός παραδώσωμεν.

« Οἱ ἄνδρες οὗτοι » περὶ τῶν προμνησθέντων ἀνδρῶν ὁμιλῶν γράφει ὁ Λάσκαις ἐν τῷ προλόγῳ τῶν δημοσίων αὐτοῦ μαθημάτων, « οἱ ἄνδρες οὗτοι καὶ πλείστοι ἕτεροι εἰς ἀπάσας τὰς πόλεις τῆς Ἰταλίας διεσπάρησαν, ἡ δὲ ἑλληνικὴ » γλῶσσα ἤχημασεν, οὐ μόνον ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων διδασκομένη, » ἀλλὰ καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν Ἰταλῶν, παρ' οἷς ἐθεωρεῖτο αἰ- » σχος τὸ ἀγνοεῖν αὐτήν, οὕτως ὥστε ἡ ἡμετέρα γλῶσσα κα- » τέστη κοινοτέρα σχεδὸν ἐν Ἰταλίᾳ ἢ ἐν Ἑλλάδι, κατα- » πονουμένη ὑπὸ τοσοῦτων δυστυχιῶν· καὶ ἔσθ' ἡ ζηλοτυπία » σοφῶν τινῶν καὶ ἡ ὀλιγίστη ἐλευθεριότης ἐνίων πριγκηπίων » δὲν ἀνεχάτιζον τὸν βῆρον ταύτης, τὰ πάντα ἤθειλον πληρωθῆ » ἐξ ἑλληνικῶν ἀριστουργημάτων, ὡς ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς βω- » μακίης Ἀυτοκρατορίας. » Μάρτυρα λοιπὸν τὸν κορυφαῖον τοῦτον τῶν ἐν Ἰταλίᾳ προσφύγων λαμβάνοντες, πειθόμεθα ὅτι μάλιστα ἀφῆκενον χώρας γόνιμου τὸ θεῖον τοῦ ἐκπολιτισμοῦ σπέρμα, τὸ πᾶν ὡς Ἐκατόγχευ Βιχρίως κατέλαβεν, τὸ πᾶν ἐφώ-

τισεν, ἡ δ' Ἰταλία, ἡ ὠραία αὕτη τοῦ Βιργιλίου καὶ Ὀρατίου, τοῦ Δάντου καὶ Πετράρχου πατρίς, φαίνεται νῦν ἀγωνιζομένη ἀπὸ τῆς κλεινῆς αὐτῆς γείτονος ν' ἀποσπᾶσθαι τὸ πανίσχυρον δέλεαρ. Ἄλλ' ὅτε τὸ πᾶν ἐν ἐτέρῃ χώρᾳ κλασικῇ νέαν περιβάλλετο φάσιν, τί ἐγίγνωτο ἐν τῇ ἀρχηγόνῳ ἰστίᾳ; Οὐδὲν ἕτερον ἢ ὅ,τι προαναγγέλλει περὶ τῶν ἐθνῶν ἡ μεγάλη αὕτη ἀλήθεια, ἣν ἱστορίαν ἐκάλεισαν. « Ἡ πολιτικὴ καὶ κοινωνικὴ κατάστασις τὰ μέγιστα ἐπιδρᾶ ἐπὶ τοῦ διανοητικοῦ ἔθνους τινὸς βίου. » Τῶν τελευταίων ἐκείνων λειψάνων τοῦ ἑλληνικοῦ μεγαλείου τὴν πᾶτριον χώραν φυγόντων, ἡ Ἑλλάς, ἡ ἔξοχος αὕτη γενέτειρα τῶν μεγαλουργῶν ἀνδρῶν, τῶν μεγάλων ιδεῶν καὶ τῶν μεγάλων ἔργων, ἡ Ἑλλάς, ὁ παιδαγωγὸς οὗτος λαός, τὸ πνεῦμα τοῦ κόσμου σύμπαντος, ⁽¹⁾ εἶπετο ἐπὶ μακρὸν νὰ παύσῃ τὰς ζωογόνους αὐτῆς ἀκτῖνας ἀναπέμπουσα, διὰ πολὺ ἐν τῇ λήθῃ νὰ ταρῆ. Ἄλλ' ὄχι! Καὶ ἂν ἐτάφη ποτὲ ὁ Ἕλληνας, οὐδεπώποτε ὅμως ἐνεκρῶθη. Ἡ μακρὰ αὕτη σιγή, τὸ βέραθρον δύο αἰῶνων ζόρους, μέγα τι ἐν τοῖς σπλάγχχοις αὐτοῦ ἐγκυμόνει, ἐν θαῦμα παρεσκευάζει τῇ ἀνθρωπότητι, τὸ μεγαλεῖον ἐθνῶν τινῶν μέλλον νὰ καταδείξῃ. Διότι τὰ δεινὰ τῆς πατρίδος πολὺ ταχέως εὐρίσκουσιν ἠχώ παρὰ τοῖς Ἕλλησι καὶ ἰδοῦ ἀναφαίνονται ἤδη τῆς δούλης Ἑλλάδος οἱ εὐεργέται, οἱ ταπεινοὶ κατὰ τὸ φαινόμενον ἐκείνοι τοῦ ἔθνους διδάσκαλοι, οἵτινες κοπιῶντες, κακουχούμενοι, βασανιζόμενοι, περιέσωσαν ἡμῖν ἀκραιφνῆς καὶ ἀλώβητον τὸ ἱερόν τῆς ἡμετέρας γλώσσης κειμήλιον καὶ ἄσβεστον ἐν ἑαυτοῖς ἐτήρησαν τῆς φιλοπατρίας τὸ πῦρ. Εἰναί τι μέγα, εἰναί τι θαῦμα ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἀνθρωπότητος ἡ ἐμφάνισις τῶν ἀνδρῶν τούτων, διότι παρίστησιν αὕτη τὴν ἐντονωτέραν αἴγλην τοῦ μυ-

(1) Κατὰ τὸν περίφημον Μιχαέλετον ἐν τῇ βίβλῳ τῆς ἀνθρωπότητος.

στηρίου τῶν μεγάλων ἀνδρῶν. Τὸ νὰ γεννήσῃ ἡ κλασικὴ Ἑλλάς, ἡ ἀρχαία ἐκείνη πανευκλείης τῶν ὑψηλῶν ἰδεῶν ἐστία, τοὺς Μιλτιάδους καὶ Θαιμιστοκλείς, τοὺς Κίμωνας καὶ Περικλείς εἰς ἐποχὴν, καθ' ἣν ἦτο ἀξία μήτηρ τέκνων τοιούτων, δὲν εἶναι τι ἐν τῇ σκηνῇ τοῦ κόσμου πρωτοφανές, δὲν θορυβεῖ τὴν δίκνοιν· τὸ νὰ παραγάγῃ ὅμως ἡ νῦν δούλη Ἑλλάς, τὸ σκοληκόβροτον τοῦτο πανσθενοῦς ποτε μεγαλείου σκέλεθρον, τοὺς Κορναίους καὶ Κούμας, τοὺς Βάμβας καὶ Βουλγάρεις, εἶναι τι ἐκπληκτικόν, ὑπεράνθρωπον, θαῦμα! ὦ! κλίνω τὸ γόνυ καὶ θαυμασμοῦ φθογγαί τῶν ὀδόντων μου τὸ ἔρκος προσβάλλουσι πρὸ τῆς ἀγίας σκιᾶς τῶν μεγαλείων τούτων καὶ ἀληθῆ τῆς Ἑλλάδος σαιμνώματτα τούτους ἀποκαλῶ. Ναί! εἶν' ὑψηλὸν τὸ πίπτειν ὑπὲρ πατρίδος, κλίνω τὸν αὐχένα πρὸ τῆς μεγαλοπρεποῦς ἐκείνης σκιᾶς τῆς φαινομένης εἰσέτι νὰ σπένδῃ διὰ τοῦ πολυτίμου αὐτῆς αἵματος τὴν γῆν ἐκείνην, ὑπὲρ ἧς ἔπισεν, ἀγάλλομαι ἀναπνέων ἐν τῇ χώρῃ ταύτῃ, ἐν ἣ δὲν δύναμαι ν' ἀτενίσω γλοερὸν λῦφον καὶ νὰ μὴ ἴδω σκελετοὺς τῶν ὑπὲρ πατρίδος θυμῶν καὶ τρόπαια ἡρώων· διέρχομαι σύνους, τὸν νοῦν ἰλιγγιῶν, διὰ τῆς ἐξόχου ταύτης τῶν ἀνδραγαθημάτων πατρίδος, διὰ τῆς γῆς ταύτης τῶν ἀναμνήσεων, ἐν ἣ ἀδυνατῶ νὰ εὗρω γωνίαν κηλίδος μαρτυρικοῦ αἵματος ἐλευθέρων, ἐν ἣ πᾶς λίθος καὶ νέον σκεπάζει μαρτυρίου δρᾶμα, ἐν ἡρωϊκὸν κατόρθωμα. Ἀλλὰ καὶ τούτου ὑπάρχει τι ὑψηλότερον, ὑπάρχει τι ὠραῖον, ὑπάρχει τι θεῖον. Ἄν τὴν κεφαλὴν κλίνων ἀσπάζωμαι τὸν ὑπὸ τοῦ μαρτυρικοῦ αἵματος πεποτισμένον ἐκείνον ψυχρὸν λίθον, γοητεύομαι, εἰς ἔκστασιν ὅμως περιπίπτω πρὸ τοῦ ζῶντος ἐκείνου τῆς θείας χειρὸς δαιδάλματος, ὅπερ ἐπὶ κυρτωθείσης βακτηρίας τὸ κλονιζόμενον εἶμα στηρίζον, πορεύεται ἐν σπουδῇ, πορεύεται φαιδρὸς αὐτὸς ὁ στηρίγματος χρῆζων τοὺς ἄλλους νὰ στηρίξῃ· πορεύεται, ὦ ὕψος! αὐτὸς, τὸ κατεσκληκὸς γερόντιον, τῶν τριῶν τὸ ἀτίθαστον μειράκιον χρηστὸν νὰ

καταστήσῃ τῆς πατρίδος βλαστὸν. Ἐπὶ κειυφότος αὐχένος φέρει τὴν κόμην πολιάν, λευκὸν ἔχει τὸ γένειον, βαθὺς τῆς ἐαυτοῦ πατρίδος φρικτῶν δεινοπαθημάτων ὁ τύπος ἐν τῷ μετώπῳ αὐτοῦ ἐχαράχθη, καθότι ἐκλαυσε, τῆς πατρίδος κλαυσάσης, ἐτυραννήθη, αὐτῆς τυραννηθείσης. εἶναι λιτός, εἶναι ἀπλούς καὶ φαίνεται μικρὸς κατὰ πάντα, μέγιστος ὅμως ἐστὶ τὸν νοῦν καὶ τὸ αἶσθημα. Ἐκαμπυλώθη ὑπὸ τὸν γεγηρακότα ὄγκον τὸ βᾶκτρον, διότι τὴν στιγμὴν ταύτην, καθ' ἣν διὰ σκολιῶν ὀδῶν μὲ ἀσθενὲς βῆμα πρὸς τὸν ναὸν τῶν Πιερίδων βαδίζει, ἔχει κατέλθει ὀγδοήκοντα τῶν βαθμίδων ἐκείνων, αἷτινες φέρουσιν αὐτὸν εἰς τὸ ἀπαίσιον τέμμα· ὀγδοήκοντα παρῆλθον ἔτη ταλαιπωρίας ἀπὸ τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν ἔθεσε τὸν πόδα ἐπὶ τοῦ γήινου ἐδάφους, καὶ ὅμως εἶναι καλὸς ὡς τὸ ἄττρον τῆς αὐγῆς, γλυκὺς ὡς τὸ ἔαρ, καθότι τὴν ἀνέκαθεν εὐγενῆ ταύτην φύσιν κατέστησεν ἤδη ὁ χρόνος τῆς ἀρετῆς ἀνταύγασμα. Φέρει τριβῶνιον, τοῦ ἐπαγγέλματός του τὸ σύμβολον, καὶ ἔχει τίτλον εὐτελεῆ, ἀπλοῦν ὡς αὐτόν, καλεῖται διδάσκαλος. Τοιοῦτος λοιπὸν ἀνὴρ ἐστὶ τὸ ἀντικείμενον τοῦ λόγου ἡμῶν, ὁ ἀληθὴς διδάσκαλος ὁ ἥρωας ἐστὶ τοῦ ἔργου τούτου. Ἦμῶν τὴν Ἑλλάδα τῶν εὐκλειῶν ναυμάχων, ἐκπλήσσομαι τὴν δίκνοιν πρὸ τῆς τεκούσης Μιχούλην καὶ Κανάρην καὶ τὸν ἥρωα Καραίσκον· ἀλλὰ δὲν δύναμαι νὰ κρατήσω ἐν θαυμασμῷ ἐπιφώνημα, ἐν δάκρυ χαρᾶς, ἐν μειδίαμα ἔθνικῆς ὑψηλοφροσύνης, ἀναλογιζόμενος πατρίδα ἐμὴν τὴν ἐνδοξὸν ἐκείνην γῆν τὴν κυοφορήσασαν λήγοντος τοῦ III' μ. Χ. αἰῶνος ἐν τοῖς κόλποις αὐτῆς τὸν νεώτερον Γεννάδιον. Τί δ' ἐπραξαν οἱ ἄνδρες οὗτοι; Μέγα, ἐάν ἡ νῦν Ἑλλάς παρίστησι τι μέγα· καὶ τὸ μέγα τοῦτο προϊόντος τοῦ ἔργου ἡμῶν θέλομεν καταδείξει.

Ἀλλὰ μέλλοντες ὡς ἐν σκιαγραφίματι νὰ παραστήσωμεν τὰς μετὰ τὴν ἄλωσιν βαθμιαίας προόδους τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους περὶ τὴν ἀπόκτησιν ἐπιστημονικῶν καὶ φιλολογικῶν γνώσεων

καὶ ν' ἀπαριθμήσωμεν τοὺς ἐπὶ παιδείᾳ καὶ σοφίᾳ τὴν ἐποχὴν ταύτην διαπρέψαντας ἄνδρας, ἀνάγκη πρὸς πληρεστέραν κατὰ-ληψὴν καὶ εὐχέρειαν νὰ μελετήσωμεν ἐκάστου αἰῶνος τὴν διανοητικὴν κατὰστασιν χωρὶς, ἀρχόμενοι ἀπὸ τῆς ΙΖ' ἑκατονταετηρίδος, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς δηλαδὴ ἐκείνης, ἀφ' ἧς ἤρξατο ἀναβιώσεως σημεῖα παρέχον τὸ ἔθνος. Θέλομεν δὲ πραγματευθῆ ἑν ἐκάστη τῶν ἑκατονταετῶν τούτων περιόδων πρῶτον περὶ τῶν ἐν ταύτῃ ἰδρυθεισῶν σχολῶν, τῶν ἰδρυτῶν αὐτῶν, καὶ παντὸς εἰς ὑποστήριξιν καὶ προαγωγὴν τούτων συντελέσαντος, δεύτερον περὶ τῶν ἀπὸ τοῦ κλήρου διακριθέντων ἐπὶ μαθήσει ἀνδρῶν καὶ τρίτον περὶ τῶν κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο διαπρεψάντων διδασκάλων τοῦ γένους. Τοὺς ἀπὸ τῆς ἀλώσεως μέχρι τοῦ ΙΖ' αἰῶνος ἀρχομένου διακριθέντας ἄνδρας ἀναγκαζόμεθα ἔκοντες νὰ παρατρέξωμεν, καθὼς τοῦ στενοῦ χώρου μὴ ἐπιτρέποντος οὐδὲ τὴν ξηρὰν τούτων ἀπαρίθμησιν. Ἄλλ' ἄλλως τε οἱ πλείστοι τῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἐπὶ βαθείαις γνώσεσιν ἀναφερομένων, ἐξαιρουμένου τοῦ σοφωτάτου πάντων Γενναδίου τοῦ Σχολαρίου, πρῶτου μετὰ τὴν ἄλωσιν πατριάρχου τῶν Ἑλλήνων, Μελετίου τοῦ Πηγᾶ, πατριάρχου Ἀλεξανδρείας, καὶ Μαξίμου τοῦ Μαργουνίου, ἐπισκόπου Κυθέρων, ἀνδρῶν εἰς ἄκρον φιλοσοφίας καὶ θεολογίας ἑλληλακότων, οὐδὲν ἕτερον περὶ τῶν ἡ συνόλον ἀπλῶν γραμματικῶν καὶ ἀσκήμων θεολόγων, ἀσχολουμένων ἀποκλειστικῶς περὶ τὴν κατὰ τῶν καινοτομιῶν καὶ τῶν πλανεῶν τῶν Λατίνων πάλιν καὶ ἀνασκευὴν τῶν τούτων συκοφαντιῶν.

ΔΕΚΑΤΟΣ ΕΒΔΟΜΟΣ ΑΙΩΝ.

Ἡ γενικὴ ἐκείνη τῶν πραγμάτων ἀνατροπὴ καὶ κατὰ-λυσις, τὰ ἐκ ταύτης πηγάζοντα ἀφόρητα δεινὰ, τὸ βίαιον τῶν νῦν τῆς Ἀνατολῆς κυριάρχων καὶ ἡ παντελὴς ἀπόδρασις εἰς χώρας ἀλλοτρίας τῶν ὑστάτων τῆς ἑλληνίδος σοφίας λαμπτήρων, εἶπετο νὰ ἐπιφέρωσιν ἐπὶ τῶν ἠττηθέντων λαῶν τὸ προσδοκώμενον ἀποτέλεσμα. Βαθεῖα ὁμίχλη ἐκάλυψε τὸ πᾶν, καὶ ἀδιέγνωστον σκότος, πλήρης ἀφάνεια, ἐπὶ ἓνα καὶ ἡμισυ αἰῶνα εἰς ὠκεάνια βάθη κατέχωσαν τὸ πολυπαθὲς τοῦ Ἑλληνισμοῦ σκάφος. Ἴδου τὸ δυσαναπλήρωτον χάσμα, ὅπερ ἠνέφωξεν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ἡ παντελὴς φυγὴ εἰς χώρας ἀλλοτρίας τῶν προμνησθέντων ἀνδρῶν. Ἄν πᾶσα ἀνθρωπίνη καρδία εὐγνωμον διὰ τοὺς προμνησθέντας λόγους ὀφείλει νὰ ρίπτῃ πρὸς αὐτοὺς βλέμμα, πᾶσα ὁμῶς ἀληθῆς ἑλληνικὴ ψυχὴ παράπονον πικρὸν ἔχει νὰ ἐκφέρῃ ἐπὶ τῆς μνήμης αὐτῶν. Οὐδᾶλως ἀφιστάμεθα τῆς ἀγαθῆς ἀρχῆς τοῦ κοσμοπολιτισμοῦ, ἀλλ' ἐὰν οἱ ἄνδρες οὗτοι τὸν ἐλεύθερον τῆς ἀλλοδαπῆς ἐγκαταλιμπάνοντες ἄερα, ἐνῶ τὴν μητέρα γῆν θάνατος ἐπηπεῖλει καὶ γιῶν ἐπεδάρινε, μετέδιδον τῇ νῦν δούλῃ Ἑλλάδι ὅ,τι ποτὲ ἡ Ἑλλάς ἐλευθέρᾳ ἐδίδασκεν αὐτοῖς, πολὺ πρότερον τὸ ἔργον τῆς ἀναβιώσεως ἤθελε τελεσθῆ. Καὶ νῦν ὁμῶς, ὅτε τὰ πάντα περιέβαλλε φρικώδης ζόφους πέπλος, ὅτε ἐφαίνετο ὁ Ἕλληνα καὶ τὸ ὑστατον παρελθούσης εὐκλείας σημεῖον ἀπωλέσας, εἰς ἱερὸς φύλαξ τάσσεται ὑψόθεν τὸν ἔθνησμον καὶ τὴν θρησκείαν ἀμόλυτον νὰ τηρήσῃ. Σὺν τῇ πνευματικῇ ἐποπτείᾳ,

μετὰ τὴν πτώσιν ἐκείνην τοῦ ἑλληνικοῦ μεγάλαιον κατ' ἀνάγκην ἐθνικὴν τὸ ἀκάνθινον τῶν ὅλων στέμμα ὁ ἡμέτερος κληρὸς περιβληθεὶς, διέπραξέ τι μέγα, θρησκείας καὶ γλώσσης ὁ φύλαξ, τῆς ἐθνικῆς παλιγγενεσίας πρωταγωνιστῆς ἀναδειχθεὶς. Δὲν προτιθέμεθα ἐνταῦθα διὰ τοὺς πρωτομάρτυρας τούτους τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἄχαρι νὰ πλέξωμεν στέφανον· ἢ πρὸς τὰ πάτρια ἀποσίωσις καὶ πίστις, τὰ σκληρὰ τούτων παθίματα καὶ τὸ ἐνδοξὸν τῶν πλείστων τούτων μαρτυρικὸν τέλος, τὴν ἱστορικὴν ὁμόφωνον ἠνάγκασαν νὰ ἐκφωνήσῃ αὐτοῖς τὸ προσήκον ἐγκώμιον. Ὁ κληρὸς ἡμῶν, ὁ ὀρθόδοξος κληρὸς, ἐν πᾶσι καὶ πάντοτε ἐπεσπάσατο αὐτῷ ἀίδιον κλέος, διότι ἀείποτε διέμεινε τῆς ἀνατεθείσης αὐτῷ ὑψηλῆς ἐντολῆς πιστὸς θεράπων· ἠρέσθη εἰς τὴν πνευματικὴν τοῦ χριστεπωνύμου ποιμνίου ποιμασίαν, οὐδέποτε τοῦ καθήκοντος αὐτοῦ ἐξετράπη, οὐδ' ἐκηλίδωσαν ἱεροδικεῖον, τριακονταετῆς πόλεμος, νύξ τοῦ Ἀγίου Βαρθολομαίου καὶ Σικελικὸς Ἑσπερινὸς τὸ ἄσπιλον αὐτοῦ μέτωπον. Ἀπερίγραπτα δεινὰ ἀνέκαθεν ὑπέστη, αἰωνίως τὸ πᾶν εὔρισκε κατ' αὐτοῦ ἀντιπαλαίον, ἀλλ' οὐδέν, οὔτε αἱ αἰσχραὶ τῶν Ἰησοῦτων ῥαδιουργίαι, οὔτε τὸ πῦρ, οὔτε ὁ σίδηρος, ἀπέτρεψαν αὐτὸν νὰ μεταδώσῃ ἡμῖν ἀραιφνῆ θρησκείαν καὶ γλώσσαν. Πῶς δὲ ἐτέλεσε τὸ μέγα τοῦτο ἔργον; Τὴν μὲν γλώσσαν διέσωσεν ἡμῖν ἀείποτε παντὶ σθένει διὰ μυρίων θυσιῶν αὐτῆς ὑπερμαχήσας καὶ κῆρυξ ταύτης ἐν ταῖς ζοφεραῖς ἐκείναις ἡμέραις αὐτὸς πρῶτος χρησιμεύσας· τὴν δὲ θρησκείαν, τοῖς θεοῖς κανόσι καὶ δόγμασιν ἑσπεύων πιστὸς καὶ δι' ὑπερανθρώπων ἀγώνων κατ' ἀνυπολόγιστων ἐπιβουλῶν καὶ δυστυχιῶν τὴν ὀρθόδοξον πίστιν ὑπερασπισάμενος. Ὅταν δ' ἡ σωτηρία τοῦ ἔθνους, ὅταν ὁ βωμὸς τῆς πατρίδος τῷ 1821 ἀπῆτησε θῦμα, πρῶτος ὁ ἑλλην κληρὸς ἀγνὸν ἑαυτὸν προσέφερε σφάγιον. Ἀλλὰ καὶ τοῖ ὁ ἡμέτερος κληρὸς ἐχρησίμευσεν ἡμῖν μετὰ δουλίας

καὶ σκότους τὸ μεσότοιχον ἐκείνο, ἐν ᾧ ἐνεκρούθη τῶν ἐκλειψάντων φώτων ἀσθενῆς σπινθήρ, οὐχ ἤττον ἐπὶ μεγίστου αὐτοῦ μέρους ἐπέδρασεν ἡ γενικὴ τοῦ ἔθνους ἀμαθία.

Τῆς ποτὲ βασιλίδος τῶν πόλεων τὸ πατριαρχεῖον ἐχρησίμευσεν ἀείποτε τῆς ἑλληνικῆς παιδείσεως φωτοβόλος ἑστία, ἐξ ἧς ἄφθονα ἐπὶ τὸ πυχλὸν σκότος τῆς ἑλληνίδος σοφίας ἐκτοξεύοντο νύματα, πρὸς δὲ πολλάκις αὐτῇ ἡ αἴθουσα τοῦ πατριαρχεῖου μετεβλήθη εἰς αὐτόχρομα σχολῆν, ἐν ἧ πληθὺς μεγάλῃ ἐφοίτα μαθητῶν, καθηγητὴν ἔχουσα τὸν ἀνώτατον τοῦ ἔθνους ποιμενάρχην. Πλείσται ὁμῶς τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου μητροπόλεις ἐν τῇ αὐτῇ δυστυχῶς μετὰ τοῦ ἔθνους εὐρίσκοντο καταστάσει· τοσαύτη δ' ἀμαθία κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην φαίνεται παρὰ τισι τούτων, ὥστε καὶ αὐτὰ τὰ ἐπίσημα τῶν μητροπόλεων ἔγγραφα βρίθουσι γραμματικῶν σφαλμάτων. Τὴν ἀλήθειαν τῶν λόγων τούτων ἐπιβεβαιῶν ἀξιόπιστος ἱστορικὸς λέγων: « Διὰ νὰ πληροφορηθῆ τις ἀναντιρρήτως τὴν ἀλήθειαν » τοῦ λεγομένου (ὅτι δηλ. οἱ ἐν τοῖς χρόνοις τούτοις ἐπὶ παι- » δεῖα διαπρέψαντες ἄνδρες ὁμοιάζον πρὸς ἀμυδρούς καὶ δι- » ψαλέους λύχνους ἀραιότατα κειμένους ἐν παχυτάτῳ σκό- » τει,) ἀρκεῖ νὰ παρατηρήσῃ Κώδικα πρακτικῶν μιᾶς τῶν » ἐπισημοτέρων ἀρχιερατικῶν μητροπόλεων τοῦ γένους, ἐκ » τῶν ὁποίων τινὲς εἶναι ἰκνῶς ἀρχαῖοι. Εἰς τὴν Λάρισσαν » ἕνας τοιοῦτος Κώδιξ ἀρχιερατικῶν πρακτικῶν ἀναβάνει ἕως » τὰ τέλη τῆς δεκάτης ἑκτῆς ἑκατονταετηρίδος· ὁ Κούμας, » πρὶν ἀναχωρήσῃ ἐκεῖθεν ἐμελέτησε πολλάκις τὸν Κώδικα » τοῦτον ἐκ περιεργείας. Γράμματα μὲ βαρβαρικὴν σύνταξιν, » μὲ ἀνορθογραφίαν ἀπίθανον καὶ εἰς αὐτὰς τῶν μητροπολι- » τῶν τὰς ὑπογραφὰς, γερμίζουσι τὸν εἰρημένον Κώδικα ἕως » τῆς ἀρχιερατείας τοῦ Ἰακώβου, ὅστις ἔλαβε τὴν μητρόπο- » λιν ἐκείνην τὸ 1730 ἔτος. Καὶ αὐτοῦ αἱ ὑπογραφὰι καὶ τὰ » συντάγματα τῶν πρακτικῶν ἀρχίζουσι καὶ γίνονται ὑποφερτά.

» Ἀπὸ τοῦ 1750 ἔτους, ὅποτε ἀρχιερχάτευσεν ὁ μετέπειτα
 » Πατριαρχεύσας Μελέτιος, ἕως τὰς ἡμέρας μας φαίνονται
 » τὰ πρακτικὰ συνταγμένα εἰς τρόπον, ὅστις φέρει τιμὴν εἰς
 » τὴν μητρόπολιν, καὶ αἱ ὑπογραφαὶ μητροπολιτῶν, ἐπισκό-
 » πων καὶ κληρικῶν μαρτυροῦν τὴν προκοπὴν τῶν ὑπογρα-
 » ψάντων. Τώρα ἐρωτῶ, ἰὰν οἱ Μητροπολίται καὶ οἱ Ἐπίσκο-
 » ποι δὲν ἤξευραν νὰ ὑπογράψωσι τὰ ὀνόματά των ἰὰν ὁ
 » πλοῦσις εἰσοδήματα πάντοτε ἔχων μητροπολίτης τῆς Λα-
 » ρίσσης δὲν εὑρίσκει γραμματεῖα νὰ τοῦ γράφῃ τὰ πρακτικὰ
 » τῆς μητροπόλεώς του, ἰὰν οἱ συνυπογραφόμενοι εἰς πολλὰ
 » συμφωνητικὰ γράμματα προκριτότεροι τῆς ἐπαρχίας ἦσαν
 » ἀγράμματοι· ποῦ εὑρίσκετο τότε ἡ παιδεία τοῦ γένους;
 » Ἦτο σπανιώτατον χρῆμα ἡ παιδεία, ἂν τις ὀνομάσῃ παι-
 » δεῖαν μετρίαν τινὰ εἶδησιν τῆς γλώσσης κατὰ γραμματι-
 » κὴν μέρος τοῦ γένους ἐγνώριζε μόνον νὰ διαβάζῃ καὶ νὰ
 » γράφῃ ὅπως ἔτυχε, καὶ τὸ περισσότερον ἦτο βυθισμένον εἰς
 » ἀπόλυτον ἀγραμματίαν, »⁽¹⁾

Ἄλλ' ὅπως ποτ' ἂν ἦ, ὁ ἡμέτερος κληρὸς ἀναμφιλέκτως
 εἶπερ ποτὲ πληρέστερον ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἐφάνη ἄξιος τοῦ
 ὑψηλοῦ αὐτοῦ προορισμοῦ, μέγα πρὸς ἀναγέννησιν τοῦ ἔθνους
 συμβαλὼν. Μαρτύριον δ' ἔστω καὶ τοῦτο, ὅτι τῷ κληρῷ ἡ-
 μῶν ὀφείλεται τὸ πρῶτον μετὰ τὴν ἄλωσιν κατὰ τὴν Ἀνατο-
 λὴν τῶν Μουσῶν τέμενος ἢ ἐν Κωνσταντινουπόλει Πατριαρ-
 χικὴ ἢ Μεγάλῃ τοῦ Γένους Σχολῇ. Τὸ περιφανέ-
 στατον τοῦτο τοῦ ἔθνους μουσεῖον ἰδρυθὲν ὑπὸ τοῦ μεγαλο-
 πρχήμονος ἐκείνου Γενναδίου τοῦ Σχολαρίου ὅτε ὁ φρικώδης
 τῆς μεγάλῃς ἀνατροπῆς σάλος ἐκόπασεν ἐπ' ὀλίγον καὶ ὁ νῦν
 τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ποιμενάρχης πρόσκαιρα ἐδωρήθη προνό-
 μοια, φωτοβόλος ἐν ὥρῃς χειμερίαις καὶ καιροῖς χαλεποῖς διε-

(1) Κούμα Ἱστορίαι τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων, τόμος IB', 554.

τέλεσε τῆς ἑλληνίδος σοφίας ἐστία, πολυτίμητος κιβωτός, τὰ
 τιμαλφέστατα τοῦ Ἑλλήνος κειμήλιον ἐν αὐτῇ διαφυλά-
 ξασα, ἀληθῆς ἐν τῇ ζοφώδει Ἀνατολῇ τηλαυγῆς φάρος. Εἶ-
 χεν ἤδη ἀπειλητικὸς ἐπὶ τῆς δυστυχοῦς Ἑλλάδος τῆς ἀμα-
 θείας ὁ πέπλος ἐξηπλωθῆ καὶ ὡς ἰοβόλος ὄφρις τοὺς ὄξεις αὐ-
 τοῦ ὀδόντας εἰς τὴν σάρκα τῆς πολυμήνου ταύτης γῆς ἐνε-
 πήγνυσεν, ὅταν ἡ πρεσβυγενῆς καὶ πολυχεύμων αὐτῆ σχολῆ τῆς
 ἐθνοσωτηρίου αὐτῆς ἤρξατο πορείας καὶ ὑπὸ τὴν ἐποπτεῖαν
 τῶν σοφωτάτων καὶ ἀριπρεπιστάτων τῆς δούλης Ἑλλάδος
 ἀνδρῶν ἐπὶ τοῦ ἀδιαιγνώστου γνόφου φλογεράς ἀπέπεμπεν ἀκτι-
 νας. Καὶ οὕτως ἐπὶ ἰδέφους σκολιοῦ σχεδὸν ἄνευ διακοπῆς
 ἐπίπονον τετρακοσιετῆ διανῦσιν πορείαν τοῦ γένους τὸ γη-
 ραιὸν τοῦτο κούχημα, ὑφίσταται ἀμυκίον καὶ νῦν, ἄπλετον
 φῶς ἐπὶ τῇ ποτὲ τοῦ πολιτισμοῦ κοιτίδι ἐκτοξεῦον τῇ ὑψηλῇ
 τῆς μητρὸς Ἐκκλησίας μερίμνη καὶ τῆς ὑπὲρ συντηρήσεως καὶ
 ἀναπτύξεως αὐτῆς ἐνδελεχῶς ἀγωνιζομένης ἀδελφότητος «Ξη-
 ροκρήνης.» Εἶθε οὐδέποτε ἐκ τῆς Βασιλίδος ἀρχισθείη τὸ σε-
 πτόν τοῦτο τέμενος τὸ ἐγκρύπτον τοῦ τλήμονος ἡμῶν ἔθνους πο-
 λυπαθῆ ἱστορίαν τετρακοσίων ἐτῶν! Εἶθε εὐδωθεῖτησαν ἐν τῇ
 διακωνίᾳ τοῦ ἐθνοφειλεστάτου τοῦτου ἰδρύματος οἱ ἄτρυτοι
 ἀγῶνες, οὓς καταβάλλει νυχθήμερον εὐγενῆς σεβαστῶν κα-
 θηγητῶν σύλλογος, καὶ οἱ πόθοι τῶν μακαρίων ἐκείνων ἱερο-
 φαντῶν καὶ θεραπόντων τῶν Μουσῶν, οὔτινες οὔτε χρημάτων
 φειδόμενοι, οὔτε κόπων, μετὰ ἀσκητικῆς δὲ προθυμίας ἀγω-
 νιζόμενοι καὶ μαχθούντες, διεφύλαξαν ἡμῖν ἀκέραιον τὸ ἐθني-
 κὸν τοῦτο κλείσμα! (1)

(1) Τῇ γενάρῃ καὶ αἰωνοβίῳ ταύτῃ σχολῇ τῇ ἐπὶ τετραετίαν πνευ-
 ματικῶς ἡμᾶς ἐκθρεψάσῃ, εὐγνωμοσύνης ἀπείρου φόρον μικρὸν
 ἀποτίοντες, ἐδημοσιεύσαμεν ἀκριβῆ ὡς οἶόν τε ἡμῶν ἱστορικὴν ταύ-
 της ἀφήγησιν ἀπὸ τῆς ἀλώσεως μέχρι τοῦ 1849 ἐν τῷ περιοδικῷ
 συγγράμματι «Ἑλληνικὸς Σύλλογος Ἑρμῆς», ἔτος Α', φυλλ. 1, 2,

Οὕτω δὴ ἐν ταῖς ὀδυνηραῖς ταύταις ἡμέραις ὁ Ἕλληνας κλη-
 ρος διατηρήσας ὡς οἶόν τε τὴν πάτριον παιδείυσιν καὶ ἀναρ-
 ριπίσας παντὶ σθένει ταύτην παρὰ τῷ ἔθνει, τὸ μὲν διὰ τῆς
 πολυγεύμονος καὶ μεγαλωνύμου Πατριαρχικῆς Σχολῆς, τὸ δὲ
 διὰ τῶν ἀδροτάτων συνεισφορῶν πρὸς ἰδρυσιν τοιούτων ἔθ-
 νικῶν καθιδρυμάτων καὶ διὰ τῶν ἱερῶν μονῶν καὶ ναῶν, γενο-
 μένων ἤδη καταγωγῶν τῆς ἀρετῆς καὶ φοιτωρίων τῶν γραμ-
 μάτων, πρὸς δὲ διὰ τῶν ἀπὸ τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου ἐκ-
 πεμπομένων πολυπληθῶν σιγγιλιωδῶν γραμματέων, χρυσοβούλ-
 λων καὶ πιττακίων, τῶν πλείστων γεγραμμένων ἐν γλαφυρῶ
 καὶ ἀττικίζούσῃ γλώσσῃ καὶ ὑπεκκαλιόντων ἐκάστοτε τὸν ἐνε-
 κα τῶν κακουχιῶν καὶ καταδυναστεύσεων μαρνανθέντα ἐπὶ
 καιρὸν πρὸς τὴν πατρῶαν παιδείαν ζῆλον τοῦ ἔθνους, οὐ μόνον
 τοῦ ὑψηλοῦ αὐτοῦ καθήκοντος πλήρη συνάκθησιν ἐπεδείξατο,
 ἀλλὰ καὶ εὐεργέτης τοῦ ἔθνους ἀνεξιτήλοις γράμμασιν ἐνεγρά-
 φη. Ἡ δὲ τοιαύτη τοῦ κλήρου ἡμῶν ἐπαινετέα καὶ ἐπίζη-
 λος ἐνέργεια ἐξετείνετο πέραν τῶν ὁρίων τῆς Κωνσταντινου-
 πόλεως, τοῦ κέντρου τούτου καὶ οἰονεὶ ἀρετηρίας τῶν ἐκα-
 σταχοῦ ἑλληνικῆς γῆς διαπεμπομένων φώτων. Εἰς πλείστας
 τῶν μητροπόλεων εὐθὺς μετὰ τὴν ἄλωσιν ἀναφέρονται ὑπάρ-
 ξαντα σχολεῖα, ἅσημα ὅμως τὸ πολὺ καὶ ἐλάχιστα ἐπὶ τῆς
 καθολικῆς ἀμαθείας ἐπιδράσαντα, ἅτινα ὑπερμεσοῦσης τῆς ΙΖ'
 ἑκατονταετηρίδος μετεμορφώθησαν καὶ ἐπὶ τὸ βέλτιον ἐτρέ-
 πησαν, χρησιμεύσαντα ἐφεξῆς διὰ τῶν ἐκ τούτων ἐξεληθόντων

3, 5, 7. Περὶ ταύτης ἴδε ἐκτενέστερον διατριβὴν Κωνσταντίου τοῦ
 Α', τοῦ ἀπὸ Συναίου, περὶ τῆς Πατριαρχικῆς Σχολῆς
 καὶ τῶν ἐν αὐτῇ διαπρεψάντων καθηγητῶν ἐν τῇ
 βιογραφίᾳ τοῦ Πατριάρχου τούτου, φελοπονηθείτη ὑπὸ Θ. Μ. Ἀρι-
 στοκλείου, Μ. Κ. Παρνίκα, Σχεδιάσμα, Κούμα, Ἱστοριῶν
 ἀθροπίωνων πράξεων τόμον ΙΒ', σελίδα 574, καὶ τὰς ἐνιαυσίους
 τῆς Σχολῆς ἐκθέσεις.

ἀνδρῶν πρόδρομοι, δι' ὧν ἡ μεγάλη ἐκείνη τοῦ ἔθνους πολινόρ-
 θωσις ἀρχὴν ἔλαβε. Καὶ περὶ πάσας μὲν τὰς ἐπισημοτέρας
 τοῦ Κράτους πόλεις ἀπαντῶσιν ἔχνη ἑλληνικῶν σχολείων
 πρὸ τῆς ΙΙ' ἑκατονταετηρίδος, ἰδίως δ' ἐν Ἀδριανουπόλει,
 Φιλιππουπόλει, Θεσσαλονίκῃ, Ἄθῳ, Βερροίᾳ, Καστορίᾳ, Κοζά-
 νῃ, Ἰωαννίνοις, Ἄρτῃ, Παραμυθίᾳ, Λαρίσσει, Τσαριτσάνῃ, Ἀ-
 γράφοις, Καρπενησίῳ, Αἰτολικῶ, Ἀθήναις, Τροιόλει Πελο-
 ποννήσου, Ἱεροσολύμοις, Τραπεζοῦντι, πατριαρχεῖῳ Ἀλεξαν-
 δρείας, Κρήτῃ, Κύπρῳ κ. τ. λ. ὡς καὶ ἐν ταῖς πλείσταις τοῦ
 Αἰγαίου καὶ Ἰονίου νήσοις καὶ ἐν ταῖς ὑφ' Ἑλλήνων οἰκου-
 μέναις τῆς Ἑσπερίας πόλεσι, ⁽¹⁾ περὶ ὧν ἐκτενέστερον ποιήσο-
 μεν λόγον ἐν τῷ ἐπομένῳ αἰῶνι.

Μεταξὺ τῶν παραδόξων ἐκείνων φαινομένων, ὧν ἡ φύσις δια-
 τελεῖ ἡμῖν ἀκατάληπτος, ἐν μᾶλλον τῶν ἄλλων τοῦ μελε-
 τῶντος τὴν ἱστορίαν ἐκπλήσσει τὸν νοῦν, ἢ ἐν ἐπικαίρῳ ἐμφά-
 νησις τῶν μεγάλων ἀνδρῶν. Ἐν ἔθνος πλειστάκις ἀκμάσασιν, εἰς
 λαὸς διὰ τῶν ὑπερανθρώπων αὐτοῦ ἔργων, τὴν ἀνθρωπότητα
 ἐκπεπληγμένην εἰθισμένος πρὸ αὐτοῦ νὰ κατέχη, εἰς λαὸς χθῆς
 ἔτι νεάζων, σήμερον καταπίπτει, διότι οὕτω ταχέως ὡς ἐν
 τῇ κοινωνίᾳ τὰ ἄτομα καταβάλλονται οἱ λαοί, ὁπόταν ἐπέλ-
 θῃ μικρὰ ἀπὸ τῆς χαρᾶς ὁδοῦ λοξοδρομία. Ἀλλ' ὡσαύ-
 τως ἐν τῇ ἱστορίᾳ βλέπομεν ἔθνη προνομιούχα, ὡς ὑπάρχου-
 σιν ἐν τῇ κοινωνικῇ παλαιστῆρ ἀνθρωποὶ τοιοῦτοι. Δύο αἰῶνες
 ἤδη συνεπληροῦντο ἀπὸ τῆς ἀποφράδος ἐκείνης ἡμέρας, καθ'
 ἣν ἔπεσεν ἐν Βυζαντίῳ τῆς Ἑλλάδος ἡ αὐτονομία, διακόσια
 καὶ ἐπέκεινα παρήλθον ἕκτοτε ἔτη ἀγωνίας καὶ ὑπὸ τὴν πα-
 γετώδη τοῦ θανάτου χεῖρα ἐφαίνετο μετὰ τοῦ μεγαλείου αὐ-

(1) Περὶ τῶν ἐν ταῖς μνημονουμέναις πόλεσι σχολῶν ἴδε ἐν τῷ
 πλείστου λόγου ἀξίῳ Σχεδιάσματι τοῦ ἐλλογίμου κ. Μ. Παρα-
 νίκα, οὗ τὴν διάταξιν ἠκολουθήσαμεν καὶ ἡμεῖς ἐν τῇ ἀπαριθμῆσει
 αὐτῶν.

στας τῶν Εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν ἐκμανθάνοντες, φύσει δὲ διὰ πολλῶν καὶ μεγάλων ἀρετῶν πεπροικισμένοι, λεπτοὶ τὸν χαρακτῆρα, εὐγενεῖς τοὺς τρόπους οἱ Φαναριῶται ἐν τῇ πενιχρῇ ταύτῃ συνοικίᾳ ἐπὶ τῶν Ἑλλήνων τῆς ποτὲ βασιλευούσης ἀρχῆν τινα ἐκτήσαντο, οἷον εἰ ἀριστοκρατίας εἶδος ἀπετέλεισαν, ἀλλ' ἀριστοκρατίας οὐκ ἐπὶ πατρὸς γαθίᾳ, οὐδ' ἐπὶ εὐγενείᾳ προγόνων σεμνυνομένης, ἀλλ' ἐπὶ παιδείᾳ ἀληθεί, ἐπὶ ἰκανότητι θαυμαστῇ καὶ δικαίᾳ ὑπεροχῇ, διὸ οὐ μόνον παρὰ τῷ ἡμετέρῳ κλήρῳ βλέπομεν αὐτοὺς τὰς ὑψίστας κατέχοντας θέσεις, ἀλλὰ καὶ τῶν πολιτικῶς κρατούντων διὰ μεγίστης ἐμβριθείας καὶ ἐξόχου περὶ τὴν πολιτικὴν ἰκανότητος τὴν προσοχὴν ἐφελκύνοντες, διὰ σπουδαίων τοῦ κράτους ἀξιωματῶν ἀνέκταθαι ἐτιμήθησαν, καθότι τὴν πολιτικὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἱστορίαν ἀκολουθοῦντες, θέλομεν ἰδεῖ ἅμα τῇ ἀλώσει Μωάμεθ τὸν Β' ὑπὸ γραμμικτικῶν Ἑλλήνων καὶ ἑτέρων πολυπληθῶν λογάδων περιστοιχούμενον. Αὐξανομένων δ' ὁσημέραι τῶν πρὸς τὰ τῆς Ἑσπερίας κράτη σχέσεων τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας καὶ τῶν ἀρνησιθρήσκων δυτικῶν περὶ τὴν διεξαγωγὴν τῶν σπουδαίων ὑποθέσεων ἀνεκάνων ἀναδειχθέντων, εἰς τὴν ὑψηλὴν ὑπηρεσίαν οἱ λόγιοι τοῦ Φαναρίου προσεκλήθησαν, οἷς οὐ μόνον τὰ τῆς γενικῆς τοῦ κράτους διερμηνείας καὶ τῆς εἰδικῆς τοῦ στόλου ἀξιώματα μέχρι ἐσχάτων διαρκῶς διέμενεν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐν ταῖς θέσεσι ταύταις διακρέπουσιν Ἑλλησιν αὐτοκρατορικῶ διατάγματι τῶν δύο παριστρίων ἡγεμονῶν, Βλαχίας καὶ Μολδαβίας, ἡ ἡγεμονία καθιερώθη, ἥνπερ μέχρι ἐνάρξεως τοῦ ἐθνικοῦ ἀγῶνος εὐδοκίμως ἑαυτοῖς διετήρησαν. Καὶ ὅμως περὶ τῶν μεγάλων τούτων ἀνδρῶν, « ὧν ἀγνοεῖ τις τί μᾶλλον νὰ θαυμάσῃ, τὴν φιλοπατρίαν ἐν τοιούτοις χαλεποῖς χρόνοις, ἢ τὴν μεγίστην ἰκανότητα, ἣν ἀνέπτυξαν καὶ ἑαυτοὺς τιμήσαντες καὶ τὸ ἔθνος αὐτῶν κατὰ διαφόρους περιστάσεις ἀνυπολογίστων

» δεινῶν ἀπαλλάξαντες, » ⁽¹⁾ οἱ τε σύγχρονοι ἄνδρες, ἢ τε νεωτέρα ἱστορία καὶ ἡ παρούσα τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους γενεὰ παράλογον ὄλως, ἀδικον καὶ ἄκριτον ἐκφέρουσι γνώμην. Ψέγονται ὑπὸ ξένων ἱστορικῶν ἐπιπολαίως τὰ πράγματα μελετώντων οἱ ἔθνοσωτήριοι οὗτοι ἄνδρες, ὡς διὰ τῆς φιλαρχίας, τῆς ὑπεροψίας καὶ πτωχαλαζονείας ἀνδράποδα τῶν κυριάρχων διατελέσαντες περιφρονεῖται τὸ πλεῖστον παρ' ἡμῖν διὰ τοὺς αὐτοὺς λόγους τῶν Φαναριωτῶν ἢ μνήμη, ἀλλὰ φεῦ! μετὰ παρέλευσιν ἑκατοντάδος ἐνιαυτῶν φωτὸς ἡμεῖς οἱ τῆς ἱστορίας ἀμειλικτότερον τὰ παρελθόντα κρίνοντας, δυνάμεθα ἄρα γε νὰ ἄρωμεν μέτωπον τῶν κακιῶν τούτων ἐλεύθερον; Εἶν' ἀληθές ἢ μᾶλλον ἐπόμενον νὰ ἔφερον τὰ ἀήλικα ταῦτα ἔρμια ὄρμης θηριώδους καὶ ἀθαυρέτου βουλήσεως, τινὰς τῶν ἀποδιδομένων αὐτοῖς κακιῶν εἶναι πιθανόν τῶν μεταξὺ σφύρας καὶ ἄκρονος εὐρισκομένων δυστυχῶν τούτων ὄντων τινὰ κατ' ἀνάγκην νὰ ἐσίγησαν πρὸ τῆς φωνῆς τοῦ πρὸς τὴν πατρίδα καθήκοντος; ἀλλ' οἱ Φαναριῶται ἐν συνόλῳ φέρουσιν ἀρετὰς τοιαύτας, πᾶσαν αὐτῶν κακίαν δυναμένης νὰ καλύψωσιν. ἀλλ' οἱ Φαναριῶται ἐν ταῖς χειμερίαις ἐκείναις ἡμέραις τὰς μεγίστας τῷ ἑλληνικῷ ἔθνει ἀπένειμαν εὐεργεσίας, διὸ τῆς ὑψίστης δικαιοῦνται εὐγνωμοσύνης. Τὴν ἰδίαν αὐτῶν κεφαλὴν ἐπὶ τοῦ τραχήλου ἀδυνατοῦντες ν' ἀσφαλίσωσιν οἱ Φαναριῶται, ἀπειράκις τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος σύμπαν διὰ τῆς ἐξόχου αὐτῶν εὐφυίας ἀπὸ τοῦ δημίου τὰς χεῖρας ἀπέσπασαν, δις ἀπὸ παντελοῦς ὄλεθρου τὴν ἡρωϊκὴν ἐκείνην τῶν Ψαρῶν νῆσον διέσωσαν, ἐν αὐτῇ ἐπὶ τοῦ ἐθνικοῦ ἀγῶνος πρὸς κλέος τῆς νέας Ἑλλάδος λαμπρὸν ἄθλον ἀθλήσῃ· οἱ Φαναριῶται διεφύλαξαν ἡμῖν ἀπὸ παντοίων ῥαδιουργιῶν καὶ διαβολῶν τῶν ἐχθρῶν τῆς ὀρθοδοξίας ἡμῶν

(1) Ἐπαμ. Ι. Σταματιάδου, Βιογραφίαι τῶν Ἑλλήνων μεγάλων διερμηνέων τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους, Εἰσαγωγή, σελίς 27.

τὸν Πανήγιον τοῦ Θεανθρώπου Σωτῆρος τάφον· οἱ Φαναριῶται ἀπὸ φοβερᾶς ἐρημώσεως τὴν Χιον ἀπήλλαξαν, τῇ παρακλήσει δὲ Φαναριώτου ἐκ βεβαίου ὀλέθρου ἐξήχθη τὸ ἀνέκαθεν ἐχθρὸν ἡμῖν διατελέσαν Σερβικὸν ἔθνος· ἀλλ' οἱ ἀκκάματοι οὗτοι τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἀκεραιότητος ὑπέρμαχοι δὲν προσέφερον μόνον τῷ ἔθνει ὅ,τι ἰσχύς καὶ ἐξουσία παρείχεν αὐτοῖς. Εἰς ἄκρον αὐτοὶ πᾶσαν σοφίαν πατριὸν τε καὶ ξένην ἕνεκα τῶν μεγάλων αὐτῶν ἀξιομάτων κεκτημένοι, παντοειδῶς τὰς Μούσας διέθρεψαν, τὰς ἰδίας αὐτῶν οἰκίας πρὸς σύστασιν σχολῶν προσφέροντες, τὰς δ' ὑπὸ τὴν ἀρχὴν αὐτῶν παρ' Ἰστρον δύο ἡγεμονίας δεύτερον μετὰ τὴν μεγάλην πρωτεύουσαν τῆς ἐλληνίδος σοφίας κέντρον κατέστησαν. Ἀθηναῖος ἱερομόναχος, Παρθένιος τοῦνομα, περὶ τοῦ ἀξίου υἱοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ Μαυροκορδάτου τοῦ ἐξ ἀπορρήτων ὀμιλῶν, λέγει: « τὴν δὲ τῶν » Οὐγγροβλάχων γῆν ἀποικίαν Ἑλλήνων οὐκ ἐποίησατο, γυνασίσις τε καὶ ἐλευθέρσις κοσμήσας μαθήμασιν, ἅπερ καὶ » τοι γε πρότερον ὄντα ἐπὶ ποσίν, ἀλλ' οὖν οἰκονομικῶς ὅσῳ » ζήλω πολλαπλασιάσας τὸ τάλαντον, πολλῶ τῷ μέτρῳ ἐπήυ » ζησεν; » Ἐν τούτοις, καὶ περ τοσαύτην αὐταπαρησίαν, φιλοπατρίαν καὶ ἀφοσίωσιν πρὸς πᾶν ἐθνικὸν ἐπιδείξαντες οἱ ἔθνοσωτῆριοι οὗτοι ἄνδρες, οὐδὲ τῆς τῶν συγχρόνων αὐτοῖς εὐγνωμοσύνης ἠξιώθησαν, ἀείποτε ἐπικίνδυνοι τῷ ἔθνει ἐθεωρήθησαν, εἰς δὲ τούτων εἰς τὰ τῆς Φιλικῆς ἐκείνης ἐταιρίας μεμυημένος, παρ' ἐταίρων τινῶν ὑποπτευθεὶς δολίως ἐδηλητηριάσθη, Ἐγγύς δ' οὔσης τῆς μεγάλης ἐκείνης πικλορθώσεως τοῦ ἔθνους, πολλοὶ τῶν ἐπὶ παιδείᾳ ἐν τῷ ἔθνει διακρινομένων, καὶ τοι ὑπὸ Φαναριωτῶν ἐξεπαιδεύθησαν, ἢ ὑπὸ τούτους δουλεύσαντες παντοειδῶς εὐεργετήθησαν, ἀντίπαλοι τούτων ἐξήλθον μυρίας ὕβρεις καὶ συκοφαντίας κατ' αὐτῶν ἐκτοξεύοντες, αἵτινες ἐπέφερον τὴν περὶ τῶν μεγάλων τούτων ἀνδρῶν ἀδικον τῶν νεωτέρων γνώμην. Ἐν τῇ ἀντιπέλῳ τοῖς Φαναριώ-

ταις μερίδι δὲν ἐξέλιπον δυστυχῶς καὶ ὀνόματ' ἕνα σεβαστὰ, ὀνόματα ἀνδρῶν σωτῆρων ἄλλως καὶ εὐεργετῶν καὶ αὐτῶν βραδύτερον γενομένων· ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τὰς τῆς Ἑσπερίας μεγαλοπόλεις οὗτοι κατοικοῦντες, αἰσχροῦν ἕνεκα προσωπικότητων καὶ μικροφιλοτιμιῶν, διὰ τῶν συγγραμμάτων αὐτῶν ἢ διὰ λιβέλλων σφοδρῶς ἀντεπεξήρχοντο τοῖς Φαναριώταις, οὕτως ὥστε μετὰ τῶν λογίων τοῦ δυναστευομένου ἔθνους ἐξήφθη ἕρις οἰκτρὰ, περὶ ἧς παρακατιόντες τὸν προσήκοντα λόγον ποιήσομεν, περὶ τῆς νεοελληνικῆς γλώσσης προκειμένου. Ἄλλ' ἐναντίον πάσης ἀδίκου καταβολῆς οἱ φιλοπάτριδες οὗτοι ἄνδρες ἐπρόλαβον ν' ἀντιτάξωσι πρῶτον μεγίστην, ἑαυτοὺς μὲν δοξάσασαν, τὴν δὲ πατρίδα τιμήσασαν. Οἱ Φαναριῶται διὰ τὸ ἔθνος ζήσαντες, ἐν τῷ πολυκλήμονι καὶ πολυστενέκτῳ αὐτῶν βίῳ ἐγνώρισαν ὑπὲρ τοῦ ἔθνους ν' ἀποθάνωσιν, ἵνα τὴν τυχόν τὸ μέτωπον αὐτῶν κηλιδώσασαν κηλίδα διὰ τοῦ αἵματος τοῦ μαρτυρίου ἀποπλύνωσι. Φεῦ! Οἱ ἄνδρες ἐκεῖνοι δὲν ὑπάρχουσι πλέον, ἐσφάγησαν ἅπαντες εἰς τὸν βωμὸν πῆς πατρίδος. ὦ! σὺ, ὁ ἀμέριμνος καὶ ψυχρὸν βλέμμα ἐπὶ τῶν λειψάνων τῶν μεγαλείων τούτων σήμερον ρίπτων, σὺ, ὁ ἐπὶ σωροῦ ὄστων καὶ ποταμοῦ ἡρωικοῦ αἵματος τὴν ἀκροσφαλὴ ὑπαρξίν σου στηρίζων, μὴ λησμόνει ἐν τῇ ἀπαριθμῆσει τῶν εὐκλείων σου προγόνων, ἐφ' ὧν νῦν ἐναδρύνεσαι, τοὺς κλεινοὺς ἐκεῖνους ἄνδρας, θεωρεῖ καὶ τούτους τῆς σῆς πατρίδος σεμνώματα, ἐν τῇ στήλῃ τῶν μαρτύρων αὐτῆς καὶ τὰ τούτων ἀναγράφων ὀνόματα, διότι οἱ Φαναριῶται ὡς ἀληθεῖς Ἕλληνας διαβιῶσαντες, ὡς Ἕλληνας ἐτελεύτησαν. . . .

Καταστρέφω ἐνταῦθα τὸν περὶ τῶν ἐνδόξων τούτων ἀνδρῶν λόγον, ἵνα μὴ τὸ ἰσχυρὸν τοῦτο ἐγκώμιον μακύνων, ἐλαττώσω τὸ κλέος αὐτῶν· κατὰ πᾶσα ἐνταῦθα τὴν ἀσθενῆ ὑπεράσπισιν, καθότι κωλύει μου τὸν λόγον ἢ θλίψις, ἀναγκαζομένου πρὸ Ἑλλήνων εὐεργετηθέντων νὰ ὑπερασπίζω Ἕλληνας εὐεργέτας

εἰς πόνημα, ἐν ᾧ ἐπειράθησαν σκιαγράφημα τῶν ἀρετῶν τοῦ Ἑλληνισμοῦ νὰ παραστήσω. Ὡς ἐπίλογον τῶν ὀλίγων τούτων ἐπιτραπήτω μοι νὰ προσθέσω τοὺς θλιβεροὺς τούτους λόγους, οὓς χρηστὸν τῆς Τουρκοκρατουμένης Ἑλλάδος τέκνον ἐπὶ τῇ ἀγνωμοσύνῃ τινῶν πρὸς τοὺς συμπατριώτας αὐτοῦ θλιβερὸν δάκρυ σπένδων, μετὰ θλίψεως χαράσσει τὰς ἐξῆς γραμμὰς :

« Ἡ ἱστορία ἠπατημένη συνεχῶς ἐκ τῶν ἐξωτερικῶν φαινο-
 » μένων καὶ ἀείποτε ἔτοιμος εἰς τὰς ἀποφάσεις, ἴσως ἐπιβε-
 » θαιώσῃ τὰς κατὰ τῶν Φαναριωτῶν ὑπαρχούσας κρίσεις
 » καὶ σκληροτέρα τῶν δημίων ἴσως ἀναφέρῃ τὰ ὀνόματα
 » αὐτῶν μετὰ τινος ὑβριστικοῦ ἐπιθέτου! Ἄλλ' ἐν τοσοῦτῳ
 » ἅπαντες οὗτοι οἱ δυστυχεῖς ἠφάνισθησαν ὑπὲρ τῆς πατρι-
 »δος καὶ ὁ θάνατος αὐτῶν ὑπῆρξε τοσοῦτῳ θλιβερώτερος,
 » ὅσῳ ὠφελείας τινός, ἢ καὶ δόξης ἐγένοντο πρόξενοι. Διότι
 » οἱ μὲν ἀπαγχονισθέντες ἔμπροσθεν τῶν θυρῶν τῆς οἰκίας
 » αὐτῶν, ἐνώπιον τῶν ὀφθαλμῶν τῶν τέκνων καὶ συζύγων,
 » οἱ δὲ σφαγιασθέντες ἢ διαμελισθέντες, οὔτε μετὰ θάνατον
 » ἔλαβον τὴν τελευταίαν τῶν θνησκόντων ἀνθρώπων παρη-
 » γορίαν, τὸν ἐνταφιασμόν. Ἄπασα αὐτῶν ἡ περιουσία ἐδή-
 » μεύθη, αἱ δὲ χῆραι μετὰ τῶν ὀρφανῶν πλανώμεναι ἄνευ
 » τροφῆς, κατήνησαν ἄθλιαι, ὥστε ἐπαιτοῦσι τεμάχιον ἄρ-
 » του. Ὀλίγαι μόνον οἰκογένειαι τῶν δυστυχῶν τούτων εὖρον
 » καταφύγιον ἐν Ὀδησσῶ, ἢ ἄλλοθι, ὅπως παρατείνωσιν ὑ-
 » παρξιν ὀφειλομένην εἰς τὴν γενναιότητα τῶν ἡγεμόνων καὶ
 » τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης. . . Θρηνῶ ἐκ βάρους καρδίας τὰς
 » δυστυχεῖς ταύτας οἰκογενείας, τοὺς ἀξιολόγους ἐκείνους ἀν-
 » δρας, οἵτινες ἀπώλοντο ἄνευ γενικῆς τινος ὠφελείας. Μετὰ
 » τὴν καταστροφὴν αὐτῶν, λογιζομικί ἔτι εὐτυχῆς δυνάμενος
 » ν' ἀφιερῶσω σὺτοις ἐντιμὸν τι μνημόσυνον. Οἴμοι! ἔγρα-
 » ψα οὐχὶ τὸν ἔπικρον, ἀλλὰ τὸν ἐπιτάφιον αὐτῶν. (1) »

(1) Ἱστορία τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων παρὰ τοῖς νεωτέροις Ἑλ-

Τοιοῦτοι διετέλεισαν οἱ Φαναριῶται ἀπέναντι τοῦ ἔθνους αὐτῶν καθ' ἅπαν τὸ μακρὸν τοῦτο διάστημα (1661-1821), καθ' ὃ ἐν τῇ παλάμῃ αὐτῶν ἐκράτουν τὰς ἡνίας μεγίστου μέρους τῆς ἀχανοῦς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας. Πλείστους τούτων ἐν τῇ ἀπαριθμῆσει τῶν ἐπὶ σοφίᾳ διαπρεψάντων θέλομεν ἀναφέρει, νῶν δὲ μεταβῶμεν εἰς τοὺς ἐκ τοῦ κλήρου ἡμῶν τὴν ἱποχὴν ταύτην ἀναδειχθέντας ἀνδρας, ἀλλὰ καὶ ἐκ τούτων εἰς τοὺς περιφανεστάτους, καθότι ἐὰν ἀκριβῆ καταγραφῆν τῶν ὀνομάτων τῶν ἐπὶ Τουρκοκρατίας εἰς ἀναγέννησιν τοῦ ἔθνους συντελεσάντων ἀνδρῶν ἐπεχειροῦμεν, πολὺ πέραν τῶν χαρῶν ὀρίων ἡμῶν ἠθέλομεν ἐκτραπή.

Ὁ Πατριαρχικὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως θρόνος ἀείποτε ἰκοσμήθη διὰ σοφῶν ἀνδρῶν, ἰδίως ὅμως τὴν ἱποχὴν ταύτην παρίστησιν ἀνδρας ἐξόχους, οἵτινες οὐ μόνον τὴν παιδείαν παντὶ σθένει ἐπροστάτευσαν, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ἀξία λόγου συνέγραψαν συγγράμματα, ὧν τὰ πλείστα φέρονται κατὰ τῶν Ἰησουϊτῶν τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας, τῆς μέστιγος ταύτης τῆς ἀτυχοῦς Ἀνατολῆς.

Κύριλλος ὁ Λούκαρις, ὁ ἐκ τοῦ τῶν Ἀλεξανδρείων θρόνου εἰς τὸν οἰκουμενικὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως τῷ 1621 ἀρθεὶς, οὐ μόνον κατὰ τε τὴν ἱεράν καὶ θύραθεν σοφίαν τοὺς ἑαυτοῦ συγχρόνους ὑπερέβη, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς θαυμαστῆς πρὸς τὰ πάτρια ἀρσιώσεως, τῆς αὐταπαρνήσεως καὶ τῆς λοιπῆς ἀρετῆς αἰδίων προσεκλήσατο κλέος. Ὁ μέγας οὗτος τῆς Ὀρθοδοξίας ὑπέρμαχος ἐκ φοβεροῦ κινδύνου τὴν Ἀνατολὴν ἐπιθυμῶν ἀπαλλάξαι κατήγγησε τῷ 1627 τὰ ἐπὶ κατηγήσει καὶ προσηλυτισμῷ ὑπὸ τῶν Ἰησουϊτῶν ἐν μέσῃ Κωνσταντινουπόλει ἰδρυθέντα σχολεῖα καὶ μετ' οὐ πολὺ διὰ τῆς ἐξουσίας καὶ τούτους ἐκ ταύτης ἐξεδίωξε, διὸ μνησικακοῦντες οὗτοι διὰ ληπὴν ὑπὸ Ἰακώβου Ρίζου Νερουλοῦ, σελίς 115.

ραδιουργιῶν τετράκις αὐτὸν ἐκ τοῦ θρόνου ἀπέβαλαν, νῦν δὲ τὸ πέμπτον πατριαρχεύοντος, δι' αἰσχυρῶν διαβολῶν καὶ δι' ἀδράς χρηματικῆς προσφορᾶς ἐπέτυχον παρὰ τῆ Κυβερνήσει τὴν καθάρειν αὐτοῦ καὶ τὸν δι' ἀγχύνης θάνατον, τελεσθέντα τῆ 29 Ἰανουαρίου 1638, παρὰ τῷ Εὐρωπαϊκῷ φρουρίῳ τοῦ πολυστενάκτου Βοσπόρου. Ὁ πρωτομάρτυς οὗτος τῆς Ὁρθοδόξου ἡμῶν πίστεως, καίπερ τὰ πένδεινα ὑπὸ τῶν ἐπαρχίων ἐκείνων τοῦ Λακιάζ τέκνων ὑποστάς, διηνεκῶς τὰς Μούσας ὑπεστήριξεν αὐτὸς τε συγγράμματα γράψας κατὰ Ἰουδαίων ὑπὲρ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας καὶ πληθὺν θεολογικῶν βιβλίων ἐν ἀπλῇ διαλέκτῳ ἐκδώσας, ὡς μετὰρρασιν τῆς νέας Γραφῆς κ. τ. λ. πρὸς δὲ χάριν τῆς ταχυτέρας τοῦ ἔθνους ἐκπαιδεύσεως τῷ 1627 μετέφερεν ἐκ Λονδίνου τυπογραφεῖον, ὅπερ ὁμως τῆ ἐνεργείᾳ τῶν αὐτῶν Ἰησοῦιτῶν ὑπὸ τῶν κρατούντων κατεσχέθη καὶ εἰς κόνιν μετεβλήθη.

Μελέτιος ὁ Συρίγου, ὁ ἐν Παταβίῳ τῆς Ἑνετίας πᾶσαν ἐπιστήμην ἐμαθὼν, ἀκολούθως δὲ Πρωτοσύγκελλος καὶ Ἱεροκῆρυξ τῆς Μ. Ἐκκλησίας διατελέσας. Ὑπὸ τοῦ τότε πατριαρχεύοντος Παρθενίου ἀποσταλαίς ὁ σοφὸς οὗτος ἀνὴρ μετ' ἄλλων Ἀρχιερέων εἰς τὴν ἐν Ἰασίῳ τῆς Μολδαβίας συγκροτηθεῖσαν σύνοδον, συνηγόρησεν ὑπὲρ τοῦ ὑπὸ τῶν Ἰησοῦιτῶν συκοφαντουμένου Κυρίλλου τοῦ Λουκᾶριως, ὅπερ οὗ καὶ ἀπολογίαν συνέγραψε.

Μάξιμος, Πελοποννήσιος ἱερομόναχος, μαθητῆς Μελετίου τοῦ Πηγᾶ καὶ εἰς τῶν δεινότερων θεολόγων τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Συνέγραψεν ἱκανὰ ὁ ἐν Βουκουρεστίῳ τῆς Βλαχίας κατὰ τὰ τέλη τῆς παρούσης ἑκατονταετηρίδος ἀπαντώμενος πολυμαθῆς οὗτος ἀνὴρ, ἐξ ὧν σώζονται Ἑρμηνεῖα τῶν Κυριακῶν Εὐαγγελίων καὶ ἐντονώτατον ἐγχειρίδιον κατὰ τοῦ σχίσματος τῶν Παπιστῶν.

Θεόφιλος ὁ Κορυδαλλεύς, Ἀθηναῖος, ἐπιφανὴς σχο-

λάρχης τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Μ. τοῦ Γ. Σχολῆς, ἀκολούθως δὲ Μητροπολίτης Ἀρτης. Ἐν Ῥώμῃ καὶ ἐν Παταβίῳ τὴν τε θεολογίαν ἐμαθὼν καὶ περὶ τὴν φιλοσοφίαν ἄριστος ἀναδειχθεὶς ὁ ἐξοχος οὗτος κληρικὸς, εἰς Ἀθήνας περὶ τὰ τέλη τοῦ βίου ἐφησυχάζων, ἐγράψε περὶ Ῥητορικῆς, Λογικῆς, Φυσικῆς, Μεταφυσικῆς, Ψυχολογίας, περὶ τύπων ἐπιστολικῶν καὶ περὶ Μυστηρίων.

Νεκτάριος, Πατριάρχης Ἱεροσολύμων, τὴν δὲ Πατρίδα Κρής, ὅς παρὰ Θεοφίλῳ τῷ Κορυδαλλεῖ μαθητεύσας, διαπρύσιος κῆρυξ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας κατὰ τῶν Ἰησοῦιτῶν ἀνεδείχθη, συγγράψας κατὰ Παπιστῶν καὶ Σύνταγμα πολυθρήλητον κατὰ τῆς ἀρχῆς τοῦ Πάπα.

Γεράσιμος ὁ Κρής, ἐπίσκοπος Φιλαδελφείας, ὅστις ἐν Ἑνετίᾳ εἰς τὴν θεολογίαν καὶ φιλοσοφίαν τελειοποιηθεὶς, ἐγκατέλειψεν ἡμῖν συγγράμματα περὶ Θεολογίας, Λογικῆς, Φυσικῆς, Ῥητορικῆς, Ἑρμηνείαν ὀριστικὴν τῶν ὄντων καὶ Κοινωελληνικὸν Λεξικόν.

Γεώργιος ὁ Κορέσιος, θεολόγος, φιλόσοφος καὶ φιλόλογος, γεννηθεὶς ἐν Χίῳ περὶ τὰ τέλη τῆς 1571 ἑκατονταετηρίδος ἐκ γονέων εὐπατριδῶν τοῦ Βυζαντίου. Ἐδίδαξεν εἰς Πίζαν τῆς Τοσκάνης τὴν ἑλληνικὴν, εἰς δὲ τὴν ἰδίαν πατρίδα ἐπιστρέψας ἀνεδείχθη ἰατρός καὶ θεολόγος ἄριστος. Συνέγραψε κατὰ τοῦ Λουθηρανῶς Λεγέρου καὶ ἕτερα συγγράμματα ὑπὲρ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας.

Μητροφάνης ὁ Κριτόπουλος, πρωτοσύγκελλος τῆς Μ. Ἐκκλησίας ἐπὶ Κυρίλλου τοῦ Λουκᾶριως, ἀκολούθως δὲ Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας. Ὁμιλητῆς τοῦ σοφοῦ Μαρξίου τοῦ Μαργουνίου γενόμενος, διετέλεσε τῆς παιδείας προστάτης, συγγράψας Ὁμολογίαν τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας κ. τ. λ.

Πάσιος ὁ Λειγαρίτης, ἀνὴρ θεολογικώτατος, ἐκπαι-

δευθείς εἰς τὸ ἐν Ῥώμῃ ὑπὸ Πάπα Γρηγορίου τοῦ II' ἀνεγερθεὶς ἑλληνικὸν Φροντιστήριον, ἐνθα πλανηθεὶς ἀπὸ τῆς Ὀρθοδόξου πίστεως, ἔγραψεν ὑπὲρ τῆς ἀρχῆς τοῦ Πάπα καὶ κατὰ τοῦ Πατριάρχου Φωτίου. Μετ' οὐ πολὺ ὁμῶς μεταγνοὺς ἀπῆλθεν εἰς Ἰάσιον καὶ ἐκείθεν εἰς Ῥωσσίαν, ἐν ἧ καὶ ἐτελεύτησε, γράψας κατὰ τὸ γῆρας ἐναντίον τῶν πρωταίων τοῦ Πάπα, κατὰ τῶν Λουθηροκαλθίνων καὶ περὶ τῆς ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἅπαντα λατινιστί.

Βησσαρίων ὁ Μακρῆς, ἱερομόναχος καὶ περίεργος διδάσκαλος τῆς ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ Ἰωαννίνοις Γκιουμαίας Σχολῆς. Ἀποθανὼν τῷ 1699 ὁ τοῦ Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου τοῦ ἐξ ἀπορρήτων ἄξιος οὗτος μαθητῆς, κατέλειπεν Ὀρθόδοξον Ὁμολογίαν καὶ Τεχνολογίαν τῆς ἑλληνικῆς Γραμματικῆς.

Δοσίθεος, Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, τὴν δὲ πατρίδα Πελοποννήσιος· ἀνὴρ βέλτερος καὶ ἀκέραιος, πρὸς δὲ δεινὸς τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ὑπερασπιστής, ἐν Ἰασίῳ καὶ Βουκουρεστίῳ πλείστα συγγράμματα ἐκδοὺς ἀλλότριά τε καὶ ἴδια, ὡς πρόλογον εἰς τοὺς τῆς Καταλλαγῆς καὶ Χαρᾶς τόμους καὶ τὸ περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις πατριαρχευσάντων.

Πέτρος ὁ Μογίλας, ἐπίσκοπος Κιέβου καὶ ἐνθερμος προσπιστῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως· συνέγραψε δὲ Ὀρθόδοξον ὁμολογίαν τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολικῆς.

Ἡλίας ὁ Μηνιάτης, Κεραλλῆν, ἀνὴρ πολυμαθέστατος καὶ σοφώτατος, μέγιστος δὲ τῆς Μ. Ἐκκλησίας Ῥήτωρ. Παιδευθεὶς ὁ δικάσιμος οὗτος ἀνὴρ ἐν Ἐνετίῃ, ἔτι νεωρῶτατος ὢν ἀνηγορεύθη ἐν αὐτῇ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων διδάσκαλος, ἀλλ' ἀκολούθως μετὰ τρία ἔτη παραιτησάμενος τῆς ἐν

Ἐνετίῃ διδασκαλίας, ἐδίδαξεν εἰς τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα, Ζάκυνθον καὶ Κέρκυραν, ἐνθα μεγίστην ὑπόληψιν ἐπὶ τῇ ἐξόχῳ εὐγλωττίᾳ καὶ λοιποῖς πλεονεκτήμασι κτησάμενος, ἀνηγορεύθη Κερνίκης καὶ Καλαβρύτων ἐπίσκοπος, ὅτε μετὰ τριετῆ ποιμασίαν ἀσθενήσας ἀπέθανε τῷ 1714. Ἐκτὸς τῶν μελισσταγῶν αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ ἀμβωνος λόγων, σωζομένων τῶν πλείστων, ἔγκατέλειπεν ἡμῖν ὁ διαπρύσιος οὗτος τῆς Ὀρθοδόξιας κήρυξ λόγον ἱστορικὸν τῆς ἱερᾶς πολιτείας τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Διονυσίου, Πέτραν Σκανδάλου, ἧτοι διασκήρσιν τῆς ἀρχῆς καὶ αἰτίας τοῦ σχίσματος τῶν δύο Ἐκκλησιῶν Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς μετὰ τῶν πέντε διαφωνουσῶν διαφορῶν, διδασχὰς εἰς τὴν Ἀγίαν καὶ Μεγάλην Τεσσαρακοστήν, Πανηγυρικοὺς λόγους, κ. π. λ.

Οὗτοι καθ' ἡμᾶς οἱ ἐξοχώτεροι τῶν κατὰ τὴν ΙΖ' ἑκατονταετηρίδα ἐκ τοῦ κλήρου ἡμῶν διαπρεψάντων ἐπὶ μαθήσει ἀνδρῶν. (1) Ἀποβλέποντες δ' ἤδη πρὸς τοὺς ἐκ τοῦ λαοῦ τὴν ὑψίστην ἐπί σοφίᾳ καθέζκοντας θέσιν, ἐκ μὲν τῆς τάξεως τῶν Φαναριωτῶν ἡγεμόνων καὶ Διερχηνέων εὐρίσκομεν τοὺς ἐξῆς :

Παναγιώτην τὸν Νικουσίον, ἀνδρα παντὸς λόγου ὑπέρτερον, πρῶτον δ' Ἑλληνα διερχηνέα τῆς Ὀθωμανικῆς Αυτοκρατορίας. Ὑπὸ Μελέτιον τὸν Συρίγου μαθητεύσας ὁ μέγας

(1) Τούτοις προσηκόντως προσθετέον καὶ Καλλίνικον τὸν ἐξ Ἀκαρνανίας, Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως, Εὐθύμιον τὸν Ζυγαδανόν, Ἰλαρίωνα τὸν Κιγάλαν, Γεράσιμον καὶ Ἱερειάν τοὺς Κακαβέλας, Καλλιόπιον τὸν Καλλέργην, Ἀρσένιον τὸν Καλλοῦδην, Γρηγόριον τὸν Χῖον καὶ Ἄνθιμον τὸν ἐξ Ἰθέριας, Ἱερομονάχους, Μακάριον τὸν Μακρῆ, Κύριλλον τὸν ἱεροδιάκονον, Ἀντώνιον τὸν Μανέσην καὶ Μάξιμον τὸν Πελοποννήσιον, περὶ ὧν ἐκτενῶς ἴδε « Νεοελληνικὴν Φιλολογίαν » Ἀνδρέου Παπαδοπούλου Βρατοῦ, Μέρος Α'.

οὗτος ἀνὴρ καὶ ἀγγλίνους ὧν ἐνωρὶς ἐγκρατῆς ἐγένετο τῆς τε Ἑλληνικῆς, Ἀραβικῆς, Περσικῆς καὶ Τουρκικῆς, βραδύτερον δὲ εἰς Πατάβιον μεταβῆς, καὶ τῆς Λατινικῆς, Ἰταλικῆς, τῶν μαθηματικῶν ἐπιστημῶν καὶ τῆς Ἀστρονομίας. Ἐπιστρέψαντα δὲ τοῦτον εἰς Κωνσταντινούπολιν πρῶτον μὲν ἡ Γερμανικὴ τῆς πόλεως ταύτης πρεσβεία ἐπὶ εἰκοσιπενταετίαν ὡς διερμηνεῖα μετεχειρίσθη, μετὰ ταῦτα δὲ ἡ Ὀθωμανικὴ Κυβέρνησις συνειδούσα τὴν μεγάλην τοῦ ἀνδρὸς ἀξίαν κατέστησεν αὐτὸν Γενικὸν τοῦ Κράτους διερμηνεῖα, ἐν ᾧ ἀξιώματι ὑπὲρ πάντας τοὺς προγενεστέρους ἀρνησηθῆσκους δυτικούς διαπρέψας, παρέμεινε μέχρι τῆς τελευταίας αὐτοῦ (2 Ὀκτωβρίου 1673) πολλαχῶς ὑπὸ τῆς Πύλης καὶ τῶν τῆς Ἑσπερίας Δυνάμεων τιμηθεὶς. Καὶ περὶ δὲ ὑπὸ τοιούτων ὑπουργημάτων περισπώμενος ὁ περιδοξὸς οὗτος ἀνὴρ, ὁ τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην πρῶτος αὐτὸς τιμῆσας καὶ παντοειδῶς εὐηργετήσας, οὐ μόνον εἰς τὴν ἔκδοσιν πλείστων κοινωφελῶν συγγραμμάτων συνήργησεν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς μετὰ φρασιν, κατὰ τὸν Ζαβίραν, τῆς προμνησθείσης « Ὁρθοδόξου ὁμολογίας τῆς Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολικῆς » εἰς τὴν λατινικὴν ἐποίησε καὶ ἕτερά τινα ἔγραψεν.

Ἀλέξανδρον Μαυροκορδάτον τὸν ἐξ ἀπορρήτων, διάδοχον τοῦ Νικουσίου εἰς τὸ περιφανές τῆς γενικῆς διερμηνείας ἀξίωμα καὶ πρῶτον τὸν μέγαν τοῦτον τίτλον, τὸν ἐξ ἀπορρήτων διερμηνέως, λαβόντα. Ὁ μέγιστος οὗτος τῶν διερμηνέων ἀπάντων καὶ σοφώτατος τοῦ αἰῶνος αὐτοῦ ἀνὴρ, διὰ τῆς θαυμασίου αὐτοῦ ἰκανότητος καὶ εὐρείας παιδείας τὰ ὑψίστα καταλαβὼν ἀξιώματα καὶ τὰς μεγαλειτέρας ἀπολαύσας τιμὰς, διετέλεσεν ὁ ἰσχυρώτατος τῆς ἑλληνικῆς παιδείας προασπιστής, αὐτὸς εἰς τὴν Πατριαρχικὴν σχολὴν εὐδοκίμως διδάχξας καὶ πλείστα συγγράμματα χάριν τῶν μαθητῶν αὐτοῦ συγγράψας, ὧν ἀξιωματικώτερά εἰσι: 1) Μουσικὰ, 6) Περί

τῆς διὰ τῶν πνευμόνων κυκλοφορίας τοῦ αἵματος, γ') Ἱστορία ἱερὰ, ἢτοι τὰ Ἰουδαϊκὰ κατ' ἐπιτομὴν, δ') Ἑρμηνεῖα εἰς τὸ περὶ γενέσεως καὶ φθορᾶς τοῦ Ἀριστοτέλους, ε') Ῥητορικὴ, στ') Γραμματικὴ, περὶ Συντάξεως, ζ') Ῥωμαϊκῆς ἱστορίας βιβλία τρία, η) Φροντίσματα, ἢτοι μελέται πολιτικαί, θ') Λόγος ὑπὲρ εἰρήνης πρὸς Γερμανοὺς πρεσβευτικούς, ι) Μεταφυσικὴ καὶ Λογικὴ, ιβ) δύο εὐχαί, ἡ μὲν τοῦ ὄρθρου ἡ δὲ τοῦ ἀποδείπνου, σχόλια εἰς διαφόρους ἀρχίους συγγραφὰς καὶ πολυαριθμοὺς σπουδαιοτάτας ἐπιστολάς ἐν διαφόροις συγγράμμασιν ἐκδοθείσας.

Νικόλαον Μαυροκορδάτον, υἱὸν τοῦ ἐξ Ἀπορρήτων, ἀνδρα δι' ἐξόχου πολυμαθείας πεπροικισμένον, καὶ πρῶτον μὲν μέγalon διερμηνεῖα, ἀκολούθως δὲ ἡγεμόνα Μολδαβίας καὶ εἶτα Βλαχίας χρηματίσαντα. Μεγαλοφυῆς καὶ γονιμώτατος τὸν νοῦν τυγχάνων ὁ ἀντάξιος οὗτος τοῦ μεγάλου ἐκείνου ἀνδρὸς υἱὸς ἐν τε τοῖς ἀξιώμασιν ἐφάμιλλος τοῦ πατρὸς ἀνεδείχθη, καὶ πρὸς τοῖς συγγράμμασιν ὑπερέβη αὐτὸν, ἐγκαταλείψας ἡμῖν συγγράμματα, συγγραφὴν ἄριστον καθιστώντα αὐτόν. Συνέγραψε δέ: α) Διάλογον περὶ ψυχῆς, β) Φιλοθέου Πάρεργα, γ) Παράλληλον ἀναθεώρησιν ἱερᾶς τε καὶ ἀορίστου ἀρχαιολογίας, δ) Περί καθηκόντων, ε) Φροντίσματα διάφορα, λατινιστί, στ) Περί τῆς Ὀθωμανικῆς Ἀυτοκρατορίας, τουρκιστί, ζ) Περί τῆς ἀρχαίας καὶ νέας Δακίας, η) Πολιτικὸν θέατρον, εὐχὰς ἐκκλησιαστικὰς καὶ ἀπείρους ἐπιστολάς.

Γρηγόριον τὸν Γαίκαν, γόνον μὲν ποταπῆς οἰκογενείας, ἀλλὰ διὰ τῆς ἰκανότητος καὶ σοφίας εἰς τὸ τῆς γενικῆς διερμηνείας ἀξίωμα καὶ εἰς τὴν τῆς Μολδοβλαχίας ἡγεμονίαν πολλάκις ἀνεληθόντα. Δίκαιος καὶ καλοκῆραθος ὢν εἰς ἀκμὴν παιδείας ἐποίησε τὰς ὑπ' αὐτὸν ἡγεμονίας καὶ δημοφιλῆς ἀείποτε διετέλεσε.

Διδασκάλους δὲ καὶ συγγραφεῖς κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον ἀναγράφουμεν τοὺς ἑξῆς :

Νικόλαον τὸν Κεραμέα, τὸν ἐξ Ἰωαννίνων, ἰατροφιλόσοφον καὶ φιλόλογον δεινότατον, ἐν Ἰταλίᾳ τὰς σπουδὰς τελειοποιήσαντα καὶ ἐν Ἰασιῶ τῷ 1670 ἀποθανόντα. Τοῦ ἀνδρὸς τούτου πλείστ' ὄσα θεολογικὰ τε καὶ φιλολογικὰ συγγράμματα ἀναφέρονται, οἷον Ἀντέγκλημα τῶν ἐγκαλούντων ἀδίκως κατὰ τῆς μιᾶς καὶ μόνης ἀγίας καὶ καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς ἐκκλησίας, ὅπερ εὔρηται τετυπωμένον ἐν τῷ τόμῳ τῆς Χαρᾶς· διάλογος Γρηγορίου, ἐπισκόπου Κεφροῦ, κτλ.

Ἰωάννην τὸν Καρυοφύλλην, Βυζάντιον, μαθητὴν τοῦ Κορυθαλλέως, περὶ τε τὴν θύραθεν καὶ τὴν ἔσω παιδείαν δεινότατον· ἐπὶ δέκα καὶ ὀκτὼ ἔτη τὴν σχολαρχίαν τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς τὸν ἀνδρα τοῦτον διαδεξάμενον, κατέστησεν ἡ Μεγάλη τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία κοινῇ γνώμῃ μέγαν αὐτῆς Λογοθέτην.

Γερμανὸν τὸν Λοκρόν, καθηγητὴν τῆς παρὰ τὸ μετόχιον ἐν Φαναρίῳ τῷ 1665 ἰδρυθείσης ὑπὸ Ἐμμανουὴλ τοῦ ἐκ Καστορίας φιλοσοφικῆς σχολῆς, ἀκολούθως δὲ μητροπολίτην Νύσσης.

Σεβαστὸν τὸν Κυμινῆτην, μαθητὴν Ἰωάννου τοῦ Καρυοφύλλου καὶ Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου, ἀκολούθως δὲ καθηγητὴν τῶν ἐπιστημονικῶν μαθημάτων ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἐν τῇ ἐν Βουκουρεστίῳ Ἀκαδημίᾳ.

Γεώργιον τὸν Κονταρῆν, διευθυντὴν τῆς ἐν Κοζάνῃ τῆς Μακεδονίας ἐλληνικῆς σχολῆς καὶ συγγραφεὶα τῆς ἀπὸ Κέρκυρας μέχρι Διονυσίου τοῦ Ἀρειοπαγίτου Ἱστορίας τῶν Ἀθηναίων.

Σὺν τούτοις εἰκότως καταλειπτόν καὶ Γεράσιμον τὸν ἐξ Ἀκαρνανίας, Ἀδάμαντα τὸν ἐκ Ῥουσίου, Δημήτριον τὸν Βενιζέ-

λον, Γεώργιον τὸν Τραπεζούντιον, Φωκᾶν τὸν Κεφαλλῆνα καὶ Χριστοφόρον τὸν Ἀγγελον. ⁽¹⁾

Αὕτη ἐν κεφαλαιῷ ἢ πρὸς τὰ γράμματα ἐπίδοσις τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους κατὰ τὸν 17ον μ. Χ. αἰῶνα. Μικρὰ μὲν ἴσως τὸ φαινόμενον, ἀλλ' ἱρρωμένως κρυφῆ ὑποθάλασσα τὴν μυστηριώδη ἐκείνην ἔκρηξιν, ἣν παρίστησεν ὁ ἐπόμενος αἰὼν.

(1) Περὶ τούτων ἀπάντων ἴδε Α. Ρ. Ῥαγκαβῆ, Γραμματολογίαν τῆς Νέας Ἑλλάδος, Ἀνδρέου Παπαδοπούλου Βρετοῦ Νεοελληνικῆν Φιλολογίαν καὶ Κωνσταντίου τοῦ ἀπὸ Σιναίου διατριβὴν περὶ τῆς Βυζαντινῆς Πατριαρχικῆς Σχολῆς καὶ τῶν ἐν αὐτῇ διαπρεψάντων καθηγητῶν.

ΔΕΚΑΤΟΣ ΟΓΔΟΟΣ ΑΙΩΝ.

Ἀναδιφῶντες τὰς δέλτους τῆς κατὰ τὴν δεκάτην ὀγδόην ἑκατονταετηρίδα ἱστορίας τοῦ ἔθνους ἡμῶν πολλάκις ἕστημεν δυσανασχετοῦντες ἕαν, τῇ συνηθείᾳ ἐπόμενοι, καὶ τὸν αἰῶνα τοῦτον ὠφείλωμεν νὰ καλέσωμεν δυστυχίας καὶ ζόφους αἰῶνα. Δὲν ἐννοοῦμεν βεβαίως ὅτι κατὰ τὴν ἑκατονταετηρίδα ταύτην περίοδον εἰς παιδείας ἀκμὴν ἐληλύθαμεν, οὐδ' ὅτι καὶ πρὸς στιγμὴν ἀπηλύσαμεν χειρῶν ἀδεσμεύτων· πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Ἄλλ' εἶναι σκότους αἰῶν ἢ ἐποχὴ, καθ' ἣν πανταχοῦ γῆς Ἑλληνικῆς τὰ βλέμματα στρέφοντες, παρ' οἰαδ' ἤτινι τάξει, ἀπὸ τοῦ ἄρχοντος μέχρι τοῦ χειρώνακτος, οὐδὲν ἕτερον βλέπομεν ἐν τῇ καρδίᾳ ἐκάστου Ἑλλήνου ἢ ἓνα κοινὸν πάθον, μίαν διακαῆ ἐπιθυμίαν, τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ἀναγεννήσεως καὶ τῆς ἀναβιώσεως τῆς ἀναξιοπαθούσης πατρίδος; Δυστυχεῖς καὶ ἀπαίσιαι εἰσιν αἱ ἡμέραι, ὅτε τῆς ζοφερᾶς ἀχλύος διασκεδανυμένης, γλυκὺ καὶ ἄπλετον διαωρᾶτο ἐγγύς ὄν τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς παιδείας τὸ φῶς;

Δέκατος ὀγδοὸς αἰῶν! Τεταρτημῦριον τοῦ ὑπὸ τὴν ταπεινώσειν βίου ἡμῶν, ἀλλὰ περίοδος λάθρα ἐγκυμονήσασα ἐν ἑαυτῇ διὰ τὴν Ἑλλάδα ἐκείνη, οὐπερ ἢ ἀπὸ ταύτης ἑλλειψίς ἐν τῷ μακρῶν βίῳ αὐτῆς τριπλὴν παρεσκευάσει δι' αὐτὴν πτώσιν. Τίς ἤθελε τὸ πιστεύσει; Καὶ ὁμοῦς οὐδὲν τούτου ἀληθέστερον. Εἰς τὴν Χαϊρώνειαν ἐταπεινώθημεν, παρὰ τὴν Κόρινθον ἐπέσαμεν, ἐκμηδενίσθημεν εἰς τὸ Βυζάντιον. Διὰ τί; Πολλάκις περὶ τούτου ἐμνήσθημεν. Διότι ἀλωθέντος τοῦ ἐννομιμένου τῶν Τρώων πτολιέθρου καὶ τῆς Ἀσιακῆς ὑπερο-

ψίας παρὰ τὸν Μαραθῶνα καταπατηθείσης, ἢ ζωογόνος πνοῆς, ἢ ζείδωρος ἀρετῆς, ἢ δύνამις ἢ συγκρατοῦσα τὰ ἔθνη, ἢ ἔθνικὴ ἐνότης ἐν τῇ φυσικῇ πολλαπλότητι ἐξέλιπε τὸ τέλειον ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος γῆς. Καὶ κατόπιν εἰς τῆς Ἀπτέρου Νίκης τὸν ναὸν τὰ τρόπαια τοῦ Μαραθῶνος, τῆς Σαλαμίως καὶ τῆς Μυκᾶλης ἀναρτήσαντες, ἐβιώσαμεν ἐλεύθεροι πεντήκοντα τισσάχρων καὶ ἑκατὸν ἐνιαυτῶν ζωὴν εὐκλεᾶ, ἀλλ' ἢ εὐκλεία ἡμῶν αὕτη ἦτο ἀπόρροια τῆς ἐνότητος ἡμῶν. Ἀκολούθως; Ἦτο ἀνάγκη διὰ τὴν ἀνθρωπότητα νὰ ζήσωμεν ἔτι βίον διπλοῦν καὶ ἐζήσαμεν· ἀλλὰ βεβαί! τὸ μὲν αὐτοκαλοῦμεθα Μακεδόνες, τὸ δὲ Ῥωμαῖοι, ὄχι Ἑλληνες, διότι τὸ ὄνομα τοῦτο ἐν τῷ ὁμωνύμῳ ἔθνεϊ ὑπάρχει, ὅταν ἐν αὐτῷ βασιλεύῃ ἐνότης. Ῥωμαῖοι κληθέντες ἐστάθημεν· δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ κληθῶμεν καὶ ἄλλως. Πῶς τοῦτο; Ἡ ἱστορία μᾶς τὸ διδάσκει, ⁽¹⁾ ἢ καθ' ἐκάστην πείρα μᾶς τὸ δεικνύει. . . Τὸν χειμῶνα ἐν τῇ φύσει ἀκολουθεῖ τὸ ἔαρ, καὶ ἀτυχῆς τις χώρα, ἢ ποτὲ τοῦ πολιτισμοῦ κοιτίς, ἢ ὠρῆς Ἀνατολῆς, τῆς δι' ἀνθέων ἐν τῇ ὑπάρξει αὐτῆς στεφθεῖσκα, ἐπὶ πολὺ ἕστερήθη ἀνοίξεως. Ναί! Τρεῖς μόνον ἀνέθαλα τῆς Ἀνατολῆς ἢ γῆς, διότι τρεῖς ἀνεβίωσεν ἢ Ἑλλάς. Τὸ πρῶτον τῆς Ἀνατολῆς ἔαρ ἦτο λαμπρὸν, γόνιμον ὑπὲρ πάντων, ἐκπλήξαν τὴν ὑφήλιον, ἐλέγετο Ἑλλάς κλασικὴ· τὸ δεύτερον, ἦττον μὲν ἦτο λαμπρὸν, ἀλλ' ἀπέραντον κατὰ τὴν ἀντανάκλασιν αὐτοῦ· ἔδρευε διὰ τὴν Ἑλλάδα δάφνας τότε εἰς Μέγας Μακεδῶνας. Τὸ τρίτον, τῶν προγενεστέρων τὸ ἔργον ἐπισφραγίζον, διετέλεσε τῆς συγκομιδῆς τοῦ Ἑλληνισμοῦ ὁ φρουρός. Ὅποια ἦν αὕτη; Ἡ ἐπικρατία τῆς διδασκαλίας ὑπερφυοῦς, θείας ἀρχῆς, ἢ βασιλεία τοῦ Χριστοῦ. — Πάλιν λυγμοὶ καὶ δάφνας, πάλιν κλαυθμοὶ καὶ θρήνοι· ἔφθη

(1) Ἴδε ἐπιλογὸν τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας Κωνστ. Παπαρρηγοπούλου.

μεν βιοῦντες τὸν τρίτον βίον ἡμῶν. Κονίσσαλα νέφη ἐσκίαζον τὸ ἄστρον τῆς ἡμέρας, καταστρεπτικός ἐφύσσα βορρᾶς, ὁ δὲ πόντος σμαραγῶν ἐζήτει νὰ κατακλύσῃ τὴν ἀτυχῆ χώραν. Ἡ φιλομήλα τῶν δρυμόνων ἔπαυσε κελαδουῖσα καὶ μόνον μία ἤκούετο φωνή, ἡ Ἀνατολὴ στένουσα ἐβόα φῶς! φῶς! Ἔδει λοιπὸν καὶ αὐτὸς ν' ἀναλάμψῃ ἐν φῶς· ἀλλὰ πρὸς τοῦτο ἦτο ἀνάγκη νὰ ὑπάρξῃ καὶ τέταρτον Ἑλλᾶς, διότι ἡ γῆ διὰ τοῦ φωτός χλοάζει, καὶ ἀστήρ τῆς Ἀνατολῆς, ψυχὴ τῆς ζωῆς, ὑπὸ τοῦ ὄντος ἐτέθη ἡ Ἑλλᾶς. Καὶ ἐγεννήθη, τῆς ἐλευθερίας μῆτερ, ἀνέθαλας, ὡ πατρὶς πάσης δόξης, ⁽¹⁾ καὶ σήμερον ἐκ τοῦ βαρᾶθρου ἀγνὴ ἀναδύσασα, καλεῖσαι νέα Ἑλλᾶς. Τοῦ παρελθόντος θὰ ἦσαι ἡ Ἑλλᾶς ἢ πέπρωται ἀρανῆς νὰ διέλθῃς; Ἐπαγωγικῶς συλλογιζόμενοι πιστεύομεν τὸ πρῶτον, διχιδέπομεν ἐν σοὶ τὴν Περικλέους Ἑλλάδα ἢ ἱστορίᾳ ὁμῶς δὲν δύναται νὰ ληθῆσῃ, διότι ἡ λέξις ἱστορία σημαίνει παρελθόν. Τὸ πρόσφατον λοιπὸν παρελθόν θέλομεν μελετήσαι.

Εἶν' ἀληθές· καὶ ἄλλοτε ποτε ἐπεζήτησεν ἐν τῇ συσωματώσει αὐτῆς ἡ Ἑλλᾶς τὴν αὐτονομίαν της, ἀλλ' ἢ ἀπύπειρα αὐτῇ, Αἰτωλικὴ καὶ Ἀχαϊκὴ συμμαχία κληθεῖσα, τᾶχιστα ἄρδην κατέρρευσε, τελευτήσαντος τοῦ ὑστάτου τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος πολίτου, τοῦ Φιλοποίμενος. Κατέρρευσε διότι ἦτο ἤδη ἀργὰ καὶ δυστυχῶς πάντοτε κατόπιν ἐορτῆς συνειθίζομεν νὰ σπεύδωμεν. Ἐκτοτε πολλαχῶς συνηώθημεν, ἵνα θρησκείαν καὶ ἐθνικότητα ἐρρωμένως ὑπερασπίσωμεν, ἀλλ' ἢ ἱστορίᾳ διακήρύσσει ὅτι ὁ, τι ἐπράξαμεν, εἰς τὸ ἐφ' ἡμῶν συνεκτικὸν τῆς μοναρχίας σκῆπτρον τὸ ὀφείλομεν. Τέλος τᾶφος ἀπαίσιος, χαίνουσα καταβόθρα ἠνοιχθῆ πρό ἡμῶν, καὶ θὰ ἐπίπτομεν ἐν αὐτῇ, ἤθελε καλύψει ἡμᾶς ψυχρὰ πλάξ, ἐὰν δὲν ἐγεννᾶτο δι' ἡ-

(1) Λέξεις Φραγκίσκου Ῥεναίου δὲ Σατωβριάνδου, ἐν διατριβῇ τινι περὶ τῆς ἱστορίας τῆς Γαλλίας, ἀναγνωσθεῖσθ ἐν τῇ γαλλικῇ Ἀκαδημίᾳ.

μᾶς ὁ δέκατος ὄγδος μ. Χ. αἰὼν. Δὲν εἶναι μέγας μόνον, διότι ἐν αὐτῷ ἐγαλειύθη ἡ ἀναβίωσις ἡμῶν, εἶναι ἐνδοξος, καθότι αὐτὸς ἔπλεξε τὸ φίμωτρον ἐκεῖνο, δι' οὗ οἱ ἐν Ἑσπερίᾳ χαιρέκακοι τῆς ἡμετέρας τύχης θρηνηδοὶ ἐπαύσαντο τὸν νεκρῶσιμον ἡμῶν κώδωνα ἠχοῦντες. Τότε, ὡς φαεῖνὰ τοῦ στερεώματος ἀγλαίσματα ἐπεφάνησαν οἱ ἱεροὶ τῆς διανοίας λειτουργοί, τοῦ λόγου οἱ Ἀπόστολοι, τῆς θεοδότου θρησκείας οἱ πιστοὶ ἱεροφάνται, τάληθῆ τῆς πατρίδος στηρίγματα, καὶ πᾶσα ἄλυσις μετὰ τοῦ σκότους συνδέουσα ἡμᾶς ὡς ἰστός ἀράχνης διεσπάσθη. Χαῖρε ὀλβία ἐποχὴ, ἡ κλείσασα ἡμᾶς, ἐν ἣ συναισθησιν ἐκυτῶν ἔσχομεν. Χαίρετε εὐγενεῖς γενεαί, αἱ ὡς λάβαρον τῶν ἀγῶνων ὑμῶν τὰ προσφιλέστατα τῷ Ἑλληνι ὀνόματα λαβοῦσαι, « πατρίδα » καὶ « πίστιν. »

Ὅ, τι μέγα καὶ ἔσογον τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας ἀποκύημα ἀπὸ ιδέας εἰς πρᾶγμα μέχρι τοῦδε μετεβλήθη καὶ μεταβάλλεται, ἀναμφιλέκτως εἰς τὴν ὁσημέραι αὐξανομένην πρὸς τὸ πνεῦμα τοῦ συνεταϊσμοῦ τᾶσιν ὀφείλεται. Διὰ τούτου κολοσσιακὰ ἰδρύματα ἠγέρθησαν, ἄρη διετρήθησαν, χέρσοι εἰς βυθὸν ὑδάτων μετετρέπησαν, αἱ ἀποστάσεις ἐκμηδενίσθησαν, συνελόντι δ' εἰπεῖν ἡ ἀγρία καὶ ἀτίθαστος φύσις διὰ τῆς μεγάλης ταύτης ἀρχῆς παρὰ τοῖς πεπολιτισμένοις ἔθνεσιν ὑποχείριος τῷ θνητῷ ἀποκατέστη. Παραπλήσιον πνεῦμα τὸν III μ. Χ. αἰῶνα κατέθεσε τὸν θεμέλιον λίθον τοῦ ἰδρύματος τῆς νέας Ἑλλάδος. Τῆς μοιραίας ἀνατροπῆς ἐπελθούσης, αἱ ὑπόδουλοι ἐλληνίδες πόλεις ἐν τῷ συνασπισμῷ αὐτῶν παραμυθίαν τινὰ καὶ ἄμυναν κατὰ τῶν ἀνηκέστων δεινῶν ὑποβλέπουσαι, ἀνὰ τὸ κράτος τῶν Ὀσμανιδῶν οἰωνεὶ ὁμοσπονδίας εἶδος ἀπετέλεσαν, δι' ἧς ἐκάστη πόλις ἐν γένει μὲν τὴν περιθαλψὴν τῆς δεινοπαθούσης πατρίδος ἐπεδίωκεν, ἰδίᾳ δὲ τὴν τῶν πατρῶων γραμμᾶτων ἀναβίωσιν, ὅπως ἀλώθητον, εἰ δυνατόν, τὸ κατακτηθὲν ἔθνος ἀπὸ τοῦ ἀρχοντος ἀπομείνῃ.

Αυτόχρονα δ' αστικήν διοίκησιν ἐκάστη κοινότης ἀποτελοῦσα, ἰδίους ἐκ τῶν προκρίτων πολιτῶν ἐξέλεγεν ἄρχοντας, δημογέροντας καλουμένους, οἵτινες τὴν ἀνωτάτην ἐποπτεῖαν ἐπὶ τῶν ἐκπαιδευτικῶν, οικονομικῶν καὶ λοιπῶν κοινῶν ἐπιφορτισμένοι ὄντες, ἀντιπροσώπευον τὸν λαὸν εἰς τὰς μετὰ τῶν ἀρχόντων σχέσεις, τὴν βελτίωσιν τῆς ἐσωτερικῆς διοικήσεως διενεργοῦντες. Ἄλλ' ἐκτὸς τῶν κοινοτήτων τὰ μέγιστα εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ ἔθνους συνέβαλε καὶ τὸ σύστημα τῶν συντεχνιῶν, δηλ. ἡ συσπείρωσις τῶν ἐν πόλει τινὶ τὸ αὐτὸ ἐπάγγελμα μετερχομένων καὶ ἰδίων ἀρχηγῶν ἐκ τῶν ὁμοτέγων γνωριζόντων. Τοῦ χρόνου προϊόντος καὶ τῆς ἀνωτάτης κυβερνήσεως ὁσημέρκι ἠπιωτέρως καθισταμένης, πολλαὶ τῶν κοινοτήτων τούτων, ὡς ἡ περιβόητος τῶν Ἀμπελακίων τῆς Θεσσαλίας, ἡ τῶν Μαδαμοχωρίων τῆς Χαλκιδικῆς, ἡ τοῦ Γαλαξειδίου, Κρανιδίου, Ὑδρας, Κέσσου, Θήρας, Σπετσῶν καὶ Ψαρῶν, ἡ τῶν 24 χωρίων τοῦ Βόλου, ἡ τοῦ Σουλίου, Ζαγορίου, Βλαχοχωρίων, Ἰωαννίνων, Μένης, Λεβαδείας, Χίου, Πελοποννήσου κτλ. ἐκ δὲ τῶν συντεχνιῶν ἰδίαι αἱ τῆς Κωνσταντινουπόλεως τοσαύτην ὕλικὴν δύναμιν ἐκτῆσαντο, ὥστε οὐ μόνον ἐν τῷ ἐθνικῷ ἀγῶνι διὰ τοῦ πλούτου σωτήριοι τῆ πατρίδι ἐγένοντο, ἀλλὰ καὶ κατὰ τούτους τοὺς χρόνους διὰ τῶν ἐν αὐταῖς ἰδρυθέντων ἐκπαιδευτηρίων κέντρα παιδείσεως διετέλεσαν, ἀφ' ὧν ἐξῆλθεν ἡ μεγάλῃ τῶν λογίων τοῦ ἔθνους μερίς.

Ἀναμφισβήτως ὅμως εἰς τὴν πρὸς τὰ πρόσω τοῦ ἔθνους τροπὴν ἐκτὸς τῶν Ἑλλάδι κοινοτήτων καὶ συντεχνιῶν τὰ μέγιστα συνέδραμον αἱ κατὰ τὴν Δύσιν ὑφ' ὁμογενῶν ἅμα τῆ ἀλώσει συστηθεῖσαι, ἐξόχως δὲ ἡ τῆς Ἑνετίας Ἑλληνικὴ κοινότης. Περί τὰ μέσα τῆς ΙΣΤ' ἑκατονταετηρίδος ὑπὸ τῶν ἐκεῖ συνωρισθέντων Ἑλλήνων ἀπαρτισθεῖσα, ἰδίαν ἐκκλησίαν ἀνήγαγε, πρὸς ἐθνικὴν δ' ἀγωγὴν τῶν τέκνων αὐτῶν οἱ τὴν κοι-

νότητα ἀποτελοῦντες ἰδρύσαντο ἀποκλειστικῶς διὰ τοὺς Ἑλληνόπαιδας φροντιστήριον, Φλαγγίνειον ὑπὸ τοῦ κτήτορος αὐτοῦ Θωμᾶ Φλαγγίνου κληθέν, (1664-1795), ἐν ᾧ πολλοὶ τῶν Ἑλλήνων λογίων ἐδίδαξαν διαφόρους ἐπιστήμας καὶ τὴν λατινικὴν καὶ ἑλληνικὴν φιλολογίαν. Τὸ πρῶτον δ' ἑλληνικὸν τυπογραφεῖον συνέστη ἐν Ἑνετίᾳ ὑπὸ Ἀλεξάνδρου Γεωργίου, τοῦ ἐκ Χάνδακος τῆς Κρήτης, ὃς ἐξέδωκε τύποις τὸ Ψαλτήριον τοῦ Προφητᾶνακτος τῷ 1486. Ὁσημέρκι δὲ προαγομένη ἡ κοινότης αὕτη, ἐπεξέτεινε τὰς ἐνεργείας αὐτῆς πέραν τοῦ Ἀδρίου, ἐν διαφόροις πόλεσιν, Ἀθήναις, Ἰωαννίνοις, Πάτρῳ, κτλ. σχολεῖα καὶ τυπογραφεῖα ἰδρύσασα, μέγιστα ἀκολούθως διὰ τῆς ὑποστηρίξεως τῶν μεγάλων τοῦ ἔθνους εὐεργετῶν γενόμενα.

Ἐν κεφαλαίῳ κρίνοντες ἐπὶ τῆς κοινοτικῆς ταύτης ὁμοσπονδίας χαρακτηρίζομεν αὐτὴν ὡς τὴν βαλβίδα ἐκείνην, ἀφ' ἧς ἐν ἡμέραις χαλεπαῖς ἤρξατο ἡ μετέπειτα ὑπ' ἄλλων αἰτίων ἐπιρρωσθεῖσα τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους πρὸς τὸν καλὸν ἀγῶνα σταδιοδρομία, πρὸς δὲ ὡς τὴν πρῶτην ἐκείνην σύμπαντος τοῦ ἔθνους συνέντευξιν, τὴν προοιμιάσασαν τοῖς πᾶσι ποθητὴν ἀναβίωσιν. Καὶ λέγομεν τοῦτο ἐν πλήρει πεποιθήσει, καθότι ἐκτὸς τῆς ἰσχυρᾶς ὠθήσεως, ἣν πρὸς τὴν τῆς ἀρχαιομαθείας ἀναζωπύρησιν ἐπήνεγκον αἱ Ἑλληνίδες κοινότητες, καθ' ἅπαντα τὸν χρόνον μέγιστον χρῆμα ἐν ἑαυταῖς θησαυρίζουσαι, πρῶτιστοι μοχλοὶ πάσης ἐθνικῆς ἐνεργείας ἐν ὧρ ἀνάγκῃς ἐγένοντο, διατηρήσασα αὐταὶ τὴν ἀμυναν ἐκείνην, τὴν ἀναδείξασαν ἡμᾶς ἐν χρόνοις ἀφαιρίας.

Σχολαὶ ἐπιφανεῖς ὑπὸ διαφόρων κοινοτήτων ἢ ὑπὸ ἰδιωτῶν καθ' ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα συστηθεῖσαι καὶ κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον ἀκμάσασαί εἰσιν :

Ἐν μὲν Κωνσταντινουπόλει, κέντρῳ καὶ ἀφετηρίᾳ πάσης παιδείσεως θεωρουμένη, ἐκτὸς τῆς μεγαλωνόμου καὶ περιπό-

στου εκείνης σχολῆς, ἐξ ἧς ὡς ἀπὸ πολυχεύμονος πηγῆς οἱ πλείστοι τῶν μεγάλων τοῦ ἔθνους ἀνδρῶν ἐξεργήσαν, παρὰ διαφοροῖς ἐνορίαις καὶ προαστείαις αὐτῆς σχολαῖα οὐκ ἀνάξια λόγου συνεστήθησαν, ὧν ἐπισημότερα τὰ ἐν Κοντοσκαλίῳ, Βλάχκῳ, Ὑψωμαθείοις, Διπλοκιονίῳ καὶ Νεοχωρίῳ, τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ Πατριάρχου Σαμουήλ τοῦ Α' τῷ 1764 ἰδρυθέντα. Ἐν δὲ ταῖς λοιπαῖς τῆς Θράκης πόλεσιν, ὡς ἐν Ἀδριανουπόλει, Σηλυμβρία, Γάνῳ καὶ Χώρῳ, Καλλιπόλει, Διδυμοτείχῳ, Ἀγχιάλῳ, ἀπαντῶσι τὸν αἰῶνα τοῦτον ἑλληνικαὶ σχολαί, ἐν αἷς διδάσκαλοι τοῦ ἔθνους διδάσκαλοι τὴν πάτριον γλῶσσαν ἐδίδασκον.

Κατὰ δὲ τὴν Μακεδονίαν, Ἡπειρον καὶ Θεσσαλίαν περὶ τὸν αἰῶνα τοῦτον ἄπειροι σχολαί ἀνηγέρθησαν, ὧν ἀξιωματικότεραι αἱ ἐν Θεσσαλονίκῃ, ἢ περίφημοι ἐν Ἄθῳ Ἀθωνικῆς Ἀκαδημία, αἱ ἐν Βοδενείοις, Βερροίᾳ, Ναούσῃ, Μελενίκῳ, Σέρραϊς, Σιατίστῃ κ. τ. λ. ἰδίᾳ δὲ αἱ παρὰ τῇ φιλομουσίᾳ πρωτεύουσα τῆς εὐάνδρου Ἡπείρου. Πολὺ πρὸ τῆς παρούσης ἑκατονταετηρίδος ἐν Ἰωαννίνοις τέσσαρες σχολαὶ ἰδρύθησαν, ὧν μεγίστη ἢ ὑπὸ Ἐμμανουήλ τοῦ Γκιούμα τῷ 1675 κτισθεῖσα, ἤδη δὲ τῷ 1742 ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν Σίμωνος καὶ Λάμπρου Μαρουτσῶν, ἐμπόρων ἐν Ἐνετίᾳ, ἀνεγείρεται ἡ διδάσκαλος Μαρουτσαία σχολή, ἧς κλεισθείσης περὶ τὰ τέλη τοῦ αἰῶνος τούτου συνίσταται ἡ Καπλάνειος ἢ Πατριαρχική, ὑπὸ Ζῶῃ τοῦ Καπλάνη, μεγαλεμπόρου ἐν Ῥωσίᾳ, ἰδρυθεῖσα τε καὶ προικοδοτηθεῖσα.

Τὸ ἐθνωφελέστατον τῆς πόλεως τῶν Ἰωαννίνων παράδειγμα μετ' οὐ πολὺ ἐμμήθησαν τὸ Ζαγόριον, (ἐν ᾧ ἰδρύθησαν περίφημοι σχολαὶ ἢ τοῦ Μονοδενδρίου Ριζάρειος, ἢ τοῦ Κοκκουλίου, ἢ τῶν Νεγάδων, ἢ τῶν Φραγκάδων, ἢ τοῦ Καπεσίου καὶ ἢ τῆς Ἀρτσιώστης), τὸ Μέτσοβον, τὰ Καλάρυτα, τὸ Συράκον, ἢ Ἄρτζ, ἢ Πρέβεζα, ἢ Πάργα, τὸ Ἀργυρόκαστρον, ἢ Μοσχό-

πολις, ἢ Λάρισα, ἢ Τύρναβος, τὰ Ἀμπαλάκια, ἢ Θετταλομαγνησία, τὸ Μεσολόγγιον, τὰ Ἄγραφα, κ. τ. λ. ὧν καὶ τὸ ὀνομάσαι ἡμῖν δυσχερές.

Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ καὶ ἡ ἄλλη Ἑλλάς πρὸς τὴν μεγάλην ταύτην πνευματικὴν πηλιγγενεσίαν ὤκνησεν. Ἐν Ἀθήναις, τῷ ἱερῷ τούτῳ τῶν Μουσῶν τεμένει, οὐδέποτε ἀπέσθη πᾶσα ἀκτίς φωτός, ἤδη δὲ ἀρχομένης τῆς παρούσης ἑκατονταετηρίδος ἰδρύεται παρὰ τῇ ὑπαρχούσῃ σχολῇ νέα μετὰ βιβλιοθήκης τῷ 1715 ὑπὸ Γεωργίου τοῦ Σωτήρη, Φροντιστήριον τῶν ἑλληνικῶν μαθημάτων κληθεῖσα· ταύτην ἠκολούθησεν ἢ ὑπὸ τοῦ Ἀθηναίου Ἰωάννου Ντέκα, ἐμπορευομένου ἐν Ἐνετίᾳ τῷ 1750 ἐγεγνηθεῖσα. Πλείονος ὁμως ὁμολογουμένως ἡσυχίας καὶ εὐημερίας ἠξιώθησαν ἢ Πελοπόννησος (1685—1715) καὶ αἱ Ἰόνιοι νῆσοι περιελθοῦσαι εἰς τὴν ἐξουσίαν τῆς φιλομούσου Ἐνετίας. Πολλαχοῦ τῆς Πελοποννήσου καὶ μετὰ τὴν Ὀθωμανικὴν κατάρτησιν εὐρίσκομεν σχολὰς καλῶς κατηρησμένας, ὡς ἐν Τριπόλει, τῇ καλλιτέχνῳ Δημητσάνῃ, Βυτίνῃ, Καλάμιας, Μιστρῇ, Ἄργει, κ. τ. λ. Ἐν δὲ ταῖς Ἰονίοις νήσοις ἢ τῶν γραμμάτων καλλιέργεια οὐ μόνον δὲν ἐξέλιπε παντελῶς, ἀλλὰ καὶ ἰκανῶς προήχθη, ἰδίως ἐν Κερκύρῃ, ἐν ἣ πληθὺν πολυαριθμῶν δημοτικῶν σχολῶν δύο Ἀκαδημίαι ἑλληνικαὶ ἰδρύθησαν, ἢ μὲν τῷ 1656, ἢ δὲ τῷ 1732. Τῆς σωτηρίου ὁμως ταύτης πνευματικῆς ἀναγεννήσεως οὐδ' αἱ Κυκλάδες καὶ αἱ λοιπαὶ ἑλληνικαὶ μεγάλονησοι Κύπρος, Χίος καὶ Κρήτη ἀμέτοχοι ἐγένοντο. Μέχρι τοῦ 1670 τῇ Ἐνετικῇ ἐξουσίᾳ ὑπαγομένη ἢ Κρήτη, ἐφάμιλλος ὡς πρὸς τὴν καλλιέργειαν καὶ προαγωγὴν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ταῖς Ἰονίοις νήσοις διετέλει, καὶ μετὰ τὴν Ὀθωμανικὴν κατοχὴν, παρεσκευάσασα τῇ πατρίδι πληθύν μεγάλων ἐξόχων ἀνδρῶν, τὰ μέγιστα εἰς τὸν φωτισμὸν τοῦ γένους συμβαλόντων.

Παραπλησίᾳ διανοητικὴ κατάστασις ἀπαντᾷ ἐν ταῖς παρ'

Ἰστρον δύο ἡγεμονίαις, περιθαλπομένων τῶν γραμμάτων ὑπὸ τῶν κατὰ καιροὺς Ἑλλήνων ἡγεμόνων. Ἄλλ' ἡ ἰσοβόλος τῆς ἀμαθείας καὶ τοῦ ζόφους φαγέδαινα βαθύτερον δυστυχῶς ἐπέπρωτο ἐπὶ τῆς τλήμονος Ἀνατολῆς νὰ εἰσδύσῃ, ἀποτροπαίους ἐπ' αὐτῆς ἐγγαρχήσασα οὐλὰς. Ὠραία καὶ καλλιτέκνος ἢ ποτὲ τοῦ πολιτισμοῦ ἐστία, ἀλλὰ μὴν τῇ τῶν ἀγρίων κοίτη ἀτυχῶς προσπελάζουσα, τὸν αὐχένα ὑφ' ὀρμὴν ἀτίθασσον ἠναγκάσθη νὰ κύψῃ, καὶ νῦν ἐν τῇ πατρίδι τῶν Φωτίων καὶ Χρυσοστόμων, τῶν Βασιλείων καὶ Γρηγορίων, σιγησάσης τῆς θείας γλώσσης, κακότηγον καὶ μιζοβάρβαρον κράμα βατταρίζει τῶν Ἑλλήνων τὸ γένος, μητρικὴ γλῶσσα δι' αὐτὸ καταστάν. Καὶ ἀπαντῶσι μὲν σχολεῖα ἑλληνικὰ καὶ ἕτερά τινα πνευματικῆς ζωῆς προϊόντα παρὰ τισι πόλεσιν, ὡς ἐν Προύσῃ, Ῥουσίῃ, Κυθωνίαις, Σμύρνῃ, Ἐφέσῃ, Καππαδοκίῃ, Συνασῷ, Ἱεροσολύμοις, Πατριαρχεῖῳ Ἀλεξανδρείας, κ. τ. λ. ἀλλ' ἡ μικρὰ αὕτη πρὸς ἀναζωπύρησιν τῆς πατρῴου παιδείου ἐπίδοσις τῆς Ἀνατολῆς, ἀνίκανος νὰ ἰσοφαρήσῃ πρὸς τὴν ἐπικεχυμένην σκοτίαν καὶ τὸ σφέτλιον τῶν ἡμερῶν, βαθμηδὸν πᾶμπαν ἐξηντλήθη, ἐλάχιστα τὴν ἀκραιότητα τοῦ ἔθνους προσπίσασα.

Τοιαύδε ἡ τῆς Ἑλλάδος ἀποψις τὸν III, μ. Χ. αἰῶνα καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐν αὐτῇ ὑπαρξίν ἐκπαιδευτικῶν φοιτητῶν. Ἄλλὰ σχολεῖα καὶ πρὸς διανοητικὸν βίον τάσις ἔθνος τινὸς οὐδὲν ἰσχύουσιν ἄνευ ὀρηρῶν τῆς πνευματικῆς ἐξεγέρσεως θεραπόντων καὶ τῶν ἀναγκαιούτων πρὸς τοῦτο βοθητικῶν μέσων. Καὶ ἤδη περὶ ἀμροτέρων ὁμοῦ ἐπιλαμβανόμεθα νὰ ὁμιλήσωμεν, ἀλλ' ἐπιτραπήτω ἡμῖν νὰ πραγματευθῶμεν μόνον περὶ ἐκείνων τῶν ἀνδρῶν, ὧν ἕκαστον τοῦ ὀνόματος αὐτῶν γράμμα μᾶς ἐνθυμίζει μίαν ἔτι πρὸς αὐτοὺς ὀφειλὴν, καὶ τῶν ὁμοίων ἐκἄστη πρᾶξις ἀγγέλλει τὴν πρὸς τὰ πρόσω τοῦ ἔθνους πρῶτον. Πρὶν ἢ ἀρξώμεθα ὁμῶς τῆς περὶ τούτων μνείας, ἀνάγκη

κη δι' ὀλίγων νὰ χαρακτηρίσωμεν αὐτοὺς τε καὶ τὴν ὑφ' ἑαυτῶν διανοητικῶν αὐτῶν προϊόντων.

Κεκυρτα ὑπὸ ἀπηνῆ δυνασταίαν, ἐστερημένη πάσης ἐξωτερικῆς ἀρωγῆς, ἀδυνατοῦσα δὲ πρὸς ἀπόσεισιν τοῦ ὀλεθρίου ἄχθους ἢ Ἑλλάς ἐν τῇ πνευματικῇ ἀναγεννήσει ἐπεζήτησε τὴν πολιτικὴν αὐτονομίαν αὐτῆς. Οὕτω τῶν γραμμάτων ὠρισθέντων ὡς μόνων διὰ τὸν ἀγῶνα τοῦτον ὄπλων, ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἑσπερίαν λόγοι Ἕλληνας διατρέχοντες πᾶσαν ἀρχὴν ὑγιᾶ συνεκόμενον, ἐν ἑμψυτεύσωσιν αὐτὴν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι. Ἄλλὰ μετ' οὐ πολὺ ἡ ἀνεπτυγμένη τοῦ ἔθνους μερίς κατέγνω ὅτι ἀλυσιτελής καὶ ματαία ἐστὶ ἡ μεταφύτευσις γνώσεων καὶ ἀρχῶν λαῶν, ὧν χαρακτηρ καὶ ἔθιμα ἀνέκαθεν ἀντιμέτωπα ἔβαινον πρὸς τὰ τοῦ ὑποδούλου ἔθνους. Καὶ τότε ἡ Ἑλλάς ἠτένεισε πρὸς τὸ σημεῖον ἐκεῖνο, ἀφ' οὗ ὡς ἀπὸ ἀνεξάντλητου θησαυροῦ ἡ ἀνθρωπότης σύμπασα ἠρύσατό ποτε τὸν πολιτισμὸν καὶ μετ' αὐτοῦ τὴν εὐημερίαν αὐτῆς. Ἦδη ἀπὸ τοῦ IZ' μ. Χ. αἰῶνος ἡ ἐπὶ Τουρκοκρατίας Ἑλλάς ἰκέτιδας χεῖρας τῇ κλασικῇ Ἑλλάδι ἀνέτεινε, εὐελπις ἀπὸ ταύτης προσδοκῶσα μέλλον ἀνθρώπον δι' ἑαυτήν. Ἐρωτα ζωηρὸν πρὸς τὴν πατρῴαν παιδείαν, θαυμασμὸν διὰ τὴν προγονικὴν ἀρετὴν, προτροπὴν εἰς ἀπομίμησιν τοῦ ἀθανάτου τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος προτύπου, ἐξέφραζε τότε πᾶν τοῦ Ἑλληνος διανοητικὸν ἀποκύημα, ἀκτινας ζωογόνους ἀπὸ τοῦ ζειδώρου ἐκείνου σημείου ἐπόθει τότε σύμπασα ἡ Ἑλλάς. Ἀλλὰ τῷ δυναστευόμενῳ ἔθνει μόνη ἡ ἀνάγκη τῆς πατρῴου ἀρετῆς καὶ παιδείας δὲν ἤρκει, ἐχρειάζετο ἐν τοῖς σπλάγγχοις τοῦ λαοῦ βαθεῖα ῥίζωσις πρὸς τὰς ὑπὲρ λόγον ἀρχὰς τοῦ ἀκκιντομοῦ Χριστιανισμοῦ, εἰς ἐποχὴν καθ' ἣν ἐπὶ τοῦ ἀτυχοῦς ἔθνους ἰσοβόλα ἐξετόξευον βέλη τοῦ Λαζῶλα τὰ τέκνα, καὶ τὸ πᾶν ἐφαίνετο πειρώμενον νὰ ὑποκλέψῃ τὴν θεῖαν ἐκείνην δύναμιν, τὴν ἐμψυσῶσαν πνοὴν εἰς τὸ καταπεποιημένον τοῦ Ἑλληνισμοῦ σῶμα. Ἀπητείτο

θθεν να υπέρξη και τάξεις ἀνδρῶν προτιθειμένων τὴν ἐπίρρωσιν τῆς πρὸς τὴν πατροπαράδοτον θρησκευτιαν ἀδικαιώστου τοῦ λαοῦ πίστεως. Καὶ εὐτυχῶς οὐδὲ τούτων ἐστερήθη ἡ Ἑλλάς, νύμοιρσεν ἀνδρῶν ἀγωνισαμένων παντὶ σθένει πρὸς δίκασωσιν τοῦ προσφιλεστῆτου τῷ Χριστιανῷ Ἑλληνι καιμηλίου. Ἰδοὺ δικτὶ πάντα τὰ μέγρι τοῦδε συγγράμματα τὸν διττὸν τοῦτον φέρουσι χαρακτηῖρα, φωτισμὸν τοῦ ἔθνους διὰ τῆς πρὸς τὸν ἀρχαίον Ἑλληνισμὸν προσφυγῆς, καὶ προασπισμὸν τῆς Ἀνατολικῆς Ὀρθοδοξου Ἐκκλησίας. Τὸν αὐτὸν χαρακτηῖρα φέρουσι καὶ τὰ ἔργα τοῦ III' αἰῶνος καθότι ἐκ τῶν ἐν αὐτῷ ἐκδοθέντων συγγραμμάτων 170 μὲν φέρουσι χαρακτηῖρα θρησκευτικόν, περὶ τὰ 20 δὲ μόνον ἀνέχονται εἰς τὰς λοιπὰς ἐπιστήμας. Τελευτῶντος ὁμως τοῦ αἰῶνος τούτου εὐρωπαϊκώτερην χροιάν περιεβάλλετο τοῦ ἔθνους ἡ παιδευσις καὶ αἱ ἐπιστήμαι μᾶλλον ἐκαλλιεργούντο, διὸ τοὺς κατὰ τοὺς χρόνους τούτους συγγραφεῖς θέλομεν κατατάξει ἐν ἐκείνῳ τῷ κλάδῳ, περὶ ὃν ἕκαστος ἰδίᾳ ἠσχολήθη.

Ἐκ μὲν τῶν τὸν ὀρθόδοξον κλῆρον διὰ τῆς μεγάλης σοφίας καὶ λοιπῆς ἀρετῆς ἐξωραϊσάντων καὶ καλλυνάντων κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον, ἀναγράφομεν τοὺς κορυφαίους, οἵπερ εἰσίν:

Εὐγένιος ὁ Βούλγαρις, ὁ σοφώτατος τῶν ἐπὶ Τουρκοκρατίας Ἑλλήνων κληρικῶν, ὁ ἐγκαινίσας πρῶτος τὴν τῆς Ἑλλάδος πνευματικὴν ἀναγέννησιν. Γεννηθεῖς δὲ ἐν Κερκύρᾳ τῷ 1716, ἐδιδάχθη τὰ ἐγκύκλια ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ καὶ Ζακύνθῳ, ἀκολούθως δὲ δαπάναις τῆς πόλεως τῶν Ἰωαννίνων μετέβη εἰς Πατάδιον τῆς Ἰταλίας, ὅπου ἐν βραχεῖ χρόνῳ διαστήματι ἐξέμαθε τὴν Λατινικὴν, Ἰταλικὴν, Γαλλικὴν καὶ αὐτὴν τὴν Ἑβραϊκὴν. Ἐλθὼν εἰς Ἑλλάδα κατέστη πρῶτον μὲν σχολάρχης τῆς ἐν Ἰωαννίνοις Μαρουτσάιας σχολῆς, ἀκολούθως τῆς ἐν Κοζάνη, τῷ δὲ 1755 τῆς περιφήμου Ἀθωνιάδος σχολῆς, ἰδρυθείσης ὑπὸ Κυρίλλου τοῦ Ε', Πατριάρχου

Κωνσταντινουπόλεως. Ἐπὶ πενταετιαν ἐποπτεύσας τῆς σχολῆς ταύτης, ἀπῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν σχολάρχης τῆς Μ. τοῦ Γ. Σχολῆς καταστάς, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον, τῷ 1764, μετέβη εἰς Λειψίαν πρὸς ἐκτύπωσιν τῶν ἑαυτοῦ συγγραμμάτων. Τῇ ἐπιμόνῳ ὁμως προσκλήσει τῆς τότε ἐν Ῥωσίᾳ ἀνασσούσης Αἰκατερίνης τῆς Β' ἀνεχώρησεν ὁ Εὐγένιος εἰς Πετροῦπολιν, ἐνθα πρῶτον μὲν βιβλιοθηκᾶριος τῆς αὐλῆς ἀνεδείχθη, εἶτα δὲ Ἀρχιεπίσκοπος Σλαβίνιου καὶ Χερσῶνος. Ἐπόμενος ὁμως τῇ ἐμπύτῳ αὐτοῦ κλίσει πρὸς τὸ συγγραφικὸν στάδιον, ἀπέθετο ὑπὲρ Νικηφόρου τοῦ Θεοτόκη τὴν τῆς Χερσῶνος πνευματικὴν ποιμασίαν, ἀποχωρήσας τῷ 1779 εἰς τὴν μονὴν Ἀλεξάνδρου τοῦ Νεύρσκη, ἐν ᾗ ἐτελεύτησε τῇ 10 Ἰουνίου, 1806. Μελετῶντες τὰ πολυκρίθμα ἔργα Εὐγενίου τοῦ Βουλγᾶρειως θαυμάζομεν τὸν μέγαν τοῦτον ἐγκυκλοπαιδικὸν νοῦν καὶ ἐξιστάμεθα πρὸ τῆς πολυμαθείας τοῦ εὐκλείους ἀνδρός, ὃνπερ οἱ ἐπιφανέστεροι τῆς ἐποχῆς ἄνδρες, Φριδερίκος ὁ Μέγας, Αἰκατερίνη ἡ Μεγὰλη καὶ ὁ ἐξοχος τῆς Γαλλίας ποιητῆς καὶ φιλόσοφος Βολταίρος, ἐτίμησαν καὶ ἐκολάκυσαν. Τὰ συγγράμματα τοῦ Βουλγᾶρειως περιέχουσι ποικίλην ὕλην, ἐξοχώτερα δὲ τούτων εἰσὶ Στοιχασμοὶ εἰς τοὺς παρόντας κρισίμους καιροὺς τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους, μετὰφρασις τῆς Αἰνειάδος τοῦ Βιργιλίου ἑμμετρος, τὰ ἀρέσκοντα τοῖς φιλοσόφοις, κατὰ Λατίνων, Στοιχεῖα Μεταφυσικῆς, Σχολαστικῆς, Θεολογίας καὶ Λογικῆς.

Νικηφόρος ὁ Θεοτόκης, ἐπιφανὴς μαθηματικὸς καὶ διαπρύσιος τῆς Ἐκκλησίας ἱεροκῆρυξ, γεννηθεῖς εἰς Κέρκυραν τῷ 1736 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1805 ἐν Μόσχᾳ. Παρὰ τοῦ Ἱερεμίου τοῦ Καβαδία, παρ' ᾧ καὶ ὁ Εὐγένιος ἐμαθήτευσε, διδασθεῖς τὰ Ἐγκύκλια μετέβη εἰς Βολωνίαν καὶ Πατάδιον πρὸς τελειοποίησιν τῶν ἑαυτοῦ σπουδῶν, ἐπανακάμψας δ' εἰς

Κέρκυραν ἀνεδέχθη τὴν διδασκαλίαν τῶν μαθηματικῶν καὶ τῆς φιλοσοφίας, χειροτονηθεὶς ἅμα ἱερομόναχος. Προσκληθεὶς ὑπὸ Σαμουὴλ τοῦ Α' εἰς Βασιλεύουσαν διωρίσθη κῆρυξ τῆς Μεγάλῃς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἀποθέσας τὸ ἀξίωμα ἐπορεύθη εἰς Ἰάσιον τῆς Μολδαυίας, τὴν διεύθυνσιν τοῦ τῆς πόλεως γυμνασίου ἀναδεξάμενος. Ἀκολουθῶς ἀνεχώρησεν εἰς Λειψίαν τῆς Γερμανίας πρὸς ἀποπεράτωσιν τῶν μαθημάτων αὐτοῦ καὶ ἐπέστρεψεν αὐθις εἰς Ἰάσιον, ὅτε ἐκλιπαρούμενος ὑπὸ τοῦ φίλου αὐτοῦ Εὐγενίου ἀπῆλθεν εἰς Ῥωσσίαν, ἐνθα ἐμάθων τὴν Ῥωσσικὴν χειροτονήθη τῇ 6 Ἀυγούστου 1779 Ἀρχιεπίσκοπος Σλαβινίου καὶ Χερσῶνος, ἀντικαταστήσας τὸν Βούλγαριν, ἐκουσίως παραιτηθέντα. Ἐπὶ καιρὸν ποιμένας τὴν ἀρχιεπισκοπὴν ταύτην, ἀνεδέξατο τὴν τοῦ Ἀστραχανίου καὶ Χερσῶνος, ἣν μέχρι τέλους τοῦ βίου διετήρησε. Νικηφόρος ὁ Θεοτόκης ἐστερείτο μὲν τῆς βαθείας μαθήσεως τοῦ Βουλγάρου, ἀλλὰ διέπρεψεν ὡς μέγας τῆς Ἐκκλησίας ῥήτωρ καὶ ἐξοχος συγγραφεὺς, καταλιπὼν ἡμῖν πάμπολλα συγγράμματα, ὧν ἐξέχουσι: Τὸ περὶ ἠλεκτρικῆς δυνάμεως, Στοιχεῖα Μαθηματικῆς, Ἀριθμητικῆς, Περὶ μετεώρου φυσικῆς, Μεταφυσικῆς γεωγραφίας καὶ Κυριακοδρόμιον, τὸ ἄριστον τῶν ἔργων αὐτοῦ.

Χρῦσανθος ὁ Νοταρᾶς, Πατριάρχης Ἱεροσολύμων καὶ ῥήτωρ ἐπιφανὴς τῆς Μ. Ἐκκλησίας. Περιηγησάμενος τὴν Εὐρώπην πᾶσαν, ἠσκήθη ἰδίως εἰς τὰ μαθηματικὰ καὶ τὴν Θεολογίαν, συγγράψας περὶ Ἱερωσύνης, Εἰσαγωγὴν εἰς τὰ γεωγραφικὰ καὶ σφαιρικὰ, Ἱστορίαν καὶ περιγραφὴν τῆς Ἀγίας Γῆς, κ. τ. λ.

Σαμουὴλ ὁ Α', Βυζάντιος, διάσημος Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, πολλὰ τε καὶ μέγλα ὑπὲρ τοῦ ἔθνους διαπραξάμενος. Φιλόμουσος λίαν ὢν, μεγάλως ἐτίμα τοὺς εὐπαιδεύτους τῆς ἐποχῆς, ἰδίᾳ τὸν Βούλγαριν καὶ Θεοτόκην,

ἀγγινούστατος δὲ καὶ δεξιώτατος περὶ τὴν πολιτικὴν τυγχάνων, παντοδαπῶς τὸ ἔθνος εὐηργέτησε ἐν ταῖς χαλεπαῖς ἐκείναις ἡμέραις. Καίπερ ἄριστα τὴν ἀρχαιοελληνικὴν εἰδῶς, ἔγραφεν ἐν τῇ νεοελληνικῇ, παραφράσας πολλοὺς λόγους τοῦ Δημοσθένους καὶ τοῦ Πλάτωνος καὶ συντάξας ἀξίαν λόγου Ῥητορικὴν.

Νικόλαος Μαυροειδῆς, μέγας κῆρυξ τῆς Ἐκκλησίας, ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἐν Ἰασίῳ μέχρι τέλους τοῦ βίου κηρύξας. Ἐγκατέλιπε πληθὺν λόγων, μεστῶν ἐξόχου ῥητορικῆς δεινότητος, δημοσιευθέντων ὑπὸ τὸν τίτλον Ἀποστολικὸν δίκτυον.

Κωνσταντῖνος Δαπόντης, ποιητῆς εὐδόκιμος, κατέχων τὸ ἀξίωμα τοῦ Καμινάρη παρὰ τῷ ἡγεμόνι τῆς Μολδαυίας. Γεννηθεὶς ἐν Σκοπέλῳ τῷ 1707, ἐτελεύτησεν ἐν τῇ παρὰ τῷ Ἄθωνι μονῇ Ξηροποτάμου, καταλιπὼν πολλὰ ἐκκλησιαστικὰ, ἠθικὰ τε καὶ ἱστορικὰ συγγράμματα καὶ ἑμμετρα τὸ πλεῖστον, ὧν προέχουσι: Χρηστοθήθεια, Τράπεζα πνευματικῆς, Ῥόδον τὸ ἀμάραντον, Θεάτρον Βασιλικόν, Ἄνθη νοητὰ, Κῆπος χάριτος, Φανάριον τῶν γυναικῶν, κ. τ. λ.

Δωρόθεος ὁ Λέσβιος, μέγας Πρωτοσύγκελλος τῆς Μ. Ἐκκλησίας καὶ φιλόσοφος Ἀριστοτελικός, διδῆξας ἐν τῇ Μ. τοῦ Γ. Σχολῆ Ἐουκιδίδην, Ξενοφῶντα καὶ Ἀριστοτελικὴν φιλοσοφίαν.

Γεώργιος ὁ Σουγδουρῆς, ἱερεὺς, διδασκὴς τὴν Ἑλληνικὴν καὶ τὴν Λατινικὴν ἐν Βενετίᾳ καὶ διαδόσας κατὰ τὸν Μελέτιον ⁽¹⁾ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν εἰς τὴν πρότερον καταβεβαρβαρωμένην Εὐρωπαϊκὴν Τουρκίαν. Συνέγραψε Γραμματικὴν σύντομον καὶ εἰσαγωγὴν Λογικῆς.

(1) Μελετίου Ἐκκλ. Ἱστορ. Τόμ. Γ'. σελ. 488.

Ἀνθρακίτης Μεθόδιος, Ἰωαννίτης, πρῶτος αὐτὸς μετενεγκὼν ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι τὰς Γεωμετρικὰς γνώσεις καὶ μεταφράσας ἐκ τῆς λατινικῆς τὴν τρίτομον Ὀδὸν τῆς Μαθηματικῆς.

Ἀρκοῦμεθα εἰς τὴν ἀπαρίθμησιν τῶν ἀνδρῶν τούτων, ἐν ἑν τῷ ἐπομένῳ αἰῶνι κατατάξωμεν τοὺς κληρικούς ἐκείνους, τοὺς γεννηθέντας μὲν κατὰ τὸν παρόντα αἰῶνα, ἀλλ' ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς ἐθνικῆς ἐξεγέρσεως ἰδίως ἀνδραγαθήσαντας. Τὸ αὐτὸ θέλομεν πρᾶξει καὶ περὶ τῶν διδασκάλων καὶ τῶν λοιπῶν τοῦ ἔθνους λογίων, καθότι τὸ δένδρον τῆς πνευματικῆς ἡμῶν ἀναγεννήσεως ἐν τῷ ΙΖ' αἰῶνι ἀναφυῖν καὶ ἐν τῷ ΙΙΙ' ἀναπτυχθῆν μόνον κατὰ τὸν ΙΘ' αἰῶνα παρήγαγεν ἄφθονον καρπὸν.

Καὶ ἐκ μὲν τῶν κατὰ τὸν αἰῶνα τούτου ἀκμασάντων Ἑλλήνων διερμηνέων καὶ ἡγεμόνων διακρίνονται ἐπὶ παντοδαπῇ μαθήσει καὶ συνεργείᾳ πρὸς τὴν διανοητικὴν τοῦ ἔθνους ἀναβίωσιν οἱ ἐξῆς·

Ἰωάννης ὁ Καλλιμάχης, Ζ' μέγας διερμηνεύς, δις καταλαβὼν τὸ ἀξίωμα τοῦτο, ἀκολούθως δὲ εἰς τὸν ἡγεμονικὸν τῆς Μολδαβίας θρόνον ἀνελθὼν. Μετὰ τριετῆ ἡγεμονίαν ὁ ἐπὶ παντοδαπῇ μαθήσει καὶ περιούχῃ πολιτικῇ διέσημος οὗτος ἀνὴρ, τὴν συνήθη τῶν Φαναριωτῶν ἡγεμόνων τύχην ὑποστάς, ἔκλινε τὴν κέραν ὑπὸ τὴν μάχαιραν τοῦ δημίου τῷ 1761.

Γρηγόριος Ἀλεξάνδρου Γκίνας, μέγας διερμηνεύς, εἶτα δὲ ἡγεμὼν Μολδαβίας καὶ Βλαχίας, ἀνὴρ μεγάλῃς φρονήσεως καὶ δαήμων πολλῶν γλωσσῶν.

Γεώργιος Καρατζᾶς, ἰατρός εὐδόκιμος καὶ ἐγκρατὴς τῆς Ἑλληνικῆς, Λατινικῆς, Γαλλικῆς, Ἰταλικῆς, Ἀραβικῆς καὶ Τουρκικῆς. Ἀγγινούστατος καὶ χρηστοθηέστατος ὢν κα-

τέλαβεν ἐνδέκατος αὐτὸς τὸ τῆς μεγάλῃς διερμηνείας ἀξίωμα μετὰ τοῦ βαθμοῦ τοῦ ἐξ ἀπορρήτων.

Σκαρλάτος Καρατζᾶς, ΙΒ' μέγας διερμηνεύς, ἔξοχος ἰατρός καὶ εἰδήμων τῆς Ἑλληνικῆς, Λατινικῆς, Γαλλικῆς, Ἰταλικῆς καὶ τῶν Ἀσιατικῶν γλωσσῶν.

Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης, ΙΣΤ' ἐν τῇ τάξει τῶν μεγάλων διερμηνέων καὶ ἀνὴρ πολυτρόπως τὸ ἔθνος εὐηγοετήσας. Περινούστατος καὶ εἰδήμων πολλῶν γλωσσῶν ὢν νεαρός ἔτι ἀνῆλθε τὸ τῆς μεγάλῃς διερμηνείας ἀξίωμα, κατορθώσας τῇ συνεργείᾳ τοῦ τότε μεγάλου Βεζύρου τὴν ἀνάκλησιν τοῦ δικτάγματος τοῦ Σουλτάνου Ἀπτούλ Χαμητ, δι' οὗ ἅπαντες οἱ ὑποκείμενοι τῇ Πύλῃ Ἑλλήνες κατεδικάζοντο εἰς θάνατον. Τῷ 1774 ἀνελθὼν εἰς τὴν ἡγεμονίαν τῆς Βλαχίας, διὰ σουλτανικοῦ θεσπίσματος ἐξησχάλισε τὰ προνόμια αὐτῆς, ἰδρυσεν ἐν αὐτῇ διαφόρους σχολὰς καὶ ἐν γένει τὰ μέγιστα εἰς τὴν εὐημερίαν τῆς ἡγεμονίας συνετέλεσεν, ἀλλὰ μετὰ δευτέραν ἡγεμονίαν ἕνεκα τῆς ἀνταρσίας τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Κωνσταντίνου εἰς τὴν δυσμένειαν τοῦ Σουλτάνου ὑποπισθῶν, ἐκατατομήθη, δημευθέντων ἀπάντων τῶν κτημάτων αὐτοῦ.

Κωνσταντίνος Μουρούζης, κἀτοχος μεγάλῃς παιδείας, ΙΖ' μέγας διερμηνεύς καὶ ἡγεμὼν τῆς Μολδαβίας.

Νικόλαος Καρατζᾶς, ΙΙΙ' μέγας διερμηνεύς, ἡγεμὼν τῆς Βλαχίας καὶ εἰς τῶν διαπρεπεστέρων Ἑλλήνων λογίων, συντάξας « Γραμματικῆς Γαλλικῆς ἀκριβῆ διδασκαλίαν » καὶ μεταφράσας ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ, Δοκίμιον περὶ τῶν ἠθῶν καὶ τοῦ πνεύματος τῶν ἔθνῶν, τὸν αἰῶνα Λουδοβίκου τοῦ ΙΔ' καὶ τὴν ἱστορίαν τῆς συνομοσίας τῶν Ἰσπανῶν κατὰ τῆς Ἑνετίας.

Τοιοῦτοι ἐγένοντο καὶ οἱ ἐξῆς κατὰ τὸν αἰῶνα τούτον ἀκμασάντες Φαναριῶται ἡγεμόνες, Μιχαὴλ Κ. Σούτσος, Ἀλέ-

Ξανδρος Ι. Μαυροκορδάτος, Ἀλέξανδρος Καλλιμάχης, Κωνσταντίνος Παλλέτος, Μανουήλ Καρατζάς, Ἀλέξανδρος Κ. Μουρούζης, Γεώργιος Κ. Μουρούζης, καὶ Κωνσταντίνος Α. Ὑψηλάντης, ἄνδρες πεπρωτισμένοι δι' ἐκτάκτου πολιτικῆς περινοίας καὶ βαθείας παιδείας, ἅπερ αἰέποτε πρὸς τὴν τοῦ ἔθνους ἐξασφάλισιν καὶ ἀνάπτυξιν μετεχειρίσθησαν.

Ἐπιληφθέντες νὰ μνημονεύσωμεν τῶν διαπρεπεστάτων ἐπὶ Τουρκοκρατίας λογίων ἀνδρῶν, ὁμολογοῦμεν ὅτι μυριάκις ἐν τῇ ἀπαριθμήσει αὐτῶν ἔστημεν, ἀγνοοῦντες ἴαν ἠδυνάμεθα ν' ἀποκλείσωμεν ταύτης ὀνόματα ἐπίσης σεβαστὰ, ἐπίσης προσφιλῆ διὰ πᾶσαν ἑλληνικὴν καρδίαν. Ἄλλ' ἀφ' ἑτέρου ἢ ἀκριβῆς ἀπειρακρίθμων ὀνομάτων ἀναφορὰ τῷ τε συλλογῇ ὁμολογουμένως ἤθελεν εἶναι δυσχερὴς καὶ ἐπίπονος, τῷ δ' ἀναγνώστη φορτικὴ καὶ μονότονος· διὸ καὶ ἐνταῦθα περιοριζόμεθα σιμειοῦντές τινα μόνον περὶ τῶν ἐπιφανεστάτων διδασκάλων καὶ λοιπῶν λογίων τοῦ ἔθνους κατὰ τῶν αἰῶνων τοῦτον. Διαπρεπεῖς διδάσκαλοι τοῦ γένους εἰσὶ :

Ἰάκωβος Μάνος ὁ Ἀργεῖος, Σχολάρχης τῆς Πατριαρχικῆς Σχολῆς, περίφημος συγγραφεὺς λόγων ἐπιταφίων καὶ διδάσκαλος τῶν υἱῶν Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου τοῦ ἐξ ἀπορήτων. Κατὰ τὸν Κωνσταντῖνον ὁ ἀνὴρ οὗτος ἀνηγόρευται ὑπατος τῶν φιλοσόφων, ἅ τε δὴ σοφός, πολυμαθής, μιμητὴς κατὰ λόγου ἰδέαν τῶν ἐξόχων παλαιῶν Ἑλλήνων, δεινός τῶν Ἀριστοτελικῶν δογμάτων καὶ προαπιστῆς τούτων ἀνένδοτος, βαθὺς ἐφ' οἷς καὶ τῶν Θεολογικῶν.

Κριτίας ὁ Προυσσαεὺς, περιφανὴς Περιπατητικὸς, δεινὸς Θεολόγος καὶ διακεκριμένος τῆς Πατριαρχικῆς Σχολῆς διευθυντής. Σὺν τῷ ἀξιωματικῷ τούτῳ κατεῖχε καὶ τὸ τοῦ Μ. ἐκκλησιαρχοῦ καὶ γραμματέως τοῦ Πατριαρχείου, φημισθεὶς διὰ τὰς βαθείας αὐτοῦ γνώσεις.

Σέργιος ὁ Μακραῖος, καθηγητὴς τῆς παρὰ τὴν Πα-

τριαρχικὴν Σχολὴν ἰδρυθείσης Σχολῆς τῶν Φιλοσοφικῶν μαθημάτων καὶ διακεκριμένος μαθηματικὸς καὶ φιλόσοφος, παρὰ τῷ Εὐγενίῳ μαθητεύσας. Κατὰ τὸν Κούμαν ὁ Μακραῖος ἐδημοσίευσεν σύγγραμμὰ τι Τρόπαιον κατὰ Κοπερνίκου καλούμενον, εἰς ὃ κατεπολέμησεν τὸ σύστημα αὐτοῦ ὡς ἀντίθεον καὶ ἀνήρησεν τοὺς τοῦ Νεύτωνος νόμους τῆς ἐπικέντρου καὶ ἀποκέντρου δυνάμεως.

Βαλάνος Βασιλόπουλος, περίφημος διδάσκαλος τῶν Ἰωαννίνων, παρ' ᾧ ἐμαθήτευσαν οἱ δοκιμότεροι τῶν λογίων τοῦ ἔθνους. Παιδευθεὶς ἐν Εὐρώπῃ ἐδίδαξε μέχρι τέλους τοῦ βίου ἐν διαφόροις σχολαῖς τὰς ἐπιστήμας καὶ τὴν σχολαστικὴν φιλοσοφίαν.

Νικόλαος Ζαρζούλης, ὁ ἐκ Μετσόβου, μαθηματικὸς καὶ φιλόσοφος, μαθητὴς τοῦ Βαλάνου, ἀκολούθως εἰς Ἰταλίαν περατώσας τὰς ἑαυτοῦ σπουδὰς. Ἐδίδαξεν ἐν τῇ Ἀθωνιάδι Σχολῇ καὶ ἐν τῇ Λύθεντικῇ τοῦ Ἰασίου τὰ μαθηματικὰ καὶ τὴν νεωτέραν φιλοσοφίαν.

Νικόλαος Βέρκοσης, παιδευθεὶς ἐν Γερμανίᾳ καὶ δίδάξας ἐν τῇ Σχολῇ τῆς Κοζάνης τὴν φιλολογίαν καὶ φιλοσοφίαν. Πρὸς γρησιν τῶν μαθητῶν αὐτοῦ μετέφρασεν τὴν Λογικὴν τοῦ Βαουμαστέρου, ἐκδοθεῖσαν τῷ 1795 ἐν Βιέννῃ.

Ἰωάννης Δημητριάδης Πέζαρος, Τυρναβίτης, γεννηθεὶς τῷ 1749 καὶ ἀποθανὼν τῷ 1806. Παιδευθεὶς ὑπὸ Κοσμᾶ τοῦ Βαλάνου, υἱοῦ Βασιλοπούλου τοῦ Βαλάνου καὶ ὑπὸ τοῦ ἐν Ἀθῶνι Κυπριανοῦ, ἐδίδαξεν ἐν Τσαριτσάνῃ, Λιβαδίῳ καὶ ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ Τυρνάβῳ, τὰ μέγιστα συντελέσας εἰς τὴν ἀνακαίνησιν τοῦ μέχρι τούδε ἐπικρατοῦντος ἀρχαίου διδακτικοῦ συστήματος. Τῶν ποικίλων τοῦ ἀνδρὸς ἀρετῶν καὶ τῆς μεγάλης αὐτοῦ ἀξίας μνημονεῖαι ὁ εὐγνώμων αὐτοῦ μαθητὴς ὁ σοφὸς Κούμας.

Ἀθανάσιος Ψαλλίδας, σοφώτατος τοῦ αἰῶνος τοῦ-

του άνηρ, γεννηθείς τῷ 1760 καὶ παιδευθεὶς ἐν Μόσχᾳ καὶ Βιέννῃ, ἐν ἧ ἐξέμαθεν ἄριστα τὴν Λατινικὴν, Γερμανικὴν, Ἰταλικὴν καὶ Γαλλικὴν, εἰδικῶς ἐμβαθύνας εἰς τὴν σπουδὴν τῆς φυσικῆς πειραματικῆς. Μιλίχιος καὶ πρῶτος τὸν χαρακτήρα ὧν, ἐφελκύσατο τὴν εὐνοίαν τοῦ τότε δεσποζόντος τῆς Ἡπείρου Ἀλῆ πασᾶ, κατορθώσας τὴν προαγωγὴν τῆς ὑπὸ Ζώη τοῦ Καπλάνη ἰδρυθείσης ἐν Ἰωαννίνοις σχολῆς, ἐν ἧ ἐπὶ μακρὸν διετέλεσε διδάσκων τὴν Ἑλληνικὴν καὶ Λατινικὴν φιλολογίαν, εἰσαγαγὼν ἐν αὐτῇ τὸ νέον τῆς διδασκαλίας σύστημα. Τὸ γόνιμον τῆς διδασκαλίας τοῦ άνδρός τούτου, ἀποσκορκίσαντος τὴν ἐπίπνον καὶ ἄγονον ἀρχαίαν μέθοδον, ἦν ὑπεστήριξε θερμῶς ὁ σύγχρονος Κοσμάς Βαλάνος, καταδεικνύεται ἐκ τῆς πληθύος καὶ σπουδαιότητος τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, ἐν οἷς διαπρέπουσιν ὁ χαλκέντερος Κρανᾶς, ὁ διαβόητος Ἀναστάσιος ὁ Σακελλᾶριος καὶ ὁ ἀείμνηστος Κωνσταντῖνος ὁ Ἀσώπιος.

Ἀάμπρος Φωτιάδης, διδάσχος τοῦ γένους διδάσκαλος, σχολάρχης τῆς ἐν Βουκουρεστίῳ ἡγεμονικῆς σχολῆς. Βαθὺς τὴν παιδείαν, καὶ περ μὴ εἰς Ἑσπερίαν σπουδάσας, φιλόπατρις εἰς ἄκρον, χρηστός τὸν χαρακτήρα, διετέλεσε τῶν ἐξοχωτέρων τοῦ ἔθνους άνδρῶν μορφωτῆς, ἐκπαιδεύσας σὺν πλείστοις ἑτέροις καὶ τὸν περιώνυμον συγγραφέα Νεόφυτον τὸν Δούκαν.

Στέφανος Δούγκας, ἐκ Τυρνάβου, σχολάρχης τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς, ἐν τοῖς πανεπιστημίαις τῆς Ἑλλάδος καὶ Γοττίγγης παιδευθεὶς εἰς τὰ μαθηματικὰ καὶ τὴν φιλοσοφίαν. Συνέταξεν ἐν τέλει σύστημα τῶν Μαθηματικῶν, Φυσικὴν καὶ πραγματεῖαν Αἰσθητικῆς καὶ Ἠθικῆς.

Ἰωάννης Τσελεπῆς, άνηρ μεγίστης παιδείας κάτοχος, διδάξας ἐν διαφόροις τῆς Ἑλλάδος σχολαῖς, ἰδίως δὲ ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ Χίῳ, ἐνθα ἐξεπαίδευσεν τὸν σοφὸν ἱερομόναχον Βενιαμῖν τὸν Λέσβιον.

Ἀποβλέποντες εἰς τὴν κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον ἐπίρρωσιν τῆς πνευματικῆς ἡμῶν ἀναγεννήσεως, διακρίνομεν ὅτι καὶ τὸ ἡμέτερον ἔθνος ἠκολούθησε τῇ μεγάλῃ ἀληθείᾳ, ἣν προετάξαμεν, ὅτι τότε ἐφάνη διανοητικῶς ἀναβιοῦν, ὅταν ἡ πολιτικὴ καὶ οἰκονομικὴ αὐτοῦ κατάστασις εὐαριστωτέρα κατέστη. Τεκμήριον τῆς οἰκονομικῆς εὐεξίας τοῦ ἔθνους ἐστὶν ἡ μεγάλῃ τῶν εὐεργετῶν αὐτοῦ πληθὺς, καθότι οὐδὲ μεγάλων άνδρῶν ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις ἐστερήθη ἡ Ἑλλάς, οἵτινες διὰ τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς ἰκανότητος σπουδαῖον χρῆμα θησαυρίσαντες, εἴπερ τις ἄλλος εἰς τὴν πνευματικὴν ἀναβίωσιν συνέδραμον. Ζωσιμάδαί, Ῥιζάραι, Καπλάναι, Σίται, Τασίτζαι, Δημήτριος Πλατυγένης, Κωνσταντῖνος Ἰπλιζῆς, Ἰωάννης Βαρβάκης, Ἀπόστολος Ἀρσάκης, Στέργιος Δούμπας, Γεώργιος Σταύρου, Παναγιώτης Τριανταφυλλίδης, Νικόλαος Στουρνάκης, Εὐαγγέλης Ζάππας, Δημήτριος Βερναρδάκης καὶ Γεώργιος Χατζῆ Κώστας, εἰσὶν ὀνόματα τὰ ὅποια πάντοτε συνειθίζει νὰ προσφέρῃ τις μετὰ σεβασμοῦ, πρὸ τῶν ὁποίων πᾶς Ἕλληνας δεῖν νὰ κάμπτη τὸ γόνυ, καθότι ἄνευ τῶν άνδρῶν τούτων, οὐδὲν ἐν τῷ ἔθνει ἤθελε τελεσθῆ.

Ἐθνικὴ λοιπὸν ἐνότης, ἀκαταμάχητος πρὸς τὴν πατρίδα καὶ θρησκείαν ἀφωσίωσις καὶ πίστις, συναίσθησις τῆς ἡμετέρας προσωπικότητος, περιέθαλψαν καὶ ἀνέπτυξαν κατὰ τὸν παρόντα αἰῶνα τῆς πνευματικῆς ἡμῶν παλιγγενεσίας τὸ καλλίκαρπον δένδρον. — Ἀλλοίμονον! Ὁ ὀρθοφρονῶν ἀναγκάζεται νὰ εὐχρηθῇ τῇ ἐλευθέρῃ Ἑλλάδι σήμερον, ὅτι κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον ἐτέλεσεν ἡ Ἑλλάς δούλη.

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΣ.

1800-1821.

Όταν πάλι λυσσώδης μεταξύ δυναστεύοντος και δυναστευομένου έθνους εκρήγνυται, όταν ήχη φωνή έθνική αίτουμένη την άνάκτησιν άπαρχαγράπτων δικαίων, μη ρίπτετε επί του κραυγάζοντος άδιάφορον βλέμμα, μελετήσατε τό παρελθόν του έξεγερθέντος λαού, ζητήσατε τά αίτια τά κινήσαντα τόν κικυφότα ύψιτενη κεφαλήν νά έγείρη. Η ιστορία, τό πιστόν τοϋτο κάτοπτρον του άνθρωπίνου βίου, διδάξει ύμιν την έξης άρχήν. Πάσης μεγάλης έθνικης διαμαρτυρήσεως άείποτε προηγείται σφοδρά διέγερσις της έθνικης συνειδήσεως, τουτέστιν ή πολιτική άναγέννησις έπεται της πνευματικης άναστάσεως. Η μεγάλη αύτη άρχή έπηλήθευσε και διά τό έθνος ήμών. Ίν' άνατείλη τη Έλλάδι τό 1821, έδει αύτη νά κινηθῆ προς τοϋτο επέκεινα του ΙΖ' μ. Χ. αιώνος, διότι όπως λάθρα και σιγηλώς ύπεννομεύονται και καταπίπτουσιν αι έλευθερίαι των λαών, ούτως ήσυχῆ και ήρέμα άνεγείρονται και άνακτώνται. Της κινήσεως ταύτης του ήμετέρου έθνους άμυδράν εικόνα έν τοίς δύο παρελθούσιν αιώσιν έπειράθημεν νά παραστήσωμεν, ήδη δ' έναπόκειται νά περιγράψωμεν την έκθεσιν και τόποτελέσματα αύτης, όπως καταλήξωμεν του έργου ήμών. Άλλά πριν ή προβώμεν εις την άκολουθίαν του ήμετέρου σκιαγραφήματος, επι-

βάλλεται ήμιν νά έπιληφθώμεν, έστω και άκροθιγώς, θέματος σπουδαιοτάτου και άναποσπάστου εκ του ήμετέρου κύκλου, όπερ τούς κατά την έποχήν ταύτην άκμάσαντας λογίους διαχωρίζει εις τρεις διακεκριμένας άπ' άλλήλων τάξεις.

Η ελληνική γλώσσα, τό άριστοτέχνημα τοϋτο της καλλιτέχνιδος αρχαιότητος, τό τελειότερον προϊόν της άνθρωπίνης καλαισθησίας, τό άκρον άωτον της τεχνητής άρμονίας, διά των έξοχωτέρων της ύψηλίου καλλιτεχνών εις τό ύπατον σημειον του πεπερασμένου τελείου άνενεχθείσα και διά του μεγάλου κατακτητου μέχρι περάτων της γης διαδοθείσα, μετά της πολιτικης της Έλλάδος έλευθερίας έξέπεσε του μεγαλείου αύτης, περιεβλήθη την χροιάν, ην ένεδύθη τό έθνος, καθότι ή γλώσσα εκάστου λαού έτάχθη τό άψευδέστερον άπεικόνισμα της πολιτικης και κοινωνικης καταστάσεως αυτού. Κατελθούσα λοιπόν του Όλύμπου ή και νέκταρος γλυκυτέρα των θεών γλώσσα, συνεμερίσθη την τύχην ήμών, απέβαλε τόν πρωτότυπον χαρακτήρα αύτης, ως απέβάλομεν τό γνήσιον της έθνότητος ήμών. Βαθμηδόν δε δεινουμένης της πολιτικης ήμών ύπάρξεως, συνεξέπιπτεν όσημέραι ό κομψός άνευ όγκου, ό άπλους άνευ ισχνότητος, ό έρρυθμος άνευ πλεονασμου και γλαφυρός άνευ άκρας έπιτηδεύσεως του Έλληνος λόγος, ότε τέλος τῷ 1453 εκάλυφθη ύπό τόν έπιτάφιον λίθον της ήμετέρας άνεξαρτησίας, ύποστάς προγενεστέρας την όλιγοχροόνον μέν, άλλ' ιοβούλον επίδρασιν της των Φράγκων άρχης. Την αύτην τύχην ύπέστησαν και τά λοιπά προϊόντα της ύπερ άνθρωπον του Έλληνος τέχνης, τά θαυμάσια της αρχιτεκτονικης και γλυπτικης έργα. Ο πανδαμάτωρ χρόνος τά έσειβάσθη, κατέθεσε τό δρέπανον πρό της όψεως του ιδεώδους κάλλους αύτων, άλλ' έν τη κτηνώδει εκείνη του Μεσαίωνος έποχῆ, στυγεροί άγρίων λαών βανδαλισμοί εις σποδόν και τέφραν αυτά μετεποίησαν, άδιαφορούντες διά την βλάβην, ην έπροξένουν τη άν-

θρωπότητι. Καὶ ἐκεῖνα μὲν κατεστρέφησαν, ἠφρανίσθησαν τὰ ἔργα τοῦ Φειδίου καὶ Πολυκλείτου, τοῦ Μύρωνος καὶ Πραξιτέλους, τοῦ Ἀπελλοῦς καὶ Παρρασίου, καὶ σήμερον μετ' εὐλαβείας καὶ δακρύων πρὸ τῶν λειψάνων αὐτῶν κάμπτοντες τὸ γόνυ, λατρεύομεν τὸ ἰδανικὸν καλόν, ἐπιποθοῦμεν τὴν ἀθάνατον ἐκείνην ἐποχὴν, καθ' ἣν θεῖα δαιδάλματα ἐκόσμου τὰς ἡμετέρας ὁδοὺς. Ἄλλ' ἡ γλῶσσα ἡμῶν δὲν ἦτο δυνατόν τὸ τέλειον ν' ἀπωλεσθῆ, διότι ὁ Ἕλληνας καὶ περ πολλὰκις ταφείς, οὐδεπώποτε ὁμως ἀπέβαλε πᾶσαν πνοήν· τούναντίον, ἡ τετρακοσιετὴς ἡμῶν ἐξάντος ἐμελλε νὰ χρησιμεύσῃ δι' αὐτὴν λίθος Λυδία, δι' ἧς νὰ διακρίνη καὶ ἀποβάλλῃ πᾶσαν ἐπ' αὐτῆς καθήσασαν ἀλλοτρίαν ἰλύν.

Ἐπὶ ἓνα καὶ ἡμισυ αἰῶνα ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ἐκκλύφθη ὑπὸ τῆς αὐτῆς ἀφανεῖας, εἰς ἣν ὑπεπέσαμεν, ἀλλὰ περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΖ' μ. Χ. αἰῶνος κινηθέντος τοῦ ἔθνους πρὸς ἀνάκτησιν τῆς ἀρχαίας παιδείας, τινὲς τῶν περιφανῶν τοῦ γένους ἀνδρῶν ἐν τῇ ἀναστάσει τῆς γλώσσης ὑποβλέποντες τὸ κυριωδέστερον ὄργανον πρὸς τὴν ἐθνικὴν ἀναγέννησιν, ἐπεδίωξαν μὲν τὴν ἀναβίωσιν αὐτῆς, ἀλλ' αἱ προσπᾶθειαι αὐτῶν ταχέως ἐναυάγησαν, καθότι ἐλησμόνησαν ὅτι ἡ γλῶσσα ἔκφρασις οὐσα τῆς κοινωνίας, καθ' ἑκάστην φάσιν αὐτῆς νέαν μορφήν περιβάλλεται. Ἄλλοι ἄσκοπον τὴν ἐνέργειαν ταύτην εὐρίσκοντες, περιέπεσαν κατὰ τὸ σῆμα εἰς τὸ ἀντίθετον ἄκρον, παντὶ σθένει ὑποστηρίζαντες τὴν γενικὴν παραδοχὴν τῆς χυδαίας γλώσσης, ἥτοι κρᾶματος ἐστερμημένου πάσης χροιᾶς τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς, πλήρους ξενικῶν ἰδιωτισμῶν καὶ ἔστιν ὅτι ἀποβάλλοντος ἐκ συστήματος καὶ αὐτὴν τὴν ὀρθογραφίαν. Καὶ τούτων ὁμοῦς ὁ ἄγων δὲν ἠδύνατο νὰ τελεσφορήσῃ, διότι ἐλησμόνου ὅτι ἡ γλῶσσα ὄργανον οὐσα τῶν ἀνθρωπίνων ἰδεῶν δὲν δύναται νὰ ἦ ἡ αὐτὴ πρὸς τὸν χυδαῖον καὶ τὸν λόγιον, καὶ ὅτι τῆς γλώσσης διαφόρου οὐσης παρ' ἑκάστῳ τόπῳ, ἐχρειάζετο συ-

στηματοποιήσις διαλέκτου κοινῆς, ἧς ἄνευ οὐδὲν ἠθέλειν ἐπιτευχθῆ. Ἐν μέρει ἀμφότεροι εἶχον δίκαιον, διότι ἀμφότεροι ἐν ταῖς δοξασίαις αὐτῶν ἐνεπνέοντο ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ὑψηλοῦ συναισθήματος, τῆς πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπης. Οἱ μὲν, ἀπηνεῖς πάσης νέας ἀρχῆς διώκται, ἐνθουσιώδεις δὲ λάτρεις τῆς ἀρχαίας ἐκείνης εὐκλείας, ἐπιθύμουν διὰ τῆς ἀναβιώσεως τῆς θείας γλώσσης σύσσωμον, εἰ δυνατόν, τὸ ἀπηυδαῖον ἔθνος νὰ ἐγειρωσιν· οἱ δὲ, πρακτικώτεροι τῶν ἄλλων, ἐν τῇ προσκτῆσει ἀρχῶν ὑγιῶν τὸ μέλλον τῆς πατρίδος ἐβάσιζον, διὸ ἐπόθουν τὴν διάδοσιν γλώσσης καταληπτῆς τοῖς πᾶσι καὶ εὐχερούς περὶ τὴν ἐκμάθησιν, τουτέστιν τὴν διατήρησιν καὶ παγίωσιν τῆς διαλέκτου τοῦ ὄχλου.

Τῇ πρώτῃ τῶν δύο τούτων ἀντιθέτων μερίδων, τῇ τῶν Ἑλληνιστῶν, σχεδὸν ἄνευ ἐξαίρεσεως αἰετοπε συνετάχθη ὁ λόγιος κλῆρος καὶ ἅπαντες οἱ ἐκ Φαναρίου ἡγεμόνες, σπουδάζοντες νὰ μιμηθῶσιν ἐν τοῖς συγγράμμασιν αὐτῶν τὸ Ξενοφώντειον ὄρος, ἀλλὰ σπανίως τῇ ἀληθείᾳ κατορθώνοντες τοῦτο. Ὡσαύτως τῇ αὐτῇ γλώσσῃ ἐχρῶντο πλείοσθ' ὅσοι τῶν διδασκάλων τοῦ γένους καὶ λοιπῶν λογίων, θερμῶς ὑποστηρίζοντες τὴν ἐπικράτησιν τοῦ συστήματος αὐτῶν, σφοδρῶς δ' ἐπιτιθέμενοι κατὰ τῶν τάναντία φρονούντων. Σημειωτέον ὁμοῦς ὅτι τινὲς τῶν κατὰ τὸν παρόντα αἰῶνα ἀμασάντων ἐκ τοῦ κλήρου ἀνδρῶν συνεμερίσαντο τὴν λογικὴν δόξαν τῆς ὀρθοφρονούσης τοῦ ἔθνους μερίδος, ἧς ἐξῆρχεν ὁ σοφὸς Κοραΐς, καὶ περὶ ἧς μετ' ὀλίγον σημειώσομεν τὰ οἰκτεῖα. Ἐν τῇ ἀρχομένῃ ἀπαριθμήσει τῶν ἐν τοῖς χρόνοις τούτοις διαπρεψάντων κληρικῶν, θέλομεν συγκατατάξαι καὶ τοὺς ἀνδρας τούτους, φροντίζοντες νὰ διακρίνωμεν αὐτοὺς ἀπὸ τῶν ἄγαν ἑλληνιστῶν. Ἐπιφανέστεροι δὲ τῶν κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἀνεξαρτησίας πρωταγωνιστησάντων κληρικῶν εἰσιν οἱ ἐξῆς :

Κύριλλος ὁ Ζ', ἐξ Ἀδριανουπόλεως, Πατριάρχης δίκση-

μος τῆς Κωνσταντινουπόλεως, γεννηθεὶς κατὰ τὸ 1795. Χαίρων τὴν εὐνοίαν τοῦ τότε Ἀδριανουπόλεως Καλλινίκου, ἀκολούθως δὲ Κωνσταντινουπόλεως, προεχειρίσθη διὰ τὴν ἄκραν αὐτοῦ χρηστότητα καὶ ἔξοχον πολυμαθειαν ἀπὸ διακόνου μητροπολίτης Ἰκονίου, ἀκολούθως δὲ Ἀδριανουπόλεως, ἐξ ἧς ἀνῆλθε τὰς βασιμίδας τοῦ Οἰκουμενικοῦ θρόνου, θαυμασταίς διὰ τὴν ἔξοχον αὐτοῦ σύνεσιν, τὴν μεγάλην φιλοπατρίαν καὶ ἄκραν φιλομουσίαν. Παραιτιζόμενος τοῦ θρόνου τῷ 1819 ἀπῆλθεν εἰς τὴν ἰδίαν πατρίδα ἰδιωτεύων καὶ καταγινόμενος εἰς τὰς προσφιλεῖς αὐτῷ Μούσας, ὅτε μετὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς ἐν Δακίᾳ ἐθνικῆς ἐπαναστάσεως ὑπὸ τῆς Ὑψηλῆς Πύλης ὑποπτευθεὶς ἐπὶ συνεργεῖν ἐν τῇ Φιλικῇ Ἐταιρείᾳ, καταδικάσθη εἰς τὸν δι' ἀγχόνης θάνατον μετὰ πλείστων ἐτέρων ἱεραρχῶν, τελεσθέντα ἐν Ἀδριανουπόλει τῇ 18ῃ Ἀπριλίου 1841. (1)

Γρηγόριος ὁ Ε', ὁ ἐκ Δημητσάνης, διάδοχος τοῦ Κυρίλλου ἐν τῷ Πατριαρχικῷ θρόνῳ, κλεινὸς δὲ πρωτομάρτυς τῆς ἡμετέρας ἐθνικῆς ἀναστάσεως. Γεννηθεὶς τῷ 1751, ἐξέμαθε τὰ ἐγκύκλια ἐν τῇ περιζανεῖ σχολῇ τῆς ἰδίας πατρίδος, ἀκολούθως δὲ λαβῶν εὐρυτέραν παιδείαν ἐν ταῖς σχολαῖς τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Πάτμου, ἀνῆλθε 33ετῆς τὴν ἡλικίαν τὸν μητροπολιτικὸν τῆς Σμύρνης θρόνον, κατορθώσας διὰ τῆς μεγάλης αὐτοῦ δραστηριότητος, τῆς ἐξαιρέτου φιλομουσίας καὶ τῆς θαυμαστῆς πρὸς τὴν πατρίδα ἀφοσιώσεως νὰ καλλύνη παντοδαπῶς κατὰ τὴν 13ετῆ αὐτοῦ ποιμαντορίαν τὴν ἐπισκοπὴν ταύτην. Ἐκ διαλειμμάτων τρεῖς ἀνελθὼν εἰς τὸν Πατριαρχικὸν θρόνον, τῷ 1797, 1806 καὶ 1817 διεκρύθησε

(1) Περὶ τῶν διδασκάλων τοῦ γένους καὶ τῶν ἐκ τοῦ κλήρου διαπρεφάντων ἐπὶ τῆς ἀναγεννήσεως τῆς Ἑλλάδος ἀνδρῶν, ἴδε τὸ πολύτομον καὶ ἐθνωφελέστατον σύγγραμμα τοῦ ἀκαμάτου ἱατροῦ Ἀναστασίου Ν. Γοῦδα, Βίοι παρὰ ἄλληλοι.

τὴν διοίκησιν τοῦ κλήρου, διεκόσμησε τὰ Πατριαρχεῖα καὶ πλείστους ἐτέρους ναοὺς, ἰδιαίτερον Πατριαρχικὸν τυπογραφεῖον ἰδρύσας καὶ ἐν γένει παντὶ σθένει τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὸ ἔθνος εὐηργέτησεν. Ἠχησάσης δὲ τῆς ἐγερτηρίου φωνῆς καὶ τῆς ἐθνικῆς σημαίας ἐν Πελοποννήσῳ ὑψωθείσης, ἡ Ὀθωμανικὴ ἀρχὴ πρὸς παραδειγματισμὸν καὶ ἐκφοβίαν τῶν λοιπῶν συλλαβοῦσα τὸν ἀείμνηστον ἱεράρχην ἐν καιρῷ τῆς λειτουργίας τῆς ἑορτῆς τοῦ Πάσχα, ἀνεβίβασεν ἐπὶ τῆς ἀγχόνης μετὰ πολλῶν ἐτέρων ἱερέων καὶ ἱεραρχῶν. Καὶ οὕτω θεοφιλῶς καὶ ἐθνωφελῶς ζήσας ὁ ἀοιδίμος οὗτος ἀνὴρ, ἐδέξατο τῇ 1 Ἀπριλίου 1821 παρὰ τὰς πύλας τοῦ Πατριαρχείου τὸν καλλίνικον τοῦ μαρτυρίου στέφανον πρὸς δόξαν καὶ σωτηρίαν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ ἔθνους. Τεκμήρια δὲ τῆς βαθείας παιδείας καὶ φιλομουσίας τοῦ ἀοιδίμου τούτου ἀνδρὸς σώζονται συγγράμματα ἱκανὰ καὶ πολλοῦ λόγου ἄξια, ὡς ἐξήγησις τῶν εἰς τὴν ἐξαήμερον ἐνδεκα ὀμιλιῶν Βασιλείου τοῦ Μεγάλου, παράφρασις τῶν περὶ ἱερωσύνης λόγων Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, ἐπιτομὴ διδασκαλίας περὶ ἀρετῶν καὶ κακιῶν, κτλ. (1)

Δωρόθεος ὁ Πρῶτος, Χίος, διάσημος ἐπὶ παιδείᾳ, ἐν Ἑσπερίᾳ ἐκπαιδευθεὶς ἰδίᾳ περὶ τὴν φιλοσοφίαν, ἣν ἐδίδασκεν ἐπὶ μακρὸν ἐν τῇ ἐγγύς τῆς Μ. τοῦ Γ. Σχολῆς ἰδρυθείσῃ σχολῇ τῶν φιλοσοφικῶν μαθημάτων. Ὡς ἄλλον τῆς πολυχρονίου αὐτοῦ διδασκαλίας εἴληψε τὴν ἐπισκοπὴν Φιλαδελφείας, εἶτα τὴν Μητρόπολιν Ἀδριανουπόλεως, σχῶν ὁ μακχρῖς τὸ αὐτὸ τέλος μετὰ τοῦ μνημονευθέντος Γρηγορίου τοῦ Ε'.

Γερμανὸς Π. Πατρῶν, ἐκ Δημητσάνης, ἀνὴρ διάσημος

(1) Ἐκτενῆ βιογραφίαν καὶ λοιπὰς πληροφορίες περὶ τοῦ βίου τοῦ μεγάλου τούτου ἀνδρὸς εὐρήσει ὁ βουλούμενος ἐν τῷ φιλοτίμως καὶ ἐπιμελῶς σταχυολογηθέντι συγγράμματι τοῦ Γ. Π. Ἀγγελοπούλου, περὶ τῶν κατὰ τὸν ἀοιδίμον Πατριάρχην Γρηγόριον τὸν Ε'.

διὰ τὴν μεγάλην αὐτοῦ φιλοπατρίαν καὶ διὰ τὸ πρόσωπον, ὅ-
περ διεδραμάτισεν ἐν τῷ ἔθνικῳ ἀγῶνι. Ἐγεννήθη τῇ 25 Μαρ-
τίου 1771, λαβὼν δὲ ἐν τῇ τῆς Δημητσάνης σχολῇ καὶ ἐν
τῇ Πατριαρχικῇ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἰκανὴν παιδείαν,
ἐχειροτονήθη τῇ 25 Μαρτίου 1806 Μητροπολίτης Π. Πατρῶν.
Τὸ ὄνομα τοῦ Γερμανοῦ ἱμπερικλείει τὴν ἱστορίαν σύμπασαν
τοῦ ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνος ἡμῶν, τὸ δ' ἔθνος ἐνέγραψεν ἀνε-
ξιτήλοις γράμμασιν αὐτὸν εἰς τὴν στήλην τῶν μεγάλων αὐ-
τοῦ εὐεργετῶν, οὐχὶ διὰ τὴν βαθεῖαν αὐτοῦ παιδείαν, ἀλλὰ
διὰ τὴν ἀπειρον ἀφοσίωσιν, μεθ' ἧς ἐφ' οὗ σμικρὸν αἰσίως
ἐπηδαλιούχισε τὸ ὑπ' ὄμβρων καὶ ὑετῶν κλυθωνίζομενον ἑλλη-
νικὸν σκάφος. Σημανάσης δὲ τῆς εὐκαταίας ὥρας, πρῶτος
αὐτὸς ὕψωσεν ἐν τῇ μονῇ τῆς Ἁγίας Λαύρας τὴν σημαίαν
τῆς ἔθνικης ἡμῶν ἀνεξαρτησίας.

Θεοδώρητος Βρεσθένης, ἐκ Στεμνίτζης τῆς ἐπαρχίας
Γόρτυνος, γεννηθεὶς τῷ 1787 καὶ τελευτήσας τῇ 26 Ἀπρι-
λίου 1843. Καὶ ὁ ἀνὴρ οὗτος κατέχει πρωτεύουσαν τάξιν
ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν μεγάλων τοῦ ἔθνους ἀνδρῶν, οὐχὶ διὰ
τὴν μεγάλην αὐτοῦ ἐπιστημονικὴν παιδείαν, ἀλλὰ διὰ τὴν
ἔξοχον αὐτοῦ ἀρετὴν, καὶ διὰ τὰς πρὸς τὴν πατρίδα ὑπηρε-
σίας. Ἐν μὲν τῇ μιᾷ χειρὶ κρατῶν τὸν σταυρὸν, ἐν δὲ τῇ
ἐτέρᾳ τὴν ῥομφαίαν, ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ ἀγῶνος διέτρεχεν
ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα, ἡγεμονεύσας εἰς τὰς λύσσωδεστέρας
τῆς Πελοποννήσου μάχας, τέλος δὲ ἐξελέγη πρόεδρος τῆς
Πελοποννησιακῆς Γερουσίας καὶ εἶτα τῇ 30 Μαρτίου 1823
ἀντιπρόεδρος τῆς ἐν Ἄστρει συγκροτηθείσης Β' ἔθνικης τῶν
Ἑλλήνων συνελεύσεως, ἐν ἀμφοτέροις τοῖς ἀξιώμασιν ἀναπτύ-
ξας διακαῆ ζῆλον ὑπὲρ τῶν ἔθνικῶν συμφερόντων καὶ ἔξοχον
πολιτικὴν περίνοιαν.

Νεόφυτος ὁ Δούκας, ὁ κορυφαῖος τῶν Ἑλληνιστῶν,
γεννηθεὶς τῷ 1760 ἐν Ἄνω Σουθενᾷ, χωρίῳ τοῦ Ζαγορίου,

ἀποθανὼν δὲ τῇ 20 Δεκεμβρίου 1845. Παιδευθεὶς ἐν Ἰωαννί-
νοις, Μετσόβῳ καὶ Βουκουρεστίῳ παρὰ Λάμπρῳ τῷ Φωτιάδῃ,
διεδέχθη αὐτὸν ἐν τῇ σχολαρχίᾳ, θαυμασίως προαγαγὼν τὴν
σχολήν· εἶτα ἐπί δωδεκαετίαν ἐδίδαξεν ἐν Αἰγίνῃ, ἐν τῷ ὄρ-
φανοτροφείῳ αὐτῆς, τὰ μέγιστα δὲ συνήργησεν εἰς τὴν σύ-
στασιν τῆς ἐν Ἀθήναις Ῥιζαρίου ἐκκλησιαστικῆς Σχολῆς, ἧς
διωρίσθη διευθυντής. Ἀλλ' ἡ διὰ ζώσης φωνῆς διδασκαλία
τοῦ Δούκα ἀσημάντος ἐστὶ παραβαλλομένη πρὸς τὴν ὠφέλειαν,
ἣν παρέσχε τῷ ἔθνει διὰ τῶν πολυπληθεστῶν καὶ σπου-
δαιοτάτων συγγραμμάτων αὐτοῦ, ἀποθανατισθέντων τὸν χαλ-
κέντερον τοῦτον ἀνδρα. Εἶπερ τις ἄλλος ἰδρυσιώτερον πεποιθὼς
ὁ Δούκας εἰς τὴν γνώμην, ὅτι διὰ τῆς ἀναβιώσεως τῆς ἀρ-
χαιοελληνικῆς γλώσσης καὶ τῆς ἐπικρατήσεως τοῦ ἀρχαίου
πνεύματος ἀνασταθήσεται ἡ Ἑλλάς, ἐν τοῖς συγγραμμάσιν
αὐτοῦ παντὶ σθένει ἐπέδιώξε τὴν κραταίωσιν τῆς γνώμης
ταύτης, καταπολεμήσας ἐπιτυχῶς τοὺς τάναντία δοξάζον-
τας. Εὐλόγως δὲ θεωρεῖται ὁ ἀριστος καὶ κορυφαῖος τῶν Ἑλ-
ληνιστῶν, διότι φιλολογουμένως μόνος αὐτὸς ἠδύνατο ἐν τῷ
περὶ γλώσσης ἀγῶνι ν' ἀντεπεξέλθῃ ἰσχυρῶς κατὰ τοῦ φο-
βεροῦ ἐκείνου ἀντιπάλου, τοῦ σοφοῦ Κοραῆ. Τὰ πλείστα τῶν
συγγραμμάτων τοῦ ἀοιδίμου Δούκα, ἅπερ διενέμοντο δωρεὰν
εἰς τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα, εἰσὶ παραφράσεις καὶ σχόλια τῶν
κλασικῶν ἑλλήνων συγγραφέων καὶ ἀνέρχονται ἐν συνόλῳ
εἰς τόμους 82, ἐπιγραφόμενα ὡς ἑξῆς· Τερψιθέα, Τερψιχόρη,
(γραμματικαί), Θουκυδίδης, Ὅμηρος, Εὐπίδης, Σοφοκλῆς,
Αἰσχύλος, Πίνδαρος, Ἀριστοφάνης, Αἰσχίνης Σωκρατικός,
Ἡρωδιανός, Θεόκριτος, Ἀρριανός, Δίων ὁ Χρυσόστομος,
Μάξιμος ὁ Τύριος, Εὐτρόπιος, Ἀπολλόδωρος, Παλαίφατος,
Ἡράκλειτος, Ἀνώνυμος, Φαρνοῦτος, Σαλλούστιος, Παιδαγωγι-
κῆ, Ἀποθήκη τῶν παιδῶν, Φοῖνιξ, ἤτοι ἐγχειρίδιον ἑλλη-
νικῶν διαλόγων, Τετρακτύς, Ξυνορίς, Σοφιστής, Πανηγυ-

ριστής, Χειμκρρος χρόνων, Λογική, Ήθική, Φυσική, Μεταφυσική, Ρητορική, οί δέκα ρήτορες μετά λεξικού και 2,000 ἐπιστολαί.

Μετά τοῦ βίου Νεοφύτου τοῦ Δούκα καταλήγομεν τοῦ λόγου περί τῶν ἀπό τοῦ κλήρου ἡμῶν διαπρεψάντων Ἑλληνιστῶν, καθότι πάντες σχεδόν οί κατὰ τόν αἰῶνα τοῦτον ἀκμάσαντες ἔξοχοι κληρικοί ἠσπάζθησαν τὸ ὑπὸ τοῦ ἀοιδίμου Κοραῆ δημιουργηθέν σύστημα τῆς νεοελληνικῆς γλώσσης.

Τῆ μερίδι τῶν Ἑλληνιστῶν διέμειναν πιστοί ἄπντες σχεδόν τοῦ Φαναρίου οί λόγοι, ἀλλὰ δυστυχῶς ὁ ὑπὸ τούτων διεξαχθεὶς ἀγὼν δέν διετηρήθη πάντοτε ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς εὐκοσμίας καὶ τῆς ἠθικῆς, καθότι τινές ἐκ τῶν θερμότερων Ἑλληνιστῶν διὰ σατυρῶν καὶ χλευασμῶν ἀντεπεξῆλλον τοῖς ἀντιπάλοις, ἀρξάμενοι οὕτως ἀγῶνος, οὐχὶ εὐκρεστῶν ἔκβασιν σχόντος. Ἀτυχῶς εἰς τὴν δυσάρεστον ταύτην ἔριν περιπλήχθη καὶ πρόσωπον σεβαστὸν, ὁ πρῶτον μὲν ἐπίσκοπος Σινάϊου, εἶτα δὲ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Κωνστάντιος, ὁ σεφώτατος τῆς πολυτίμου Κωνσταντινουπόλεως συγγραφεὺς, ὅστις ἐν τοῖς διαφοροῖς αὐτοῦ συγγράμμασι τὸν ἔξοχον τῆς γλώσσης ἀνακαινιστὴν δι' ὕβριστικῶν ἐπιθέτων ἐκλίσει, τὸν δὲ πιστὸν αὐτοῦ ὀπαδὸν, τὸν ἐλλόγιμον Κούμαν, διὰ τῶν ἐξῆς ἐστηλίτευσεν, ἄπαντῶν εἰς ὅσα οὗτος κατὰ τῶν Φαναριωτῶν ἐν τῆ δωδεκατόμῳ αὐτοῦ ἱστορίᾳ ἔγραψεν (1)

« . . . Ἐτι δὲ προσείδομεν, ὁ τῆ ἀβελτηρίᾳ συνεχόμενος » Κούμας ὅσα καὶ κατὰ Φαναριωτῶν ῥαψῶδει, διαβάλλων » ἐν τῆ αὐτοῦ ἱστορίᾳ, ἐθελοκακίᾳ δουλεύων καὶ αὐτὴν » τὴν διάνοιχν αὐτῶν καὶ τὸ ἦθος. Ἀλλ' ὁ ἀγνώμων αὐ- » τός, ἐπιξενιτεύων ἐνταῦθα, καὶ ἑκατὰ αὐτοῖς τοῖς τότε

(1) Ἴδε Κ. Κούμα « Ἱστοριῶν τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων » τόμον IB', σελ. 577 καὶ 582.

» Φαναριώταις συντυγχάνων, παρ' αὐτῶν παντοίας καὶ φιλο- » φροσύνης, καὶ εὐνοίας καταξίωται. Ἐκ δὲ τῶν ὁμιλιῶν αὐτῶν » καὶ λόγων, παντοδαπαῖς μαθήσεισιν συνιδεῖν ἔρχοι ἔσχε τοὺς » πλείονας αὐτῶν ἠσκημένους; ἀλλὰ καὶ περὶ τὴν πολιτικὴν » φρονήσεως ἔξιν καὶ ἐμπειρίαν, οὐκ ἔγνω καλῶς αὐτοὺς γε- » γυμνασμένους; Ἐρ' οἷς δὲ καὶ τῶν Σειρήνος αὐτῶν εὐφρα- » δῶν ἐκφράσεων οὐκ ἤκουσεν; Ἀλλ' ὡς μὴ εἰδῶς, μηδ' ἀκού- » σας ἐκείνων, ὑπὸ ἐντετηκότος αὐτῷ ἔχθους καὶ πᾶθους » ὑπερεπιζόμενος ἐξήμισεν ὅ,τι κεν ἐπ' ἀκαίριαν γλώτταν » ἐπέηθεν. Ἐρρίτω γοῦν, ὡς τυφλὸς καὶ κωφίας. . . κ. τ. λ. (1)

Αἱ δριμυταὶ αὗται λέξεις, χαρασσόμεναι ὑπ' ἀνδρὸς, οἷος ὁ ἀοιδίμος Κωνστάντιος, δεικνύουσι μέχρι τίνος βαθμοῦ προέβη ἢ περὶ ὕψους γλώσσης ἔρις αὕτη, προσομοιάζουσα ἐκείνη, ἣν ποτε διεξήγον πρὸς ἀλλήλους ἐν τῷ Μεσαιῶνι οί ὀπαδοὶ τῶν δύο μεγάλων τῆς ἀρχαιότητος φιλοσόφων. Ὁ δὲ Ἰακώβος Ῥίζος ὁ Νερουλός, διάσημος πολιτικὸς ἀνὴρ καὶ ποιητὴς οὐκ ἀδόκιμος, εὐφυῶς ἐσατύρισε τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ Κοραῆ, καλουμένους ὑπὸ τῶν Ἑλληνιστῶν Κορακιστάς, ἐν τῆ σατύρᾳ αὐτοῦ τῆ ἐπιγραφομένη τᾷ Κορακιστικᾷ, ἐν ἣ κυρίως ἐπιτίθεται κατὰ τῶν φανταζομένων ἐν ἐκάστη λέξει οἰασθῆντιος γλώσσης ῥίζαν τῆς ἀρχαιοελληνικῆς γλώσσης. Ὁ Ῥίζος δὲ οὗτος, ὁ ἐπιωνυμούμενος Νερουλός πρὸς δίκ- κρισιν ἀπὸ τοῦ συγχρόνου λογίου Ἰακώβου Ῥίζου Ῥαγκαβῆ, ἐστὶν εἰς τῶν ἐλλογιμωτέρων τοῦ ἔθνους ἀνδρῶν, παντὶ σθένει μοχθήσας ὑπὲρ τῆς πνευματικῆς ἡμῶν ἀναβιώσεως. Γεννηθεὶς τῷ 1778, ἐμαθήτευσε πρῶτον μὲν παρὰ Δανιὴλ τῷ Φιλιππίδῃ, διδασθεὶς παρ' αὐτοῦ τὴν ἑλληνικὴν φιλολογίαν καὶ φιλοσοφίαν, παρὰ δὲ τινος Γάλλου ἀββᾶ ἐδιδάχθη τὴν Γαλ-

(1) Ἴδε Κωνσταντίου τοῦ Α' βιογραφία καὶ συγγραφαὶ αἱ « ἑλάσσονες » σελ. 365.

λικήν καὶ παρ' ἄλλων τὰς Ἀσιατικὰς γλώσσας, ὅς ἐξέμαθεν ἄριστα, ὡς δεικνύεται ἐκ τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἐκδοθέντων τουρκιστὶ ἀξιολόγων συγγραμμάτων. Τῷ 1801 διωρίσθη ἐπιτετραμμένος τοῦ ἡγεμόνος Ἀλεξάνδρου Σούτσου παρὰ τῇ Ὑψηλῇ Πύλῃ, τὸ δὲ ἐπόμενον ἔτος ἀνῆλθεν εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ μεγάλου Ποστολνίκου, ἤτοι πρωθυπουργοῦ, παρὰ τῷ ἡγεμόνι τῆς Βλαχίας Ἰωάννη Καρατζᾶ, κατασχὼν τὸ αὐτὸ ἀξίωμα παρὰ τῷ ἡγεμόνι τῆς Μολδαβίας Μιχαὴλ Σούτσῳ τῷ 1819, ὅτε ἐμυήθη εἰς τὰ ἀπόκρυφα τῆς Φιλικῆς Ἐταιρίας, γενόμενος ἕκτοτε εἰς τῶν σπουδαιοτέρων αὐτῆς μοχλῶν. Ἐκραγείσης τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, περιῆλθε τὴν Ἑλβετίαν καὶ Ἰταλίαν, ἐξιτιούμενος τὴν προστασίαν τῶν μεγάλων δυνάμεων καὶ τὴν ἀρωγὴν τῶν φιλανθρώπων ὑπὲρ τοῦ ἐξεγερθέντος ἔθνους, ἐν δὲ τῇ Γενεύῃ ἐφ' ἱκανὸν ἐδίδαξε δημοσίᾳ τὸν τρόπον, καθ' ὃν διεδόθη ἡ ἑλληνικὴ φιλολογία καὶ ἐξηγέρθη τοῦ ληθάργου ἡ Ἑλλάς, καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον συνέταξε καὶ ἐξέδωκε γαλλιστὶ τὸ πολλὰκις ὑφ' ἡμῶν μνημονευθὲν ἀξιολογώτατον σύγγραμμα «Ἱστορία τῶν γραμμάτων παρὰ τοῖς νεωτέροις Ἑλλησι». Κηρυχθείσης τῆς ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας διωρίσθη ὁ Ρίζος ὑπὸ τοῦ κυβερνήτου Καποδιστρίου ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν καὶ ἀκολούθως ἐπὶ τῆς τοῦ Ὁθωνος βασιλείας ὑπουργὸς τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως· ἐπὶ τῆς ὑπουργίας αὐτοῦ ἀπεφασίσθη ἡ ἰδρυσις τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου, κληθέντος Ὁθωνείου, συνέστη τῇ πρωτοβουλίᾳ καὶ ἐνεργείᾳ αὐτοῦ ἡ Φιλεκπαιδευτικὴ Ἐταιρεία, σκοποῦσα ἰδίως τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν θηλέων, καὶ ἡ Ἀρχαιολογική, ἧς πρόεδρος ἐπὶ πολλὰ ἔτη διετέλεσε. Περὶ ὧν ὅμως τοῦ ἀξιωματοῦ ἕνεκα τῆς Σεπτεμβριανῆς ἐπαναστάσεως, ἀπεστάλη τῷ 1848 πρεσβευτὴς τῆς Ἑλλάδος ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐν ἧ ἑτελεύτησε τῇ 16 Δεκεμβρίου 1849. Ἐκτὸς τῆς μνημονευθείσης Νεοελληνικῆς Γραμματολογίας, συνέγραψεν ὁ

Ἰάκωβος Ρίζος Νερουλὸς «Ἱστορίαν τῆς ἐπαναστάσεως τῆς Ἑλλάδος μέχρι τοῦ 1825,» μεταξὺ δὲ τῶν ποικίλων αὐτοῦ ποιημάτων διακρίνονται ἐπὶ εὐφυεῖ τὰ Κορακιστικά, ἡ Ἀσπασία, ἡ Πολυξένη καὶ ἡ Ἀρπαγὴ τῆς Κούρκας.

Καὶ ἐνόσω μὲν ὁ περὶ γλώσσης ἀγὼν διεξήγετο μεταξὺ Κοραῆ καὶ Δούκα οὐδὲν παρίστα τὸ δυσάρεστον· ἀλλ' ὅτε ὁ Ἀθηναῖος Παναγιώτης Κοδρικᾶς, ἀνὴρ πολυμαθὴς καὶ διερμηνεὺς τότε τοῦ ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑπουργείου τῆς Γαλλίας, ἠθέλησε διὰ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ καὶ διὰ διαφόρων διατριβῶν ἐν τῷ ἐν Βιέννῃ ἐκδιδομένῳ περιοδικῷ «Καλλιόπη» νὰ καθιερώσῃ δύο γλώσσας, τὴν μὲν ἐπὶ τὸ ἀρχαιώτερον κλίνουσαν πρὸς χρῆσιν τῆς λογίας τάξεως τοῦ ἔθνους, τὴν δὲ χυδαίαν πρὸς χρῆσιν τοῦ λαοῦ, ἡ περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ὕφους συζήτησις ἐκορυφώθη, καταντήσασα εἰς ἀνταλλαγὴν γλευασμῶν καὶ θαναύσων ὕβρεων μεταξὺ τῶν δύο ἀντιπάλων μερίδων. Εἰς τὴν ἰδέαν αὐτοῦ ὁ Κοδρικᾶς εὗρε πολλοὺς τοὺς ἐναντίους, ἰδίᾳ δὲ τὸν Νικόλαον Γεωργίου Κύπριον καὶ τὸν σοφὸν ἐκδότην τοῦ σπουδαιοτάτου περιοδικοῦ συγγραμματος «Ὁ Λόγιος Ἑρμῆς» Θεόκλητον τὸν Φαρμακίδην, καταπολεμήσαντας καὶ ἄρδην ἀνατρέψαντας τὰ ἐπιχειρήματα αὐτοῦ, διὸ οὗτος θυμωθείς, ἐν τῇ πολυσελίδῳ πραγματείᾳ αὐτοῦ Καὶ αὐθις πρὸς τοὺς οἰκείους ἀγροίκως ἐπέτεθη κατὰ τῶν Κοραϊστῶν, πολλὰς κατηγορίας καὶ ὕβρεις κατὰ τοῦ ἀρχηγέτου αὐτῶν ἐξημέσας.

Ἡ δὲ ἐτέρα αἵρεσις, ἡ τῶν χυδαϊστῶν, ἀσημάντους ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἔσχεν ὀπαδοὺς, καθὼ ὑποστηρίζουσα ἰδέαν παράλογον, καταστρέφουσαν τὸ τιμαλφέστατον τοῦ ἡμετέρου ἔθνους κειμήλιον, τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Θερμὸς ὑποστηρικτὴς ταύτης ἐγένετο ὁ λόγιος ἱεροδικκονος Δανιὴλ ὁ Φιλιππίδης, ὅστις γεννηθεὶς ἐν Μηλείαις, κώμῃ παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ

Πηλίου, καὶ ἐκπαιδευθεὶς ἐν Γαλλίᾳ καὶ Γερμανίᾳ, μετέφρασε χάριν τῶν μαθητῶν αὐτοῦ τὴν Λογικὴν τοῦ Κονδιλιάκ, τὴν Ἱστορίαν τοῦ Ἰουστίνου, τὴν Φυσικὴν τοῦ Βρισσών, τὴν Χημείαν τοῦ Φουρκρού, τὴν Ἀστρονομίαν τοῦ Λαλάνδ, καὶ συνέγραψε σοφὴν Ἱστορίαν τῶν ἔθνων, Βλάχων, Μολδαυῶν καὶ Βασσαράβων. Φλεγόμενος ὑπὸ ζωνῆς φιλοπατρίας καὶ ἐπιθυμῶν ὡς οἶόν τε ταχύτερον καὶ εὐχερέστερον νὰ μεταδίδῃ τῷ ἔθνει αὐτοῦ ὡφελίμους γνώσεις ἐκ τῆς σοφῆς Ἑσπερίας, ὑπεστήριξε τὴν γενικὴν ἐπικοκτικὴν τῆς χυδαίας γλώσσης, ζητήσας πρὸς μείζονα εὐκολίαν νὰ ἐξοβελίσῃ ἀπὸ τῆς διαλέκτου τοῦ ὄχλου καὶ αὐτὴν τὴν ὀρθογραφίαν. Τὸ ὕφος ὁμοῦ τοῦ Φιλιππίδου ὀλίγοι μόνον λόγοι ἠσπλάσθησαν, ὡς ὁ Καταρτζῆς, ⁽¹⁾ καὶ δημοτικοί τινες ποιηταί, ἐν οἷς καὶ ὁ λιγύφθογγος λυρικός Ἀθανάσιος Χριστόπουλος, ὁ χαρίεις Ἀνακρέων τῆς νέας Ἑλλάδος, ὅστις πρὸς κραταίωσιν τοῦ ἰσχυρισμοῦ αὐτοῦ συνέταξε Γραμματικὴν Αἰολοδωρικὴν, ἐν ἣ πευᾶται ν' ἀποδείξῃ ὅτι ἡ ἀπλοελληνικὴ ἐστὶ μία τῶν πολλῶν διαλέκτων τῆς ἀρχαιοελληνικῆς, καὶ ὅτι αἱ διακροὶ μεταλλαγαὶ αὐτῆς οὐδὲν ἄλλο εἰσὶν ἢ σχήματα, προελθόντα ἐκ τῶν δύο ἀρχαίων διαλέκτων τῆς Δωρικῆς καὶ Αἰολικῆς.

Ἄλλ' αἱ ἀντίπαλοι αὐταὶ αἱρέσεις, ἡ τῶν Ἑλληνιστῶν καὶ χυδαϊστῶν, καθὸ ἀκairoi καὶ ἐπὶ σαθρῶν βάσεων ἐφεδραζόμεναι, ἀρ' ἐαυτῶν κατέπεσαν, ἡ δὲ γλῶσσα διατέλει ὑπήκουσα τῇ ἀρεσκείᾳ καὶ ἰδιοτροπίᾳ ἐκάστου συγγραφέως. Ἔδει λοιπὸν ἀπέναντι τῶν δύο τούτων ἀκροτήτων νὰ ὑπάρξῃ ἐν μέσον, ὅπερ συνδυάζον ἐν ἐαυτῷ ἐξ ἐκτέρων τῶν ἀντιθέτων με-

(1) Κατ' ἄλλους ὁ Καταρτζῆς οὗτος ἐστὶν ὁ ἀρχηγέτης τοῦ συστήματος τῶν χυδαϊστῶν, τοῦ Φιλιππίδου ἀπλῶς συνηγορήσαντος ὑπὲρ τῆς ἰδέας ταύτης. Ἴδε Ἰακώβου Ῥίζου Νερουλοῦ Ἱστορία τῶν ἑλλ. γραμμάτων παρὰ τοῖς νεωτ. Ἑλλησι, σελ. 145.

ρῶν τὸ μέτριον καὶ λελογισμένον, νὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὴν ἄγονον ταύτην συζήτησιν. Εὐτυχῶς ὁ μέσο; οὗτος ὅρος μετ' οὐ πολὺ ἐγνώσθη, ὁ δὲ καθώρισας αὐτὸν ἀπένειμε τὴν μεγίστην εὐεργεσίαν τῇ πατρίδι, εἶπερ τις ἄλλος συντελέσας εἰς ἀναβίωσιν αὐτῆς, καθότι γλῶσσα καὶ ἔθνος εἰσὶν ἀδιασπᾶστος πρὸς ἄλληλα συνδεδειμένα, ἀνεγειρομένου δὲ τοῦ ἐνός ἀνεγείρεται καὶ τὸ ἕτερον.

Ὁ μέγας οὗτος τῆς γλώσσης ἀναμορφωτῆς καὶ εὐεργέτης τοῦ ἔθνους ἐστὶν Ἀδαμάντιος ὁ Κοραῆς. Ἡ εὐεργεσία, ἣν παρέσχε τῇ πατρίδι ὁ μέγας οὗτος πατριώτης ἐστὶ τριπλῆ. Παρεσκεύασε τῷ ἔθνει γλῶσσαν ἱκανῶς μεμορφωμένην, ὥστε ἡ πνευματικὴ αὐτοῦ ἀναγέννησις ταχύτερον νὰ ἐπιτευχθῆ, ἐνεφύτευσε ἐν αὐτῷ διὰ τῶν ἐμβριθῶν αὐτοῦ συγγραμμάτων ἀπειρίαν ὑγιῶν γνώσεων καὶ σωτηριωδῶν ἀρχῶν, τὸ δὲ σπουδαιότερον, κατέδειξε τῇ Εὐρώπῃ διὰ τῶν σοφῶν αὐτοῦ φιλολογικῶν μελετῶν ἐπὶ τῆς νεοελληνικῆς, ὅτι αὕτη δὲν εἶναι μίγμα διαφόρων ξένων γλωσσῶν, ὡς μέχρι τούδε γενικῶς ἐνομιζέτο, ἀλλὰ προαγωγὴ καὶ ἐπέκτασις τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς, ἣτις μετεβλήθη μὲν ὡς πρὸς τὴν μορφήν κατὰ τὰς διαφόρους ἡμῶν πολιτικὰς φάσεις, κατ' οὐσίαν ὁμοῦ διατελεῖ ἀπαραιρεῖτος, κεκτημένη τὴν αὐτὴν θεῖαν ἀρμονίαν, τὸ μεγαλοπρεπὲς καὶ ἀνθηρὸν τῆς φράσεως, τὸ μελωδικόν, τὸ στασιμῶδες, τὸ νευρῶδες, τὸ χάριεν καὶ εὐκαμπτον τοῦ σχηματισμοῦ, τὸ ἐκφραστικόν καὶ αὐτῶν τῶν μυχιαιτέρων αἰσθημάτων τῆς καρδίας, τὴν ἐνσωμάτωσιν τοῦ νοήματος καὶ τέλος τὴν εὐκολίαν, δι' ἧς ἐκ ριζικῶν τινῶν λέξεων δημιουργεῖ πλῆθος ἄλλων εἴτε διὰ παραγωγῆς εἴτε διὰ συνθέσεως.

Τοιαύτη τις ἡ γλῶσσα, ἣν ἐδωρήσατο τῇ Ἑλλάδι ὁ Κοραῆς, ὅστις ἠσχολήθη ἰδίᾳ εἰς τὸ καταδεικνύειν καὶ ἀποβάλλειν τὰ παρὰ τὰ κατὰ τὴν ἑλληνικὴν καὶ ἀλλότρια, ἣ εἰς τὸ ἐποικοδομεῖν εἰς τὰ ὀρθῶς ἔχοντα. Ἐπιτραπήτω ἡμῖν νὰ μεταχειρισθῶμεν τὴν

λέξιν «ιδωρήσαστο» καὶ νὰ μὴ συμφωνήσωμεν μετὰ διαπρε-
 πούς ὁμογενοὺς φιλόλογου, λέγοντος ὅτι « πλάνη ἐστὶ τὸ
 » ὑποστηρίζειν ὅτι ὁ Κοραῆς καθώρισε τὸ ὕφος τῆς νεοελλη-
 » νικῆς καὶ ὅτι ἐπειδὴ κατὰ τὴν φιλολογικὴν ἐκείνην ἰριδα
 » ἔλαβε μέσην τινὰ στάσιν, δὲν ἔπεται ἐκ τούτου ὅτι καὶ
 » ἐδημιούργησεν αὐτήν.⁽¹⁾» Δὲν διατεινόμεθα βεβαίως ὅτι
 καθαρὸν ἀποκύημα τῆς ἐξόχου ἐκείνης διανοίας ἦτο τὸ ἔκ-
 τοτε ἐπικρατήσαν γραρικὸν ὕφος, διότι οὐδένα οὐδέποτε
 ἐγνωρίζωμεν παραγαγόντα τι ἀληθῶς πρωτότυπον, περὶ οὗ
 οὐδὲ ἀμυδρὰ τις ἰδέα ἐν τῷ παρελθόντι ὑπῆρχεν. Ἄλλ' ἄρ'
 ἑτέρου, διότι προγενέστεροί τινες τοῦ Κοραῆ ἠσπάζοντο τὸ
 μέτριον ὕφος, δὲν δυνάμεθα ν' ἀρνηθῶμεν εἰς τὸν ἔθνω-
 ζελέστατον τοῦτον ἄνδρα τὴν μεγάλην ὑπηρεσίαν, ὅτι οὐσιωδέστατα
 ἀνεμόρφωσε τὴν γλῶσσαν καὶ οὕτως ἀνχορζώθεισιν ἰδωρή-
 σατο αὐτὴν τῷ ἔθνει. Ἡ δὲ γλῶσσα αὕτη, καίπερ συμφορωτά-
 τη καὶ ἀρμοδιωτάτη ταῖς ἀνάγκαις τοῦ ἔθνους, δὲν ἀμοιρεῖ
 ὀλοτελῶς τοῦ πλημμελοῦς, διότι δαψίλεια εὐρύτητος ἐν οὐ
 δέοντι, συστηματικῆ χρήσις ξενικῶν τινῶν λέξεων, συντελου-
 σῶν εἰς τὸ κακόηχον καὶ ἔλλειψις ὕφους ἀναγκαίως ἐπιτετη-
 δευμένου, καθιστῶσιν αὐτὴν πολλάκις φορτικῶς εὐληπτον καὶ
 ἔστιν ὅτι ἄχαρι. Ὅσημέραι δὲ ἔκτοτε ὑπὸ δεξιῶν χειρῶν διῶ-
 λιζομένη, τοσοῦτον ἀνθηρὰ, γλαφυρὰ καὶ γλυκεῖα κατέστη,
 ὥστε καὶ ὁ Κοραῆς αὐτὸς θεωρεῖται ἐκπρόθεσμος, τὸ δὲ ἔτα-
 στικὸν τῶν Εὐρωπαϊῶν ὄμμα κατανοῆσαν τέλος τὸ γνήσιον
 αὐτῆς, ἐν μόνῃ τῇ νεοελληνικῇ ἐπιζητεῖ τὴν κλειδα τοῦ μυ-
 στηρίου τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς. Ἡ δὲ θαυμάσιος αὕτη πρό-
 δος τῆς ἡμετέρας γλώσσης, ἡ εὐτυχῶς ὀλονέν εὐωδουμένη,
 ἐστὶν ἐν τῶν μεγαλειτέρων ἀλμάτων, ἅπερ κατὰ τοὺς τελευ-
 ταίους χρόνους ἐποιησάμεθα.

(1) Ἴδε Histoire littéraire de la Grèce Moderne par A. R. Rangabé, page 85.

Μέλλοντες ἤδη νὰ βιογραφήσωμεν συντόμως τοὺς διαπρε-
 πιστέρους τῶν εἰς τὸ σύστημα τοῦ Κοραῆ ἀνηκόντων λογίων,
 ὀφείλομεν νὰ προτάξωμεν τὴν βιογραφίαν τοῦ σοφοῦ ἀρχη-
 γέτου αὐτῶν καὶ πατριάρχου τῆς νεοελληνικῆς φιλολογίας,
 ὀμιλοῦντες περὶ αὐτοῦ μικρὸν τι ἐκτενέστερον. ⁽¹⁾

Ἡ καλλίγονος Ὀμηρογενέτειρα Σμύρνη ὑπῆρξε πατὴρ τοῦ
 Σωκράτους τῆς νέας Ἑλλάδος, γεννηθέντος τῇ 27 Ἀπριλίου,
 1748, ὑπὸ πατρός Ἰωάννου Κοραῆ, Χίου καὶ μητρός Θωμαΐ-
 δος Ῥουσίας, Σμυρναίας. Φιλοτιμούμενος νὰ καταστή ἡμέραν
 τινὰ ἐφάμιλλος τοῦ σφωτάτου αὐτοῦ πλῆπου Ἀδαμαντίου
 τοῦ Ῥουσίου, οὗ τὴν βιβλιοθήκην ἐκληρονόμησε, καὶ ν' ἀπο-
 δώσῃ ὡς οἶόν τε ταχύτερον τοῖς καλοκάγαθοις αὐτοῦ γονεῦσιν
 ἑκατονταπλᾶσια τὰ τροφεῖα, ἐν ὀλιγίστῳ χρόνῳ διαστήματι
 ἐξέμαθε τὰ ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ ὑπὸ μοναχοῦ τινος Ἰθακησίου
 διδασκόμενα, ἀκολούθως δὲ δι' ἀτρύτων μόχθων κατόρθωσε
 νὰ μνηθῆ εἰς τὴν Ἰταλικήν, Γαλλικὴν, Ἑβραϊκὴν καὶ Λατινι-
 κήν, ἣν ἐδιδάχθη παρὰ τοῦ σοφοῦ καὶ ἀγαθοῦ αὐτοῦ φίλου Βερ-
 νάρδου Κέουν, ἱερέως τοῦ Ὀλλανδικοῦ προξενείου. Καί τοι ἀπὸ
 τοῦ δεκάτου τρίτου μέχρι τοῦ εἰκοστοῦ ἔτους ἤρξατο νὰ πτύῃ
 αἶμα, οὐδόλως ἐμετρίασε τὸν πρὸς τὴν παιδείαν ζῆλον, με-
 λέτη δὲ καὶ γραφὴ ἦσαν ἀείποτε τὸ θεληματικόν τοῦ μονήρους
 αὐτοῦ εἴου. Προωρισμένος ὁμοίως ὑπὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ διὰ
 τὸ ἐμπορικὸν στάδιον, ἐπέμφθη εἰς Ἀμστελῶδαμον, ἐνθα ἐπὶ
 ἐξαιτίαν ἐξήσκησε τὸ ἐμπόριον, ἀλλ' οὐχ ἦττον φοιτῶν ἐν ὤ-
 ραις σχολῆς παρὰ τῷ σοφῷ φίλῳ αὐτοῦ Ἀδριανῷ Βύρτῳ, προσ-
 εκτήσαστο ἱκανὰς γνώσεις, διδασθεῖς ἐκτενῶς τὴν Λογικὴν, τὰ
 στοιχεῖα τοῦ Εὐκλείδου καὶ τὴν Φυσικὴν Ἱστορίαν. Ἐπανα-

(1) Τοῦ ἀειμνήστου τούτου ἀνδρὸς πλεῖστοι εἶσι βιογραφίαι ὑπάρ-
 χουσι, γραφεῖσαι ὑφ' ὁμογενῶν ἢ ὑπὸ ξένων, πρὸς δὲ Αὐτοβιογραφία
 τοῦ Κοραῆ, ἐκδοθεῖσα τῷ 1844 ἐν τῷ δευτέρῳ ἀπανθίσματι τῶν ἐπι-
 στολῶν αὐτοῦ, ὑπὸ Ἰακώβου Ῥάβα.

SISMANOGLIO

κάμψας εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ, ἀφοῦ διέμεινεν ἐπὶ ὀλίγον ἐν Βιέννῃ καὶ Βενετίᾳ, καὶ μὴ δυνάμενος νὰ βιοῖ ἐν τῇ σκληρῶς δυναστευομένῃ Ἑλλάδι, ἀπεφάσισε νὰ ἐπιδοθῇ εἰς τὴν σπουδὴν τῆς ἰατρικῆς, πρῶτον μὲν ἐν ἀναπνεύσῃ καὶ αὐθις ἐλευθερον ἀέρα καὶ δεῦτερον ἵνα, ἐάν ποτε ἀναγκασθῇ νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ, χαίρῃ τοῦλάχιστον ὑπολήψεως τινος παρὰ τοῖς ἀρχοσιν, ἅτε δὴ τοῦ ἰατρικοῦ ἐπαγγέλματος σεβομένου θρησκευτικῶς παρὰ τοῖς Μουσουλμάνοις. Ταῖς θερμοαῖς αὐτοῦ παρακλήσεις καὶ τῇ ὀσμείρῃ φθινοῦσῃ ὑγείᾳ του ἐνδόντες οἱ γονεῖς αὐτοῦ, ἀπέστειλαν αὐτὸν εἰς Μονπελιέρον τῆς Γαλλίας, εἰς οὗ τὴν ἰατρικὴν σχολὴν ἐφοίτησε τακτικῶς ἐπὶ ἐξαετίαν, θλιβεῖς καίριως ἐν τῷ μεταξῷ ὑπὸ τοῦ θανάτου τῶν προσφιλῶν αὐτοῦ γεννητόρων, ἀποθανόντων τοῦ μὲν πατρὸς τῇ 21 Ἰουλίου 1783, τῆς δὲ μητρὸς ἐν ἔτει 1784. Ἐπορίζετο δὲ τὰ πρὸς τὸ ζῆν κατὰ τὸ διάστημα τῆς φοιτήσεως αὐτοῦ μεταφράζων ἐκ τῆς Γερμανικῆς καὶ τῆς Ἀγγλικῆς εἰς τὴν Γαλλικὴν διάφορα ἐπιστημονικὰ συγγράμματα. Ἐλθὼν εἰς Παρισίους τῇ 24 Μαΐου 1788, ἐποχὴν, καὶ ἦν προηλοίφετο ἡ Γαλλία εἰς φρικαλέον κατὰ τῆς τυραννίας ἀγῶνα, συνταράξαντα ἀκολούθως τὴν ὑφήλιον σύσσωμον, ὑπέστη, ὡς εἰκός, ἕνεκα τῆς ἀπορίας αὐτοῦ τὰ πένθεινα, ἀλλ' ὑπέικων ταῖς προτροπαῖς τῶν σοφῶν αὐτοῦ διδασκάλων, Βρουσσονέ, Γριμῶ καὶ Σατάλ, ἐγκατεστάθη ὀριστικῶς ἐνταῦθα, ἀποφασίσας ἀποκλειστικῶς νὰ ἐργασθῇ πρὸς τὴν πνευματικὴν ἀναγέννησιν τοῦ ἔθνους αὐτοῦ. Ἀπὸ τοῦδε ἀρχεται τὸ κλέος τοῦ Κοραῆ, ἀποθανατίσαντος τὸ σέπτον αὐτοῦ ὄνομα διὰ τοσοῦτων σοφῶν ἔργων, ἀπερ ἐποίησε πρὸς ὄφελος τοῦ ἔθνους αὐτοῦ, τοῦ ὁποίου ἡ ἀνάστασις διετέλεσε τὸ γλυκὺ τοῦ βίου του ὄνειρον. Ἐν Παρισίοις ὁ Κοραῆς διέμεινε μέχρι τέλους τοῦ βίου αὐτοῦ, ἀσχοληθεὶς κατὰ πρῶτον εἰς μεταφράσεις γαλλικῆς διαφόρων ἑλληνικῶν συγγραμμάτων, διὸ ὑπὸ τοῦ μεγαλεπήβολου ἐκείνου

ἀνδρός, Ναπολέοντος τοῦ Βονοπάρτου, ἐτιμήθη διὰ πολλῶν ἀξιοματίων καὶ δωρημάτων, ἀπερ ὅμως τὸ πλεῖστον ἀπέριψεν ἡ παρομιώδης μετριοφροσύνη καὶ ὀλιγάρκεια τοῦ σοφοῦ Ἑλλήνου. Ἀκολούθως ὅμως προσκτησάμενος πόρους τινάς, καὶ βοηθούμενος ὑπὸ τῶν μεγάλων εὐεργετῶν τοῦ ἔθνους Ζωσιμάδων, ἐπεδόθη εἰς τὴν διανοητικὴν τῆς Ἑλλάδος ἀνάστασιν, συντελεστικώτατον μέσον πρὸς τοῦτο ὀρθώτατα ὑπολαβὼν τὴν εἰς τὴν κοινὴν γλῶσσαν τῶν ἀρχαίων κλασικῶν συγγραφέων παρὰφρασιν μετὰ σοφῶν καὶ διεξοδικῶν προλεγομένων. Πέντε καὶ ὀγδοήκοντα ἔτη ἠρίθμει ὁ Κοραῆς, ἔτη ἀδιαλείπτου πρὸς τὴν πατρίδα ὑπηρεσίας, ὅτ' ἐργαζόμενος τὴν συνήθη αὐτῷ ἐργασίαν καὶ τείνων τὴν χεῖρα ἵνα λάβῃ κυαθίσκον καρῆ, ἀπόλλυσι τὴν ἰσορροπίαν καὶ ὑρίσταται κάταγμα τοῦ ἱεροῦ ὀστοῦ, ὅπερ τὴν 9 Ἀπριλίου 1833, παρὰ τὰς ἐπιμόνους προσπάθειας τῶν διασημοτάτων τῆς Γαλλίας ἰατρῶν, ἔφερεν αὐτὸν εἰς τὸν τάφον. Οὗτος ὁ βίος Ἀδαμαντίου τοῦ Κοραῆ, ὅστις ὁμολογουμένως ἐστὶν ὁ σοφώτατος τῆς νέας Ἑλλάδος ἀνὴρ καὶ εἰς τῶν ἐξοχωτέρων φιλολόγων τοῦ αἰῶνος, διὸ ἀπῆλυσεν ἐν Εὐρώπῃ τοιαύτης τιμῆς καὶ ὑπολήψεως, οἷας οὐδεὶς ἕτερος Ἑλλήν. Εὐλογώτατα δὲ ἡ ἔθνικὴ φωνὴ καλεῖ αὐτὸν μέγιστον τοῦ Ἑλληνισμοῦ εὐεργέτην, διότι καίτοι ὑπὲρ τῆς πατρίδος δὲν ἔχυσε τὸ αἷμα, οὐδ' ἐδίδαξε τὸ ἔθνος διὰ ζώσης φωνῆς, οὐχ ἤττον διὰ τοῦ καλάμου μᾶλλον πικρῶς ἀγωνιστοῦ εἰς τὴν παλιγγενεσίαν αὐτοῦ συνετέλεσε.

Τὰ συγγράμματα τοῦ Κοραῆ εἶναι τοσαῦτα, ὥστε ἀπορεῖ τις πῶς ἡλικία ἀνθρώπου ἠδυνήθη νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς συγγραφὴν καὶ ἐκδοσιν ἔργων τοιούτων. Μὴ δυνάμενοι δὲ ἐνταῦθα νὰ καταγράψωμεν ἀκριβῶς πάντα τοῦ Κοραῆ τὰ ἔργα, σημειοῦμεν ἀπλῶς τὰς ἐπιγραφὰς τῶν μέχρι τοῦδε ἐκδοσομένων, ἅτινά εἰσι· 1) Πλάτωνος, Μητροπολίτου Μόσχας, Ὁρθόδοξος διδασκαλία, μεταφρασθεῖσα ἐκ τοῦ γερμανικοῦ εἰς τὴν

γαλλικὴν καὶ ἑλληνικὴν. 2) Τῆς κλινικῆς ἰατρικῆς τοῦ Selle, γαλλικὴ μετὰφρασις. 3) Περί ἀέρων, ὑδάτων καὶ τόπων τοῦ Ἰπποκράτους, γαλλικὴ μετὰφρασις. 4) Χαρακτῆρες τοῦ Θεοφράστου, ἑλληνογαλλιστί, μὲ προλεγόμενα καὶ σημειώσεις γαλλικὰς. 5) Σκλπισμα πολειμιστήριον. 6) Περί ἀδικημάτων καὶ πραινῶν τοῦ Βεκαρίου, μετὰφρασις. 7) Ὑπόμνημα περὶ τῆς καταστάσεως τοῦ πολιτισμοῦ τῆς Ἑλλάδος. 8) Ἡλιοδώρου τὰ Λίθιοπικὰ. . . . Τὰ ἐξῆς 8 συγγράμματα συμποσούμενα εἰς τόμους 17, ἀποτελοῦσι τὴν δαπάνη τῶν Ζωσιμάδων ἐκδοθείσαν Ἑλληνικὴν βιβλιοθήκην. α) Πρόδρομος τῆς ἑλληνικῆς βιβλιοθήκης μετὰ διεξοδικῶν προλεγομένων, ὑπὸ τὸ ὄνομα Αὐτοσχεδίων στοχασμῶν. β) Ἰσοκράτης, τ. 2. γ) Παράλληλοι βίοι Πλουτάρχου, τ. 6. δ) Γεωγραφία τοῦ Στράβωνος, τ. 4. ε) Πολιτικὰ τοῦ Ἀριστοτέλους. στ) Ἠθικὰ Νικομάχεια τοῦ αὐτοῦ. ζ) Ἀπομνημονεύματα Ξενοφῶντος καὶ Γοργίας Πλάτωνος. η) Λυκούργου κατὰ Λεωκράτους. Ὑπὸ τὸν τίτλον δὲ Πάρεργα τῆς Ἑλληνικῆς βιβλιοθήκης, ἐξεδόθησαν τὰ ἐξῆς συγγράμματα εἰς τόμους 22. α) Πολυκίου Στρατηγηματικά. β) Μύθων Αἰσωπείων συναγωγή. γ) Ξενοκράτους καὶ Γαληνοῦ. δ) Μάρκου Αὐρηλίου. ε) Ὀνησάνδρου. στ) Πλουτάρχου πολιτικά. ζ) Ἐπικτήτου Ἐγχειρίδιον. η) Ἀρριανοῦ διατριβαί, τ. 2. θ) Ἀστεία Ἱεροκλέους. ι) Ἰλιάδος, Ῥαψωδία Α, Β, Γ, Δ, τ. 4. ια) Συμβουλὴ τριῶν ἐπισκόπων. ιβ) Ἀντωνίου Κοραῆ, ῥῆθι εἰς Δαγυσῶ. ιγ) Συνέκδημος ἱερατικός. ιδ) Ἄτακτα, τ. 5.

— Ταῦτα τὰ γνωστότερα ἔργα Ἀδαμντίου τοῦ Κοραῆ σώζονται δὲ πλῆθος μέγα ἐπιστολῶν ἀνεκδότων, ὡς καὶ 31 χειρόγραφα ἀνεπεξέργαστα, ἀπὸ προσέφερε μετὰ τῆς πολυτίμου αὐτοῦ βιβλιοθήκης εἰς τὸ τῆς Χίου γυμνάσιον.

Τὸ περὶ ὕφους τῆς νεοελληνικῆς σύστημα τοῦ Κοραῆ, καθὼ ἐπίκαιρον καὶ ὀρθόν, ὑπ' ἀπάντων σχεδὸν ἐγένετο ἀσπαστόν

οὕτω δὲ ἐν τῷ συστήματι τῶν Κοραϊστῶν ἀνήκουσιν οἱ διαπρεπέστεροι τῶν λογίων τοῦ ἔθνους, οἵτινες τὰ μάλιστα συνέδραμον εἰς τὴν τελειότεραν διαρρύθμισιν τῆς γλώσσης. Εἰσὶ δὲ οἱ ἐξῆς.

Θεόκλητος ὁ Φαρμακίδης, ἐκ Θεσσαλίας, διάσημος κληρικός ἐπὶ τοῦ ἔθνικοῦ ἀγῶνος καὶ ἔσοχος συγγραφεύς, γεννηθεὶς τῇ 25 Ἰανουαρίου 1784. Παιδευθεὶς ἐν διαφόροις σχολαῖς τῆς Ἑλλάδος, ἀνέλαβεν ἐφ' ἱκανὸν τὴν ἐκδοσιν τοῦ περισπουδάζοντος συγγράμματος «Ὁ Λόγιος Ἑρμῆς», εἶτα δὲ ἐπνευθῶν εἰς Ἑλλάδα ἐκ τοῦ πανεπιστημίου τῆς Γοττίγγης, εἰς ὃ ἀπεστάλη ὑπὸ τοῦ μεγάλου τοῦ ἡμετέρου ἔθνους εὐεργέτου Λόρδου Γκίλφορντ, ἤρξατο τῆς δημοσιεύσεως τῆς πρώτης ἐν Ἑλλάδι ἡμεριδός, τῆς Ἑλληνικῆς Σκλπιγγος. Μεγίστην ἐπὶ φιλοπατρίᾳ φήμην ἀποκτήσας κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνος, ἐξελέγη μέλος τῆς ἐν Ἐπιδαύρῳ Α' καὶ τῆς ἐν Ἀστραὶ Β' ἑθνικῆς συνελεύσεως, συνήρτησε μέγλως εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ Ἀρείου Πάγου, οὗτινος ἦν μέλος, καὶ τέλος ἐξελέγη γενικός ἑφορος τῆς παιδείας καὶ ἠθικῆς· ἀλλ' ἀναγκασθεὶς μετ' οὐ πολὺ, ἔνεκα τῶν ἐμφυλίων ἐρίδων, νὰ περριτηθῇ τοῦ περιφανοῦς τούτου ἀξιώματος, μετέβη προσκληθεὶς ὑπὸ τοῦ αἰδίου Γκίλφορντ εἰς τὴν Ἴόνιον Ἀκαδημίαν καθηγητῆς τῶν ἱερῶν μαθημάτων. Μετ' ἐνιαυτὸν ὁμοῦς ἔνα ἔλθων εἰς Πελοπόννησον τῇ προσκλήσει τῆς κυβερνήσεως διωρίσθη διευθυντῆς τοῦ ἑθνικοῦ τυπογραφείου καὶ τῆς γενικῆς τῆς κυβερνήσεως ἡμεριδός. Τῷ 1827 συμμετέσχεν τῆς ἐν Τροιζίνι ἑθνικῆς συνελεύσεως, τῆς ἐκλεξάσης κυβερνήτην Ἰωάννην τὸν Καποδίστριαν, ἀλλ' ἀτυχῶς συκοφαντηθεὶς εἰς τοῦτον ὡς συνωμότης, καταδικάσθη εἰς ἐνὸς ἔτους περιορισμὸν ἐν τινι μοναστηρίῳ. Ἐπελθούσης τῆς βασιλείας τῷ 1832 κατέστη ἑφορος τῶν ἐν Αἰγίνῃ παιδευτηρίων, εἶτα δὲ γραμματεὺς τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, εἰς ἧς τὴν

σύστασιν μεγάλως συνέβαλε. Ἐπισυμβάσης ὁμοως σφοδρῶς ἔριδος μεταξύ Φαρμακίδου καὶ Οἰκονόμου, ἡ Κυβέρνησις ἔπαυσε τὸν πρῶτον ἀπὸ τῆς θέσεως γραμματέως τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, μεταθέσασα αὐτὸν ἀπὸ ἐπιτίμου καθηγητοῦ τῆς Θεολογικῆς σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου εἰς τακτικὸν τῆς φιλολογίας. Μετακληθεὶς εἰς τὸ ἀξίωμα τῆς γραμματείας τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῷ 1844, μετὰ μῆνας τινὰς παρητήθη ἕνακι γήρωσι πάσης ὑπηρεσίας καταγίνας ἀποκλειστικῶς εἰς τὰς φιλίας αὐτῷ Μούσας μέχρι τοῦ θανάτου του, ἐπισυμβάντος τῇ 21 Ἀπριλίου 1860. Ἦν δὲ ὁ Φαρμακίδης ἄγαν φιλόπατρις, νοσηρονίστατος καὶ ἀγαθώτατος, κατ' ὁμολίαν δὲ μαρτυρίαν ὁ ἀριστος τῶν τῆς ἐποχῆς ταύτης θεολόγων, ἐκδῶσας τὰ ἐξῆς σπουδαιότατα συγγράμματα: α) Καινὴν Διαθήκην μετὰ τῶν ὑπομνημάτων τοῦ Ζιγαβινού, εἰς ἑπτὰ τόμους. β) Τόμον ἢ περὶ ἀληθείας, σύγγραμμα ἐμβριθέστατον. γ) Περὶ Πάπας καὶ κατὰ τῆς κοσμικῆς αὐτοῦ ἐξουσίας, ὅπερ ἐγκατέλιπεν ἀτελής. δ) Στοιχεῖα τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης πρὸς χρῆσιν τῶν σχολείων τῆς Ἑλλάδος, μεταφράσις ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ εἰς τόμ. 4. Πρὸς δὲ πλείστ' ὅσας ἐκκλησιαστικὰς διατριβάς, ἐν φυλλαδίοις καὶ ἐν τῷ «Λογίῳ Ἑρμῆ» ἐδημοσίευσεν.

Οἰκονόμος ὁ ἐξ Οἰκονόμων ἐκ Τσαριτσάνης τῆς Θεσσαλίας, μέγας τοῦ γένους διδάσκαλος καὶ διαπρεπέστατος τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ἱεροκῆρυξ, γεννηθεὶς τῇ 27 Αὐγούστου 1780. Διδαχθεὶς παρὰ τοῦ λογίου αὐτοῦ πατρὸς Κυριακοῦ, πρεσβυτέρου κἀκείνου καὶ Οἰκονόμου, καὶ ὑπὸ Ζήση τινὸς Κόβουρα τὰ γραμματικά, τὰ ἱερά, τὴν Λατινικὴν καὶ Γαλλικὴν, προχειρίζεται ἱεροδιάκονος, ἀκολουθῶν πρεσβύτερος καὶ εἶτα, ἀποθανόντος τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, Οἰκονόμος καὶ ἱεροκῆρυξ τῆς Ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Ἀγχινοῦστατος καὶ φιλομαθέστατος τυγχάνων, διὰ μόνης τῆς ἰδίας μελέτης δεινότητος θεολόγος κατέστη, ἐντριβῆς περὶ τὴν ἀρχαιοει-

ληρικὴν, τὰ μαθηματικὰ καὶ τὴν φιλοσοφίαν· ἐδίδαξε δὲ τὸ πρῶτον ἐν τῇ σχολῇ τῆς πατρίδος αὐτοῦ, κηρύξας τὸν θεῖον λόγον καθ' ἅπασαν τὴν Θεσσαλίαν καὶ Μακεδονίαν, ὅτε καταδιωχθεὶς καὶ φυλακισθεὶς ὑπὸ τοῦ σατράπου τῆς Ἠπείρου Ἀλῆ πασᾶ ἠναγκάσθη ν' ἀπέλθῃ τῆς Θεσσαλίας, μεταβὰς τῇ προσκλήσει τῶν προκρίτων εἰς Σμύρνην, ἐνθα εἰσῆχθη εἰς τὸ φιλολογικὸν γυμνάσιον. Ἐν τῇ σχολῇ ταύτῃ ἐδίδαξεν ἐπὶ μακρὸν ὁ Οἰκονόμος τὰ ἱερά μαθήματα καὶ τὴν ἑλληνικὴν φιλολογίαν, ἔχων συνδιδασκάλους τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Στέφανον Οἰκονόμον, ἱατρὸν, καὶ τὸν σοφὸν Κούμαν, ἐξ ὧν ὁ μὲν πρῶτος ἐδίδασκε τὴν φυσικὴν ἱστορίαν, τὴν χημείαν καὶ τὴν λατινικὴν, ὁ δὲ δεύτερος τὴν φιλοσοφίαν, τὴν γεωγραφίαν καὶ τὰ φυσικομαθηματικά. Τοσαύτην δὲ φήμην ἐκτήσατο τὸ γυμνάσιον τῆς Σμύρνης ἐπὶ τῆς διδασκαλίας τοῦ Οἰκονόμου, ὥστε σωρηδὸν ἐκ τῶν ἀπωτάτων τῆς Ἀσίας μερῶν συνέτρεχον εἰς αὐτὸ μαθηταί, διὸ φθονήσαντες οἱ προϊστάμενοι τῆς Εὐαγγελικῆς σχολῆς, οἱ ἀκλονήτως ἐμμένοντες εἰς τὴν ἀρχαίαν μέθοδον, ἐξήγειραν τὸν ὄχλον κατὰ τοῦ Οἰκονόμου, ὅστις βδελυττόμενος τὰς λογομαχίας, ἀπεχώρησεν ἐκουσίως, μεταβὰς εἰς Μιτυλήνην. Τῷ 1819 ἐξελέχθη ὁ Οἰκονόμος ὑπὸ τε τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε' καὶ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου γενικὸς τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ἱεροκῆρυξ, καταπλήξας τοὺς πάντας διὰ τῆς θαυμασίου αὐτοῦ εὐγλωττίας καὶ ῥητορικῆς δεινότητος· ἀλλὰ μετὰ διετίαν, ὀλίγω πρότερον τῆς ἐκρήξεως τῆς ἐπαναστάσεως, ἀποβιβάζεται λάθρα εἰς Ὀδησσὸν ἐνθα κατέρευγον τότε οἱ πλείστοι τῶν φυγάδων Ἑλλήνων. Ἀπαγχονισθέντος τοῦ ἀτυχοῦς Γρηγορίου τοῦ Ε' καὶ τοῦ λειψάνου αὐτοῦ μεταφερθέντος εἰς Ὀδησσὸν, ὁ Οἰκονόμος ἐξεφώνησεν ἐπὶ τῆς κηδείας καὶ τοῦ μνημοσύνου τοῦ ἱεροῦ τούτου ἀνδρὸς τοὺς δύο περιφήμους ἐκείνους λόγους, οἵτινες διετέλεσαν καὶ διατελείουσιν εἰς αἰῶνας πρότυπον καὶ ὑπό-

δειγμα ῥητορικῆς τέχνης καὶ ὑπερφυσικῆς εὐφραδείας, ἀθάνατα δὲ μνημεῖα τοῦ ὄψους καὶ τῆς ἀρετῆς τοῦ μεγάλου τούτου ἱεροκέρυκος.

Ἐν Ῥωσσίᾳ διαμμένων ὁ Οἰκονόμος ἐξέδωκε δύο πλείστου λόγου ἀξία συγγράμματα, τὸ μὲν περὶ συγγενείας τῶν δύο γλωσσῶν Σλαβικῆς καὶ Ἑλληνικῆς, τὸ δὲ περὶ τῆς γνησίως προφορᾶς τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, ἀτινα τοσοῦτον ἐθαυμάσθησαν, ὥστε διάφοροι Ἀκαδημαῖαι τῆς Ῥωσσίας καὶ Γερμανίας ἐνέγραψαν αὐτὸν συνεταιρον, ὁ δὲ ἀγαθὸς καὶ φιλόμουσος Ἀλέξανδρος ὁ Α' παρέσχεν αὐτῷ ἰσόβιον σύνταξιν. Περιελθὼν τὴν Γερμανίαν καὶ Ἰταλίαν, συνεσχετίσθη μετὰ τῶν σοφῶν τῆς Ἑσπερίας ἀνδρῶν, μετὰ ταῦτα δὲ ἐγκατεστάθη εἰς Ἀθήνας, ὅπου ἠσχολεῖτο κηρύσσων τὸν θεῖον λόγον καὶ ἐκδίδων διάφορα αὐτοῦ ἔργα· τὴν δὲ 8ην Μαρτίου 1857 ἐξεμέτρησε τὸ ζῆν, τιμηθεὶς ἐν τῇ κηδείᾳ αὐτοῦ δι' ὅλων τῶν τιμῶν τῶν προσηκουσῶν εἰς τοιοῦτον φιλοπάτριδα καὶ σοφώτατον ἄνδρα. Ἐκτὸς δὲ τῶν προμνημονευθέντων συγγραμμάτων ἐξέδωκεν ὁ Οἰκονόμος καὶ τὰ ἑξῆς, ὡσαύτως θαυμαζόμενα διὰ τὴν λαμπρὰν καλλιπέπειαν καὶ τὴν ἔξοχον ἐμβρίθειαν· α') Περί τῶν τριῶν ἱερατικῶν τῆς Ἐκκλησίας βαθμῶν· β') Περί τῆς ἑρμηνείας τῶν ἐβδομηκοντα· γ') Δεσλόγον κατὰ τὸν ἱερὸν Γρηγόριον τὸν Παλαμᾶν· δ') περὶ προσκυνήσεως τῶν ἱερῶν τόπων· ε') Κτιτορικὸν τῆς μονῆς τοῦ μεγάλου Σπηλαίου· στ') Βιογραφίαν Ἀλεξάνδρου Στούρτζα· ζ') τὰ Ἀμφιλόγια τοῦ Πατριάρχου Φωτίου μετὰ σχολίων καὶ η') τοὺς μελισσταγείας καὶ ἠδυεπεῖς ἐκκλησιαστικοῦς αὐτοῦ λόγους.

Θεόφιλος ὁ Καίρης, ἄνδριος, γεννηθεὶς τῷ 1784, καὶ τὰ μὲν ἐγκύκλια διδασθεὶς ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι, ἀκολούθως δὲ τελειοποιηθεὶς ἐν Κυθωνίαις, Πίση καὶ Παρισίαις εἰς διαφόρους ἐπιστήμας, ἰδίως δὲ εἰς τὰ Μαθηματικά. Τῷ 1810

ἐπανελθὼν εἰς Ἑλλάδα ἐδίδαξεν ἐν τῇ Εὐαγγελικῇ Σχολῇ Σμύρνης καὶ ἐν Κυθωνίαις, ἐνθα ἀνεκαίνισε καὶ μεγάλως προήγαγε τὴν ἑλληνικὴν Σχολήν, μετὰ ταῦτα δὲ ἐγκαταστάς ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ συνέστησε τὸ μέγα ὄργανοτροφεῖον, ἐν ᾧ ἰφ' ἱκανὸν διετέλεισι διδάσκων. Ἐκραγείσης τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἱδραμὲν εἰς τὸν τόπον τοῦ ἀγῶνος μετὰ τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τοῦ σταυροῦ ἀνὰ χεῖρας, διεγείρων τὰ πνεύματα καὶ ἀγωνιζόμενος παντὶ σθένει ὑπὲρ τῆς γενικῆς ἐθνολογίας. Παρακολουθῶν ἐκ τοῦ συνέγγυς καθ' ὅλον τὸν ἀγῶνα τὰς περιπετείας τῶν ἀγωνιστῶν, πολλὰκις ἐτρώθη, ὑποστάς ἀπερίγραπτα δεινὰ, οὐχ ἤττον ἔμως ἐνέμεινε ὑπηρετῶν τῷ ἔθνει, μέχρις οὗ ὁ σκοπὸς τῆς ἐξεγέρσεως ἐπιτεύχθη. Φύσει εὐφραδέστατος, ἐνάρετος καὶ φιλόκωπος ὁ Καίρης ὢν, ἐπεσπάσατο σύμπαντος τοῦ ἔθνους τὴν εὐνοίαν καὶ τὴν γενικὴν ὑπόληψιν εἰς τοιοῦτον βαθμὸν, ὥστε πᾶσα συζήτησις κατέπαυε διὰ τοῦ παρομιώδους « οὐ τῷ φρονεῖ ὁ Καίρης ». Ἄλλ' ὁ τοσοῦτον ὑπὲρ τοῦ ἔθνους μογήσας, ὁ καὶ λόγον καὶ αἷμα ὑπὲρ ἡμῶν ἐξαντλήσας, ἔμελλε κακούργου δίκην ἐν τῇ εἰρητῇ τῆς Σύρου νὰ παραδώσῃ τὴν ὑστάτην πνοήν. Ὑποπτευθεὶς ὡς αἰρεσιάρχης ἀγνώστου θρησκείας καὶ προσκληθεὶς ἐπανειλημμένως ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου καὶ τῆς Κυβερνήσεως νὰ δώσῃ ἐγγράφως ὁμολογίαν πίστεως, ἠρνήθη, νομίσας τοῦτο παραβίασιν τῆς ἐλευθερίας τῆς συνειδήσεως καὶ ὑπέκρινε τῇ φυσικῇ αὐτοῦ ἰσχυρογνωμοσύνῃ, διὸ κατεδικάσθη εἰς δύο ἐτῶν καὶ ἐνὸς μηνὸς φυλάκισιν καὶ εἰς ἐπτετην ἀστυνομικὴν ἐπιτήρησιν, ἀλλὰ μετὰ μῆνας τινας τῇ 12 Ἰανουαρίου 1853 παρέδωκε τὸ πνεῦμα, προσβληθεὶς ὑπὸ κακοηθεστάτου πυρετοῦ, ἀσθενείας πολυωδύνου, προελθούσης ἐκ τῶν ἀπεριγράπτων αὐτοῦ κακουχιῶν. Ἄγνοοῦμεν κατὰ πόσον ὁ Θεόφιλος Καίρης ἦτο ἀξίος τῆς τύχης αὐτοῦ, ἀλλὰ τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι πολὺ αὐστηρὰ ἐφάνη ἡ δικαιοσύνη εἰς τὴν ἀπόφασιν αὐτῆς προκει-

μένου περί τοῦ φιλοπάτριδος τούτου ἀνδρός. Ὁ Καίρης ἐν τῇ διδασκαλίᾳ ἠκολούθησε τὴν νεωτέραν μέθοδον, συνέγραψε δὲ ἐν τῇ καθωμιλημένῃ καὶ ἐδημοσίευσεν τὰ ἐξῆς συγγράμματα: α) Στοιχεῖα φιλοσοφίας, β) Θεοσέβεια καὶ προσευχαί, γ) Μαθηματικά, (Ἀριθμητικὴ, Γεωμετρία καὶ Ποσωτικὴ=Ἀλγεβρα), δ) Φυσικὴ στοιχειώδης, ε) Φιλοσοφία, (Λογικὴ, Μεταφυσικὴ καὶ Ἠθικὴ), στ) Ποιητικὴ, ζ) Γραμματικὴ, η) Θρησκευολογία καὶ θ) Θεοσεβείας.

Βενιαμὴν ὁ Λέσβιος, σοφὸς ἱερομόναχος καὶ περιφανὴς διδάσκαλος, γεννηθεὶς ἐν τῇ κωμοπόλει Πλωμαρίῳ περί τὸ 1762 καὶ ἀποθανὼν ἐν Ναυπλίῳ τῇ 26ῃ Αὐγούστου 1824. Ἐκμαθὼν τὰ γραμματικὰ ἐν διαφόροις τῆς Ἑλλάδος σχολαῖς, τῇ συνδρομῇ τῶν Κυθωνιέων ἀπῆλθεν εἰς Ἰταλίαν, Γαλλίαν καὶ Ἀγγλίαν, ἐνθα ἠσχολήθη ἰδίᾳ εἰς τὰ Φυσικομαθηματικὰ καὶ τὴν Φιλοσοφίαν· ἐπανελθὼν δὲ εἰς Κυθωνίας συνήργησε μεγάλως εἰς τὴν ἰδρυσιν (1800) τῆς βραδύτερον διὰ τούτου περιφανοῦς γενομένης σχολῆς, ἐν ἣ ἐπὶ μακρὸν ἐδίδαξε τὰ Μαθηματικά, τὴν Φυσικὴν Πειραματικὴν καὶ τὴν Φιλοσοφίαν, τοῦ Γρηγορίου Σαράφη καὶ Εὐστρατίου Πέτρου διδασκόντων τὴν ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν. Ἐπὶ τῆς σχολαρχίας τοῦ Βενιαμὴν ἡ σχολὴ τῶν Κυθωνιῶν θαυμασίως προήχθη· διωρισθέντος ὁμοῦ τοῦ Θεοφίλου Καίρη ὡς συνδιδασκάλου τοῦ Βενιαμὴν, ἠναγκάσθη οὗτος δι' ἔριν τινὰ ν' ἀπέλθῃ εἰς Μιτυλήνην, ὅπουθεν μετέβη αὐθις εἰς Κυθωνίας, ἀλλὰ συκοφαντηθεὶς ὡς ἀθεῖζων ἐπόρευθη πρὸς ἀπολογία εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐν ἣ ἐπὶ τετραετίαν διέμεινεν. Ἰδρυθείσης δὲ ἐν Βουκουρεστίῳ τῆς ἑλληνικῆς Ἀκαδημίας ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Βλαχίας Ἰωάννου Καρατζᾶ προσεκλήθη ὁ Βενιαμὴν καθηγητὴς τῆς Φιλοσοφίας, ἀλλὰ μετ' ἐνιαυτὸν ἕνα ἀπῆλθεν εἰς Ἰάσιον, ἐνθα ἐκατηχῆθη ὑπὸ τῶν ἐταίρων τῆς Φιλικῆς Ἐταιρίας, ὑπὲρ ἧς ἀκολούθως τὰ μέγιστα εἰργάσθη. α Ἀπλοῦς ὡς ἱερεὺς τῆς ἀρχαϊκῆς ἐκ-

» κλησίας καὶ ἀτάραχος ἐνώπιον μεγάλων κινδύνων, διέτρεχε
 » τὰς νήσους Ὑδραν, Σπίτσας καὶ Μαρὰ, περιήρατο δὲ παν-
 » ταχοῦ τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα κη-
 » ρύττων ἐν ὀνόματι τῆς θρησκείας καὶ τῆς πατρίδος τὸ
 » θάρρος καὶ τὴν περιφρόνησιν τοῦ θανάτου. Αἱ προτροπαὶ
 » αὐτοῦ εἶχον τὴν εὐγλωττίαν τῆς καρδίας, τὸ δὲ παράδειγμα
 » διήγειρε πάντας εἰς μίμησιν. Διότι ἦτο ὁ μακκίριος ἐξ ἐκεί-
 » νων τῶν σπανίων ἀνδρῶν, οἵτινες ὁμιλοῦντες ὀλίγα παί-
 » θουσι τοὺς ἄλλους διὰ τοῦ χαρακτῆρος καὶ τῆς διαγωγῆς
 » αὐτῶν. Ὑποφέρων τοὺς μεγίστους κόπους, τὰς δεινοτάτας
 » στερήσεις, τὸ πᾶν προσφέρων ὑπὲρ τῆς πατρίδος καὶ οὐδὲν
 » ὑπὲρ ἑαυτοῦ φυλάττων, ἦτο ὡς λύχνος, ὅστις κατανάλι-
 » σκεται φωτίζων τοὺς ἄλλους. . . » (1) Συμμετέσχε δὲ
 ὁ Βενιαμὴν κατὰ τὸν ἐθνικὸν ἀγῶνα σπουδαίων ἀξιωμάτων,
 ἐκλεγείς ἐν μὲν τῇ Α' ἐθνικῇ συναλεύσει μέλος τοῦ βουλευτικοῦ
 σώματος, ἐν δὲ τῇ Β' μέλος τῆς ἐννεαμελοῦς νομοθετικῆς ἐ-
 πιτροπῆς. Ἐξεδόθησαν δὲ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Βενιαμὴν τὰ ἐξῆς
 ἔργα: α) Μεταφυσικὴ, β) Ἀριθμητικὴ (μόνον ὁ εἰς τόμος)
 καὶ γ) Γεωμετρικὴ Εὐκλείδου στοιχεῖα, εἰς τόμους 2.

Νεόφυτος ὁ Βάμβας, Χίος, ἔξοχος συγγραφεὺς καὶ
 διδάσκαλος, γεννηθεὶς τῷ 1770 καὶ ἐκπαιδευθεὶς, ἰδίᾳ περὶ
 τὴν Φιλοσοφίαν, ἐν Ἑλλάδι καὶ Παρισίοις. Καὶ ὁ Βάμβας,
 ὡς οἱ πλείστοι τῶν συγχρόνων σοφῶν, διττὴν ὑπηρεσίαν προσ-

(1) Ἴδε I. P. Νερουλοῦ Ἱστορίας τῶν γραμ. παρὰ τοῖς νεωτέροις Ἑλλησι σελ. 85. Περὶ τοῦ βίου τοῦ σοφοῦ καὶ λίαν φιλοπάτριδος τούτου ἀνδρός ὀλίγα μόνον πληροφορίαι σποράδην ἀπαντῶσιν, ἐσχάτως ὁμοῦ δ' ἐκπαιδευτοῦ σχολάρχης τῆς σχολῆς τῶν Κυθωνιῶν Γ. Α. Ἀριστείδης ἐξέδωκεν ἐπιμελῶς φιλοπονηθεῖσαν βιογραφίαν τοῦ Βενιαμὴν μετὰ τριῶν ἐπιστολῶν καὶ δύο λόγων αὐτοῦ. Περὶ τούτου ἴδε καὶ τὴν προμνηθεῖσαν Γραμματολογίαν τοῦ Νερουλοῦ, τὴν διαφυγοῦσαν, ὡς φαίνεται, τὴν προσοχὴν τοῦ βιογράφου.

ήνεγκε τῇ πατρίδι, μογήσας ὑπὲρ αὐτῆς ὡς διδάσκαλος καὶ ὡς ἀγωνιστῆς κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἔθνικοῦ ἀγῶνος. Ἐν τῇ διδασκαλίᾳ ἠκολούθει τὴν νέαν μέθοδον, ἐρωμένως ὑπερκαπίσας τὴν ιδέαν τοῦ φιλτάτου αὐτῷ Κοραῖ· ἐδίδασκε δὲ ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ, ἐν Κεφαλληνίᾳ, Κερκύρῃ καὶ Σύρῳ, τέλος δὲ τῷ 1837 διωρίσθη τακτικὸς καθηγητῆς τῆς Φιλοσοφίας ἐν τῷ ἐν Ἀθήναις ἔθνικῷ Πανεπιστημίῳ. Ἐτελεύτησεν ὁ Βάμβας τῇ 9 Ἰανουαρίου 1855. Συμμετέσχε δὲ τοῦ ἀγῶνος ἀκολουθήσας Δημητρίῳ τῷ Ὑψηλάντῃ « πολλῶν καὶ καλῶν γενόμενος πρόξενος τῇ πατρίδι, αὐτοσχεδίως ἐν τοῖς στρατοπέδοις » ἀγορεύων, προσκαλῶν ἐπὶ τὰ ὄπλα καὶ τὴν ἐλευθερίαν καὶ « προτρέπων τοὺς πάντας εἰς αὐταπάρησιν καὶ ὁμόνοιαν. »⁽¹⁾ Ὁ Βάμβας μετεχειρίζετο γλῶσσαν μᾶλλον ἐπιμελημένην καὶ γλαφυρωτέραν τῆς τοῦ Κοραῖ, ἐπιζήλος δὲ σαφῆνεια καὶ σπανία ἐμβρίθεια χαρακτηρίζουσι τὰ συγγράμματα αὐτοῦ, ὧν αἱ ἐπιγραφαὶ ἔχουσιν ὧδε : α) Ῥητορικὴ⁽²⁾ β) Στοιχεῖα τῆς φιλοσοφικῆς ἠθικῆς· γ) Τεχνολογικόν· δ) Συντακτικόν τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς γλώσσης· ε) Ἐσωτερικαὶ ἐνέργειαι τῆς ἐμπνεύσεως τῶν θείων γραφῶν· ε) Σημειώσεις εἰς τοὺς λόγους τοῦ Δημοσθένους· ζ) Ἐγχειρίδιον τῆς ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ ἄμβωνος Ῥητορικῆς καὶ η) Ἐγχειρίδιον ἠθικῆς. Πρὸς δὲ ἐξεδύθησαν ἐν φυλλαδίοις πᾶμπολλοὶ ἐκκλησιαστικοὶ καὶ φιλολογικοὶ λόγοι αὐτοῦ.

(1) Νεοελληνικῆς Φιλολογίας Κωνστ. Σάβα, σελ. 729.

(2) Ἡ Ῥητορικὴ αὕτη ἐστὶν ἡ τελειότερα καὶ μεθοδικωτέρα τῶν μέχρι τοῦδε παρ' ἡμῶν ἐκδοθεισῶν, « δύναται δὲ διὰ τὴν σαφῆνειαν » καὶ μέθοδον, διὰ τὴν εὐφράδειαν καὶ τὴν καθαρότητα, διὰ τὰ ἐξαιρέτα παραδείγματα ἐκ τῶν ἀρίστων συγγραφέων Ἑλλήνων » Ῥωμαίων καὶ Γάλλων, νὰ συναριθμηθῇ μετὰ τῶν κλασικῶν βιβλίων τοῦ γένους. » (Κ. Μ. Κούμα ἱστορία τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων, τόμος IB', σελίς 590.)

Γρηγόριος ὁ Κωνσταντᾶς, γνωστότατος διὰ τὴν χρηστότητα καὶ φιλομάθειαν αὐτοῦ, γεννηθεὶς ἐν Μηλιαῖς, κώμῃ τῆς Θετταλικῆς Μαγνησίας, κατὰ τὸ 1753. Παιδευθεὶς περὶ τὰ ἐγκύκλια ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ, Ζαγορᾷ καὶ Βουκουρεστίῳ, μετέβη εἰς Βιέννην, Ἄλλην καὶ Πατάβιον πρὸς τελειοποίησιν αὐτοῦ ἐν ταῖς ἐπιστήμαις, ἐπανελθὼν δὲ εἰς Ἑλλάδα ἐδίδασκεν ἐν Ἀμπελακίοις καὶ ἐν Λυκείῳ τινὶ παρὰ τῷ Πηλίῳ ὑπ' αὐτοῦ ἰδρυθέντι. Σπουδαιότατον μέρος λαβὼν ἐν τῷ ἔθνικῳ ἀγῶνι ἐτιμήθη διὰ διαφόρων ἀξιοματίων, διατελέσας καὶ ἑφορος τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως· ἐλθόντος δὲ τοῦ Κυβερνήτου διωρίσθη ὑπ' αὐτοῦ ἐπιστάτης τοῦ ἐν Αἰγίνῃ Ὀρφανοτροφείου, ὅπερ διηύθυνε μέχρι τῆς ἐλεύσεως τοῦ Ὀθωνος. Ἐκτοτε διετέλει μονάζων ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι, ἐν ἣ καὶ ἐτελεύτησεν ὑπερνενηκονταετῆς τῷ 1843. Ὁ Κωνσταντᾶς φίλος καὶ συνεργάτης τοῦ Φ. Λιππίδου ὧν μετεχειρίσθη κατὰ πρῶτον ὄρος ἐπὶ τὸ χυδαϊκώτερον ἀποκλίνον, ἀλλὰ τὰ πλείω τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ ἐγράφησαν ἐν γλώσσῃ ὁμοίᾳ πρὸς τὴν τοῦ Κοραῖ, διὸ κατετάξαμεν αὐτὸν εἰς τὸ σύστημα τούτου. « Εἶχε δὲ ὁ Κωνσταντᾶς, κατὰ τὸν μαθητὴν αὐτοῦ καὶ βιογράρον, τὸν γρηγιὸν καθηγητὴν τοῦ ἔθνους Φίλιππον » Ἰωάννου, ἤθος ἀληθοῦς φιλοσόφου καὶ τρόπον ἀρχαϊκόν. » ἦτο ἀπλοῦς, ἀκέραιος, εὐλακρῆς, χρηστός, φίλος τῆς ἀρετῆς καὶ τιμιότητος, ἐχθρὸς τῆς πονηρίας καὶ πικουρίας, » εὐεργετικὸς, πρόθυμος νὰ πράξῃ ὅ,τι εἶδοντο εἰς βοήθειαν » τινὰ ὁποιοῦδήποτε δυστυχοῦντος. Μισῶν πᾶσαν ἐπίδειξιν » καὶ πᾶν ἐπιτηδευτὸν, οὐχὶ μόνον κατὰ τὸν ἱματισμὸν ἦτο » σεμνὸς καὶ ἀκαλλώπιστος, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν διάλεκτον » ἀπερίεργος, ἀπονεύων ἐπὶ τὸ ἀγροικώτερον καὶ ἀπαίδευτον. . . . » Ὡς διατρίψας δὲ τὸν βίον αὐτοῦ ἅπαντα εἰς τὴν διὰ ζώσης φωνῆς διδασκαλίαν, μόνον ὀλίγα τινὰ φιλολογικὰ πονήματα κατέλιπε τὰ ἑξῆς : α) Νεωτέραν Γεωγραφ-

φίαν τῆς Ἑλλάδος, ἣν προσεφώνησε τῷ διαστήμῳ ἐπὶ πανουργίᾳ Ποτεμκίῳ, Ῥώσσῳ ἀρχιστρατήγῳ, ὅστις ἐπιθυμῶν νὰ ἔγῃ εἰς τὸν κατὰ τῶν Τούρκων ἀγῶνα συμμάχους τοὺς Ἑλληνας, ἐκήρυξεν ἑαυτὸν ἀνορθωτὴν τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας· ἐγράφη δὲ ἐν τῇ χυδαίᾳ γλώσσῃ, συνεργασθέντος καὶ τοῦ Φιλιππίδου· β') Ἐπιστολὰς τοῦ Συναίου, μετὰ ποικίλων σημειώσεων· γ') Φιλοθέου Πάριγγ· δ') Μετάρρασιν τῆς Λογικῆς, Μεταφυσικῆς καὶ Ἠθικῆς τοῦ Σααβίου εἰς τόμους 4· καὶ ε) τῆς Γενικῆς ἱστορίας τοῦ Ἀββᾶ Μιλλότ μετάρρασιν, ἧς δύο μόνον τόμοι ἐξεδόθησαν.

Ἄνθιμος ὁ Γαζής, περιώνυμος συγγραφεὺς καὶ ἐπιφανὴς διδάσκαλος, γεννηθεὶς ἐν Μηλιαῖς τῷ 1758 καὶ ἐκπαιδευθεὶς ἐν τῇ σχολῇ τῆς πατρίδος αὐτοῦ, Ζαγορά καὶ ἐν Βιέννῃ, ὡς ὁ φίλος αὐτοῦ καὶ συμπολίτης Κωνσταντᾶς. Καίπερ πενόμενος καὶ ἐστερημένος πάσης προστασίας ἠδυνήθη διὰ τῆς ἀκραδάντου αὐτοῦ ἐπιμονῆς καὶ τῆς θαυμασίου φιλοσοφίας νὰ προσκτίσῃται βαθείας ἐπιστημονικῆς γνώσεως, αἵτινες κατατάσσουσιν αὐτὸν ἐν τῇ πρώτῃ τάξει τῶν ἐκ τοῦ κλήρου λογίων. Ἀκούσωμεν δ' ἐπ' ὀλίγον αὐτοῦ τοῦ Γαζῆ διηγουμένου τὰ κατὰ τὴν παιδικὴν αὐτοῦ ἡλικίαν· « Ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν »
 » μὲ ἐπέπληξεν ἡ μήτηρ μου, διότι ἔδαπνήσα τὴν νύκτα τὸ
 » ἔλαιον πρὸς μελέτην· ἀλλ' ἐγὼ, κερδίσα τὴν προτερσίαν
 » ἕνα παρᾶν ἐξ ἐπιστολῆς, ἣν ἐγραψα ζηνητευμένης τινὸς γυ-
 » ναικὸς πρὸς τὸν σύζυγόν της, ἠγόρασα διὰ τοῦ παρᾶ μου
 » ἔλαιον, μετεσχημάτισα ἐν ὄστρίδιον εἰς λύχνον καὶ τὴν ἐπιού-
 » σαν ἔδαπνήσα ἐκ τῆς περιουσίας μου· εὐτυχῶς δὲ τὸ ἔρ-
 » γον τοῦ γραφέως τοιούτων ἐπιστολῶν ἦτο ἀδύνατον ἐκτοτε
 » νὰ μὴ μοῦ ἀποφέρῃ καθ' ἐλάχιστην ἕνα παρᾶν. » Οὕτως ἐπροσ-
 » πορίζοντο τὰ πρὸς τὸ ζῆν οἱ αἰοίδιμοι ἐκεῖνοι ἄνδρες, ἵνα ἐκ-
 » νοποιῶσιν ἐν μέρει τὴν ἀπεριόριστον αὐτῶν φιλομάθειαν· ἦσαν
 » ἅπαντες Κλεάνθειοι Φρεάντλεις, τὴν μὲν νύκτα ἀπασαν πνευ-

ματικῶς τρεφόμενοι, τὴν δὲ ἡμέραν ὁ, τιδήποτε ἐντιμον ἐπάγ-
 γελμα μετερχόμενοι, ἐν' ἐπαρκῶσιν εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς νυ-
 κτός. Ἀποκτῶντες δὲ διὰ τοιούτων βυσιῶν καὶ μόχθων ἴσα-
 νὰς γνώσεις, ἕνα μόνον σκοπὸν προετίθεντο, ἕνα μόνον πολι-
 κὸν ἀστέρα ἐν τῷ βίῳ αὐτῶν ἐγίγνωσκον, τὸν φωτισμὸν καὶ
 τὴν ἀνάστασιν τοῦ δούλου αὐτῶν ἔθνους. Τοιοῦτοι πάν-
 τες οἱ λόγοι, ὧν ἀνωτέρω ἐμνημονεύσαμεν, τοιοῦτος καὶ Ἄν-
 θιμος ὁ Γαζής. Καὶ αὐτὸς ἀπέρωσε τὴν ζωὴν του ὑπὲρ τῆς
 ἐξεγέρσεως τοῦ ληθαργούντος ἔθνους, καὶ αὐτὸς ἐν τῷ ἐθνικῷ
 ἀγῶνι διέπραξεν ὅ, τι μέγας πατριώτης ἠδύνατο νὰ πράξῃ. Τίς
 ἢ ἀνάγκη νὰ ταυτολογῶμεν; Ἄλλως τε ὁ βίος τοῦ σοφοῦ Γα-
 ζῆ ἔχει πολλὴν τὴν σχέσιν πρὸς τὸν τοῦ συμπολίτου, συμμα-
 θητοῦ καὶ συνεργάτου αὐτοῦ Κωνσταντᾶ, οὗτινος τὴν βιογρα-
 φίαν προετῆξαμεν. Ἄλλ' ἡ μείζων ἀξία τοῦ Γαζῆ ἐγκραται ἐν
 τοῖς σοφοῖς αὐτοῦ συγγράμμασι, περὶ ὧν ἐνταῦθα διαλαμβά-
 νομέν τινα. Ἐν Βιέννῃ διατρίβων πρῶτον μὲν ἐξέμαθεν χριστα
 τὴν Γερμανικὴν καὶ κατέγινεν ἰδίως εἰς τὰς φυσικὰς ἐπι-
 στήμας, ἀκολούθως δὲ ἐξέδωκε τὰ ἐξῆς συγγράμματα· α)
 Γραμματικὴν τῶν φιλοσοφικῶν ἐπιστημῶν τοῦ Benjamin
 Martin, εἰς τόμους 2. β') Ἑλληνικὴν Βιβλιοθήκην, εἰς τό-
 μους 7. γ') Λεξικὸν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης τρίτομον, γνω-
 στότατον παντὶ Ἑλληνι σπουδαστῇ. δ') Γραμματολογίαν τῶν
 ἀρχαίων, ε) Πίνακα γεωγραφικὸν τῆς Ἑλλάδος μετὰ τῶν
 παλαιῶν καὶ νέων ὀνομάτων, ἕτερον πίνακα τῆς Εὐρώπης
 κ.τ.λ. Ἄλλὰ τὸ ἔργον ἐκεῖνο, δι' οὗ ὁ Γαζής κατέστη μέγας
 εὐεργέτης τοῦ ἔθνους καὶ γνωστὸς τοῖς πᾶσιν, εἶναι ἡ ὑπ' αὐ-
 τοῦ ἐν Βιέννῃ σύστασις τοῦ ὑπὲρ πάντα λόγον ἀνωτέρου περιο-
 δικοῦ συγγράμματος «Ὁ Λόγιος Ἑρμῆς», ὅπερ περιέχον σο-
 φὰς διατριβὰς τῶν ἐξοχωτέρων τοῦ ἔθνους λογίων, ἀπένειμα
 τῇ πατρίδι ὠφέλειαν ἐφ' ἑκατὸν ἐκαίνας, ἣν ἐπροξένησαν τὰ
 πολύτιμα τοῦ Κοραῆ προλεγόμενα. Ὡς ἐκεῖνα καὶ τὸ ἔθνω

φελές τούτο σύγγραμμα πανταχοῦ γῆς ἑλληνικῆς ἀναζωπύρησε τὸ ἔθνικόν αἶσθημα, διήγειρε τὸ φρόνημα καὶ ἐν γενεῖ σωτηριωδῶς ἐπέδρασαν ἐπὶ τῆς εἰς ἀποτελεσματικὴν ἐνέργειαν τροπῆς ἡμῶν.

Καὶ οὗτοι μὲν οἱ ἐκ τοῦ κλήρου ἔξοχοι συγγραφεῖς καὶ μεγάλοι τοῦ γένους διδάσκαλοι, οἱ παραδεχθέντες ἐν τε τῇ διδασκαλίᾳ καὶ τῇ γλώσσει τὴν νεωτέραν καὶ ὑγιεινέραν μέθοδον ἐφειξῆς γράφομεν τινα ἐπιτροχάδην περὶ δύο τῶν διασημοτέρων τοῦ ἔθνους ἀνδρῶν, τοῦ Κωνσταντίνου Μιχαήλ Κούμας καὶ Γεωργίου τοῦ Γανναδίου.

Ὁ μὲν πρῶτος τῶν δύο τούτων ἀειμνήστων Ἑλλήνων ἐγεννήθη ἐν Λαρίσσει τῷ 1777, ἐκ γονέων εὐπορούντων, ἐξεπαιδεύθη δὲ ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ, ἐν Τυρνάβῳ, παρὰ τῷ μημονευθέντι Πεζάρῳ, καὶ ἐν Βιέννῃ, ἰδίᾳ περὶ τὰς μαθηματικὰς ἐπιστήμας. Διδάξας ἐν Τσαριτσάνῃ καὶ Ἀμπαλακίοις, μετέβη εἰς Βιέννην πρὸς τελειοποίησιν τῶν σπουδῶν αὐτοῦ καὶ ἐκδοσιν διαφόρων συγγραμμάτων, ἀκολούθως δὲ προσκληθεὶς εἰς Σμύρνην ὑπὸ τῶν προϋχόντων συνέστησεν ἀπέναντι τῆς Εὐαγγελικῆς σχολῆς νέαν, ἧς διαλυθεῖσας μετὰ μικρὸν ταῖς ῥαδιουργίαις τῶν προϊσταμένων τῆς Εὐαγγελικῆς σχολῆς, ἱδρυσεν ἰδιωτικὴν τῇ συνδρομῇ τῶν Σμυρναίων, τὸ γνωστὸν Φιλολογικὸν Γυμνάσιον, ἔχων συνεργάτας τὸν ἀειμνήστον Οἰκονόμον καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Στέφανον. Ἐνσκήψαντος τῷ 1812 τοῦ λοιμοῦ, ὁ Κούμας κατέφυγεν εἰς Χίον, ἐξ ἧς ἀπέηλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, προσκληθεὶς ἐπανειλημμένως ὑπὸ τε τοῦ Πατριάρχου Κυρίλλου καὶ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου. Τῇ 1 Σεπτεμβρίου 1814 ἐγκαθιδρύθη ἐπίσημος σχολάρχης τῆς ἐν Ξηρᾷ Κρήνῃ Μεγάλῃς τοῦ Γένους Σχολῆς, συμβοηθὸν ἔχων τὸν σοφὸν Νικόλαον Λογάδην· ἀλλὰ μετ' εὐδόκιμον διδασκαλίαν ἐνὸς καὶ ἡμίσεως ἔτους δυσχερεστηθεὶς ὁ Κούμας ἐνεκα ἀναφρεισῶν διχονοιῶν, ἀπῆρεν εἰς Σμύρνην, ἀκολούθως δὲ

μετὰ διατίαν εἰς Βιέννην πρὸς δημοσίευσιν τῶν ὑπ' αὐτοῦ φιλοπονηθέντων ἔργων. Ἐπιθυμῶν δὲ νὰ ἐπισκεφθῇ καὶ τὰς λοιπὰς μεγαλοπόλεις τῆς Γερμανίας, μετέβη τῷ 1819 εἰς Λειψίαν, εἶτα δὲ εἰς Βερολίνον, Γοττίγγην, Ἐιδελβέργην καὶ Μόναχον, ἐνθα συνεσχετίσθη μετὰ τῶν περιωνύμων Γερμανῶν, Κρυγίου, Οὐολφίου, Βουτμάνου, Βεγκέρου, Κρεϋστέρου, Θειρσίου καὶ Σχελιγγίου. Τραχύτην δ' ὑπόληψιν ἀπέκτησεν ἐνεκα τῶν πολιειδῶν αὐτοῦ γνώσεων, ὥστε αἱ μὲν Ἀκαδημαῖαι τοῦ Βερολίνου καὶ Μονάχου ἀνηγόρευσαν αὐτὸν ἑταῖρον, τὸ δὲ Πανεπιστήμιον τῆς Λειψίας οἶκον καὶ ἄνευ τῶν νενομισμένων διατυπώσεων διδάκτορα τῆς φιλοσοφίας καὶ τῶν κλῶν τεχνῶν. Ἐπανακάρψας εἰς Σμύρνην τῷ 1820 πρὸς κατασίγασιν τῶν μεταξὺ δημογερόντων καὶ Φιλολογικοῦ Γυμνασίου ἐπισμασῶν ἐρίδων, μετὰ τὴν ἐκρηξιν τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἀπέδρα εἰς Τεργέστην ἀπωλέσας ἀπασαν τὴν περιουσίαν αὐτοῦ. Εἰς Αὐστρίαν διέμεινεν ὁ Κούμας μέχρι τοῦ 1834, καταγιγνώμενος εἰς τὴν ἐκδοσιν τῶν πολυπληθῶν αὐτοῦ ἔργων, ὅτε προσκλείεται ἐπίσημος εἰς Ἑλλάδα ὡς κοσμητὼρ τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως. Ἀποποιηθεὶς ὅμως ὁ Κούμας τὸ περίβλεπτον τούτο ἀξίωμα, ἐπανῆλθεν εἰς Τεργέστην ἀναδεξάμενος τὴν σχολαρχίαν τῆς Ἑλληνικῆς σχολῆς, τῇ δὲ 1 Μαΐου 1836 μετέστη τῶν τῆδε καὶ ὁ ἀσίδυμος οὗτος ἀνὴρ, ὑποκύψας εἰς τὸν λυμαινόμενον τότε τὴν Εὐρώπην βροτολοιγὸν λοιμὸν. Ὁ Κούμας ἦν εἰς τῶν πολυγραφικωτάτων καὶ σοφωτάτων τοῦ ἔθνους ἀνδρῶν, εὐθαρσῶς δὲ δύναται τις ἐν τῇ βαθμολογικῇ τῶν λογίων ἡμῶν κλίμακι ν' ἀποδώσῃ αὐτῷ τὰ δευτερεῖα. Ἐν τε τῇ γλώσσει καὶ τῇ διδασκαλίᾳ ἠσπάσθη τὸ νεώτερον σύστημα, θαυμάσας καθ' ἅπαντα τὸν βίον αὐτοῦ τὸν Κοραῆ, ἐν προσηπᾷθησεν ἀείποτε νὰ μιμηθῇ. Ἀντιθέτως δὲ πρὸς τοὺς πλείστους τῆς ἐποχῆς ἐκείνης λογίους, περιοριζομένους εἰς μόνην τὴν διὰ ζώσεως φωνῆς διδασκαλίαν, διέ-

τριψε τὸ πλείστον τοῦ βίου αὐτοῦ εἰς τὴν συγγραφὴν τῶν πολυτίμων αὐτοῦ πονημάτων, ἐξ ὧν ἐξεδόθησαν μέχρι τοῦδε τὰ ἀκόλουθα, ἀνερχόμενα εἰς τόμους 47. α) Κωνικῶν τομῶν ἀναλυτικῆ πραγματεία τοῦ Ἀέβζ Καλλου. β) Σειρὰ μαθηματικῶν καὶ φυσικῶν πραγματειῶν τ. 8. γ) Ἀδῆτου χημείας ἐπιτομὴ, τ. 2. δ) Σύνοψις πειραματικῆς φυσικῆς. ε) Βελλάνδου Ἀγάθων, τ. 3. στ) Σύνταγμα φιλοσοφίας, τ. 4. ζ) Γεννεμάνου ἱστορία τῆς φιλοσοφίας. η) Σύνοψις ἱστορικῆς χρονολογίας. θ) Σύνοψις παλαιᾶς γεωγραφίας με 3 πίνακας. ι) Σύνοψις ἐπιστημῶν ἀριθμητικῆς, γεωμετρίας, νεωτέρας γεωγραφίας ἀστρονομίας, λογικῆς καὶ ἠθικῆς. ια) Λεξικόν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης τ. 2. ιβ) Βελλάνδου Ἀβδηρίτσι τ. 2. ιγ) Ἱστορία τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων, τ. 12. ιδ) Γραμμικὴ ἑλληνικὴ. ιε) Ἀδριανοῦ Βάλλθη γεωγραφία, τ. 5. καὶ ιστ) Ρεϊμέρου ἑλληνογερμανικόν λεξικόν.

Ὁ δὲ Γεώργιος Γεννάδιος, ὁ ἐκ Δολιχνοῦ τῆς Ἠπείρου, παιδευθεὶς ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι, Βουκουρεστίῳ καὶ Λειψίᾳ, ἐδίδαξε Φιλολογίαν καὶ Θεολογίαν εἰς Βουκουρέστιον, μετὰ τοῦ Νεοφύτου Δούκα, εἰς Ὀδησσὸν καὶ εἰς Αἴγιναν, βραδύτερον δὲ εἰς Ἀθήνας ἐν τῷ ἔθνικῳ Πανεπιστημίῳ καὶ ἐν τῇ Ριζαρίῳ Ἐκκλησιαστικῇ σχολῇ, ἧς ἡ ἰδρυσις καὶ προαγωγὴ κατὰ μέγα μέρος τούτῳ ὀφείλεται. Ὁ Γεννάδιος ἀναμφ. λέκτως ἐστὶν εἰς τῶν μεγίστων διδασκάλων τοῦ γένους ἡμῶν, καθότι εἶπερ τις ἄλλος γονίμως ἐπὶ πεντηκονταετίαν εἰς διαφόρους τῆς Ἑλλάδος σχολὰς διδάξας, παρεσκεύασε τῇ πατρίδι τοὺς σοφωτέρους καὶ διαπρεπεστέρους τῶν νῦν ἀμαζόντων ἀνδρῶν. Ἀλλὰ τὸ ἀθάνατον τοῦ ἀνδρὸς μεγαλαίον δὲν ἐγκαιτται ἐνταῦθα. Ἐν τῷ ἔθνικῳ ἐκείνῳ τοῦ 1821 ἀγῶνι, καθ' ὃν ἐκ τῆς νάρκης ἐξεληθόντες ἀπητούμεν τὴν ἀνάκτησιν ἀπαρχαράπτων δικαίων, ὁ Γεννάδιος, ψυχὴ εὐγενῆς, καρδίᾳ ἐνθουσιώδους, ὅλος φιλοπατρία, ἐγκαταλιπὼν τὴν διδασκαλικὴν ἑδραν,

κατῆλθεν εἰς τὴν κονίστραν ταχύς, ὅπλα ἔχων ἀπλᾶ τὸ φαινόμενον, ἀλλ' ὄντως τὰ ἰσχυρότερα πάντων, τὰ ὅπλα τοῦ λόγου, ἀλλὰ λόγου ὄντος φωνὴ τῆς καρδίας. Δὲν ἐπιχειροῦμεν νὰ παραστήσωμεν πολεμοῦντα τὸν Γεννάδιον ἐν τοῖς πεδίοις τῆς μάχης, τοῦτο ἐκ μέρους ἡμῶν θὰ ἦτο βεβήλωσις· ἀλλ' ἀπλῶς παρέχομεν δύο τεκμήρια τῆς ἀπείρου φιλοπατρίας τοῦ ἀνδρὸς, κταδεικνύοντες διὰ τούτων τοὺς λόγους, δι' οὓς τὸ ἔθνος ἀνέγραψεν αὐτὸν ὑπέρτατον αὐτοῦ εὐεργέτην. . . . Τοῦ ἡρώου Μεσολογγίου πεσόντος τῷ 1826, ὀλεθρία ἀπόγνωσις κατέλαβεν ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα. Ὁ Γεννάδιος ἀκούσας τὸ ἀπαίσιον τοῦτο, τὸ πρῶτον ἐδάκρυσεν, ἀλλὰ προαισθανθεὶς τὰ δεινὰ ἀποτελέσματα τῆς γενικῆς ἀποθαρρύνσεως ταύτης, ἀμέσως προσκαλεῖ εἰς δημοσίαν τοῦ Ναυπλίου πλατείας τὰ ἀτυχῆ ἐκείνα τῆς πεσούσης πόλεως λείψανα καὶ στριχθεὶς ἐπὶ κορμοῦ γηραιοῦ πλατόνου, ἀρχεται ὧδε· «ἀ»
 » δελφοί, ἡ πατρίς καταστρέφεται, ὁ ἀγὼν ματαιοῦται, ἡ
 » ἐλευθερία ἐκπνέει. Ἀπαιτεῖται βοήθεια σύντομος· πρέπει οἱ
 » ἀνδρεῖοι αὐτοὶ οἱ φαγόντες πυρίτιν καὶ ἀναπνεύσαντες φλόγας,
 » καὶ ἤδη ἀργοὶ καὶ λιμώττοντες μᾶς περιστοιχίζουσι,
 » νὰ σπεύσωσιν ὅπου νέος κίνδυνος τοὺς καλεῖ. Πρὸς τοῦτο
 » ἀπαιτοῦνται πόροι, καὶ πόροι ἐλλείπουσιν. Ἀλλ' ἂν θέλωμεν
 » νὰ ἔχωμεν πατρίδα, ἂν ἤμεθα ἄξιοι νὰ ζῶμεν ὡς ἄνδρες
 » ἐλεύθεροι, πόρους εὐρίσκομεν. Ἄς δώσῃ ἕκαστος ὅ,τι ἔχει
 » καὶ δύναται. Ἴδου ἡ πενιχρὰ εἰσφορὰ μου. Ἄς μὲ μιμηθῆ
 » ὅστις θέλει!» Ἐξαγαγὼν δ' ἐκ τοῦ κόλπου τὸ πενιχρὸν βαλάντιον, ἐκένωσεν αὐτὸ κατὰ γῆς, ἐκφωνῶν· «Ἴδου, πᾶν ὅ,τι
 » ἔχω, τὸ προσφέρω εὐχαρίστως! ἀλλ' οὐχί, ἐφεύσθη, δὲν
 » προσέφερον εἰσέτι τὸ πᾶν ἔχω καὶ ἄλλο τι νὰ προσφέρω,
 » καὶ προσφέρω ἐμυτὸν· τίς θέλει νὰ μὲ ἐνοικιάσῃ ὡς διδάσκαλον
 » τῶν τέκνων του ἐπὶ τέσσαρα ὅλα ἔτη; ἄς καταβάλῃ ὅσον θέλει ὡς τίμημα, ἢ ὡς ἐνοίκιον τῶν διδασκα-

» λικῶν κόπων μου καὶ ἀμέσως τὸν ἀκολουθῶ (1).» Ἡ γλυκαῖα καὶ συμπαθὴς τοῦ Γενναδίου φωνὴ ἐπὶ τοσοῦτον συνεκίνησε καὶ ἠλέκτρισε πάντας, ὥστε πᾶν τὸ ἐπ' αὐτῶν προθύμως συνεισέφερον οὗτοι ὑπὲρ τῶν γυμνῶν καὶ λιμωττόντων τοῦ Μεσολογγίου φοιτῶν. Οὕτως ἐγνώριζεν ὁ μέγας ἐκεῖνος ἀνὴρ ἐν καιρῷ ἐθνικῆς ἀνάγκης νὰ ἐκμεταλευθῆται ὑπὲρ τῆς πατρίδος τὰ πλούτη ἀπάντων.

Τὴν δ' ἐπαύριον κατὰ τὴν λειτουργίαν μὴ βλέπων ὁ Γενναῖος παρισταμένως γυναῖκας καὶ νοήσας ὅτι ἐκ φόβου ἀπουσιάζουσι, πλήρης θυμοῦ καὶ διὰ βροντώδους φωνῆς ἀνεβόησε ταῦτα, ἀποτεινόμενος πρὸς τὰ ἐκεῖ συνηθροισμένα παιδιὰ·

« Δυστοχῇ παιδιὰ, » ἀνέκραξε μὲ φωνὴν κλονίσασαν τοὺς θόλους τῆς ἐκκλησίας· « γονατίσατε· σὰς ἐγκατέλειψαν αἱ μητέρες σας! Ἡ » ξεύρουσιν ὅτι ὁ Ὀθωμανὸς σφάζει καὶ ἀνδραποδίζει, ὅτι αὐριονθὰ » ἔλθῃ νὰ σύρῃ καὶ σὰς εἰς αἰχμαλωσίαν, ἀλλ' ἀδιαφοροῦσι, φειδω- » λευόμεναι ὀλίγου χρυσίου. Ἄλλος προστάτης δὲν σὰς μένει ἐπὶ » τῆς γῆς, ἀπὸ τὸν κοινὸν προστάτην. » Καὶ τὰ παιδιὰ, μὴ τολμήσαντα νὰ παρακούσωσι τὴν ἐπιτακτικὴν ἐκείνην φωνὴν, ἐγονάτισαν ὅλα. Ἀποκαλύψας δ' ἐκεῖνος τὴν κεφαλὴν του, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑψώσας πρὸς οὐρανόν. « Ὑψιστε Θεέ, » ἀνεφώνησε, « Σὺ » ὁ προστάτης τῶν ἀθῶων καὶ τῶν μὴ ἐχόντων καταφυγὴν, μὴ ἐγ- » καταλείψῃς καὶ Σὺ τὰ παιδιὰ ταῦτα, τὰ προσπίπτοντά Σοι. » Σῶσον αὐτὰ ἀπὸ αἰχμαλωσίας δεσμῶ. Οἱ ἄνθρωποι τὰ παρήτη- » σαν, ἐπίβλεψον ἐπ' αὐτὰ, καὶ ἐπίβλεψον ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος, καθ' » ἧς πάντες ἐξανέστησαν, ἦν παρορῶσιν, ἦν προδίδουσιν αὐτὰ τῆς τὰ » τέκνα. Δὸς, παρὰ τὰς βουλὰς τῶν ἀνθρώπων, νὰ ἐπιλάβῃς ἐπ' αὐ- » τῆς πάσης ὁ ἥλιος τῆς ἐλευθερίας, καὶ νὰ τελειωθῇ ἡ Σὴ δύναμις· » τὰ δὲ παιδιὰ ταῦτα, πολλῆται ἐλεύθεροι, νὰ τὴν ὑπηρετήσωσι ποτε » ἐν πίστει καὶ εὐλακρινείᾳ, πρὸς σωτηρίαν αὐτῆς καὶ πρὸς δόξαν » σου αἰωνίαν! Ἡ, ἂν ὁ πάντορος Σὺ γινώσκῃς, ὅτι πέπρωται εἰς » ἀγενῆ τραπέντα αἰσθήματα, εἰς ἰδιοτέλειαν αὐξηθέντα καὶ φιλαρ- » χίαν, νὰ γίνωσι ποτε δεινῶν τῆ πατρίδι παραίτια, παράδος τα » μᾶλλον εἰς τῆς μαχαίρας τὸ στόμα, καὶ παράδος καὶ ἐμὲ εἰς αὐ-

(1) Α. Ν. Γούδα, παραλλήλων βίων τ. 6' σελ. 323

» τὸ. πρὶν ἰδῆ ἐκ νέου τῆς Ἑλλάδος τὴν δουλικὴν ἡμέραν καὶ σα- » πείνωσιν! »

Καὶ τοιαῦτα εὐχόμενος, ἐρρίφθη ἔξω τῆς ἐκκλησίας, ἀφείς τὸν λαὸν καταπεπληγμένον καὶ δακρυβροοῦντα, καὶ αἱ συνεισφοραὶ ἐπανελήφθησαν βραχδιαίτεροι ἢ τὴν χθές, καὶ αἱ κυρίαὶ ἔπεμπον μετὰ πάσης προθυμίας οὐ μόνον χρημάτων ποσότητος, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς τῶν τοῦς νυμφικῶς δακτυλίου, καὶ αὐτοὺς τοῦς κόσμους τῶν κεφα- λῶν τῶν.

Τοιαύτη ἡ τοῦ εὐγενοῦς τούτου πατριώτου ἐπιβροῆ εἰς τὸ ἐξάπτειν καὶ ἀναπτύσσειν τὸ αἰσθημα τοῦ πατριωτισμοῦ εἰς ἔργα ἀφοσιώσεως, ὥστε δι' αὐτῆς οὐ μόνον τὴν τότε ἔδραν τῆς κυβερνήσεως ἔτωσε, καὶ τὴν κυβερνητικὴν αὐτὴν ἀμηχανοῦσαν ἔσωσεν, ἀλλὰ καὶ πατὴρ τῆς ὅλης πατρίδος ἀνεδείχθη ὁ Γενναῖος· διότι διὰ τῶν αὐτῶν πόρων ἐξωπλίσθη καὶ ἐξεπέμφθη ὑπὸ τὸν ἔνδοξον Καρχήσκακην στρατῶς, ἐπανορθώσας τὸν σχεδὸν ἤδη ἀπεγνωσμένον ἀγῶνα, καὶ ἐπαναγαγὼν τὴν νίκην ὑπὸ τὰς τεταπεινωμένας τῶν Ἑλλήνων σημαίας. Ὅπως ἦ πλήρης ἡ ἐκστρατεία ἀνεγνωρίσθη καὶ ἡ ἀνάγκη μορφώσεως ἰππικοῦ τάγματος, καὶ τοῦτο ἐγένετο ἀφορμὴ νέου δημοτικοῦ θριάμβου τοῦ Γενναδίου.

ὑπὸ κηρύκων συγκληθεῖς, συνῆλθεν αὐθις ὁ λαὸς ὑπὸ τὴν πλατάνον τοῦ Ναυπλίου, ἀνυπόμονος ν' ἀκούσῃ τὸν ἀγκυπητὸν του βήτορα, γενναῖόν τι καὶ ὠρέλιμον συμβουλευόντα· οὗτος δὲ, ἀφοῦ ἐξέθηκε τῶν κοινῶν πραγμάτων τὸν κίνδυνον καὶ τὴν θέσιν, καὶ τὴν ἀνάγκην μορφώσεως ἰππικοῦ, — « Ἀλλὰ, ποῦ, » εἶπε, « θέλομεν » εὔρει τοὺς ἵππους; Ἐδῶ βλέπω πολλοὺς καὶ προὔχοντας καὶ ὀ- » πλάρχηγους, τρέφοντας ἀνὰ δύο καὶ τρεῖς ἵππους, καὶ κοιμπάζον- » τας ἐπὶ τούτῳ ἐν ταῖς ὁδοῖς; ὅστις ἔχει ἵππον διὰ τρυφήν καὶ ἐ- » πίδειξιν, καὶ δὲν τὸν προσφέρει εἰς τῆς πατρίδος του τὴν ἀνάγκην, » εἶναι ἀνάξιος νὰ λέγηται αὐτῆς προὔχων, ἢ νὰ φέρῃ τὸ ξίφος » τοῦ ἀρχηγοῦ. Διὰ τῶν ἵππων τούτων δυνάμεθα νὰ μορφώσωμεν » ἰππικόν· τοὺς λαμβάνομεν; » — « Τοὺς λαμβάνομεν » ἀνέκραξε μὲ φωνῇ ὁ λαός. — « Καὶ ἂν δὲν μᾶς τοὺς δώσωσι, τοὺς λαμβάνο- » μεν διὰ βίας, » ἀπεκρίθησαν χιλιάδες στομάτων. « Ἄγετε λοι- » πόν, » διάταξεν ὁ κινῶν τὸν λαὸν ἐκεῖνον, ὡς ἡ λαίλαψ κινεῖ τὰ κύματα. Ἀλλὰ πρὶν ἢ προφθάσῃ νὰ ἐκτελεσθῇ ἡ δεινὴ ἐντολὴ, τριακόσιοι ἵπποι εἶχον κομισθῆ εἰς τὴν πλατεῖαν διὰ συνεισφορᾶς ἐκουσίου. Τότε καλέσας ἐκ τοῦ πλήθους ὀνομαστὴ τὸν Χατζῆ Μι-

χάλην — « Σὺ, » τῷ εἶπεν ὁ Γεννάδιος, « εἶσαι ἄξιός να διευθύνῃς
» τὸ ἱππικόν· λάβε τοὺς ἵππους τούτους, ὀργάνισον αὐτοὺς, καὶ ἀ-
» ναχώρητον ὄσον τάχος ».

Οὕτως ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις τῶν ἐσχάτων κινδύνων, αἵτινες ἀ-
ναδεικνύουσι τῶν ἀνδρῶν τὴν ἀξίαν καὶ τὴν ἀρετὴν, ὁ Γεννάδιος,
Δημοσθένης τοῦ ἐλληνικοῦ ἀγῶνος ἀναδειχθεὶς, διὰ τῆς ἀτρομῆτου
παρρησίας, ἦν τῷ ἐνέπνεεν ἢ συναίσθησις τοῦ καθήκοντος, καὶ διὰ
τῆς λάβρου τοῦ εὐγλωττίας, ἣτις ἐξεχεῖτο ἐκ καθαρῆς πηγῆς, τῆς
ἐνθουσιώδους καὶ ἐναρέτου καρδίας του, κατῆρτη δύναμις, ἣτις στρα-
τηγούς ἐνεκαθίστα, τὸν λαὸν δι' ἐνὸς λόγου ἤγε καὶ ἔφερε, τῷ στρα-
τῷ ἐπεβάλλετο· ἀντετάσσετο κατὰ μέτωπον τοῖς ὀπλαρχηγοῖς καὶ
τοῖς προὔχοσι, καὶ ὑψοῦτο ὑπὲρ αὐτὴν τὴν τότε ἀνίσχυρον καὶ
κλονιζομένην κυβέρνησιν (1)

Ἄλλ' ὁ ἀθάνατος οὗτος ἀνὴρ μὴ ἀρκοῦμενος εἰς ὅσα ὑπὲρ
τοῦ ἔθνους ζῶν ἐποίησεν, ἠθέλησε καὶ μετὰ θάνατον νὰ ὠφελή-
αὐτό, καταλιπὼν τὰ ἐξῆς σπουδαιότατα συγγράμματα· α) Φραγκίσκου Σοαβίου, στοιχειώδη πραγματεία, περὶ τῶν
χρεῶν τοῦ ἀνθρώπου, μετῴρασιν ἐκ τῆς ἰταλικῆς· β) Καρό-
λου Τραυγότου Θείμη, πρώτην τροφήν τοῦ ὑγινοῦς ἀνθρωπί-
νου νοῦς, μετῴρασιν ἐκ τῆς γερμανικῆς. γ) Λόγους εἰς τὰς
ἐξετάσεις τῶν ἐν Ὀδησῶ καὶ Βουκουρεστίῳ ἐλληνικῶν σχο-
λείων. δ) Γραμματικὴν ἐλληνικὴν. ε) Σύνοψιν ἱερᾶς ἱστορίας.
στ) Ἑλληνικὴν γραμματολογίαν, μετῴρασιν ἐκ τῆς γερμανι-
κῆς. ζ) Σύνοψιν γενικῆς ἱστορίας, ἐκ τοῦ γερμανικοῦ. η) Κα-
τήχησιν Δαρβάρειως· καὶ θ) Φ. Κιανήρου, Ἑλληνικὰ, τὰ ἐξαι-
ρετώτερα τῆς ἐλληνικῆς ἱστορίας μέχρι τοῦ Πελοποννησιακοῦ
πολέμου.

Μνημονεύσαντες ἤδη τῶν κατὰ τὸν ἐθνικὸν ἀγῶνα διαπρε-
πιστάτων λογίων ἡμῶν, κρίνομεν οὐχὶ ἄσκοπον ὡς ἐν ἐπιμέτρῳ
νὰ εἴπωμεν βραχέα τινὰ περὶ τῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην
ἰδρυθεισῶν σχολῶν, περὶ τῆς ἐσωτερικῆς καταστάσεως αὐ-

τῶν καὶ περὶ τῶν διδασκτικῶν μεθόδων, συμπληροῦντες οὐ-
τως ὅσα περὶ ἐκπαιδευτικῶν ἰδρυμάτων μέχρι τοῦδε ἀνε-
φέρομεν.

Ἡ πρὸς πολλαπλασιασιν τῶν ἐθνικῶν σχολείων εὐγενῆς
καὶ γενναίας ἐκείνη κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα σύμπαντος
τοῦ ἔθνους κίνησις, ἢ τοσοῦτον τελεσφορήσασα, οὐ μόνον οὐ-
δύλως κατευνάσθη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρόντος αἰῶνος,
ἀλλὰ καὶ ἐπὶ μᾶλλον ἐνισχύθη διὰ τῶν μεγάλων τοῦ ἔθνους
εὐεργετῶν καὶ τῶν προμνησθέντων ἀειμνήστων ἀνδρῶν, τῶν
μὲν ἀφειδῶς συνεισφερόντων πρὸς ἰδρυσιν καὶ συντήρησιν αὐ-
τῶν, τῶν δὲ προθύμως ἐν αὐτοῖς διδασκόντων καὶ μετ' αὐ-
ταπαρησίας ἀγωνιζομένων πρὸς πληρεστέραν ἐκπλήρωσιν τοῦ
σκοποῦ αὐτῶν. Οὕτως ἐν μὲν Ἰωαννίνοις, (ἵνα περιορισθῶμεν
εἰς τὰς ἐπισημοτέρας), καταστραφεισῶν τῶν ἀρχαίων σχο-
λῶν τῷ 1821-22, ἕνεκα τῆς ὑπὸ τῆς Ὑψηλῆς Πύλης κατὰ
τοῦ Ἄλλῃ πασᾶ πολιορκίας τῆς πόλεως, ἀνεγείρεται τῷ 1828
ὑπὸ τῶν φιλογενεστάτων αὐταδέλφων Ζωσιμάδων ἡ γνωστὴ
Ζωσιμαία σχολή, ἣτις τῷ 1852 διαιρεθεῖσα εἰς Σχολεῖον
καὶ Γυμνάσιον, κατέστη ἐν τῶν μεγαλειτέρων ἐκπαιδευτη-
ρίων τοῦ ἔθνους, ὅπερ μέχρι σήμερον ἀκμαῖον διατηρούμενον,
διατελεῖ ἀγλαοὺς καρποὺς ἀποφέρον. Ἐν δὲ Κερκύρᾳ, προ-
στατευομένη τότε ὑπὸ τῶν Ἀγγέλων, συνίσταται κατὰ Μάϊον
τοῦ 1824 ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου φιλέλληκος λόρδου Γκίλφορντ
ἢ Ἴόνιος Ἀκαδημία, ἣτις διηρεῖτο εἰς τρία τμήματα,
τὸ τῶν Φυσικομαθηματικῶν, τὸ τῶν Ἠθικοπολιτικῶν ἐπιστη-
μῶν καὶ τὸ τῆς Γραμματολογίας καὶ Καλλιτεχνίας. Ἐν τῷ
πρώτῳ τούτῳ ἐλληνικῷ Πανεπιστημίῳ πολλοὶ τῶν προμνη-
σθέντων ἀνδρῶν ἐδίδαξαν, ἔνιοι, ὡς ὁ Θεόκλητος Φαρμακί-
δης, ἐπὶ τούτῳ ὑπὸ τοῦ ἰδρυτοῦ εἰς Εὐρώπην ἐκπαιδευθέν-
τες. Ἀλλὰ τῷ 1865, προσαρτηθείσης τῆς Ἐπτανήσου εἰς
τὸ Ἑλληνικὸν Βασίλειον, διελύθη ἡ μεγάλης ὠφελείας τῷ

(1) Σάθα Νεοελληνικῆς Φιλολογίας, σελ. 723.

Ἑλληνισμῷ παρασχούσα Ἀκαδημία αὕτη, τῶν καθηγητῶν αὐτῆς μετατεθέντων εἰς τὸ ἐν Ἀθήναις ἔθνικόν Πανεπιστήμιον. Ἐν Κωνσταντινουπόλει δέ, ἀπροσκόπτως διανυούσης τὴν ἐαυτῆς πορείαν τῆς Μεγάλῃς τοῦ Γένους Σχολῆς μετὰ τῶν παραρτημάτων αὐτῆς, ἰδρύεται ὑφ' Ἑλλήνων ἐμπόρων τῷ 1831 ἢ ἐν τῇ νήσῳ Χάλκῃ Ἐμπορικὴ σχολή, πρακτικώτερον τῆς Πατριαρχικῆς, ὡς ἐκ τοῦ ὀνόματος δῆλον, σκοπὸν ἔχουσα, ἅτε δὴ ταύτης οὐσης κυρίως φιλολογικῆς. Ἀκολούθως δὲ τῷ 1844 συνίσταται ἐν τῇ αὐτῇ νήσῳ ἡ Θεολογικὴ σχολή, ἥπερ μετὰ τῆς τῶν Ἱεροσολύμων Σχολῆς τοῦ Σταυροῦ, ἰδρυθείσης τῷ 1855, παρέχει σπουδαιοτάτην ὑπηρεσίαν τῇ πατρίδι μορφούσα ἱκανοὺς ἐκ τοῦ ἡμετέρου κλήρου καὶ καθιστῶσα αὐτοὺς ἀξίους τῆς μεγάλης αὐτῶν ἀποστολῆς. Τέλος δὲ ἰδρυσάσης τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως ἐν Ἀθήναις, πλείσται δημοτικαὶ σχολαὶ καὶ Γυμνάσια συνεστήθησαν, ἐν οἷς τῷ 1837 καὶ τὸ Ὀθώνιον, εἴτα δὲ Ἐθνικὸν Πανεπιστήμιον, τὸ ὑπέρτατον τοῦτο τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ἀνατολῆς ἐκπαιδευτήριον, ἀφ' οὗ ὡς ἀπὸ ἱερᾶς καὶ καλλίρρους πηγῆς ἀπας ὁ Ἑλληνισμὸς ζωοποιᾶ καὶ διαψιλῆ ἀπεκδέχεται νάμακτα. Συντόμως δ' εἰπεῖν ὅπου ποῦς ἑλληνικὸς ἐκεῖ καὶ σχολεῖα καὶ διάφορα ἕτερα φιλανθρωπικὰ καταστήματα ἰδρύνται, ἅπερ οὐχ ἤττον τῶν σχολείων δεικνύουσι τὴν ἀληθῆ λαοῦ τινος πρόοδον.

Ὁ δὲ τρόπος, καθ' ὃν ἐμαθήτευσαν οἱ ἀείμνηστοι ἐκεῖνοι ἄνδρες, ἐστὶ περίεργος καὶ γελοῖος, δείκνυσιν ὅμως ἀριδῆλως τὴν ἀκράδαντον τῶν πατέρων ἡμῶν θέλησιν καὶ τὴν θαυμάσιον αὐτῶν ἐπιμέλειαν. Πλήθος πολὺ μαθητῶν εἰς στενόχωρον δωμάτιον σχολείου ἢ κελλείον μοναχοῦ συνερχόμενον, ἤκουε τοῦ διδασκάλου διδάσκοντος ἐξ ὑψώματός τινος ὡς ἀπὸ ὀκρίθαντος τὰ καλὰ λεγόμενα γραμματικὰ, καὶ ἔχοντος παρ' ἑαυτῷ τὴν βιβλίον καὶ τὸν φάλαγγα πρὸς τιμω-

ρίαν τῶν ἀτακτούντων. Καὶ οἱ μὲν μαθηταὶ τοῦ Σχολείου, ἠκλᾶξ ἐπὶ βίβιδος καθήμενοι, ἐκράτουν ἐν χερσὶ τὴν φυλλάδα, τὸ Ψαλτήριον, τὴν Ὀκτώηχον ἢ τὰς πράξεις τῶν Ἀποστόλων, ἅπερ μεγαλοφώνως ἀπὸ τοῦ λυκαυγοῦς μέχρι τῆς δύσεως ἀπεστήθιζον, οὐδὲως γινώσκοντες & ἀνεγίνωσκον. Οἱ δὲ τοῦ Ἑλληνικοῦ μαθηταὶ ἐδιδάσκοντο τὴν ἔμμετρον τοῦ Χρυσολωρᾶ συλλογὴν γνωμικῶν, Λίσωπειους μύθους, τὴν Χρηστοθήλειαν Ἀντωνίου τοῦ Βυζαντίου καὶ τὴν Ἐγκυκλοπαιδείαν τοῦ Πατοῦσα, περιέχουσαν τεμάχια ποιητῶν καὶ πεζογράφων τῆς κλασικῆς ἐποχῆς, ἰδίως ὅμως στρεφόμενην εἰς τὴν Βυζαντινὴν φιλολογίαν. Ἐκ τῶν γραμματικῶν μετεχειρίζοντο τὴν τοῦ Θεοδώρου Γαζῆ καὶ τὴν τοῦ Κωνσταντίνου Λασκάριως, τοὺς δ' Ἕλληνας συγγραφεῖς ἐξήγουν διὰ τῆς ψυχαγωγικῆς ⁽¹⁾ καλουμένης μεθόδου, ἐπικρατούσης ἐν Ἑλλάδι ἀπὸ τῆς Βυζαντινῆς ἐποχῆς. Ὡσαύτως ἐξεμάνθανον τὸ Συντακτικὸν καθ' ὅλον τῆς μαθητείας τὸν χρόνον, ἢ δ' ἀπομνημόνευσι καὶ συχνῇ ἀπαγγελίᾳ ἐκλεκτῶν κειμένων ἐθεωρεῖτο γύμνασμα ἀπαραίτητον· καὶ δικαίως διότι διὰ ταύτης, τῆς ἀτυχῶς παρ' ἡμῖν ὅλως σχεδὸν ἐκλιπούσης, ἢ τε μνήμη καὶ ἡ φαντασία οὐσιωδῶς ἐνισχύεται, πληθὺς δὲ λέξεων, φράσεων καὶ ἰδεῶν ἐν τῷ νοῦ ἰθασυρίζεται.

Προϊόντος ὅμως τοῦ χρόνου, τὸ πεπαλαιωμένον, ἐπίπονον καὶ ἄγονον τοῦτο σύστημα ὀλοτελῶς ἐγκατελείφθη, εἰσαχθεῖσάν ἀπὸ τοῦ III' αἰῶνος διὰ τῶν μεγάλων διδασκάλων τοῦ

(1) Ψυχαγωγίας παράδειγμα ἔστω ὁ ἐπόμενος τοῦ Φωκυλίδου στίχος. « Ἄκουσον, ὦ παῖ, τῆς ἐμῆς συμβουλῆς. » Ἑρμηνεία: ὦ παῖ, (ὦ παιδί μου, ὦ τέκνον μου, ὦ μαθητά μου.) ἄκουσον, (ἀκροάσθητι, ἐνωτίσθητι) τῆς ἐμῆς συμβουλῆς, (τὴν ἰδικήν μου συμβουλήν, παραίνεσιν, ἐρμηνείαν, νοουθεσίαν) γραφομένου πάντοτε τοῦ μὲν κειμένου κάτωθεν ἀραιῶς γράμμασι, τῆς δ' ἐρμηνείας ἄνωθεν λεπτοτέροις γράμμασιν ἀντιστοίχως. (M. Παράνικα, Σχεδίασμα, σελ. 205.)

γένους καὶ διὰ τῶν ἐξελληνισθέντων εὐρωπαϊκῶν συγγραμμάτων μεθόδων συμφορωτέρων πρὸς τὰς ἀνάγκας καὶ τὴν διανοητικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἔθνους. Οὕτως ἐπὶ Βουλγαρίας, Ψαλίδας, Φωτιάδου, κ τ λ. ὡς πρὸς τὰς ποινὰς τὸν μὲν φάλαγγα, τοὺς βραδυσμούς, τὸν κόνδυλον, τὸν ἔμπτυσμόν καὶ τὰς λοιπὰς βαρβάρους τιμωρίας ἐν ταῖς μεγάλαις σχολαῖς ἀντικατέστησαν παιδαγωγικαὶ ποιναὶ δ.κιγείρουσαι τὴν φιλοπατρίαν καὶ οὐχὶ τὸν φόβον, καθὼ ἐν τοῖς ἐκπαιδευτηρίοις ἐπιδικωκομένης τῆς ἠθικοποιήσεως νέων καὶ οὐχὶ διεκδικήσεως παθῶν ἐπὶ τῶν παρεκτρεπομένων μαθητῶν. Ἡ φιλοσοφία, τὰ μαθηματικά, ἡ θεολογία, ὡς καὶ αἱ θετικαὶ ἐπιστήμηαι, οἴκη ἡ γεωγραφία, ἡ ἀριθμητικὴ, ἡ ἱστορία, βαθμηδὸν ἐν ἀπασιν τοῖς σχολαῖοις εἰσῆχθησαν καὶ ἐν βραχυλογίᾳ τὸ πᾶν ἀνεκκινίσθη, ἰδίᾳ διὰ τῶν ἐμβριθῶν καὶ ἰλλόγων δικτριβῶν τοῦ σοφοῦ Ἀνθίμου Γαζῆ καὶ τοῦ ἀειμνήστου Κοραῆ. Σχέσις δὲ στενοτάτη, οἴονεὶ ἠθικὴ τις συγγένεια, συνίδεε τότε τὸν διδάσκαλον μετὰ τῶν μαθητῶν, τοῦ μὲν πρώτου ἀγαπῶντος περιπαθῶς τοὺς ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν αὐτοῦ νέους, τούτων δὲ θρησκευτικῶς σεβόντων τὸν προσφιλῆ διδάσκαλον.

Ἄλλ' ὅμως, καίπερ τοιαύτην λιτὴν καὶ ἀπέριττον ἀγωγὴν λαβόντες οἱ ἀειμνήστοι ἐκεῖνοι ἄνδρες, διέπραξαν τι μέγα, ἀληθῶς θαῦμα ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἀνθρωπότητος, ἀναγεννήσαντες λαόν, πρὸ πολλοῦ ἤδη διαγραφέντα τοῦ χάρτου τῶν ἔθνων. Δὲν θέλομεν νὰ εἰπώμεν ὅτι μόνοι τοῦ γένους ἡμῶν οἱ μεγάλοι διδάσκαλοι ἐξήγαγον ἐκ τοῦ τάρου τὴν Ἑλλάδα, ἐμφυσήσαντες εἰς αὐτὴν ζωτικὴν πνοήν. Ὅχι! Μόνον τὸ ἔθνος σύσσωμον κινούμενον, ἠδύνατο ν' ἀναστήσῃ ἐαυτό, διότι ὅπως τὰ ἔθνη ἀφ' ἑαυτῶν πίπτουσιν, οὕτω μόνον ἀφ' ἑαυτῶν ἐγείρονται. Ἄλλ' οἱ θαυμάσιοι οὗτοι τοῦ λόγου ἀπόστολοι διετέλεσαν ὁ πρῶτος κινητὴρ μοχλός, τὸ πρῶτιστον ἑλατήριον τῆς ἔθνητικῆς ἡμῶν ἐξεγέρσεως, χειραγωγήσαντες καὶ εὐδῶσαν-

τες τὴν πνευματικὴν τοῦ ἡμετέρου ἔθνους ἀναβίωσιν. Ἀποκαλέσωμεν λοιπὸν τοὺς ἀοιδίμους τούτους ἄνδρας ὑπερτάτους τῆς ἀτυχοῦς ἡμῶν πατρίδος εὐεργέτας, καθότι ἄνευ τῆς πνευματικῆς ἡμῶν ἀναστάσεως, ἦν οὔτοι διέθρεψαν, ἴσως δὲν ἤθελαν ὑπάρχει σήμερον γωνία γῆς ἐλευθέρᾳ καλουμένη Ἑλλάς. Μάρτυς τοῦ λόγου ἡμῶν τὸ αἶμα τοσοῦτων ἡρώων σφαγιασθέντων ἄνευ ἀποτελέσματος εἰς τὸν βωμὸν τῆς πατρίδος. Σαμουὴλ, Μκυρομιγάλι, Ἀνδρούτσοι, Κατσῶναι, Νικοτσάροι, Βλαχάβαι καὶ τοσαῦται ἄλλαι γενναῖαι ψυχαὶ ὑπήρξαν θύματα τῆς ἀμαθείας τοῦ ἔθνους, ἀδυνατοῦντος ἔτι νὰ ἐγείρῃ φωνὴν πρὸς ἀνάκτησιν τῶν ἀπαραγράπτων αὐτοῦ δικαίων. Καὶ ὅταν μὲν τὰ ἀρειμάτια ἐκεῖνα τῆς ἐλευθερίας τέκνα, οἱ λεοντόθυμοι τοῦ Ὀλύμπου καὶ Κισσῆου, τοῦ Πίνδου καὶ τῆς Ὀσσης υἱοὶ κατήρχοντο τῶν κρησφυγέτων αὐτῶν πρὸ τοῦ πεσοβισμένου λαοῦ τὴν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας σείοντες, οἱ ὄσω φιλοπατρίδες, τοσοῦτω καὶ σώφρονες ἐκεῖνοι τῶν γραμμῶν λειτουργοὶ, διέτρεχον ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα μετὰ τοῦ σταυροῦ καὶ τοῦ εἰβλίου ἀνὰ χεῖρας, κηρύσσοντες τὰ φῶτα καὶ τὴν πίστιν, ἀνυψοῦντες τὸ ἔθνικόν φρόνημα καὶ ἐν γένει παρασκευάζοντες τὸ ἔθνος εἰς τὸν μέγαν τῆς ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα. Ὅταν δ' ἤχησεν ἡ ποθητὴ ἐκεῖνη τῆς ἐξεγέρσεως ὥρα, ὑπ' ἧς τοσοῦτον εἰργάσθησαν, ὅταν ὁ ἥρωας Γερμανός ἐν τῇ μονῇ τῆς Ἁγίας Λαύρας ἀνύψωσε τὴν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας προσκαλῶν τὰ φιλόστοργα τέκνα εἰς θάνατον ὑπὲρ τῆς στοναχούσης μητρός, πρῶτοι οἱ ἱεροὶ ἐκεῖνοι ἄνδρες ἔσπευσαν εἰς τὸ πεδῖον τοῦ ἀγῶνος, διὰ τοῦ λόγου καὶ τοῦ παραδείγματος αὐτῶν τὸ πᾶν ἀνγκινησάντες, τὸ πᾶν κατενθουσιάζσαντες, τέλος δὲ ὡς ἱλαστήριος θυσία εἰς τὸν βωμὸν τῆς πατρίδος πεσόντες.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ.

Οὕτως ἀνεγεννήθημεν. Ὁ μὲν κλῆρος τοῦ ἔθνους ἡμῶν καθ' ἅπαντα τῆς δουλείας τὸν χρόνον ἐνθαρρύνων τοὺς ἀπηυδνηκότες καὶ κραταιώσας τὴν πίστιν, τῶν φώτων οἱ δαδούχοι τὴν διάνοιαν καὶ τὸ φρόνημα τοῦ ληθαργουμένου ἔθνους ἐξεγείραντες, οἱ ζάπλουτοι ἐκείνοι ἄνδρες, τὸ πᾶν εἰς ἀνάστασιν τοῦ ὑποδούλου λαοῦ θυσιάσαντες καὶ οἱ ἀθάνατοι ἐκείνοι τῆς ἀνδρείας θεοί, αἱ ἀτίθασσοι τῶν Κλεπτῶν καὶ τῶν Ἀρματωλῶν χοροὶ, ἐν γένει δὲ σύμπαν τὸ ἔθνος ἐν μιᾷ στιγμῇ σύσσωμον ἐγερθέν, παρέδωκεν ἡμῖν κληρονομίαν τὸ ἄθλον τῶν ἀγώνων αὐτῶν, γωνίαν γῆς στενόχωρον μὲν, ἀλλ' ἔλευθεραν καὶ ἀτέμνονα μεγαλείου, ἐν ἀμοχλώτερον περατώσωμεν τὸ ὑπ' αὐτῶν ἀρξόμενον ἔργον. Λήϊτος καὶ ἀφανείας πέπλος ἐκάλυπτεν ἡμᾶς, οὐδεὶς προσεῖχεν εἰς τὰς βασκνοὺς ἡμῶν, ὅτι οἱ ἀείμνηστοι ἐκείνοι ἄνδρες, κατέπληξαν διὰ τῆς ὑπερανθρώπου ἀνδρείας αὐτῶν τὴν ὑψηλίον σύμπασαν καὶ κατέδειξαν αὐτῇ ὅτι ὑφίστανται ἔτι ἐν τῇ ἱερᾷ τῆς Ἑλλάδος γῆ τῶν Μαραθονομάχων καὶ τῶν Σαλαμινομάχων ἔξοχοι γόνιοι, γνωρίζοντες ὡς ἐκείνοι νὰ πίπτωσιν εἰς τὸν βωμὸν τῆς πατρίδος ἀναβοῶντες « τὴν ἐλευθερίαν ἢ τὸν θάνατον. » Τέλος δὲ ἐπὶ ἐπταετίαν ὀλοκλήρον τὸν θαυμασμὸν τῆς ἀνθρωπότητος διὰ τοῦ ἡρωϊσμοῦ αὐτῶν ἐφελκύσαντες, ἔφερον τοὺς ἰσχυροὺς τῆς ἐποχῆς εἰς μετέμελλον, εὐδοκήσαντας μετὰ τὴν ἐκροὴν καὶ τῆς ὑστάτης ἡμῶν βανίδος διὰ τῆς ἐν Ναυαρίνῳ ἐνδοξοῦ νίκης νὰ θέσωσι τέρμα εἰς τὰς ἀνημέστους βασκνοὺς ἡμῶν. Ναί! Ἦτο μεγάλη καὶ ἐνδοξὸς ἡ Ἑλλὰς τότε, διὸ τὸ κύκνειον ᾄσμα τὸ τέως συνοδεῦον πενήθιμως τὰς στοναχὰς ἡμῶν, διεδέχθησαν ἀθάνατοι ἦμοι τῶν ἐξοχωτέρων τῆς οἰκουμένης ἀνδρῶν, ὕμνουμένων ἐν λαμπροῖς ἐπινικίοις δι' ἡδυζώνων φορμύγγων τοὺς

ἀγηράτους ἄθλους καὶ τὸ ἀπειρον μεγαλεῖον αὐτῆς. Χαίρετε, ἱεραὶ σκιαὶ τῶν εὐκλειῶν ἀγωνιστῶν, τῶν σφαγιασθέντων εἰς ἀπολύτρωσιν τῆς ἀναξιοπαθούσης πατρίδος. Χαίρετε, ἅγια λείψανα τῶν εὐεργετῶν τῆς Ἑλλάδος, τῶν θυσιασάντων ὑπὲρ αὐτῆς ὅ,τι προσφιλεῖς τῷ ἀνθρώπῳ. Πνεύσατε αὖθις γλυκεῖαι αὖραι, αἱ ἐμπνεύσασι πρὸς ὕμνον ἡμῶν καὶ κεφαλὰς ἐστεμμένων. ὦ! ἐπανεέλθετε, ἐπανεέλθετε, εὐκλείεις χρόνοι, καθ' ὅς ὁ ἦρος Ἕλληνας ἦτο τὸ ἀντικείμενον θαυμασμοῦ παγκοσμίου· ἀνατείλατε ἀπαῖς ἔτι διὰ τὴν Ἑλλάδα, προσφιλεῖς ἡμίραι, καθ' ἃς

Ἡ δόξα τῆς ἀπὸ τῆ γῆ ἀνέβηκε ταστέρια
Στίχους ἐγράφανε γλαυτὴν καὶ βασιλείων χέρια,
Βασίλισσαι τὸ δρόμο τῆς ἐρράναν με λουλούδια
Κι' ὁ Μπαῦρων με τὸν Οὐγγὼ τὴν ἔγραφαν τραγούδια.
Καὶ ἦταν, λέγουν, ἡ χαρὰ 'κεῖνα τὰ χρόνια τόση,
Ποῦ δάκρυσαν Αὐστριακοί, ἐχάρηκαν καὶ Ῥῶσσοι (1)

Ἐνταῦθα καταλήγει τὸ ἡμέτερον ἔργον. Ἐὰν ἀμυδρὰν ἰδέαν τοῦ ἀπείρου τούτου μεγαλείου, ὅπερ Ἑλληνισμὸν ἐκάλεσαν, ἠδυνήθημεν νὰ παράσχωμεν, ἐξεπληρώσαμεν τὴν διακαστέρα ἐπιθυμίαν ἡμῶν. Τὸν Ἑλληνισμὸν προσεκύνησαν καὶ αὐτὰ τὰ στοιχεῖα, διότι καὶ ταῦτα διὰ τῆς θείας αὐτοῦ δυνάμεως, τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῶν φώτων, ἠδυνήθη νὰ δαμάσῃ, καταστήσας τὸν ἄνθρωπον δεσπότην αὐτῶν. Ἡ δὲ ἀνθρωπότης, δεσμῶτις ἐσχεῖ ὑπ' εὐγνωμοσύνης καὶ θαυμασμοῦ πρὸς τὸν μέγαν αὐτῆς εὐεργέτην, πρὸς τὸν παγκόσμιον τοῦτον παιδαγωγόν, πρὸς τὸν δαιμόνιον δημιουργὸν παντὸς ὑψηλοῦ, πρὸς τὸ σεμνὸν τοῦ κόσμου καύχημα, καὶ ἀδυνατοῦσα προσφυῶς νὰ χαρακτηρίσῃ τὸ προνομιοῦχον τοῦτο ἔθνος, ἐκάλεσεν αὐτὸ ΠΕΡΙΟΥΣΙΟΝ ΤΟΥ ΥΨΙΣΤΟΥ ΛΑΟΝ (2).

(1) Ἀχιλλέως Παράσχου « 1821-1879 ».

(2) Théodore Jouffroy, Mélanges philosophiques, du rôle de la Grèce dans le développement de l'humanité.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ Κ. Κ. ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΩΝ.

Ι. Κ. Κριότζος σώμ. 10, Χρ. Χατζηγηρήστου σώμ. 5, Έπαμ. Κυριακίδης σώμ. 5, 'Αλιξ. Χ. Στεφόπουλος σώμ. 7, 'Οδυσσεύς 'Ανδριάδης σώμ. 5, 'Αλιξ. 'Αλεξανδρίδης σώμ. 5, Ι. Π. Κούπας σώμ. 2, 'Αθ. 'Ροσόλυμος σώμ. 2, Φίλιππος Τάγης σώμ. 2, Νικόλαος Δημητρόπουλος σώμ. 2, Νικόλαος Γουσιάδης σώμ. 2, Γ. Α. Ξανθόπουλος σώμ. 2, Πέτρος Πετριδής σώμ. 2, Δημ. Π. Παστελλής σώμ. 2, 'Περικλής Πελώνης σώμ. 2, Ι. Μαργαρίτης σώμ. 2, Περικλής Γεωργιάδης σώμ. 2, Α. Π. Μυρίσης σώμ. 2, Γ. Δ. Χρυσολοίδης σώμ. 2, Κωνστ. Πασχάλη σώμ. 2, Κοσμάς 'Αγγέλου σώμ. 2, 'Αθανάσιος Θεοδώρου σώμ. 2, Μαρία Γαλάτη, Μαρία Κάλφογλου, Καλυψώ Σκαναβή, Κκλλιρρόη Πέκιου, Θεοδώρα Παστελλά, Λικατερίνη Γικλούμα, Εύφροσύνη 'Ηλιάσζου, Αιμιλία Σπαθάρη, 'Ιουστίνη 'Ομήρου, 'Ιριγένεια 'Ελευθεριάδου, Σεμίραμις Θεοχαρίδου, Ι. Δ. 'Αριστοκλής, Θεμ. Σκλητής, Φωκίων Κωνσταντουλάκης, Κ. Κωνσταντινίδης, Θεμ. Στουδίτης, Κωνστ. 'Ροδοκανάκης, Γεώργιος Οικονομίδης, Ξενοφών Παππάς. Δημ. Βαταβάλης, Α. Νικολαΐδης, Δ. Δόκκος, Ν. Α. Ζαλάππας, Κύρος Σπυριδής, 'Ιωάν. 'Ιωαννίδης, Δημ. Γεράρδος, Γεώργιος 'Αζδέρης, Ν. Γ. Ζαρίφης, Α. Κούζοβιχ, Μ. 'Ελευθεριάδου, Παντ. Παππαδόπουλος, Κ. Γ. Ζαρίφης, Χ. Δ. Χρηστίδης, Μιλτ. Φάκκος, Α. Γκαγκάκης, Α. Χαλκιάπουλος, Ι. Π. Ζαρίφης, Βασίλειος Σγούτας, Στέφανος 'Αποστόλου, Α. Σημηριώτης, Ν. Βαμβακερός, Κ. Δημητρακόπουλος. Δ. Ν. Δημητριάδης, Φ.

'Ιωαννίδης, Πέτρος Ποζαλίδης, 'Ιω. Α. Φουρτουνιάδης, Σ. Φ. Μυτακίδης, Γ. Ι. Καρματζώνης Κ. Χρηστίδου, Κ. Καμπουριδής, Χαράλαμπος Γιαννούλης, Κ. Ν. 'Ηλιάδης, Βασίλ. Μ. Μακούλιος, Γ. Κ. Παππά, Χρ. Γεωργιάδης, Χρ. Δημητριάδης, Π. Παπαρρούσης, 'Απ. Βασικόπουλος, 'Αναστάσιος Μαγκλής, 'Αθανάσιος Βαξεβανίδης, Γεώργιος Βουτσινάς, Γ. Βέλλας, Γεώργιος Δημητριάδης, Ν. Α. Βιτάλης, 'Ανδρέας Καμίλης, 'Τηλέμαχος Κωτσάκης, Ν. Παναγιωτόπουλος, Γ. Λίβας, Ν. 'Ανδρέόπουλος, Ν. Βομπότης, Γ. Δαρδανέλλης, Κ. Καρκατόπουλος, 'Αναστ. Μ. 'Ραψωμανίτης, Εύκγγ. Μ. Χιώτης, Κ. Σακκόπουλος, Comte de Roidi, Ν. Τριανταφυλλίδης, Ν. Θ. Πετροκόκκινος, Π. Λαγόπουλος, Ι. Ν. Μαρκεσίνης. Γ. Δεκαβάλλας, 'Αθαν. Δημητριάδης, 'Αλιξ. Φετάνης, Νικόλαος Σκληβανιώτης, Μ. Παρίσης, Μ. 'Αναστασιάδης, Χ. Κωνσταντινίδης, Παναγ. Κάλμκωφ, Ζανής Καλογρηάς, Λεωνίδης Στυλιανόπουλος, Νικόλαος Θεολόγος, 'Αθανάσιος Σουτάκης, Ι. Α. Ζερβουδάκης, Κ. Βαταβάλης, Μ. 'Ιωάννοβιτς, Κ. Κωσταράκης, Κ. 'Αράπογλους, Κ. Α. Ξανθόπουλος, Πέτρος Βίκ, 'Ιωάννης Βούρας, 'Αλέξανδρος Λυκοκτονίδης, Χρ. Δαμιανίδης, Ν. Ν. Δεστούνης. Ι. Χ. Στεφόπουλος, Π. Α. Δούκας, Παναγ. Τρεζόπουλος, 'Αντ. Ζωγράφος, Ι. Ν. Πανταζής, Α. Λαζαρίδης, Νικολής Κ. Μυριδής, Α. Κ. Παρδικίδης, 'Αμαλία Λαζαρίδου, Ν. 'Ασλνίδης, 'Αναστάσιος Οικονόμου, Κ. Ν. Θωμάδης, Νικ. 'Αμμανίτης, 'Εμμ. 'Απολλώνιος, Θεόδωρος Κούης, Παρασκευές Σούκας, Παντελ. Σωτηριάδης, Πολύβιος Ζώτος, 'Ηρακλής Στάγκας, Μιλτιάδης Γ. Λυκιαρδόπουλος, Γ. Ι. Παπαδόπουλος, 'Ιωάν. Κωνσταντίνου, Κωνστ. 'Ηλιάδης, Μιχαήλ Γεωργίτσης, 'Αθ. Βακόλας, Γ. Γεωργιάδης, 'Ιωάν. Παναγιωτίδης, 'Αχιλλεύς Κουντούρης, Γρηγ. Α. Σαββόπουλος, Βασίλ. 'Αθασίου, Κ. 'Ηρασιτίδης, Παναγ. Γεωργίου, Γ. Χ. Γαλίτσης, Εύκγγελος Χαρισιάδης, Γ. Δημητριάδης, Χ. Ι. Πανταζίδης

Μιχαήλ Ήσείας, Ίωάν. Ζαγορίδης, Κ. Χ. Σαββόπουλος, Θ. Γαϊτανάκης, Γ. Αναγνωστίδης, Πρόδρομος Α. Καλογιάννης, Άλέξ. Ίεροθέου, Χ. Α. Οικονομίδης, Κ. Ρέπας, Κ. Ίγνατιάδης, Άλέξ. Τουργούτης, Πέτρος Πάος, Γ. Δούβαρης, Άνδρέας Άνδρεΐδης, Ν. Μ. Μπιλάλης, Κ. Ι. Γιαννιός, Θ. Παλλικηράκης, Μιλτιάδης Δάλας, Ν. Δ. Τζιρξς, Π. Α. Καλογιάννης, Ι. Κ. Μουσιάδης, Ι. Κ. Μητιτωνίδης. Έλευθ. Παπαδόπουλος, Ι. Θεοφύλακτος, Άσκλη. Χ. Σαραφόπουλος, Στέρ. Βαρεϊάδης, Βασίλειος Άφεντούλης, Χριστόφορος Πανόπουλος, Α. Ι. Βαρούχας, Κ. Γ. Βασιλόπουλος, Πέτρος Β. Πόγας, Χριστόδουλος Σιατιστεύς ό έν Έψωμυθίοις Ιερατικός προϊστάμενος, Η Φιλεπ. Άδελ. α' Αθηνών, Σπυρ. Α. Δάγγας, Ι. Ν. Κομβόπουλος, Γ. Αϊκέριος. Α. Β. Άλτιπαρκάκης, Δ. Νικολάου, Ν. Μερτσάρης, Άντ. Μελησσινός, Γεώργιος Α. Μοσχίδης.

ΜΕΓΑΛΗ ΤΟΥ ΓΕΝΟΥΣ ΣΧΟΛΗ.

Η τών τελειοφοίτων τάξεις του 1879 — 1880.

Χουρμ. Χουρμουζιάδης, Ίωακείμ Βαλαχάκης, Σπυρίδων Σπαθάρης, Σταύρος Σταυρίδης, Θεοδόσιος Μεταξάς, Άλέξ. Σπανούδης, Θεόδ. Χ. Φλωρξς, Κωνσταντίνος Καλλίας, Κωνσταντίνος Ίεροκλής, Νικόλαος Ίωαννίδης, Άναστάσιος Γραμματικός, Άναστάσιος Δημητριάδης, Ίωάννης Γιακουμής, Γ. Χαρισιάδης σώμ. 7, Βασίλειος Εύγευιάδης, Άχιλλεύς Χρηστίδης, Εύάγγελος Παγούνης, Γεώργιος Ζήσης, Πέτρος Ζαχαριάδης, Βασίλειος Ρίτσος, Ίωάννης Ένωμοτάρχης, Γεώργιος Ράχνης, Κωνστ. Δυνασσής, Χαρίλαος Βουλαλάς, Έμμανουήλ Λογιάδης, Γεώργιος Άναστασιάδης, Γεώργιος Σωτηριάδης, Φαίδων Ένωτιάδης, Ίωσήφ Ίεροδικόνος, Ρίξος Έλευθεριάδης, Άλέξανδρος Α. Δημητριάδης, Σάββας Γεωργιάδης, Ίωάννης Όλλίδης, Άθανάσιος Κάλρογλους, Κωνστ. Φραγκούλης, Κοσμάς

Μαρκόπουλος, Μάρκος Μαρκώφ, Δημ. Άντωνακόπουλος, Μηνξς Τσελικιίδης, Άχιλλεύς Μακρής, Περικλής Μακρής, Μηνξς Αύθεντόπουλος, Άλέξ. Βρυέννιος, Άπόστολος Άϊναλής, Μιλτιάδης Βολανάκης, Δημ. Σταματόπουλος, Γεώργιος Γοργίας, Γεώργιος Πρωγάκης, Πρόδρομος Πασχαλίδης.

ΕΚ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΕΜΠΟΡΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΧΑΛΚΗΣ.

Ι. Δ. Σιδερίδης, Κ. Κ. Οικονομίδης, Δ. Δουλξς, Γ. Γεωργιάδης, Δ. Σσάτσος, Π. Ίωαννίδης, Θ. Κοτσαμάνισκος, Άθ. Θεοδώρου, Δ. Γιαννόπουλος, Π. Γεωργιάδης, Β. Άλεξιάδης, Α. Α. Δαρμής, Ζ. Κ. Ζαχάρωφ. Ν. Κ. Τρανός, Μ. Ρίξου, Θ. Άρζόγλου, Σ. Άντίππας, Δ. Υετίδης, Π. Ι. Ίστιάδης, Σ. Ι. Σταντσίδης, Ι. Ίωακειμίδης Θ. Βεγλερής, Σ. Α. Τελλόγλου, Γ. Α. Δεμυρτζής, Ν. Μουσύρης, Α. Χ. Σταφάνου, Χ. Παλλάσιωφ, Α. Λογοθετίδης, Γ. Χ. Άποστόλου, Δ. Ίωαννίδης, Δ. Χ. Δημητρίου, Ο. Ραφαήλ, Β. Βελικώφ, Δ. Κλημεντίδης, Η. Χ. Ίωάννου, Γ. Κόκκινος, Δ. Ζωγραφίδης, Ν. Κομβόπουλος, Π. Ν. Τοροσιάδης, Α. Δ. Κουρμούζης Σ. Χ. Λογοθετίδης, Α. Καστελάκος, Ι. Ζαρίνης, Μ. Πηλείδης, Ν. Ζαρκαλής, Δ. Κ. Σπρτίσκης. Δ. Πατρίκιος, Α. Βαξεβάνογλους, Θ. Ταμβακόπουλος, Ν. Χ. Μαυρίδης, Α. Κ. Σγούρωφ.

ΦΙΛΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΑΔΕΛΦΟΤΗΣ ΣΥΝΑΣΙΤΩΝ [ΉΡΘΟΔΟΣ.,]

Η Άδελφότης σώμ. 3, Ρ. Έλευθεριάδης σώμ. 2, Ν. Χριστοφορίδης σώμ. 2, Β. Γ. Μικρόπουλος, Π. Ταντιρτζόπουλος, Α. Ν. Μαρκσόγλους, Σ. Π. Χρηστίδης, Κ. Άλεξιάδης, Σ. Πολυγενίδης, Α. Π. Πολυγενίδης.

Ο ΕΝ ΤΑΤΑΟΥΓΛΟΙΣ ΕΛΛ. ΣΥΛΛΟΓΟΣ "ΜΟΥΣΕΙ,"

Ἡ βιβλιοθήκη τοῦ Συλλόγου, Γ. Ἀηδονίδης, Ε. Ἀριστοκλῆς,
Σ. Πηπαδόπουλος, Δ. Ν. Βεργιῶδης, Ν. Εμ. Νικολαΐδης, Γ.
Α. Ακουτζής, Α. Γ. Βεργιῶδης, Εὐστ. Βασιλείου, Κυρ. Παπᾶ.

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ „ΠΑΡΘΕΝΩΝ.“

Ἡ βιβλιοθήκη τοῦ Συλλόγου, Σ. Σ. Καπραγιάννιδης, Δ. Χ.
Μαυροβουνιώτης, Α. Γ. Γεωργιάδης.

Ο ΕΝ ΧΑΝΙΟΙΣ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ ΕΛΛ. ΣΥΛΛΟΓΟΣ „ΜΙΝΩΣ.“

Ἡ βιβλιοθήκη τοῦ Συλλόγου σὺμ. 2, Βιβλ. Γ. Ξενοῦδάκης,
Στ. Γ. Χολαράκος, Α. Α. Νουστράκος, Δ. Μαριμαρκής, Κ. Γ.
Στεφανίδης, Ἀξελός, Χρ. Μ. Ἀνεργάκης, Ν. Στυράκης, Ἀντ.
Μενυγίδης, Μ. Ρ. Κουνδουράκης, Γ. Θ. Ξενοῦδάκης, Γ. Κ.
Μουκτσός, Γ. Δ. Τανταλιῆς, Ν. Μ. Μουράκης.

Σημείωσις. — Ἐξαιρέθηθα συγγνώμην παρὰ τῶν συν-
δρομητῶν ἐκείνων, ὧν τὰ ὀνόματα παρελήφθησαν, ἕνεκα δια-
φόρων αἰτίων.